Andrei Makine

Recviem pentru Est

PREMIUL GONCOURT 1995

Andreï Makine

RECVIEM PENTRU EST

ROMAN

Traducere din limba franceză de Ileana CANTUNIARI

Postfaţă de Adrian-Nicolae POPESCU

Cei răi nu au cântece.
Cum se face că ruşii au cântece?

FRIEDRICH NIETZSCHE,
Amurgul zeilor

Nu mai există decât două popoare. Rusia e încă barbară, dar mare... Cealaltă tinereţe este America... Viitorul planetei se află aici, între aceste două mari lumi. Ele se vor ciocni într-o zi, şi vom vedea atunci lupte despre care trecutul nu ne poate da nici cea mai mică idee...

SAINTE-BEUVE,
Caiete din 1847

Zilele trecute, am dat peste un carnet cu adrese de dinainte de război. La fiecare pagină, a trebuit să pun cruci şi precizări sinistre: *Exilat... Dispărut... Mort... Ucis în luptă... Împuşcat de inamic... Împuşcat* de ai săi...

ALFRED FABRE-LUCE,
Jurnal din Europa 1946-1947

I

Am trăit mereu cu certitudinea că acea casă care le adăpostise dragostea, iar mai târziu naşterea mea, era mult mai aproape de noapte şi de constelaţiile ei, decât de viaţa acelei imense ţări de care izbutiseră să fugă, fără a-i părăsi teritoriul. Ţara aceea îi înconjura, îi încercuia, însă ei erau în altă parte. Şi, dacă a sfârşit prin a-i descoperi în străfundurile împădurite ale Caucazului, a fost hazardul unui joc de simboluri.

Simbolică era legătura care, într-un fel sau altul, îl unea pe orice locuitor al ţării de existenţa mitică a stăpânului imperiului. În ascunzişul lor din munte, ei se credeau eliberaţi de acel cult pe care ţara şi chiar planeta întreagă îl închinaseră unui bătrân ce trăia ros de teama de a nu-i fi ucis pe cei ce puteau să-l ucidă. Slăvit sau urât, el se afla în inimile tuturor. Îl aclamau ziua, îl blestemau într-un şuşotit febril, la căderea nopţii. Ei însă aveau privilegiul de a nu-i evoca numele. De a se gândi la pământ, la foc, la apa plină de viaţă a torentului, ziua. Şi de a se iubi şi a iubi fidelitatea stelelor, noaptea.

Până când dictatorul, care-şi trăia ultimul an de viaţă, îi readuse la ordine. În pofida maniilor sale morbide, ironia nu-i era străină, zâmbea adesea pe sub mustaţă. Nu voiau să vină la el? S-a dus el la ei. Muntele, care se apleca deasupra îngustei văi unde se pitula casa lor, răsună de explozii. Se pregătea oare construirea unui baraj care să-i poarte numele? Un lac artificial creat în cinstea lui? O linie de înaltă tensiune care, conform deciziei lui, va aduce lumină în satele îndepărtate? Sau era dat la iveală un zăcământ ce-i va fi dedicat? Ştiau doar că, oricare ar fi fost

natura acelor lucrări, umbra stăpânului imperiului era acolo.

După fiecare deflagraţie, sfărâmături de stâncă ţâşneau deasupra crestei, apoi o luau la goană în jos, pe pantă, când ca să se înfigă în hăţişul de la marginea pădurii, când ca să sfâşie suprafaţa netedă a apei. Unele blocuri rămâneau nemişcate la doar câţiva metri de gardul de uluci care le apăra casa. Când vedeau un nou obuz de piatră, bărbatul şi femeia tresăreau, desfăceau instinctiv braţele, ca şi cum ar fi putut împiedica acea cădere de bolovani ce ţâşneau rupând trunchiurile, smulgând zdrenţe largi de ţărână...

Când exploziile tăcură, se priviră şi avură timp să-şi spună că prezenţa lor nu fusese descoperită şi că, aşadar, locul era cu adevărat sigur, sau că poate (nu îndrăzneau s-o creadă) avea să le fie în sfârşit acceptată viaţa clandestină şi considerată criminală... Ultima salvă nu semănă deloc cu precedentele, li se păru că aud un ecou rătăcit care întârziase. Bucata de stâncă desprinsă din creastă era şi ea diferită – plată, rotunjită şi, s-ar fi putut spune, tăcută. Căderea ei aproape că nu se auzi. Atinse un copac, se ridică şi îşi arătă adevărata natură – era un disc de granit decupat de capriciul exploziei şi care se rostogoli tot mai iute. Bărbatul şi femeia nu făcură niciun gest, subjugaţi de rapiditatea rotaţiei şi totodată de neverosimila încetineală cu care se desfăşura mişcarea prin faţa ochilor lor. Văzură un trunchi ce bara drumul acestei roţi de piatră, nu rupt, ci despicat precum un braţ tăiat de sabie. Mărăcinişul ce ar fi putut s-o reţină păru că se dă la o parte, la trecerea ei. Un alt copac fu evitat cu o agilitate şireată, de felină. Amurgul ascunse anumite etape ale căderii – auziră, mai înainte de a vedea, pocnetul sec al ulucilor....

Discul nu le sparse casa. Se împotmoli în ea, ca în lut, pătrunzând în mijlocul ei, spintecând duşumeaua, înfigându-se tot vertical.

Bărbatul, postat la vreo sută de metri de casă, se năpusti în direcţia crestei, ameninţă pe cineva ridicând pumnii, zvârli o înjurătură. Apoi, cu pas de automat, merse spre adăpostul lor care părea să vibreze încă, mut, de pe urma şocului primit. Mama, aflată mai aproape de uşă, nu înaintă, dar se lăsă să cadă în genunchi, ascunzându-şi obrazul în mâini. Liniştea revenise la esenţa ei de început – la puritatea tăioasă a culmilor pe cerul încă plin de lumină. Nu se mai auzea decât pasul apăsat al bărbatului. Şi parcă se mai făcea auzit murmurul interior şi dens al necunoscutei rugi înălţate de femeie...

Pătrunzând în încăpere, văzură discul de granit, şi mai masiv încă sub tavanul acela scund, înfipt între scândurile adânc brăzdate. Leagănul copilului atârnat în mijlocul încăperii (se temeau de şerpi) fusese abia atins şi se legăna uşor. Dar legăturile rezistaseră. Iar copilul nu se trezise... Mama îl strânse la piept, necrezându-şi parcă ochilor, apoi se lăsă convinsă, îl ascultă cum trăia. Când îşi înălţă ochii, tatăl văzu în privirea ei urma unei spaime care nu mai privea doar viaţa copilului. Era ecoul cumplitei sale rugi, al legământului, al inumanei jertfe pe care i-o acordase anticipat aceluia ce avea să ţină moartea departe. Tatăl nu cunoştea numele acelui zeu tenebros şi vigilent, el credea în destin sau pur şi simplu în hazard.

Hazardul a vrut ca exploziile să nu reînceapă. Bărbatul şi femeia, care primeau fiecare zi de linişte ca pe un dar de la Dumnezeu sau de la soartă, nu ştiau că nu mai era nevoie de lacuri artificiale, dat fiind că acela căruia îi erau dedicate tocmai murise.

Vestea morţii lui Stalin avea să le fie adusă, trei luni mai târziu, de femeia cu părul alb, cu mers suplu şi tânăr, cu ochi care nu judecau. Singura care le cunoştea refugiul secret. Mai mult decât o

prietenă sau o rudă. Avea să vină la căderea nopţii, să-i salute, rămânând să mângâie pentru câteva secunde suprafaţa granitului a cărui prezenţă în casa lor n-avea să-i mai mire pe cei doi soţi, părându-i şi copilului la fel de firească precum soarele la fereastră sau mirosul proaspăt al rufelor agăţate în spatele casei. Cuvântul „piatră" avea să fie printre cele dintâi învăţate.

De la acel copil, desigur, am moştenit teama şi dureroasa tentaţie de a da nume. Acei copil dus în braţe de femeia cu păr alb care, fugind prin beznă, făcea tot ce-i stătea în putinţă pentru ca el să nu ghicească. La început ea izbuti, înainte de a ajunge la puntea îngustă, atârnată peste torent, pe care trebuia s-o treacă. Copilul moţăia, cu ochii deschişi, şi nu părea surprins. Recunoştea căldura trupului feminin, forma şi rezistenţa braţelor care-l strângeau. În pofida întunericului, aerul mirosea ca de obicei, răspândind plăcuta aromă acidă a frunzelor moarte. Nici munţii, acum negri la culoare, nici copacii, albăstrui sub lumina lunii, nu-l mirau: adesea, violenţa luminii soarelui părea că înnegreşte, la amiază, solul şi frunzişul din jurul casei.

Dar, ajunşi la jumătatea micii punţi care se balansa pe frânghii, se schimbă pe neaşteptate totul. Copilul nu vede şipcile uzate peste care femeia înaintează clătinându-se, nici vidul care se cască între şipcile care lipsesc, nici spuma fosforescentă a torentului. Cu toate astea ghiceşte, fără să ştie de ce, că femeii care-l duce în braţe îi este frică. Iar această frică la un adult e la fel de stranie ca mişcarea bruscă prin care ea apucă cu dinţii gulerul cămăşii copilului, îndepărtează braţele pentru a se agăţa de funii şi-l lasă să atârne în aerul întunecat. Copilului i se pare că zboară, atât de lung este pasul, aproape un salt, pe deasupra şipcilor rupte... Pietrele de pe mal se izbesc între ele sub picioarele femeii. Ea îşi

descleştează maxilarele, ia copilul din nou în braţe. Şi în grabă îi pune palma peste gură, luând-o înaintea ţipătului pe care era gata să-l scoată fiinţa asta care începe să înţeleagă.

Fuga lor nocturnă a coincis, pentru copil, cu clipa aceea unică în care lumea devine cuvânt. În ajun, totul se topea încă într-un luminos aliaj de sunete, ceruri, chipuri familiare. Soarele scăpăta şi pe pragul casei se ivea tatăl – iar bucuria soarelui în amurg era şi aceea de a-l vedea pe omul zâmbitor pe care soarele îl aducea înapoi acasă, sau poate că tocmai întoarcerea tatălui cufunda soarele în ramurile pădurii, dând razelor o culoare de aramă. Mâinile mamei miroseau a rufe spălate în apa îngheţată a torentului, iar mirosul lor înmiresma primele ceasuri ale dimineţilor, amestecându-se cu aroma aerului tare ce aluneca dinspre munţi. Şi fluxul acesta plăcut mirositor era inseparabil de scurta mângâiere a degetelor mamei, ce rătăceau prin părul copilului, trezindu-l. Uneori, în mijlocul ţesăturii de lumini şi de miresme, apărea câte o notă mai rară: prezenţa acelei femei cu păr alb. Sosirea ei coincidea când cu retragerea ultimelor zăpezi spre culmi, când cu înflorirea florilor mari şi purpurii care, cocoţate pe tulpinile lor înalte, păreau că luminează hăţişurile. Ea sosea, iar copilul percepea o lumină sporită peste tot ce vedea şi respira. Acea misterioasă fericire a fost în cele din urmă asociată cu mica punte suspendată, pe care femeia o străbătea pentru a petrece câteva zile în casa lor.

În noaptea aceea, femeia îl apucă strâns cu dinţii de gulerul cămăşii şi-l duse peste mica punte care le întindea capcanele şipcilor ei rupte. Prăbuşindu-se în mijlocul mărăcinişului, ea avu timp să înăbuşe ţipătul copilului. Acesta se zbătu o secundă, apoi încremeni, speriat de o senzaţie cu totul nouă: mâna femeii tremura. Tăcut acum, privea lumea sfărâmându-se în obiecte pe care le putea numi şi care, numite, îl făceau să-l doară

ochii. Luna, un fel de soare îngheţat. Puntea, care nu mai aducea niciun secret de fericire. Mirosul apei, care nu mai amintea de răcoarea mâinilor materne. Dar mai cu seamă femeia aşezată în întuneric, cu chipul neliniştit, încordat înspre o ameninţare.

Îşi aduse aminte că toată plimbarea lor, care începuse cu mult înainte de apusul soarelui, nu era decât o lentă alunecare spre lumea aceea fisurată de ciudăţenie şi de frică. Merseseră mai întâi prin pădure, urcând, coborând, cu un pas mult prea rapid pentru o plimbare obişnuită. Soarele scăpătase, fără a mai aştepta zâmbetul tatălui. Apoi, pădurea îi împinsese către un spaţiu gol şi plan, iar copilul, necrezându-şi ochilor, văzuse mai multe case aliniate de-a lungul unui drum. Înainte, nu exista pe lume decât o singură casă, a lor, pitulată între torent şi coasta împădurită a muntelui. Casă unică precum cerul şi soarele, îmbibată de toate aromele pe care le răspândea pădurea, legată de îngălbenirea frunzelor care-i înveleau acoperişul, atentă la felul cum se schimbau luminile. Acum, strada asta mărginită de case! Multiplicarea răneşte privirea, provoacă o dureroasă necesitate de a reacţiona... Cuvântul „casă" se formează în gura copilului lăsând un gust fad, sec. Cei doi petrec clipe lungi într-o curte pustie, în spatele unui gard de nuiele, iar când copilul îşi pierde răbdarea şi articulează „casă", pentru a spune că vrea să se întoarcă, femeia îl strânge la piept şi-l împiedică să vorbească. Peste umărul ei, izbuteşte să vadă un grup de oameni. Apariţia lor îl lasă într-o stare de neînţelegere totală. Inconştient, spune: „oamenii..." Cuvântul pe care-l auzise acasă, rostit întotdeauna cu o uşoară ezitare de nelinişte. Oamenii, ceilalţi, ei... Acum îi vede, în carne şi oase, ei există. Lumea se lărgeşte, forfoteşte, distruge singularitatea celor ce-l înconjurau mai înainte: mama, tata, femeia cu păr alb. Spunând „oamenii", crede că face ceva

iremediabil. Închide ochii, îi deschide iarăşi. Oamenii care dispar la capătul străzii sunt toţi la fel, în hainele şi pantalonii lor închişi la culoare, încălţaţi cu cizmele lor lungi şi negre. O aude pe femeie respirând adânc.

Abia noaptea, după ce-au trecut peste mica punte suspendată, cuvintele încep să-l agreseze, îl silesc să priceapă. El pricepe că ceea ce le lipsea caselor din satul unde tocmai au văzut „oameni", era discul mare, de piatră. Casele astea erau goale, uşile lor erau căscate şi nicio fărâmă lucioasă de mică nu strălucea în penumbra încăperilor. Deodată, o îndoială ţâşni: şi dacă, totuşi, casa n-avea nevoie de stânca aceea cenuşie în mijlocul ei? Şi dacă, totuşi, casa lor nu era o adevărată casă? Conversaţiile celor mari, pe care le ţinea minte ca pe o simplă cadenţă, se încarcă de cuvinte. Înţelege, în crâmpeie, cuvintele acelea reţinute fără voia lui. Povestea pietrei, a apariţiei ei, a forţei ei... Vorbeau adesea despre ea. Aşadar, toate astea n-ar fi trebuit să existe: până şi gestul acela al mamei care, seara, fixa o lumânare în crăpătura lungă de pe muchia stâncii.

Viaţa familiei lui îi pare deodată extrem de fragilă în faţa acestei lumi ameninţătoare, în care casele n-au nevoie de discuri de granit şi unde locuitorii, purtând cu toţii cizme negre, se fac nevăzuţi pe o stradă ce nu duce nicăieri. Copilul ghiceşte în chip confuz că, din pricina acelor „oameni", familia lor era silită să trăiască în pădure, şi nu în satul celorlalţi. Continuă să descifreze cuvintele pe care le-a ţinut minte din conversaţia celor mari, îi e din ce în ce mai frică. Nu şi-a mai văzut părinţii de când soarele era în amurg, iar despărţirea, o simte, poate ţine la nesfârşit, în lumea asta fără limite...

Ţipătul lui e înăbuşit de o mână ce-i pare străină. Pentru că tremură. Tace o clipă. În întuneric, mai jos de ascunzişul lor, se aud paşi pe

prundişul malului, glasuri, un scurt scârţâit metalic. Copilul se zbate, o să scape din mâna aceea care îi astupă plânsetele, o s-o cheme pe maică-sa, a recunoscut glasul tatălui, acolo, jos. Nu mai vrea lumea asta în care totul e minat de cuvinte. Nu vrea să priceapă.

Prin gâfâiala agitaţiei, aude deodată o melodie. O muzică abia perceptibilă. Un cântecel aproape pe tăcute, pe care femeia îl murmură la urechea lui. Încearcă să prindă cuvintele. Dar vorbele au o ciudată frumuseţe lipsită de sens. O limbă pe care n-a mai auzit-o niciodată. Cu totul altfel decât cea a părinţilor. O limbă care nu cere înţelegere, ci doar cufundarea în ritmul ei unduitor, în supleţea catifelată a sunetelor ei.

Fermecat de limba asta necunoscută, copilul adoarme şi nu aude nici împuşcăturile îndepărtate, multiplicate de ecou, nici strigătul acela lung, care ajunge până la ei cu toată încărcătura lui disperată, de dragoste.

Fără tine, l-aş fi abandonat definitiv pe copilul adormit în mijlocul pădurii caucaziene, aşa cum adesea dăm uitării fragmente irecuperabile din noi înşine, socotite prea îndepărtate, prea penibile sau prea greu de mărturisit. Într-o seară, ai vorbit despre adevărul vieţilor noastre. Probabil că te-am înţeles greşit. M-am înşelat, cu siguranţă, asupra sensului cuvintelor tale. Şi totuşi, eroarea asta e cea care l-a făcut să renască în mine pe copilul uitat

Mai târziu, aveam să pun acest contrasens pe seama înfrigurării născute de lentele şi rapidele primejdii din care se compunea existenţa noastră de atunci; pe seama dispersării noastre între mai multe ţări, între mai multe limbi, pe seama tuturor acelor măşti, pe care ni le impunea meseria noastră. Şi încă, şi mai mult, pe seama acelei iubiri pe care în mod superstiţios refuzam s-o numim, eu, ştiind-o nemeritată, tu, crezând că ea era deja spusă de clipele de linişte din oraşele aflate în război, unde am fi putut muri fără a cunoaşte minutele de la sfârşitul luptelor, care veneau să ne redea nouă înşine.

„Într-o zi, va trebui să putem spune adevărul...” Acest cuvânt rostit cu un amestec de stăruinţă şi de amărăciune resemnată a fost cel ce m-a înşelat. Mi-am închipuit un martor – eu însumi! confuz, lipsindu-i cuvintele, descumpănit de enormitatea sarcinii. Să spunem adevărul despre epoca al cărei curs viaţa noastră îl adoptase, ici-colo, cu stângăcie. Să atestăm istoria unei ţări, a noastră, care reuşise, aproape sub ochii noştri, să se edifice într-un imperiu de temut şi să se prăbuşească într-un vacarm de vieţi zdrobite.

„Într-o zi, va trebui să spunem adevărul.” Tu tăceai, pe jumătate întinsă alături de mine, cu faţa întoarsă spre bezna ce se adâncea dincolo de

fereastră. Reţeaua plasei împotriva ţânţarilor se detaşa vizibil pe fundalul negru şi cald. Şi se vedea din ce în ce mai bine, în mijlocul acelui dreptunghi prăfuit, o ruptură în zigzag: unda de şoc a unuia dintre ultimele obuze făcuse o incizie în acea ţesătură care ne separa de oraş şi de agonia lui.

„Să spunem adevărul...” N-am îndrăznit să obiectez. Tulburat de rolul de martor sau de judecător pe care mi-l încredinţai, am pus unul lângă altul în minte toate motivele care mă făceau incapabil sau chiar nedemn de o astfel de misiune. Epoca noastră, îmi spuneam, se retrăgea deja şi ne lăsa la marginea timpului, aidoma unor peşti prinşi în capcană, atunci când marea e la reflux. Să depunem mărturie despre ceea ce am trăit ar fi fost ca şi cum trebuia să vorbim despre un ocean dispărut, să evocăm valurile lui puternice şi pe victimele furtunilor lui în faţa impasibilei văluriri a nisipurilor. Da, ar fi însemnat să predicăm în deşert. Iar patria noastră, acel imperiu strivitor, acel turn al lui Babel cimentat cu vise şi cu sânge, nu se dezagrega oare etaj cu etaj, boltă după boltă, transformându-şi galeriile oglinzilor într-un morman de oglinzi deformante, iar perspectivele în fundături?

Oboseala nopţilor fără somn materializa cuvintele. Vedeam deşertul şi minusculele bălţoace de apă supte de nisip, turnul ciclopic în ruină, supraîncărcat de lungi drapele roşii, un roşu lichid, un întreg fluviu de purpură...

Te-ai strecurat uşor din pat eu m-am trezit. Fiind gata, ca la orice trezire bruscă, de ani de zile, să părăsesc adăpostul nostru provizoriu, să înşfac o armă, să le răspund liniştit celor ce ar fi bătut darabana în uşă. De data asta, reflexul a fost inutil. Liniştea oraşului cucerit nu era străbătută decât de rare tiruri dezordonate, de un scurt duduit al unor camioane, imediat înăbuşit de densitatea nopţii. Te-ai apropiat de masă. În întuneric, am văzut nuanţa luminoasă a trupului tău colorat de

reflexele unui incendiu izbucnit la celălalt capăt al oraşului. „Să spunem adevărul...” Întreaga energie a trezirii mele s-a mobilizat în această idee irealizabilă. Mi-am reluat negarea tăcută urmărind mişcările tale în întunericul încăperii.

— Vorbeşti despre adevăr... Dar toate amintirile mele sunt falsificate. Încă de la naştere. Şi nu voi putea niciodată depune mărturie în numele celorlalţi. Nu le cunosc viaţa. Nu le-o înţeleg. Copil fiind, nu ştiam cum trăiau ei, toţi acei oameni normali. Lumea lor se oprea la poarta orfelinatului nostru. Când m-au invitat odată la o aniversare, într-o familie normală – două fetiţe cu cozi lungi, părinţi dând pe dinafară de bunăvoinţă, cum se spune, dulceaţă servită în cupe mici din alpaca, şervete de masă pe care nu îndrăzneam să le ating –, am crezut că jucau o comedie şi că dintr-o clipă într-alta aveau s-o recunoască şi să mă alunge... Încă îmi mai amintesc, vezi tu, şi cu o recunoştinţă maladivă, de parcă ar fi fost vorba din partea lor despre o generozitate supraomenească. Gândiţi-vă doar, să-l tolerăm pe barbarul ăsta tânăr ras în cap, cu mâinile vinete de frig pe sub mânecile prea scurte. Şi, culmea, fiu al unui tată decăzut. Cum vrei să fiu un martor imparţial?

Ai aprins o lanternă, ţi-am văzut degetele în fascicolul îngust de lumină, am zărit scânteierea unui ac. „Să spunem adevărul despre ceea ce am trăit...” M-am ridicat într-un cot, având mare poftă să-ţi explic pe îndelete că eu nu înţelegeam nimic din epoca asta care ne fugea deja de sub picioare. Şi că toată confuzia ei mă făcea să mă gândesc la măruntaiele acelui vehicul blindat pe care-l văzusem în ajun, în centrul oraşului, în timp ce mă adăposteam de rafale. Spintecat de un proiectil antitanc, fumega încă dând la iveală un amestec complex de aparate dezarticulate, metal răsucit şi cărnuri omeneşti sfârtecate. Forţa exploziei transformase dezordinea în ceva extraordinar de omogen, aproape ordonat. Firele electrice semănau

cu nişte vase de sânge, tabloul de bord sfărâmat şi împroşcat cu sânge te ducea cu gândul la creierul unei fiinţe neobişnuite, al unui animal dintr-un război futurist. Şi, pierdut undeva, în magma aia de moarte, radioul, neatins, îşi lansa apelurile behăite. Scena nu era nouă pentru mine. Doar conştiinţa foarte limpede că nu înţeleg era nouă. Ascuns în adăpostul meu, îmi spuneam că oamenii care se ucideau între ei, sub cerul ăla fără nori, trăiau într-o ţară în care epidemiile se dovedeau mult mai eficace decât armele, că preţul unui proiectil ar fi fost suficient pentru a hrăni un întreg sat din regiunea aia africană, că vehiculul, dacă ar fi fost vândut, ar fi compensat forarea a sute de puţuri, că vina pentru acel război le revenea americanilor, dar şi nouă, lor şi nouă, căci ne luptam prin popoare interpuse, după cum şi foştilor colonizatori care alteraseră starea adamică a acelor ţări, că de altfel, paradisul ăla primitiv nu era decât un mit, că oamenii se luptaseră întotdeauna, odinioară cu lănciile, astăzi cu lansatoarele de proiectile antitanc, şi că singurul lucru care deosebea moartea ocupanţilor blindatului incendiat, de masacrul de pe vremea strămoşilor lor era complexitatea cu care această moarte, o moarte atât de individuală (vedeam, sub un strat de blindaj smuls, un braţ lung şi foarte subţire, aproape adolescent, cu o fină brăţară din piele la încheietura mâinii) şi de anonimă, se îneca în interesele puterilor îndepărtate, în setea lor de petrol sau de aur, în jocul birocratic al diplomaţiilor, în demagogia doctrinelor lor. Şi chiar în măruntele griji şi în viitoarele plăceri ale negustorului de arme pe care-l văzusem, cu două zile înaintea izbucnirii luptelor, luând avionul spre Londra: spunea că-l cheamă Ron Scalper, semăna cu un comis-voiajor cât se poate de banal şi căuta să accentueze chiar această banalitate, dându-şi valiza la control cu o naivă stângăcie de turist, ştergându-şi fruntea în faţa celui care-i verifica

paşaportul... Da, soldatul ucis era în mod insidios legat de sentimentul de uşurare al acelui om care, instalat în avion, învârtise butonul ventilatorului şi închisese ochii, deja transportat în anticamera lumii civilizate. Pe aceleaşi căi sinuoase, încheietura acelei mâini cu brăţară din piele se prelungea în viaţa femeii pe care pasagerul, aflat în drum spre Londra, şi-o imagina deja, oferindu-i-se, goală, maleabilă sub dorinţa lui, tânăra metresă pe care o binemeritase asumându-şi toate acele riscuri... „Epoca noastră, gândeam eu, nu e nimic altceva decât această monstruoasă fiziologie care digeră aurul, petrolul, politica, războaiele, secretând plăcere pentru unii, moarte pentru ceilalţi. Un gigantic stomac care transvazează şi macină materiile pe care în mod pudic şi ipocrit noi le separăm. Tânăra metresă care oftează, în chiar clipa asta, sub negustorul ei de arme, ar scoate un strigăt de indignare, dacă i-aş spune că fericirea lor (căci ei numesc, fără îndoială, acest lucru fericire) este inseparabilă de încheietura acelei mâini de copil pătate de ulei şi de sânge!”

M-am sculat cu dorinţa de a-ţi încredinţa aceste reflecţii în întreaga lor simplitate deznădăjduită: nu, nu înţeleg nimic din această fiziologie grotescă, pentru că nu e nimic de înţeles. Am traversat bezna camerei striată de reflexe de flăcări, am venit alături de tine, la fereastră. „Într-o zi va trebui să putem spune adevărul...” Era să-ţi răspund că adevărul epocii noastre însemna corpul acela tânăr, îmbibat de creme de frumuseţe, trupul pe care negustorul de arme şi-l oferea contra unor lansatoare de proiectile antitanc, şi că târgul ăsta, deznodământ tragi-comic al unui joc planetar, dispunea ca, în ziua aceea, în acel loc precis, soldatul purtând un şiret din piele la încheietura mâinii, să fie sfârtecat de o explozie. Adevărul unei logici absolute, al unui arbitrar absolut.

Ţi-am văzut gestul în momentul în care urma să-ţi spun toate astea. Cu mâinile înălţate până la

jumătatea ferestrei, tu cârpeai plasa împotriva ţânţarilor, care era sfâşiată. Împunsături lungi cu aţă deschisă la culoare, mişcări foarte lente, ghidate de acul care bâjbâia prin întuneric, dar mai era şi cealaltă încetineală, aceea a unei profunde reverii, a unei oboseli atât de adânci, încât nici măcar nu mai căuta odihna. Mi s-a părut că niciodată încă, până atunci, nu te mai surprinsesem pradă unui asemenea abandon, în consonanţa atât de perfectă a acelei clipe din viaţa ta, cu tine însăţi, cu ceea ce erai tu pentru mine. Erai femeia căreia mâna mea îi atingea uşor umerii ce păreau reci în atmosfera sufocantă a nopţii. O femeie căreia îi percepeam ca niciodată infinita singularitate, tulburătoarea unicitate de fiinţă iubită şi care, în mod inexplicabil, se întâmpla să trăiască, în seara aceea, în acel oraş devastat, atât de aproape de o moarte accidentală sau de o moarte calculată. O femeie care refăcea marginile ţesăturii, într-o noapte de la sfârşitul luptelor. Şi care, zărindu-mi în sfârşit mâna, îşi înclina capul, îmi reţinea degetele pe obrazul ei şi încremenea deja într-un fel de aţipeală.

Prezenţa ta era de o totală ciudăţenie. Şi totodată de o necesitate cu totul firească. Erai acolo, iar complexitatea ucigaşă a acestei lumi, încâlceala aceea de războaie, lăcomii, răzbunări, minciuni, se afla în faţa unui adevăr care nu mai avea nevoie de argumente. Acel adevăr era atârnat de gestul tău: o mână care trage marginile unei ţesături peste bezna ghiftuită de moarte. Am simţit că toate mărturiile pe care le-aş fi putut aduce erau depăşite de adevărul acelei clipe smulse nebuniei oamenilor.

N-am îndrăznit, oricum nu m-aş fi priceput, să te întreb asupra sensului cuvintelor tale. Te-am sărutat pe ceafă, pe gât, la rădăcina fragilului şir de vertebre – cu tandreţea aceea intensă ce o face să se nască trupul unei femei dezarmate de o ocupaţie pe care n-o poate întrerupe. Şi, ca un simplu ecou

la dorinţa ta de adevăr, am început atunci să-ţi povestesc naşterea lumii în ochii acelui copil pierdut în mijlocul munţilor. Teama lui de a înţelege, refuzul de a numi şi salvarea lui, prin muzica unei limbi necunoscute. Copilul a şovăit o clipă pe pragul jocurilor noastre de plăcere şi de moarte şi s-a lăsat iarăşi pierdut în intimitatea fraternă a universului. Femeia care-l ţinea în braţe continua să-i îngâne încetişor cântecul de leagăn chiar şi când ecoul împuşcăturilor s-a făcut auzit de pe celălalt mal al torentului. Limba aceea necunoscută era limba ei maternă.

Mi-am început povestirea în faţa ferestrei, în faţa acelui dreptunghi din reţea pe care-l cârpeai, am terminat-o în şoaptă, aplecat peste chipul tău destins de somn. Am crezut că, adormind, ai pierdut sfârşitul. Dar la ultimele cuvinte, fără să spui nimic, m-ai strâns uşor de mână.

Cu mult înainte să te fi cunoscut, mi se întâmpla să mă întorc la noaptea aceea din Caucaz, lângă copilul adormit. Întoarcerile astea îmi permiteau să scap de surplusul brusc de durere, de urâţenia prea agresivă. Ele îmi balizau viaţa cu o linie punctată, făcută din scurte treziri după acele morţi intermediare cu care ne este presărată viaţa. Una dintre acele morţi m-a atins în ziua în care un elev, şeful uneia dintre micile bande care făceau ravagii în orfelinatul nostru, a scuipat în direcţia mea fire de tutun din chiştocul pe care-l ţinea în gură, anunţând cu o şuierătură dispreţuitoare: „Dar toată lumea ştie că pe taică-tu l-au doborât mitraliorii ca pe un câine...” Sau altă dată, în cursul unei hoinăreli, când am surprins-o din întâmplare, pierdută printre bălăriile dintr-o viroagă, pe femeia aceea pe jumătate despuiată şi beată, pe care doi bărbaţi o posedau cu o grabă brutală, într-un gâfâit de râsete false şi de înjurături. Pe fundalul întunecat al ierburilor de iunie, albul trupului ei foarte rotund, foarte gras, îţi lua ochii. Şi-a întors capul, am recunoscut-o pe femeia sărmană cu duhul pe care locuitorii oraşului o chemau cu un diminutiv de fetiţă, Liubocika... Sau aniversarea aceea şi micile cupe din alpaca. Toată lumea a încercat să se poarte ca şi cum eram la fel ca ceilalţi, să nu dea atenţie micilor mele stângăcii sau să le prevină. Iar bunăvoinţa lor era atât de evidentă că nu mai era loc de îndoială: n-am să fiu niciodată ca ei, am să rămân mereu adolescentul cu mâinile roşii de frig, hăituit de trecutul lui şi care, luat la întrebări în legătură cu originea sa, avea să îngaime adevăruri ce vor fi luate drept minciuni sau avea să mintă, liniştindu-i pe curioşi. Şi o să existe mereu, ca în ziua aceea, un copil foarte mic ce-l va trage de

mânecă şi-l va întreba: „Da' tu de ce nu râzi cu noi?"

După fiecare dintre acele morţi, mă regăseam în noaptea mea caucaziană, vedeam chipul femeii cu păr alb, ochii ei care îmi priveau pleoapele, îi ascultam cântecul murmurat într-o limbă a cărei frumuseţe părea să ocrotească acea clipă nocturnă.

Mai târziu, când eram student la medicină, am încercat să pun capăt acelor întoarceri, văzând în ele un semn de slăbiciune sentimentală, jenantă pentru un viitor medic militar. Am încetat să-mi mai fie ruşine, în momentul în care am înţeles că noaptea aceea n-avea nimic în comun cu înduioşarea pe care ne-o stoarce o copilărie fericită. Căci nu existase nicio copilărie fericită. Doar acea noapte în cursul căreia copilul, trecând de hotarul lumii, se speriase şi putuse, prin magia unei limbi necunoscute, să revină încă pentru câtva timp în universul de dinainte.

Acesta era universul în care aveam să mă refugiez de atunci încolo, ferindu-mă de sufocările vieţii. Iar când, angajat în armată, m-am pomenit îngrijindu-i pe soldaţii războaielor nedeclarate pe care imperiul le purta în toate colţurile planetei, noaptea copilului a devenit treptat unica urmă datorită căreia mă mai recunoşteam pe mine însumi.

Într-o zi, urma asta s-a şters.

La început, îmi impuneam să cred că până şi ultimul rănit există. Cel de la sfârşitul celui de pe urmă război. Războaiele erau acum mici, îmi spuneam eu, locale, potrivit diplomaţilor. Aşadar, în mod logic, sfârşitul lor era de crezut. Aveam să descopăr destul de repede că doar marile războaie aveau un sfârşit, nu cele mici, care nu erau decât prelungirea celorlalte pe timp de pace... În cursul primelor luni, sau poate chiar al unui an întreg, am ţinut un jurnal: tradiţiile ţării, caracterul

locuitorilor, frânturi de destine pe care mi le încredinţau răniţii. Au urmat apoi o altă ţară, un alt război şi mi-am dat seama că diferenţele de peisaje şi de moravuri se estompau tot mai mult în cotidianul luptelor, acelaşi sub toate cerurile cu monotonia lui de suferinţă şi de cruzime. Etiopia, Angola, Afganistan... Paginile jurnalului meu de acum mă dezgustau prin tonul lor asemănător aceluia al unui turist curios, prin detaşarea observatorului care pleacă a doua zi. Ştiam deja că nu voi pleca. Somnul îmi era populat, nu cu chipuri umane, ci cu rânjetele plăgilor. Fiecare îşi avea rânjetul ei singular, când larg şi cărnos, când ca o tăietură adâncă, înnegrită de arsuri. Şi acelaşi reflex, ca un filtru fotografic, colora acele vise în culoarea sângelui pângărit, a ruginii de pe carcasele blindatelor, a prafului roşiatic pe care elicopterele îl ridicau, atunci când aduceau noi răniţi la spital. Adesea, mă trezea aceeaşi vedenie: făceam puncte de sutură, nu pe rânjetul unei plăgi, ci peste buze care se străduiau să vorbească. Mă sculam, lumina părea că alină preţ de câteva secunde dogoarea în care se împotmolea un vechi ventilator, ceasul indica clipa când soldaţii se întorceau de la operaţiile pe timp de noapte. Încercam să-l recompun în faţa oglinzii pe omul ce trebuia să redevin a doua zi dimineaţă. Suportam efortul câteva secunde, apoi mă întorceam la copilul ascuns în munţii Caucazului.

Într-o zi, acel refugiu şi-a pierdut puterea. Un soldat cu ambele braţe amputate a fugit noaptea, a ţâşnit în faţa sentinelei cu un strigăt de ameninţare şi a fost ucis de o rafală. Au preferat să vorbească despre un acces de nebunie, mai curând, decât despre o sinucidere. Seara, după o zi cu doi arşi în stare gravă şi o altă amputare, mi-am dat seama că aproape uitasem de sinucigaşul din cursul nopţii. La culcare, am aşteptat îngreunarea calmă dată de morfină, pentru a recunoaşte că înlăuntrul meu nu

mai exista nici un loc, nici o clipă unde să mă ascund.

Am trăit astfel, lăsând ca fiecare nouă zi să şteargă durerile zilei precedente, cu ajutorul privirii înnebunite a noilor răniţi. Singura măsură a timpului ce mi-a rămas era evidenta perfecţionare a armelor pe care soldaţii noştri şi inamicii lor le foloseau. Nu-mi mai amintesc în care război (în Nicaragua, poate) am dat pentru prima oară peste acele ciudate gloanţe cu centrul de gravitate deplasat. Aveau particularitatea atroce de a se plimba prin corp într-un mod imprevizibil şi de a se fixa în locurile în care se ajungea cel mai greu. La câtva timp după asta, au apărut bombele cu fragmentaţie, obuzele umplute cu ace tot mai ingenioase şi care păreau să ne tragă într-o macabră competiţie, în care instrumentele noastre obişnuite se dovedeau adesea neadaptate. Şi apoi, într-o dimineaţă, elicopterul care trebuia să aducă supravieţuitorii, răniţii şi morţii după o luptă, nu s-a mai întors. Am aflat că fusese doborât de o nouă rachetă portabilă. Din dimineaţa aceea, urechile noastre detectau în bâzâitul elicelor o surdă vibraţie de suferinţă.

N-aveam vreme să meditez la raţiunile profunde ale războaielor. De altfel, toate discuţiile pe care le purtam cu alţi medici sau cu ofiţerii instructori se opreau până la urmă la aceeaşi mică geopolitică, fără nicio ieşire. Pământul devenea prea strâmt pentru două mari imperii supraînarmate, care şi-l împărţeau. Se ciocneau, precum două banchize în gâtuirea unei strâmtori, marginile li se fărâmiţau tăind ţările în două, dezbinând popoarele, evitând dezastrul prin permanenta strivire a zonelor în litigiu. Hiroşima şi Vietnamul erau suficiente pentru a desemna agresorul: America, Occidentul. Unii dintre noi, cei mai prudenţi sau cei mai patrioţi, se opreau

aici. Alţii adăugau că acel inamic util, America, justifica un mare număr de absurdităţi din propria noastră ţară. În schimb, existenţa noastră malefică îi ajuta pe americani să-şi facă scuzate propriile lor absurdităţi. Echilibrul planetar se păstra cu acest preţ, conchideau ei... Acele înţelepte concluzii erau adesea măturate după câteva ore de un blindat în flăcări, a cărui cochilie de oţel răsuna de ţipetele arşilor de vii sau, la fel ca ultima oară, de moartea acelui rănit care-şi întindea cioturile braţelor spre rafalele unui automat. Mă străduiam să nu înţeleg astfel de morţi, pentru a nu le dilua în sporovăială noastră strategică.

În mod straniu, am învăţat să-mi conserv această lipsă de înţelegere salutară, datorită unui om care proslăvea războiul.

Instructor de carieră, mic de statură, robust, impecabil în uniforma lui de mercenar de elită, le prezenta soldaţilor noile arme şi maşinăriile de război, explica manevrarea lor, compara caracteristicile. Sala unde îşi preda lecţiile era despărţită de blocul nostru operator, de un perete nu prea gros. Vocea lui ar fi putut, după părerea mea, să răzbată prin vacarmul unei coloane de tancuri. Auzeam fiecare cuvânt.

— Această puşcă de asalt are o cadenţă de tir formidabilă: 720 de focuri pe minut! Se demontează foarte uşor în şase bucăţi şi, cum nu ocupă mult loc, puteţi trage dintr-o maşină; există şi încărcătoare de cincizeci de gloanţe... Asta e o rachetă teleghidată, are trei ogive cu o încărcătură explozivă care detonează după ce a pătruns în ţintă... Pentru acest calibru se pot utiliza muniţii perforante sau explozive sau chiar incendiare...

Vocea îi era întreruptă doar de aceea, mai puţin puternică, a interpretului, iar din când în când, de întrebările soldaţilor. Am ajuns să detest tonul ăla ce se dorea profesoral şi decontractat totodată.

— Nu, amice, dacă nu blochezi bine şurubul ăsta de fixare, te-ai dus dracului, de la primul tir...

Părea că anunţă, încă teoretic, rezultatele ce aveau să se regăsească foarte curând pe masa noastră de operaţie, deja sub aspectul acelui trup omenesc sfârtecat de toate găselniţele explozive, incendiare şi perforante. Făceam aşadar parte din acelaşi lanţ al morţii, ce-i lega pe politicienii care decideau războaiele, de bravul instructor care învăţa cum să fie ele purtate, de soldaţii care aveau să moară sau să se înfăţişeze goi sub forfota mâinilor noastre înmănuşate. Iar eu n-aveam firava scuză a umanistului de serviciu, căci adesea îngrijeam doar pentru a trimite înapoi, în acelaşi lanţ.

Ideea dea da năvală în sală şi de a-i tăia beregata militarului în faţa auditoriului său îmi trecea adesea prin minte. O scenă de revoltă, pentru un film despre războaiele coloniale, îmi spuneam imediat, înţelegând că viaţa, prin rutina ei, prin lenea compromisurilor ei, avea să mă reconcilieze încetul cu încetul, cu vocea de dincolo de perete.

— E un adevărat tanc zburător... Cockpitul e protejat cu titaniu... Poate lupta pe timp de zi şi pe timp de noapte...

Într-adevăr, îl ascultam fără mânia de altădată. Ca orice conferenţiar de talent, îşi avea subiectul său de predilecţie. Era vorba despre elicopterele de luptă (pilotase mai multe modele, înainte de a deveni instructor). Tema asta îl făcea epic. Tot repetând generaţiilor de soldaţi aceeaşi poveste, reuşise să elaboreze o adevărată mitologie, care prezenta naşterea elicopterului, slăbiciunile copilăriei, îndrăznelile tinereţii şi mai ce seamă isprăvile tehnice din ultima vreme. Fabuloasa maşinărie transporta camioane, distrugea tancuri, se acoperea cu aparatură ce-l proteja de rachete. Simţeam că vocea de dincolo

de perete avea să se moduleze dintr-o clipă într-alta în strofe.

— Americanii, care credeau că ne-au tras clapa cu Stinger-ele lor, n-au decât să-şi ia gândul. Instalăm acum aparate de bruiat cu infraroşii, sisteme de derută, acolo, la extremitatea aripioarelor. Şi asta nu-i tot! Chiar dacă o schijă străpunge rezervorul, nu se produce panică la bord: rezervoarele sunt de acum înainte auto-obturante! Chiar dacă aparatul cade, nimic nu-i pierdut, căci scaunele suportă o cădere de paisprezece metri pe secundă, vă daţi seama: paisprezece metri pe secundă! În plus, butoanele explozive fac să explodeze uşile şi o secundă mai târziu se umflă un tobogan şi se poate face evacuarea fără să fii tocat de rotor!

Exista undeva, pe la mijlocul acestui poem, un moment în care sinceritatea ofiţerului devenea indubitabilă. Am învăţat până la urmă episodul pe dinafară: în plin război de Kippur, într-un cer bătut de rotoare, s-au înfruntat un elicopter al armatei siriene (un Mi-8 sovietic, al cărui pilot fusese antrenat chiar de instructor) şi un Super-Frelon israelian. Şi a fost cea dintâi bătălie între elicoptere, din istoria omenirii! Căci nimeni nu prevăzuse că acel aparat ar putea ataca un aparat asemănător. Cu o perfidie nemaiîntâlnită, soldatul israelian a deschis larg uşa laterală, a ţintit cu mitraliera şi a ciuruit elicopterul sirian, care a căzut sub ochii inspectorului... Povestind acea luptă, ofiţerul spunea când „evreu”, când „israelian”, al doilea termen devenind în gura lui un soi de superlativ al celui dintâi, pentru a indica gradul de malignitate şi de capacitate de distrugere. Cu toate astea, ca un adevărat poet, recunoştea utilitatea acestui geniu rău, fără de care Istoria ar fi bătut pasul pe loc şi ar fi pierdut poate una dintre cele mai frumoase pagini ale ei.

Vocea care răsuna dincolo de perete şi mă exaspera atât de tare la început era pe punctul de a

se şterge într-o indiferenţă amuzată când, brusc, i-am ghicit secretul. Războaiele deveneau eficace şi durabile, datorită unor astfel de poeţi. Era nevoie de acea pasiune pură, de acel entuziasm al credinciosului pe care nicio geopolitică nu le putea înlocui.

Cursurile astea de război, pe care le ascultam aplecat deasupra trupurilor celor operaţi, m-au determinat, într-un mod direct şi ocolit totodată, să reflectez la stupefianta sărăcie a ceea ce trăiam alături de femeile pe care le întâlneam şi credeam că le iubesc. O comparaţie comică a pus faţă-n faţă, în mintea mea, ingeniozitatea armelor pe care le lăuda instructorul (toate acele rezervoare auto-obturante şi alte sisteme de derutare) şi rudimentarul mecanism al acelor iubiri. Nu aveam încă treizeci de ani la vremea respectivă, iar cinismul meu se aprindea uneori uşor. „Am avut de la ele ceea ce am avut chef să iau”, îmi spuneam, fără s-o cred. „Ceea ce ele aveau chef să-mi dăruiască... Tot ceea ce o astfel de legătură putea să ne dăruiască...” Suceam şi răsuceam formulele astea, încercând, măcar prin aceste îmbinări verbale, să rivalizez cu perfecţiunea maşinilor.

„Curiozitate!” Cuvântul ăsta, ghicit în mod inconştient de multă vreme, a sunat brusc, pe un ton just şi dur. Femeia care cu trei zile mai înainte plecase îndărăt, spre Moscova, simţea curiozitate pentru mine. Iar curiozitatea ei ne procura o legătură vie, bine jucată, de la început şi până la sfârşit, fără risc de dragoste. Ca într-o scufundare submarină, mă sonda cu trupul ei, îl explora pe bărbatul care o intrigase, creându-şi o amintire asemănătoare aceleia a unei ţări exotice, care lipseşte din experienţa ochilor noştri. Nu venise în ultima noapte de dinaintea plecării, avea „prea multe valize de umplut”. Resimţisem vaga impresie că-mi lipsea deja. Fără prea mare efort de

cinism, izbutisem să reduc această absenţă la senzaţia cărnii sânilor ei, la unghiul genunchilor ei desfăcuţi, la cadenţa respiratorie a plăcerii...

„Caracteristici tehnice, cum ar spune instructorul”, mă gândeam eu acum, amintindu-mi că femeile care o precedaseră pe aceasta (una lucrând la ambasadă, cealaltă întâlnită la Moscova...) aveau de asemenea această curiozitate de exploratoare. Amintirea foarte îndepărtată, care mă urmărea din copilărie, s-a reîntors: aniversarea într-o familie care are generozitatea de a invita pe un tânăr barbar cu capul ras, două fetiţe care mă privesc cu o curiozitate ce se manifestă prin mici cercetări. Părinţii le-au prevenit, desigur, că era vorba despre un copil altfel decât toţi ceilalţi, fără familie, fără un domiciliu al lui, şi care poate că n-a gustat niciodată dulceaţă. Toţi aceşti „fără” le apar celor două surori blonde, când ca o sărăcie de neînchipuit, când ca o făgăduială confuză de libertate. Mă observă cu nepăsarea simulată a unui zoolog care, pentru a nu speria animalul, îi dă ocol cu capul lăsat pe spate, dar scrutându-i cu coada ochiului fiecare mişcare...

Am tradus curiozitatea fetiţelor în limbajul femeilor. Eram acelaşi animal straniu care nu făcea nimic, la fel ca toţi ceilalţi, adică nu-şi economisea solda câştigată în ţările acelea aflate în război, nu trăgea sforile pentru a face carieră, nu avea niciun proiect. Această viaţă „fără” conţinea pentru femei făgăduiala, acum evidentă, a unei legături fără povara dragostei, a unei rapide explorări zoologice, lipsită de urmări în viaţa lor principală. Cu o ironie cam acidă, îmi spuneam că, la urma urmei, semănăm mult cu instructorul care urla îndărătul peretelui („Patru lansatoare de dispozitive fumigene sunt plasate în partea din faţă a vehiculului, acolo şi dincolo...”) şi care, lăsând deoparte uniforma mereu impecabilă, n-avea în unica lui valiză decât un costum vechi şi o pereche de pantofi demodaţi.

Poate că tinereţea ei sau lipsa ei de experienţă (tocmai împlinise douăzeci de ani şi era pentru prima oară în străinătate) sunt cele care m-au făcut să-mi părăsesc carapacea zoologică. Interpretă la ambasada din Aden, a făcut într-o zi insolaţie şi a fost adusă la noi, la spital... M-am simţit util, cunoşteam deja bine Yemenul, iar apoi fragilitatea ei mă făcea să mă simt în mod agreabil mai vârstnic şi ocrotitor. Impresia asta aducea a tandreţe. Iar în dragoste, trupul ei păstra aceeaşi slăbiciune resemnată şi înduioşătoare, ca în ziua când se simţise rău. Am ajuns să sper că acest ataşament va continua, în pofida plecării ambasadei încă de la începutul războiului civil. „Ne vom revedea la Moscova, îmi spuneam, a venit oricum timpul să arunc ancora...” Era pentru întâia oară în viaţă când îmi treceau prin minte astfel de gânduri.

A plecat cu unul dintre primele avioane care evacuau personalul ambasadei şi pe colaboratori. Ce m-a frapat cel mai mult nu a fost refuzul ei de a ne revedea la Moscova, ci mai curând teama de acel refuz pe care am surprins-o subit înlăuntrul meu, o teamă veche de câteva zile. „Ar fi diplomatic delicat”, mi-a tăiat-o ea zâmbind, dar cu un aer de fermitate care o plasa deja într-un viitor în care eu nu existam. „Delicat faţă de logodnicul tău?” am întrebat-o, copiindu-i, însă prost, ironia. „ E ceva mai complicat...” Mi-a evitat replica („Ce poate fi mai complicat, decât un logodnic?”), cerându-mi s-o ajut să-şi coboare valizele. În faţa autocarului, am văzut-o aşa cum avea să fie la sosire: în taior (zilele încă răcoroase de la Moscova), escarpeni ce înlocuiseră sandalele, un aer de tânără femeie care a lucrat în străinătate cu tot ce presupune acest lucru într-o ţară din care se ieşea greu, la vremea aceea. Am căutat în zadar un cuvânt politicos, dar ofensator, care ar fi putut, fie şi doar pentru o secundă, s-o transforme iarăşi

într-o fiinţă slabă, copilăroasă, mirată – aşa cum o iubeam şi cum mi-era teamă c-o voi pierde. Aşezată în spatele geamului, mi-a aruncat o privire deja detaşată şi cu siguranţă că mi-a zărit pantofii cenuşii de praf. „Un bărbat pe care l-am iubit...”, şi-a spus ea, desigur, simţind acea scurtă milă care ne cuprinde la vederea unei părticele din noi înşine păstrată în trupul unei fiinţe de acum străine.

— Am să-ţi scriu...

— Dar...

Am rostit acest „dar” într-un glas, ea, îndreptându-şi poziţia pe scaun, eu, apărându-mă de praful pe care l-a ridicat autocarul, demarând. Acolo unde se ducea, nu aveam decât adresa vagă a unei camere, într-un apartament la comun, de multă vreme închiriată altcuiva. Aici, se auzea deja primul răpăit de arme la periferia oraşului.

M-am întors la spital pe jos. În jurul ambasadelor, oamenii se îngrămădeau, maşinile plecau toate în aceeaşi direcţie: spre aeroport. Era amuzant să vezi că, în ciuda acestei agitaţii, fiecare naţie rămânea fidelă ei înseşi. Americanii blocau strada prin abundenţa mijloacelor de locomoţie, prin apăsătoarea şi liniştita aroganţă a pregătirilor lor. Englezii părăseau locurile, de parcă ar fi fost vorba de o deplasare cotidiană, a cărei banalitate nu merita nici o vorbă, nici un gest în plus. Francezii organizau dezordinea, îşi dădeau dispoziţii unii altora, aşteptau pe cineva fără de care plecarea era cu neputinţă şi care totuşi plecase deja. Reprezentanţii ţărilor mici solicitau înţelegerea celor mari...

N-am izbutit să pătrund în spital. Soldaţii instalau în jurul clădirii adăposturi pentru trageri, condamnau, nu se ştia prea bine de ce, uşa principală şi îndreptau spre cer ţevile mortierelor al căror zgomot îl auzeam pe drumul de întoarcere. În timpul nopţii petrecute la ambasadă, aveam să încerc să identific după ureche cartierul cel mai atins din oraş, închipuindu-mi sălile goale ale

spitalului, valiza mea la primul etaj şi, într-un sertar, cochilia din Marea Roşie, pregătită drept cadou pentru pentru cea care tocmai plecase. Cinismul nefiind un sentiment nocturn, n-aveam să reuşesc să fac ironii, nici pe seama cochiliei (care avea să fie găsită a doua zi sub dărâmăturile spitalului bombardat), nici a vorbelor de rămas-bun din faţa autocarului. Iar când, în sfârşit, eram gata să aţâţ zeflemeaua aceea fără urmă de veselie, aveam să văd că nu mai rămânea nimic altceva în viaţa mea, decât ironia asta uzată şi scama unor amintiri inutile.

Dimineaţă, oraşul ardea, iar înaintarea focului părea că-i împinge pe ultimii străini către mare. M-am pomenit pe o plajă, în mulţimea compatrioţilor mei, care făceau semne cu braţele în direcţia câtorva bărci ce veneau spre noi. În larg, se vedea un pachebot mare şi alb, având un drapel roşu uşor înălţat de vânt. Bărcile păreau nemişcate, încleiate în uleiul albastru al mării. La câteva sute de metri, pe străzile ce se deschideau spre coastă, soldaţii alergau, trăgeau, cădeau, iar jocul lor ucigător înainta spre noi şi avea dintr-o clipă într-alta să ne ceară să participăm şi noi. Braţele se întindeau spre mişcarea de du-te-vino a vâslelor, ţipetele rămâneau sugrumate într-o exasperare neliniştită. Dorinţa asta de a nu fi ucis prosteşte pe plaja însorită a pus stăpânire pe mine, contagioasă precum orice isterie colectivă. Am fost pe punctul de a-i urma pe oamenii care, ridicându-şi pe umeri enorme valize, intrau în apă pentru a mări distanţa între viaţa lor, devenită brusc preţioasă, şi moarte. Ceea ce m-a făcut să mă dezmeticesc a fost absenţa oricărui bagaj. Puţinul pe care-l posedam arsese în spitalul distrus de obuze în timpul nopţii. Dimineaţă, un funcţionar de la ambasadă îmi împrumutase aparatul lui de ras...

M-am aşezat pe nisip, observând scena cu o privire de acum aproape distrată. Numărul

valizelor pe care oamenii le suiau în bărci mă lăsa perplex. Îmi spuneam că exista, aşadar, undeva, o viaţă în care toate aceste lucruri cu greu transportate erau de neînlocuit. Mi-am închipuit această viaţă pentru care trecutul meu mă făcea inapt, i-am ghicit bucuriile consolidate de conţinutul valizelor, o găseam legitimă şi înduioşătoare. Ridicându-mă pentru a da o mână de ajutor la îmbarcare, am nimerit peste un bărbat care voia să se urce alături de bagajele sale şi care m-a luat drept un concurent. M-am dat înapoi, el se căţără, evitând să se uite la mine. Un obuz făcu să ţâşnească îndărătul unui dig un uriaş gheizer de nisip, bărbatul deja instalat se aplecă iute lipindu-şi fruntea de pielea valizelor. Cineva urlă: „Haide, repede, plecăm!" Un altul, care bătea încă pasul pe loc, în apă, îl înjură. Se înghesuiau acum, fără să-şi mai ascundă teama.

Imediat după explozie l-am văzut pe omul acela care, şi el tot fără bagaje, aşezat un pic în urma mea, părea că urmăreşte cearta între doi candidaţi la plecare. Ceea ce a spus la început nu se adresa nimănui: „Tare goi ne pomenim în momente ca astea..." Apoi, întorcându-se spre mine, adăugă: „Cum n-aveţi nimic de îmbarcat, aş vrea să vă cer un serviciu. La ordinul formal al ambasadorului..." Făcu această remarcă pe un ton respectuos şi zâmbitor totodată, dându-mi de înţeles că autoritatea sa nu avea nevoie să se sprijine pe aceea a ambasadorului deja repatriat. I-am fixat chipul, amintindu-mi că-l întrezărisem deja. la o recepţie de la ambasadă. Îi ţinusem minte trăsăturile, pentru că semăna cu Lino Ventura. Îl uitasem din acelaşi motiv, rătăcindu-i chipul printre imagini din filme... Luând-o înaintea întrebării mele, preciză: „O să plecăm ceva mai târziu, împreună..." Apoi, mai aruncă o ultimă privire spre bărcile supraîncărcate de valize şi mi se păru că văd în ochii lui o scurtă lucire de ironie, care se şterse imediat, în neutralitate.

Îmbulzeala de pe mal ne-a făcut invizibili. M-a dus spre o construcţie făcută din pietre aşezate de-a latul, îndărătul cărora era garat un jeep. Am luat-o în direcţia oraşului, pe care fumul incendiilor părea că-l întinde spre cer. În timp ce conducea, mi-a spus numele său (unul dintre numele pe care aveam să le cunosc mai apoi) şi mi-a cerut să folosesc, în faţa celor pe care aveam să-i întâlnim, formula „Domnule consilier". De mai bine de câteva momente deja, trăiam parcă la marginea realităţii. Simplitatea, aproape indiferenţa cu care consilierul îmi explica sarcina ce mă aştepta nu făcea decât să accentueze ciudăţenia situaţiei. „Prezenţa dumitale la aceste negocieri, sau mai degrabă la aceste târguieli, va fi de două ori utilă. Unul dintre participanţi a fost rănit şi apoi, având în vedere vârsta lui, căldura, emoţia... Va trebui să-i susţinem inima bătrână, până la acordul final. Dar mai ales, dacă nu mă înşel, dumneata îi vorbeşti limba..."

Am crezut la început că tonul lui detaşat era o atitudine afectată, o fanfaronadă pe care o simula faţă de mine (asemănarea cu actorul îşi avea şi ea rolul ei în confuzia mea). Dar când, pe una din străzi, am nimerit sub un tir încrucişat şi a reuşit să evite rafalele lipind maşina de un zid, fără să-şi părăsească aerul acela indiferent, am priceput că era pur şi simplu vorba despre o îndelungă deprindere cu primejdia.

Am ajuns într-un cartier pe care nu-l cunoşteam şi care, la câteva străzi distanţă de lupte, părea aţipit. Doar dârele de fum pe suprafaţa galben-cenuşie a caselor şi cartuşele goale pe care alunecam, mergând, trădau prezenţa războiului. Am străbătut o curte, dând apoi într-o alta, şi ne-am oprit în faţa unui pasaj îngust, care ducea cu gândul la intrarea într-un labirint. Vreo şase soldaţi care se adăposteau de soare ieşiră de acolo, ne

percheziţionară, apoi ne lăsară să pătrundem înăuntru.

Ferestrele, protejate de panouri metalice, decupau întunericul prin lungi dâre de lumină. Privirea se tăia parcă în lamele acelea orbitoare. După câteva clipe de orbire, am văzut doi paznici, unul, ghemuit lângă uşă, cu automatul pus pe genunchi, celălalt, privind spre stradă prin interstiţiul dintre două plăci de oţel. Alţi doi oameni stăteau faţă-n faţă: aşezat cu spatele la zid, un yemenit cu chipul brun şi lucitor, având pe cap un turban pestriţ, care se termina printr-un fel de coadă de cal, pe un umăr, iar la celălalt capăt al încăperii, pe jumătate lungit într-un fotoliu, un bărbat foarte palid, având, ca o ciudată replică la turbanul din faţa lui, un pansament legat ca o fâşie peste frunte. Trăsăturile lui ascuţite şi subţiate de oboseală păreau aproape transparente sub luciul sudorii. În pofida părului alb, se vedea pe chipul lui acel soi de tinereţe care apare la oamenii vârstnici, în clipa unei provocări mortale. Venirea noastră le-a întrerupt discuţia. Nu se mai auzeau decât bătaia ca de tamburină a muştelor prinse între geam şi oţel, ecoul îndepărtat al împuşcăturilor şi respiraţia omului rănit, mişcări scurte, sacadate, de parcă se pregătea să cânte şi nu se putea hotărî.

El a fost cel care ne-a salutat şi a început să vorbească, impunând cu dificultate o cadenţă regulată respiraţiei sale. Consilierul mă rugă să traduc. Omul se opri, pentru a-mi da răgazul să-ncep. Dar eu tăceam, simţindu-mă la o distanţă ameţitoare de încăperea aia sufocantă.

Omul rănit vorbea limba pe care o auzise copilul adormit în mijlocul munţilor Caucaz, în noaptea cea mai adâncă a vieţii mele.

Cel căruia trebuia să-i asigur supravieţuirea şi să-i traduc cuvintele ştia că moartea sa ar fi simplificat tratativele. Mi-a spus-o cu un zâmbet imperceptibil, în timp ce-i făceam o nouă injecţie: „Mă simt ca un bătrân ultra-bogat, a cărui rezistenţă îi aduce la disperare pe moştenitori...” Era una dintre frazele pe care am omis să le traduc. De altfel, încă de la primele cuvinte, un fel de dublă traducere se stabilise între noi: interpretam cât puteam mai bine argumentele lui şi pe cele ale adversarilor săi, dar în paralel urmăream înlăuntrul meu trezirea acelei limbi rămase mută vreme de atâţia ani.

Obiectul laborioasei lor lupte verbale mi-a apărut destul de repede sub formă de ghicitoare. Omul cu turban, unul dintre şefii militari ai rebeliunii, capturase trei occidentali. Diplomatul rănit se străduia să obţină eliberarea lor. „Domnul consilier” putea face presiuni asupra yemenitului, deoarece trupele acestuia erau înarmate şi susţinute de noi. Pentru acest serviciu, diplomatul trebuia să garanteze neutralitatea Franţei, care ar fi închis ochii asupra participării noastre militare la conflict. De zece ori, târgul a fost pe punctul să fie încheiat, dar brusc, yemenitul se supăra, începea să înfiereze perfidia Occidentului şi pe marele satana american. Mânia sa, exprimată când într-o engleză rudimentară şi tăioasă, când într-o limbă rusă de propagandă, învăţată fără îndoială la Moscova, părea de fiecare dată să anunţe sfârşitul negocierilor, iar eu eram gata să mă ridic. Dar nici francezul întins în fotoliu, nici consilierul care asculta cu capul uşor aplecat spre mine nu păreau impresionaţi de acele crize, aşteptau în linişte sfârşitul lor, fiecare cu felul său de a fi indiferent, în mod politicos. Un ofiţer subaltern intra, şuşotea ceva minute-n şir la urechea şefului, care dădea

din cap, renunţând treptat la aerul lui jignit. Discuţia reîncepea, descriind cercul deja cunoscut: yemenitul îi eliberează pe ostatici, consilierul se ocupă de livrarea de arme, diplomatul garantează discreţia guvernului său. Înţelegeam acum că reuşita depindea nu de logica argumentelor, ci de un ritual a cărui taină doar yemenitul o cunoştea şi pe care francezul şi rusul încercau s-o pătrundă. Un fel de formulă magică...

Hora frazelor mai mult sau mai puţin identice îmi lăsa răgazul să ating, aşa cum poţi atinge textura paginilor unei cărţi vechi, textura cuvintelor pe care le traduceam. Diplomatul a remarcat probabil traducerea mea subterană şi a vorbit într-un mod tot mai personal, renunţând la limbajul acela nivelat, adoptat de obicei în faţa unui interpret despre care nu se ştie în ce măsură stăpâneşte limba. Unele dintre cuvintele lui aveau, pentru mine, o vechime mai mare de douăzeci de ani, venind din epoca în care le învăţasem şi în care se păstraseră, fiind foarte rar folosite. Răsunau în încăperea aceea joasă, baricadată cu pereţi din oţel, iar sonoritatea lor deschidea lungi ferestre spre lumină şi aer. În amintire se mai amesteca, intact, orgoliul copilăresc de a fi îmblânzit limba aceea neobişnuită. Într-unul din momentele de rupere a negocierilor, francezul a vorbit ironic despre un „navicert”, un permis de navigaţie pe timp de blocadă, de care consilierul şi cu mine am avea nevoie, pentru a părăsi oraşul pe mare. Auzind acest cuvânt, am încercat o comică mândrie de copil, căci termenul îmi era cunoscut datorită lui Loti, iar tonalitatea sunetelor a adus în atmosfera sufocantă a încăperii atât briza oceanică a romanelor sale, cât şi răcoarea unei seri lungi, cu zăpadă, ritmată de fâşâitul paginilor.

Din când în când, discuţia se întrerupea din cauza francezului. Închidea ochii câteva secunde, apoi îi redeschidea larg, în fundul unor orbite tot mai scobite, care nu vedeau, sau în orice caz nu ne

vedeau. Obrazul lui, sub firişoarele de sudoare, semăna cu un ciob de cuarţ, când lăptos, când translucid. Interveneam, ştiind foarte bine că toate injecţiile alea erau bune doar pentru a prelungi încă o dată acele negocieri absurde. I-am spus acest lucru. Chipul lui de cuarţ se lumină de reflexul unui zâmbet: „Ştiţi, aici, în Orient, se practică adesea medicina în aşteptare... ” Am avut iarăşi impresia că mă aflu în faţa unui om dintr-o altă epocă. Nu atât din pricina francezei lui, care era cea din cărţile mele, cât din pricina acelui calm ironic şi semeţ totodată, pe care-l opunea farsei crude a prezentului, ca şi cum ar fi observat-o de la înălţimea unei lungi şi mari istorii pline de victorie şi de înfrângeri.

A rezistat până la capăt, până la acordul definitiv, seara, târziu. Ghicind partida câştigată, s-a îndreptat puţin în fotoliu şi a zvârlit chiar o mică înţepătură în direcţia „Domnului consilier” (care promitea câteva mortiere în plus şefului yemenit): „Generozitatea, dumneavoastră vă va pierde, dragă confrate.” Consilierul i-a zâmbit, înainte de asculta traducerea mea, ca pentru a arăta că nu mai aveau nevoie să-şi ascundă adevărata meserie sub acoperire diplomatică, nici să simuleze necunoaşterea unei limbi.

A doua zi, un elicopter venit de la Djibouti i-a luat pe cei trei ostatici eliberaţi (un cuplu de germani şi o cooperantă franţuzoaică) şi trupul diplomatului, mort în cursul nopţii. Ceva mai la o parte, asistam şi noi la preparative. În aşteptarea plecării, cei scăpaţi teferi făceau schimb de adrese, se invitau unii pe alţii să-şi petreacă vacanţa în Franţa şi în Germania, apoi au dorit cu orice preţ să facă o fotografie în compania soldaţilor din Legiune. Corpul învelit într-o prelată era deja îmbarcat...

— Toată viaţa noastră nu e decât medicină în aşteptare, nu-i aşa?

Consilierul a rostit aceste cuvinte în franceză şi apoi a tăcut, uitându-se la pasagerii care urcau în elicopter, scoţând mici strigăte de admiraţie. I-am cercetat o clipă obrazul întors în profil. Nu lăsa să se citească nicio dorinţă de a impresiona.

— Pentru ce atunci toată comedia asta cu interpretul?

Am forţat în mod special tonul care putea părea chiar jignit.

— Mai întâi, dumneata nu erai interpretul! Şi apoi, în tocmelile de genul ăsta, e uneori util să susţii o eroare de traducere... Dar mai ales consideră acest lucru ca pe un început, care va putea avea o urmare, dacă te simţi pregătit să-ţi schimbi viaţa. În cursul călătoriei vei avea răgazul să reflectezi la propunerea mea.

Elicopterul a decolat, măturând urmele de paşi de pe solul plin de praf. L-am urmărit o clipă cu ochii. Plecând, aparatul părea că trage după el pe cer o husă grea de nori roşcaţi, ce înaintau cu repeziciune dinspre ocean.

— Unul dintre ultimii mohicani ai vechii gărzi, acest Bertrand Jansac, a spus consilierul, renunţând să se mai uite la elicopterul de deasupra apelor. Sau, mai curând, unul dintre ultimii mohicani, pur şi simplu... Cât despre noi, vaporul nostru va pleca în curând, cu toată viteza înainte, dar, vai, fără protecţia unui... cum spunea că se numeşte? „Navicert”, nu-i aşa?

În fluxul gesturilor şi cuvintelor acelei ultime zile, o singură frază a persistat, iar ispita pe care o reprezenta mi-a ritmat toate gândurile: „Dacă te simţi pregătit să-ţi schimbi viaţa...”

Aveam douăzeci şi opt de ani. Viaţa mea, prin densitatea ei de carne şi de moarte, ar fi putut fi cea a unui om cu mult mai vârstnic. Şi totuşi, acelaşi copil tresărea în mine atunci când, din distracţie sau din curiozitate, cineva mă întreba: „Dar unde v-aţi născut? Cu ce se ocupă părinţii dumneavoastră?” De multă vreme ştiam cum să

răspund prin minciună, prin evadare, prin surzenie. Asta nu schimba nimic. Fiorul copilăresc aluneca precum o lamă printre piesele neîmbinate bine ale unei armuri. Numai că, adolescent fiind, mi-era frică să nu se descopere adevărul, pe când acum, în frica şi în ruşinea asta se amesteca şi certitudinea de a nu şti cum să fac să fie înţeles acest adevăr, de a nu întâlni pe nimeni căruia să i-l încredinţez.

Am resimţit aceeaşi stinghereală când m-am pomenit într-o cabină strâmtă, pe un vapor care, deşi era arimat[1], avea deja tangaj sub primele biciuiri ale furtunii. Instalaţi faţă-n faţă pe îngustele noastre cuşete, puteam şopti unul la urechea celuilalt, atât de apropiate ne erau chipurile. Reflexul din copilărie s-a trezit imediat: mi l-am închipuit pe consilier punându-mi întrebări despre începutul vieţii mele. O secundă mai târziu, îmi spuneam că sunt idiot, înţelegând prea bine că el ştia deja totul... Eram în faţa unui om care, în ciuda situaţiei noastre propice confidenţelor, nu avea să încerce să scotocească prin trecutul meu. Atunci, propunerea lui de „a-mi schimba viaţa" mi-a apărut ca o ofertă eliberatoare. De altfel, această eliberare exaltantă se împlinea deja cu repeziciunea unui vis fericit. Urcând pe vapor, eram deja eliberat de numele meu şi de paşaportul care-l certifica. În schimb, consilierul îmi furnizase un altul: primele mele acte false, cu un nume pe care îl repetam în sinea mea, pentru a mi-l însuşi, la fel ca pe cele câteva date schiţate ale noii mele biografii, pe care trebuia să le învăţ pe de rost. Eram perfect conştient de faptul că firescul cu care era angajată această transformare nu era decât o tehnică de recrutare bine rodată şi că propunerea de „a-mi schimba viaţa" nu avea nimic improvizat. La fiecare nou pas în această direcţie, consilierul făcea o mică pauză, pentru a-mi da posibilitatea să renunţ la angajament – să refuz să-mi schimb paşaportul, să nu urc împreună cu el în acel mic cargou cu aspect îndoielnic, să nu

accept pistolul pe care mi-l dăduse. Mai târziu, aveam să înţeleg că, pentru el, un astfel de început şi schimbarea de identitate reprezentau o suită de mişcări aproape maşinale, o rutină pe care o executa fără a-şi da seama de emoţia mea. Pe moment însă, vedeam în gesturile lui insolenta îndemânare a unui prestidigitator care, dispreţuind aparenţele admise, mă elibera prin trucurile lui de scamator de ceea ce mă apăsa cel mai mult: de mine însumi.

Când a părăsit pentru câteva minute cabina, mi-am scos noul paşaport şi am scrutat îndelung, cu mare atenţie, chipul acela, al meu, devenit de nerecunoscut prin informaţiile de pe pagina precedentă. Omul acela din fotografie părea că mă priveşte cu dispreţ. M-am simţit cumplit de invidios pentru libertatea lui.

Noaptea, gelozia asta m-a îmbibat pe de-a-ntregul cu o frică animalică şi cu o dorinţă de supravieţuire pe care nicicând nu mi le-aş fi imaginat posibile înlăuntrul meu. În bezna cabinei, aveam iluzia că, sub valurile ce izbeau, vaporul se fluidifica el însuşi, se topea precum un bloc de gheaţă. Auzeam apa peste tot – dincolo de coca vasului, pe culoar şi deodată, ca un pârâiaş, pe podeaua cabinei! M-am aplecat şi am pipăit, cu o precipitare înnebunită, o suprafaţă metalică uscată, care vibra sub degetele mele. Mâna mea a atins şi pantofii, aliniaţi cuminte într-o aşteptare absurdă. M-am întins din nou, trăgând nădejde că motivul agitaţiei mele nu fusese ghicit de consilier. Stătea tăcut în întuneric şi părea adormit. Neavând hublou, cabina noastră mă făcea să mă gândesc la un sicriu din oţel care s-ar fi desprins de vapor de ceva vreme. Mi-am imaginat lenta ei coborâre în străfundurile verzi-albăstrui ale apelor. Şi perechea aceea de pantofi frumos rânduiţi sub cuşetă. Şi pistolul care va rugini în teacă şi care se mişca uşor, urmând tangajul vasului şi mângâindu-mă

parcă sub braţ, lângă inimă. Toată perfidia vieţii se concentra pentru mine în acea mângâiere: aveam să mor de o moarte lentă şi conştientă, în posesia unui nou paşaport, sub o identitate care mă lăsase în sfârşit liber. Omul acela din fotografie, pe care atâta îl invidiam pentru libertatea lui, avea să se scufunde după scurta lui existenţă plină de făgăduieli.

M-am aşezat pe cuşetă, prinzându-mă bine de marginea ei, ca şi cum aş fi fost cocoţat pe cornişa unei prăpăstii. Iar acea cornişă se apleca tot mai mult, făcându-mă să pierd noţiunea de sus şi de jos. Abia după ce m-am rugat, am înţeles sensul şuşotitului meu:

— Trebuie să facem ceva, nu vreau să mor! Nu acum...

Nu ştiam dacă mă auzise consilierul. Dar mi s-a părut că tocmai din fundul acelui abis a răsunat glasul lui, o clipă mai târziu. Vorbea cu o voce monocordă, ca şi cum s-ar fi adresat sieşi, iar istorisirea lui continua deja de câtva timp. În mod uimitor, litania aceea izbuti să se impună peste furia valurilor şi isteria vântului, ca dâra egală şi dreaptă a unei torpile pe o mare agitată. La început, implorarea mea repetată („Nu vreau să mor... Nu acum... Nu vreau...") şi mai ales ruşinea dea o fi formulat mă împiedicaseră să-l urmăresc. Dar, cum ceea ce evoca el era foarte îndepărtat de situaţia noastră (vorbea despre un deşert), am sfârşit prin a descoperi în ciudăţenia acelei întâmplări unicul punct de sprijin de care gândul meu înfrigurat se putea agăţa.

— ... Era un oraş, sau mai curând erau câteva străzi ivite în mijlocul unui deşert din Asia Centrală. Case cu patru etaje, toate la fel, cu ferestre goale, cu tocurile uşilor căscate, de parcă cei ce le construiseră îşi întrerupseseră lucrul chiar înainte de finisare. Cu toate astea, locuitorii se arătau deja – se vedea când un chip în deschizătura unei ferestre, când, atunci când soarele inunda

interiorul unei încăperi, câte o siluetă omenească întreagă. Afară, în ţarcuri apărate de soare prin acoperişuri din tablă ondulată, dormeau animale sau mergeau cu dificultate de-a lungul împrejmuirii. O turmă de oi, câteva cămile, cai, câini. Un singur drum ducea la acel oraş şi, după ce făcuse legătura între aceste trei sau patru străzi, se împotmolea în nisip. La răscrucea din centru se înălţa un enorm cub format din scânduri bine potrivite, care te ducea cu gândul la cofrajul unei statui pregătite pentru a fi dezvelită în faţa publicului, la o apropiată celebrare...

Violenţa valului care se abătu atunci asupra cargoului a fost atât de mare că toate zgomotele încetară preţ de câteva secunde. Era cu neputinţă să înţeleg dacă maşinile se opriseră brusc sau teroarea era aceea care-mi paraliza toate simţurile. Vaporul părea că se înfundă, alunecând tot mai mult pe o pantă lichidă şi dând senzaţia că nu mai poate opri alunecarea. Şi în liniştea aceea, vrând parcă să sfărâme vraja şi să relanseze mersul maşinilor, glasul consilierului răsună din nou. Îşi dăduse cu siguranţă seama că povestirea lui făcea în mod involuntar să dureze suspansul, ceea ce nu era deloc scopul urmărit, aşa că o isprăvi în câteva fraze în care nu mai sălăşluia niciun mister:

— Cubul din piaţa centrală era prima noastră bombă atomică. Iar locuitorii, prizonieri condamnaţi la moarte, care serveau drept cobai. Oraşul fusese special construit pentru acea primă încercare... Am zburat de mai multe ori pe deasupra lui. Prizonierii ne salutau, nu ştiau ce avea să se întâmple în noaptea următoare. Unii, chiar dacă erau legaţi cu lanţuri, sperau neîndoielnic să-şi vadă pedepsele comutate şi începeau deja să îndrăgească acel oraş în care ferestrele nu aveau gratii. În avion, toate aparatele care măsurau radiaţia erau blocate pe roşu... Noaptea, în momentul exploziei, noi eram la mai mult de cincisprezece kilometri de oraş. Ordinul

era de a rămâne culcat pe sol, de a nu te întoarce, de a nu deschide ochii. Pentru prima oară în viaţa mea, am simţit pământul trăind. Atât de tare s-a mişcat sub corpul meu. A fost o undă de şoc, care a târât corpurile celor care încercaseră să se ridice. Şi au mai fost şi urletele celor care întorseseră capul şi-şi pierduseră vederea. Şi acea grea zguduitură a pământului sub pântecele noastre... A doua zi, plecând înapoi spre oraşul prizonierilor, îmi închipuiam distrugerile, ruinele caselor şi carcasele carbonizate ale animalelor. Văzusem oraşe bombardate în timpul războiului... Acum mă înşelam. Când avionul s-a apropiat de locul cu pricina, am văzut o oglindă. O imensă oglindă de nisip vitrificat. O suprafaţă netedă, care reflecta soarele, norii şi chiar şi crucea avionului nostru. Nimic altceva... Eram suficient de tânăr ca să formulez acel idiot gând orgolios: „După asta, nimic nu va mai putea să mă tulbure sau să mă sperie...”

A tăcut şi am ghicit că tăcerea sa stătea la pândă. Părea să evalueze tropăitul paşilor pe deasupra capetelor noastre, să-l asocieze strigătelor ce răspundeau celor dindărătul uşii, să compare zgomotele cu dezlănţuirea furtunii. Glasul lui, care relua povestirea, dădu acelui vacarm o aparenţă de ordine.

— La mai puţin de un an după asta, nu mai rămânea nimic din acel orgoliu. Brăzdam Statele Unite, ţară întinsă în care mă simţeam, pe atunci, precum un şobolan alungat dintr-o cuşcă într-alta, cu ace înfipte în craniu. Cei doi Rosenberg tocmai fuseseră arestaţi, presa îi acuza că vânduseră bomba americană sovieticilor, cetăţenii buni aşteptau verdictul, cu un apetit de fiare. Lucram cu soţii Rosenberg de doi ani. În apartamentul lor din New York exista o încăpere transformată în laborator foto, în care ne pregăteam documentele trimise Centrului. În încăperea asta, de altfel, mi s-a întâmplat să joc şah cu Julius... Ştiam că

acuzaţiile ce li se aduceau erau absurde, în orice caz complet disproporţionate. Ei nu aveau niciun acces la secretele bombei. Dar opinia publică avea nevoie de un ţap ispăşitor. Americanii ştiau deja că undeva, în deşerturile Asiei Centrale, noi făcusem să explodeze o bombă copiată după cea de la Hiroşima, punând capăt hegemoniei lor atomice. O adevărată palmă. Trebuia să fie luate măsuri severe. Ipoteza scaunului electric, lansată de un furios, nu mai părea de neconceput. Scaunul electric sau mărturisirile. Eram convins că soţii Rosenberg aveau să vorbească. Aveam o încredere absolută în prietenia lor, dar... Cum să spun? Într-o zi, ieşeam cu Julius din laborator, iar în bucătărie am văzut-o pe Ethel. Era aşezată şi toca legume pe un fund de lemn. M-am gândit prosteşte că semăna cu o femeie rusoaică. Nu, pur şi simplu cu o femeie ca toate celelalte, o femeie fericită că e acolo, în tihna acelui moment, fericită că-i vorbeşte fiului ei mai mare, care stătea în picioare, rezemat de tocul uşii, şi-i zâmbea... Când am aflat de arestarea lor, mi-am amintit de acel moment, de privirea aceea maternă şi mi-am spus: „O să vorbească...” Am părăsit New York-ul, m-am învârtit dintr-un oraş într-altul, în ţara care se strângea asupra mea. Centrul, pentru a limita pierderile, punea în adormire toate reţelele, nu mai răspundea la apeluri şi, bănuiam deja acest lucru, era gata să sacrifice pe unii dintre noi, aşa cum e amputată o mână cu cangrenă. De altfel, efectele acestei arestări aveau să fie cele mai dure la Moscova. Stalin, aflând vestea, ordonase o epurare totală a aparatului informativ. Sute de persoane se pregăteau pentru ce e mai rău. Chiar dacă aş fi izbutit să mă întorc la Moscova, aş fi revenit la ţanc pentru a fi executat. Mă frământam, apoi mă ascundeam vreme de o lună sau două în furnicarul unui mare oraş. În fiecare dimineaţă cumpăram ziarul. „Soţii Rosenberg au vorbit!”, „Trădătorii au recunoscut totul!” Mă aşteptam la un titlu în genul

ăsta. Îmi aduceam aminte de Ethel, care pregătea cina şi vorbea cu fiul ei cel mare, care-i zâmbea... N-au spus nimic. Zeci de interogatorii, confruntări, ameninţări care evocau scaunul electric, şantaj asupra vieţii copiilor, şi chiar şi rabini foarte convingători, care erau trimişi în celula lui Julius... Nimic. Julius a fost executat primul. I s-a făcut din nou aceeaşi ofertă lui Ethel: viaţa, în schimbul mărturisirilor. A refuzat. M-am putut întoarce la Moscova. Epurările la Centru n-au avut loc. Şi multe lucruri s-au schimbat în timpul în care se înverşunau împotriva cuplului. Stalin murise. Americanii nu şi-au aruncat bomba în Coreea, nici în China, aşa cum se pregăteau s-o facă. Am avut vreme să-i ajungem din urmă, pe ultima linie dreaptă, după cum se spune. Conflictul atomic devenea o afacere cu dublu tăiş. Pe scurt, al Treilea Război Mondial n-a mai avut loc. Datorită tăcerii acelei femei care toca legume pe un fund de lemn şi vorbea cu fiul ei.

Masele de apă ce bubuiau pe marginea cargoului păreau acum mai ritmice, parcă resemnate la o logică de rezistenţă pe care le-o opunea acel derizoriu vapor. L-am auzit pe consilier ridicându-se şi, în străfulgerarea unui chibrit scăpărat, chipul lui mi-a apărut îmbătrânit, trudit. Glasul lui avea accentul uşor dezamăgit al cuiva care a pregătit o surpriză, dar a lăsat să treacă momentul potrivit pentru a o anunţa: „Gata. Suntem în Marea Roşie. O să fim mai puţin zgâlţâiţi...” Sau mai curând era vorba despre o uşoară agasare, pricinuită de nevoia de a-şi întrerupe povestirea, pentru a anunţa ştirea. Şi-o reluă, dar pentru a conchide imediat:

— Din cauza înfruntărilor noastre la şah, Ethel m-a poreclit Şahmatov sau, prescurtând, Şah. Înţelegea limba rusă. Mai sunt doar două-trei persoane care cunosc porecla asta... Noapte bună!

În anii care au urmat, a mai vorbit uneori despre soţii Rosenberg. Într-o zi mi-a spus de ce, în clipa arestării, era sigur că ei vor vorbi. „Pentru că eu aş fi făcut-o, dacă aş fi avut acei doi copii...” a spus el.

Am înţeles, de asemenea, datorită distanţării în timp, că povestirea lui îmi îngăduise să-mi uit frica, acea egoistă şi umilitoare frică de a-ţi pierde viaţa, atunci când ea promite să devină frumoasă.

În sfârşit, în noaptea aceea am aflat de porecla „Şah”, pe care doar câteva persoane o cunoşteau. Printre care şi tu.

II

Tot ce exprimau în seara aceea glasurile lor, trupurile şi desigur gândurile lor mi se părea marcat de o exagerare teatrală. Judecăţile lor prea admirative în faţa cutărei statui, dinaintea cutărui tablou. Surâsurile devenite, de prea multă fericire, grimase. Iar îndărătul acelor înfăţişări entuziaste, neatenţia mult prea evidentă faţă de cel care le era prezentat. Şi ipocrizia prea mondenă şi aproape veselă cu care îşi făgăduiau să prânzească împreună, într-o zi. Şi privirile bărbaţilor care decupau mult prea aprig siluetele femeilor, pentru a simula mai apoi indiferenţa şi demnitatea de gheaţă.

Îmi spuneam la început că în această galerie de artă, o astfel de exagerare a sentimentelor încercate sau simulate ţinea de căldura plastică, aşadar senzuală, a operelor expuse. Presupunere greşită, căci tablourile erau toate de o geometrie dezincarnată şi rece, sculpturile, cuburi suprapuse şi cilindri trunchiaţi, păreau goale pe dinăuntru, în pofida greutăţii bronzului.

Am atribuit atunci acele reacţii excesive schizofreniei oraşului tăiat în două părţi, precum două emisfere ale unui creier, fiecare cu viziunea ei foarte personală asupra lumii, cu obiceiurile ei, cu maniile ei. Acel Berlin, ale cărui străzi se striveau de Zid, apoi se iveau iarăşi de cealaltă parte, asemănătoare şi de nerecunoscut. În emisfera occidentală a acelui creier deranjat de război, oamenii se simţeau învestiţi cu o misiune deosebită, mai cu seamă invitaţii celei dintâi expoziţii a noului centru de artă, gândeam eu, trecând agale prin mulţimea lor. Sălile acelea mari şi luminate deveneau, în ochii lor, avanpostul Occidentului în faţa neliniştitorului infinit al

pământurilor barbare care începeau dincolo de Zid. Fiecare dintre gesturile lor se proiecta pe ecranul tenebrelor ce se întindeau la răsărit. Fiecare cuvânt, fiecare surâs trezeau un ecou în bezna aceea imprevizibilă. Fiecare cilindru trunchiat sfida, de pe piedestalul său, tablourile realiste şi sculpturile cu forme umane ce erau expuse în emisfera orientală. Invitaţii se simţeau observaţi de ochi atenţi – geloşi, plini de ură sau încântaţi. Pentru aceste priviri din cealaltă parte a Zidului, se prefăceau că-şi exagerează emoţiile, extaziindu-se dinaintea câte unei pânze, salutând vreo nouă cunoştinţă, bravând, din priviri, un trup sau un chip...

Un chelner s-a apropiat, aducând şampanie. Am luat un pahar şi am gândit, zâmbind, că acest Occident aproape caricatural era astfel pentru că-l vedeam pentru prima dată. Îl vedeam încă, pe deasupra Zidului. Nu putea fi decât teatral.

La celălalt capăt al sălii, prin mişcarea de du-te-vino a mulţimii, îl zăream pe Şah, în costum de culoare închisă, papion, ţinându-şi capul cărunt înclinat spre interlocutor. Ştiam că ne vom preface că nu ne cunoaştem şi că exact înainte de plecare cineva ne va prezenta pe unul celuilalt. Acel cineva va fi o femeie pe care n-o întâlnisem niciodată până atunci şi pe care va trebui să par totuşi că o cunosc de mult timp. În momentul acestei prezentări factice, Şah se va afla alături de proprietarul unui magazin de filatelie. În mod cât se poate de firesc, voi face cunoştinţă cu el, pentru a putea întâlni, câteva zile mai târziu în magazinul lui, pe unul dintre fidelii săi clienţi, specialist în vânzarea de arme şi colecţionar pasionat de timbre consacrate lumii florale... Poate că ceea ce mă făcea să mă gândesc la teatru era finalmente jocul nostru ţesut în comedia mondenă a acestei serate. Era amuzant să-l văd pe vânzătorul de timbre trecând la câţiva centimetri de mine, fără să aibă habar de existenţa mea. Mă simţeam nu ascuns în

culise, ci pur şi simplu invizibil pe scenă, în mijlocul actorilor care-şi recitau, gesticulând, rolurile.

Emoţia mea era un soi de beţie foarte lucidă. Mi se părea că aud pulsaţia intimă a vieţii occidentale în care trebuia să mă topesc. O astfel de fuziune avea discreta violenţă a unei posesii fizice. Trebuia să lupt în sinea mea, pentru a nu recunoaşte că eram fericit. Acea chintesenţă berlineză a Occidentului îmi reda agresiva voluptate de a trăi, pe care o crezusem aflată în hibernare definitivă înlăuntrul meu.

Percepusem trezirea asta încă de la Moscova, în cursul lunilor de studii şi de antrenament care mă pregăteau pentru această nouă muncă în străinătate. Pregătirea mă îndepărta tot mai mult de cel ce fusesem înainte. Şi nu învăţarea tehnicilor informative sau saltul cu paraşuta confirmaseră această ruptură, ci plăcerea de a deveni un om fără trecut, de a mă limita la acest corp antrenat pentru acţiunea viitoare. De a nu fi decât acest viitor şi a nu avea în materie de trecut decât o legendă bine rodată şi învăţată pe de rost...

Un cuplu s-a oprit în faţa unui tablou şi am putut auzi cuvintele femeii al cărei umăr îl atingea uşor pe al meu. Etalarea palidă a culorilor pe pânză avea, pentru ea, „forţa asta a lui, vezi bine, violenţa asta, şi apoi roşul ăsta care transcende complet fondul...” Am întors uşor capul. Tânără, brună, extrem de elegantă, un chip cu adevărat transportat de contemplaţie. O admiram. Întreg Occidentul era acolo, în acea ipocrizie extatică dinaintea unei mâzgăleli lipsite de vlagă, în care trebuia să vezi geniu. Minciuna asta împărtăşită era contractul lor social, parola lor mondenă, non-conformismul lor credincios. Acest acord tacit era ceea ce le asigura şi prosperitatea, şi strălucirea acelor palate ale artelor, şi acel trup feminin

aproape arogant din pricina frumuseţii sale cu grijă întreţinută... Am privit femeia, apoi tabloul, simţind acel amestec de fascinaţie şi de dezgust pe care Vestul l-a inspirat dintotdeauna Estului. Mi-a venit un chef nebun să strâng tot mai tare paharul în mână, să-l sparg, să văd cuplul întorcându-se, să văd reflexul sângelui în ochii lor, să le aştept zâmbind reacţia...

Atunci te-am zărit.

Am văzut o femeie al cărei chip îmi era cunoscut, datorită fotografiilor ce-mi fuseseră arătate în timpul organizării misiunii mele. Îi cunoşteam viaţa: viaţa aceea de împrumut, la fel de fictivă ca legenda mea, pe care o cunoştea, la rândul ei... Intră, dar nu pe uşa dinspre stradă, ci pe uşa largă ce dădea către o grădină mare. Ratasem fără îndoială prima ei apariţie în sală. Iar acum se întorcea, după ce văzuse sculpturile cele mai voluminoase expuse în aer liber...

Cea dintâi impresie m-a lăsat perplex: semănai cu femeia care tocmai ridicase în slăvi tabloul. Brună, ca şi aceea, aceeaşi croială a taiorului, aceeaşi carnaţie a chipului. Am înţeles imediat cauza erorii mele. Te deplasai cu aceeaşi siguranţă ca şi ea, răspundeai la saluturile celorlalţi cu tot atâta dezinvoltură, iar această contopire perfectă cu masa invitaţilor te apropia fizic de femeia ditirambică. Dar acum, când veneai spre mine, remarcam diferenţele: părul tău era mai închis la culoare, ochii uşor oblici, fruntea mai înaltă, gura... Nu, nu aveai nimic comun cu ea.

Pe când străbăteai sala, ai fost oprită de două-trei ori şi am avut răgazul să te observ cu privirea celorlalţi, acea privire care exagera dorinţa, care mula trupul, care poseda. M-am făcut că te zăresc, m-am îndreptat spre tine, şerpuind printre grupurile care conversau. Când ochii ni s-au întâlnit, am văzut trecând peste fruntea ta umbra, repede ascunsă, a unei foarte mari oboseli. Mi-a fost ciudă pe tine că ai rupt astfel, preţ de

câteva clipe, exaltarea primei zile din noua mea viaţă. Dar tu-mi vorbeai deja ca unei vechi cunoştinţe şi mă lăsai să te sărut pe obraz. Am imitat hoinăreala celorlalţi. Apoi, când l-am zărit pe Şah în compania unui bărbat cu un cap mare, chel şi lucios, ne-am îndreptat către uşa dinspre grădină, pentru ca să ne poată chema, când aveam să trecem pe lângă el...

O scenă neaşteptată a întrerupt brusc acest joc atât de bine pus la punct. S-a format o îngrămădeală. Vorbea un om pe care nu-l puteam vedea pe deasupra capetelor, vorbea ca un şarlatan care-şi laudă marfa, într-o germană sacadată, care te ducea cu gândul la limba vorbită de militarii nemţi în filmele comice despre război. Ne-am amestecat uşor în mulţime şi l-am văzut pe omul care arăta publicului un titirez mare. Explicaţiile lui stârneau deja râsete.

— Sovieticii produc chestia asta în uzinele lor de armament. Ceea ce le permite mai întâi să disimuleze producţia de proiectile teleghidate, şi apoi să le facă o plăcere copiilor. Deşi maşinăria asta cântăreşte mai mult decât un obuz şi face zgomot cât un tanc. Uitaţi-vă!

Omul se aşeză pe vine, apăsă de mai multe ori pe mânerul titirezului pentru a acţiona arcul ascuns în corpul nichelat. Jucăria se lansă într-o rotaţie ca de vals, cu zgomot de fierărie, descriind cercuri tot mai largi, făcându-i să se dea înapoi pe spectatorii care râdeau în hohote. Unii, precum acel invitat cu pantofii bine lustruiţi, încercau să împingă sperietoarea cu vârful piciorului. Proprietarul titirezului avea un aer triumfător.

— Nu mă înşel, el este? te-am întrebat, dându-mă îndărăt din faţa oamenilor care băteau în retragere.

— Da, straşnic a mai îmbătrânit, nu-i aşa? mi-ai spus tu, cercetându-l pe omul cu titirezul.

Era un disident cunoscut, expulzat din Moscova şi care trăia la München. Jucăria mai

făcu câteva rotaţii gâfâite şi rămase nemişcată, sub aplauzele invitaţilor.

I-am ajuns din urmă pe Şah şi pe filatelist. Acel prim contact s-a desfăşurat întocmai după cum fusese prevăzut. Doar imaginea titirezului trecea când şi când prin faţa ochilor mei.

Ieşind în parc, am rămas câteva clipe în mijlocul enormelor construcţii din bronz şi beton ce nu găsiseră destul loc în interiorul galeriei. Copacii aveau deja frunze galbene. „Sub frunzele moarte, mi-ai spus tu zâmbind, toate capodoperele astea sunt cu mult mai suportabile.” Şi ai adăugat cu o voce care părea că şovăie, faţă de necesitatea cuvintelor.

— Sunt mai în vârstă ca dumneata... Copilăria mea se plasează în primii ani de după război. Era o mizerie care te făcea să mănânci pietre. Îmi aduc aminte de rarele zile când nu ne era foame. Adevărate zile de sărbătoare. Dar mai cu seamă, nu era nicio jucărie. Nu ştiam ce înseamnă asta. Şi apoi, într-o zi, de Anul Nou, ni s-a adus o cutie enormă plină de comori: sfârleze foarte noi, care încă miroseau a vopsea. Exact acelaşi model ca titirezul de adineaori. După aceea, când s-a reluat fabricarea păpuşilor şi a celorlalte jucării, eram deja prea mari ca să ne mai jucăm...

Am fost gata-gata să-ţi spun că, în pofida acelor câţiva ani de diferenţă dintre noi, cunoscusem şi eu sfârlezele alea mari şi că îndrăgeam şi mirosul lor şi până şi gălăgia pe care o făceau. N-am spus nimic, căci ar fi trebuit atunci să vorbesc despre copilul pierdut în bezna Caucazului. Totuşi, pentru prima oară în viaţă, trecutul ăsta îmi apărea ca fiind ceva ce putea fi mărturisit.

Nu ştim niciodată unde anume ies din nou la iveală, într-o bună zi, obiectele şi gesturile de odinioară, străpungând stratul anilor trăiţi. Titirezul din galeria de artă berlineză mi-a venit iarăşi în minte trei ani mai târziu, în mijlocul acelei mari capitale africane aflate în război. Soldaţii veniţi atunci să percheziţioneze casa unde locuiam au părăsit locurile luând cu ei puţinele bunuri pe care le aveam. Două-trei haine, un televizor, câteva bilete de bancă pe care tu le puseseşi dinadins la vedere, pe birou... Când au ieşit, au fost surprinşi de tirul unei mitraliere grele care, din fundul străzii, a ciuruit deodată faţadele. Grupul s-a spart, s-a lăsat tras în îngustimea unui pasaj. Doar ultimul soldat a fost atins, în plină goană. Lovit într-o parte, a început să se învârtă pe loc, cu braţele îndepărtate şi încărcate încă de obiectele confiscate. Gloanţele de calibrul ăsta transformă adesea mişcarea celui ce aleargă într-o rapidă rotaţie ca de dans. „Un titirez...”, m-am gândit eu şi am văzut în ochii tăi reflexul aceleiaşi amintiri.

În timpul percheziţiei, mă siliseră să stau cu fruntea lipită de zid, ca un copil pedepsit. Tu, în calitate de stăpână a casei, erai solicitată la răstimpuri, pentru a deschide un sertar, pentru a oferi un pahar de apă. Te executai fără a întrerupe acel du-te-vino al unui evantai improvizat: câteva dintre manifestele revoluţionare care umpleau străzile şi pătrundeau în case prin ferestrele sparte. Acolo, între foile lor, avuseseşi grijă să strecori fotografiile şi mesajele cifrate pe care nu avusesem când să le trimitem la Centru şi nici să le ardem. Ar fi fost unica descoperire cu adevărat periculoasă. În mod ciudat, acele manifeste din mâna ta trasau o fragilă zonă de protecţie împrejurul vieţilor noastre care, în mod evident, îi stinghereau pe soldaţi. Simţeam tensiunea aceea, o

înţelegeam la tinerii înarmaţi. Luptau împotriva tentaţiei unei rafale scurte, care i-ar fi eliberat de privirea noastră, redând jafului vesela lui sălbăticie. Dar erau sloganurile de dreptate revoluţionară, proaspăt tipărite pe manifestele în evantai. Mai era şi difuzorul ăla de pe un camion, care încă de dimineaţă revărsa pe străzi apelurile la calm şi proclama binefacerile noului regim... Întorcând uşor capul, vedeam mâinile care băgau într-un sac un tranzistor, o haină şi chiar şi lampa înşurubată pe marginea mesei şi pe care i-ai ajutat s-o desprindă, izbutind să nu trădezi latura comică a participării tale. Ştiai că o infimă schimbare de dispoziţie putea provoca mânia gata coaptă şi scuipatul scurt al unui automat. Soldatul care a scos lampa şi-a însuşit şi biletele de bancă expuse pe birou. Şi cum gestul ăsta aducea mai mult decât precedentele a simplu furt, a crezut necesar să-l justifice, vorbind, pe un ton ameninţător şi moralist totodată, de corupţie, de imperialism şi de duşmanii revoluţiei. Tonul ăsta era cel didactic şi pompos, al difuzorului. Sloganurile repetate neîncetat ne-au impregnat în cele din urmă până şi gândurile, şi tot în stilul ăsta mi-am formulat, fără să vreau, gândul mut: „Banii ăştia râvniţi înseamnă sfârşitul revoluţiei voastre. Şarpele lăcomiei vi s-a strecurat în casa cea nouă..."

Când au ieşit, m-am întors şi te-am văzut aşezată, ţinând mereu evantaiul din hârtii pe care îl mişcai maşinal. Dezordinea din încăpere o apropia de haosul exterior, de parcă ăsta ar fi fost scopul vizitei... De la fereastră, i-am văzut îndepărtându-se liniştiţi pe stradă şi, o clipă mai târziu, s-a petrecut fuga sub pârâitul gloanţelor şi moartea în ritm de dans a soldatului care, pivotând de mai multe în jurul lui însuşi, a împrăştiat jur-împrejur obiectele confiscate, fragmentele alea familiare ale vieţii noastre de zi cu zi. S-a prăbuşit, eu ţi-am aruncat o privire, ghicind că te gândeai la acelaşi lucru: „Titirezul..."

Timpul care se scursese de la seara vernisajului berlinez părea infinit. Cu toate astea, doar trei ani ne despărţeau. Distingeam chipurile care se reflectaseră atunci pe suprafaţa nichelată a jucăriei lansate de un om cu râs forţat de şarlatan. Femeia brună, în transă în faţa unei pânze în culori palide. Şah, vorbindu-i filatelistului. Şi de asemenea, omul care reuşise să împingă titirezul cu vârful pantofului lustruit... Mi s-a întâmplat mai târziu s-o întâlnesc pe femeia aceea într-un restaurant: comenta felurile de mâncare, vorbind cu o prietenă, iar descrierea ei era la fel de entuziastă precum cea pe care o rezervase cândva tabloului. Era aşadar mai puţin ipocrită decât credeam, îmi spusesem eu, doar un pic excesivă în elogiile ei. Filatelistul, ca şi până acum, îşi petrecea mai bine de jumătate din viaţă în magazinul lui plin ochi cu teancuri de plicuri timbrate şi cu clasoare, fără să aibă nici cea mai mică bănuială că pătrunsese, pentru câteva ceasuri, în existenţa noastră de spioni şi că ieşise din ea, neavând habar de ceea ce i se întâmpla. Cât despre omul care, cu un mic gest al piciorului, schimbase traiectoria titirezului, îşi pierduse postul de secretar unu al unei ambasade occidentale doi ani mai târziu, din pricina unei legături amoroase. Cel care ne povestise păţania asta fusese Şah.

— Nu era un novice, ştia că patul e cea mai bună capcană pentru un diplomat. Numai că e ceva cam la fel ca moartea, nu li se poate întâmpla decât celorlalţi...

Credeam că povestea avea să se oprească aici: istoria unuia dintre acei stupizi bărbaţi de cincizeci de ani care înghit pe nemestecate întâlnirile amoroase puse în scenă pentru ei. Totuşi, un amănunt îl făcuse pe Şah să continue. Era în glasul lui curiozitatea unui jucător de şah, pentru o combinaţie frumoasă:

— Cazul era de o covârşitoare banalitate, cred că nici în şcolile de spionaj nu mai sunt citate exemple atât de evidente. În schimb, în materie de psihologie, colegii noştri est-germani merită o reverenţă. Iată, diplomatul ăsta cunoaşte o tânără frumuseţe de tip arian, îşi pierde capul, dar îşi aminteşte de consemnul de prudenţă şi ezită. Ce-i de făcut, pentru a risipi îndoielile? Frumoasa îndrăgostită o invită pe una dintre prietenele ei. Şi mai tânără încă, şi mai irezistibilă. Bietul diplomat nu rezistă. Prima îi face o cumplită scenă de gelozie şi pleacă definitiv. Acum, el e complet asigurat: aţi mai văzut vreo spioană geloasă? Sigur de farmecul său, dă buzna. Tot ce a urmat este iarăşi mai mult decât clasic. Până şi eventuala reacţie a soţiei, care îl speria mai mult decât justiţia ţării sale...

În ziua aceea, după percheziţie, vorbeai despre umbrele ce se reflectau în rotirea strălucitoare a unui titirez. Ştiai că după orele acelea, în care moartea depindea doar de un cuvânt în plus, de un gest ce le-ar fi putut displace soldaţilor, trebuia să ne mişcăm, să vorbim şi să râdem de diplomatul care era gata să vândă toate secretele lumii, numai să nu afle nevastă-sa de purtarea lui nepotrivită. Vorbeai în timp ce puneai casa noastră în ordine, făcând să dispară vidul pe care-l lăsaseră obiectele confiscate.

Te ascultam cu o ureche distrată, conştient că nu conţinutul acestor istorii conta. În luciul titirezului îl vedeam pe tânărul în costum negru, care ţinea în mână un pahar de şampanie. Acel eu însumi, care îmi apărea ca o caricatură reuşită, prin aviditatea lui de a trăi, aşteptarea febrilă a noii sale vieţi, graba lui de a plonja în complexitatea seducătoare a Occidentului, cu pistolul la subsuoară şi cu un pahar rece în mâna fierbinte.

Viaţa noastră a şters rapid caricatura asta, devenind o epuizantă goană după oamenii care fabricau moartea. Cei ce inventau armele în

confortul protejat al laboratoarelor, cei care, în sferele înalte, le decideau producţia şi mai târziu utilizarea, cei ce le vindeau şi le revindeau, cei ce ucideau. Din acest lanţ uman, noi trebuia să alegem fie şi o minusculă verigă de informaţie, o adresă, un nume. Şi adesea, veriga se descoperea mai uşor în ţările aflate în război. Ne instalam acolo, sub cutare sau cutare identitate (în acel oraş african reprezentam un birou de prospecţiuni geologice), căutam să ne întâlnim cu persoana care alimenta cu arme luptele ce aveau să izbucnească. „Lupte care poate n-ar izbucni, dacă n-ar exista toate aceste mijloace de a ucide", îmi spuneam, cu două zile înainte de începutul masacrelor, vorbind cu traficantul de arme care lua avionul spre Londra. La început, credeam că ar fi fost mai simplu să-l doborâm pe acel Ron Scalper, pe el şi pe cei aidoma lui, într-atât de evidentă le era neînsemnătatea, în comparaţie cu măcelul pe care comerţul lor îl provoca. Dar această dorinţă rămăsese printre fantasmele tânărului cu paharul de şampanie în mână, din mijlocul unei galerii berlineze. În realitate, trebuia să-l înconjurăm pe acel vânzător cu toate precauţiile posibile, căci el era prima verigă ce putea da pe faţă întreaga reţea. La aeroport îmi dăduse adresa lui de la Londra. Viitoarea noastră destinaţie...

Am continuat să glumim, pentru a uita acele câteva ceasuri trăite în dezgustătoarea promiscuitate a morţii. Tu spuneai că bărbatul care se simte seducător devine foarte îndemânatic, precum diplomatul cu pantofii lustruiţi care, strecurându-şi vârful piciorului printre gambele invitaţilor, împinsese titirezul, cu o abilitate de fotbalist. Îţi povesteam despre dorinţa mea de a-l ucide pe vânzătorul de arme pe care-l însoţisem la aeroport cu două zile mai înainte, regretul meu că această soluţie radicală nu era eficace decât în filmele de spionaj. Strângând cărţile pe care soldaţii le azvârliseră pe jos, în cursul percheziţiei,

m-am apropiat de fereastră, l-am revăzut pe camaradul lor cel ghinionist întins pe stradă şi, în umbra tot mai cuprinzătoare a serii, cele două siluete furişe care, ivindu-se dintr-o ulicioară, s-au apropiat de cadavru, au pus mâna pe prada risipită în praf şi s-au făcut nevăzute, în bezna de unde veniseră. Ai venit alături de mine şi, zărind detaliul care-mi scăpase, ai şoptit zâmbind: „Priveşte, albumul nostru...”

Era un album mare de fotografii, pe care jefuitorii mortului îl neglijaseră, luând cu ei lampa şi îmbrăcămintea. Un album ale cărui clişee, savant executate şi aşezate într-o ordine voită, trebuiau să confirme identitatea sub care trăiam în momentul acela: un cuplu de cercetători canadieni, care conduceau o prospecţiune geologică. Fotografii de familie, ale familiei noastre care nu existase niciodată, care nu avea ca realitate decât acele chipuri zâmbitoare ale aşa-ziselor noastre rude şi ale noastre, într-un decor de vacanţă sau de întâlniri în cadrul familiei. Această reconstituire fusese fabricată, bineînţeles, nu pentru grăbiţii noştri jefuitori, ci pentru o cercetare făcută de profesionişti, aşa cum ni se întâmplase deja să suportăm în cursul acelor trei ani. Strecurat pe colţul prăfuit al unui raft, albumul, cu bonomia sa de rutină conjugală, era mai convingător decât legenda cea mai elaborată. Acum, el zăcea alături de cadavrul soldatului, în oraşul ăsta pe jumătate ars, iar lucrul cel mai straniu era să ne închipuim un locuitor care l-ar frunzări într-o bună zi, crezând că dă peste o adevărată poveste de familie, totdeauna înduioşătoare în imuabila repetare a sentimentelor, etapelor vieţii, creşterii copiilor, de la o fotografie la alta...

Mai târziu, în timpul nopţii, aveam să ghicesc că acel trecut fotografiat şi niciodată trăit trezea în tine o amintire despre noi înşine, despre adevărata noastră viaţă, pe care o remarcam atât de puţin sub identităţile noastre de împrumut. Viaţa aceea nu

lăsase nicio fotografie, nicio scrisoare, nu provocase nicio mărturisire. Falsul album ne-a amintit deodată că existau cei trei ani ai complicităţii noastre zilnice, o insensibilă apropiere, un ataşament căruia evitam să-i dăm numele de dragoste. Era existenţa îndepărtată a ţării noastre, a acelui imperiu obosit căruia îi recunoşteam, chiar prin noaptea africană, magia care ne magnetiza gândurile. Erau mirosurile şi fumul iernilor pe deasupra satelor, zăpezile acelor târguri mute sub biciul viscolelor albe, chipurile marcate de războaiele uitate şi de exilul fără întoarcere, istoria lui în care vacarmul victorios al alămurilor se frângea adesea într-un hohot de plâns, într-o tăcere ritmată de tropăitul unei coloane de soldaţi după o bătălie pierdută. Mai erau, îngropaţi în zăpadă şi în drumurile noroioase, anii copilăriei şi ai tinereţii noastre, nedespărţiţi de pulsaţia de bucurie şi de durere, de aliajul acela viu care se numeşte pământul natal.

Cuvintele tale au venit ca un ecou ale acelei îndepărtate prezenţe:

— Într-o zi, va trebui să putem spune adevărul...

M-am simţit surprins în flagrant delict că ţi-am urmărit gândurile. Dar mai cu seamă obligat să exprim acel adevăr ivit din spatele fotografiilor falsificate, ale unui album de familie. Care adevăr? Am revăzut cadavrul soldatului întins pe pământ, tânărul care tocmai ne confiscase câteva bancnote, în numele dreptăţii revoluţionare. Mi-am amintit că în ajun văzusem un blindat incendiat şi braţul ăla cu o brăţară de piele la încheietura mâinii, un braţ ce ieşea dintr-un haos de metal şi carne, amestecate. Purtătorul brăţării era duşmanul tânărului revoluţionar. Aveau aproape aceeaşi vârstă, erau poate născuţi în două sate vecine. Cei ce-şi spuneau revoluţionari erau sprijiniţi de americani, cei care fuseseră bătuţi primeau, până la căderea capitalei, armele noastre şi ajutorul

instructorilor noştri. Cei doi tineri soldaţi cu siguranţă nu-şi dădeau seama de enormitatea forţelor care se înfruntau îndărătul lor...

Era oare acesta adevărul de care vorbeai? Mă îndoiam. Căci, pentru a fi adevărat, trebuia să vorbim şi despre traficantul de arme care, poate în acelaşi moment, era lungit între coapsele tinerei sale metrese, scrupulos de atent la plăcerea pe care o câştigase atât de greu. Trebuia să decodăm cele două mesaje strecurate de tine în evantai: informaţia tardivă şi acum inutilă asupra luptelor, deja terminate. Coloanele alea două de cifre care ne-ar fi putut costa viaţa. De altfel, am fi murit în pielea acelor soţi canadieni, a căror existenţă ar fi fost autentificată de zâmbitoarea banalitate a unui album de fotografii...

Te-ai ridicat. Am perceput, în beznă, ca un fel de aşteptare a unui răspuns. M-am îndreptat la rându-mi, gata să-mi recunosc confuzia: adevărul acela pe care-l evocai se transforma constant, dând naştere unor mici adevăruri tulburi, fugare, tentaculare. Drama masacrelor era pângărită de sporovăielile mele cu vânzătorul de arme, la aeroport, de imaginea trupului său durduliu, lipit de goliciunea amantei sale. Autoritatea noastră faţă de americani se împotmolea în demagogia politică, de atâtea ori rescrisă, încât ajungeam în situaţia de a susţine un regim reputat ca fiind conservator, în timp ce ei mizau pe victoria revoluţionarilor. Etichetele astea nu mai spuneau nimic, revoluţia însemna accesul la puţurile de petrol. Cât priveşte adevărul nostru personal, el se rezuma la acele aproximativ douăzeci de chipuri, tinere şi bătrâne, care ne înconjurau în paginile unui album de fotografii, scumpele noastre rude pe care nu le cunoscuserăm niciodată...

Eram pe punctul să-ţi spun toate astea când, datorită reflexului incendiului care îşi pierdea din intensitate pe strada alăturată, ţi-am văzut gestul. În picioare, în faţa ferestrei, cu braţele înălţate,

cârpeai plasa împotriva ţânţarilor, care era sfâşiată. Se ghicea mersul şovăielnic al acului care urca încet, în întuneric, şi refăcea marginile ţesăturii pline de praf. Am simţit, cu o bucurie nouă, că acea clipă nu mai avea nevoie de cuvinte. Erai acolo, în identitatea care îţi era cea mai fidelă, în acel adevăr al tăcerii care urmează eşecului pretenţiei noastre de a înţelege. Sub îngrămădirea de măşti, grimase, alibiuri, din care se compunea viaţa mea, o singură zi părea să răspundă adevărului tău.

Şovăind, de parcă abia învăţasem cuvintele rostite, am început să vorbesc despre copilul care adormea în străfundul unei păduri din Caucaz.

Într-o zi, într-un alt oraş, într-un alt război, am surprins din nou la tine acea reculegere tăcută. Geamurile terasei fuseseră spulberate de o explozie, iar masa pe care ne luam adesea prânzul era plină de cioburi. Tu le adunai răbdătoare, fără să zici nimic, când ghemuită, când sprijinindu-te cu mâna de spătarul unui scaun. Erai sumar îmbrăcată, atât de sufocantă era căldura golfului la reflux. Îţi vedeam trupul şi amestecul de fragilitate şi de forţă, pe care mişcările tale îl dădeau la iveală. Jocul acela carnal şi inocent al nudităţii care nu ştie că e contemplată. Un bust cu contururi musculoase, desenul ferm al unei gambe şi, deodată, parcă trădată, clavicula aceea fină, aproape dureroasă în liniile ei copilăroase...

Ceva s-a răzvrătit în mine, Munca asta de strângere a rămăşiţelor pare întotdeauna, la început, să nu se mai termine. Dar mai cu seamă tu, cu viaţa ta cruţată totuşi, faţă de atâtea ameninţări, de atâţia ani de zile, te iroseai prosteşte în seara aceea de răgaz, atât de rară pentru noi. Cu o săptămână înainte de izbucnirea luptelor, ajunsesem la capătul unei filiere de vânzare de arme: nouă intermediari risipiţi prin Europa, care cumpărau şi vindeau mai departe, pentru a se îmbogăţi pe parcurs şi, ca întotdeauna în acest gen de trafic, pentru a-şi face pierdute urmele. Afacerea părea la început netedă, inabordabilă. Şah izbutise să obţină o copie după primul din aceste contracte şi ne-o transmisese la Londra. O tranzacţie banală, chiar dacă citind lista armelor furnizate ne puteam foarte bine închipui productivitatea lor de moarte pe teren. Altfel, o vânzare de arme ca mii de alte vânzări. Tu ai fost cea care ai detectat anomalia, veriga primă care urma să ne permită să mergem pe fir: nicăieri în acel contract nu era menţionată asistenţa tehnică

de după livrare. Ca şi cum cumpărătorii n-ar fi avut de gând să folosească toate acele blindate şi proiectile antitanc. Tu ai vorbit atunci de revânzare, făcută de către o ţară terţă. Trăsesem de prima verigă, izbutind să ne apropiem de primul cumpărător ciudat de paşnic. Apoi de un altul... Erau nouă, înainte de a ajunge la cei care, în oraşul acela distrus, ucideau şi se lăsau ucişi cu armele enumerate în contract. Mii de dolari comisioane. Iar printre beneficiari, un ministru de Externe în activitate...

Tu continuai să strângi cioburi de sticlă, ghemuită lângă fereastră. Calmă, resemnată, insuportabilă prin tandreţea acelei tăcute prezenţe, prin nebunia ei, prin nedreptatea destinului care îţi dădea o casă cu geamurile spulberate, intimitatea cu moartea şi cu fantomele celor nouă personaje ce se instalaseră în viaţa ta.

Cuvintele mele rămăseseră neexprimate în mânia lor mută. În viaţa noastră făcută ţăndări în care neprevăzutul devenea singura logică, masa aceea curăţată, pe care aveai să pui tacâmurile la fel ca înainte de începutul luptelor şi gestul acela simplu îşi aveau întreg sensul. „Termin imediat", mi-ai spus tu ridicându-te, şi ai început să vorbeşti despre cuplul ce avea să ne ia locul. Asta era, între altele, sarcina noastră: să pregătim terenul pentru colegii care urmau să preia reţeaua, după sfârşitul războiului... Am zărit pe mâna ta stângă o tăietură uşoară, cu urme de sânge. Marginea tăioasă a unui ciob, desigur. În mod absurd, printre atâţia morţi, rana aceea minusculă mi-a făcut foarte rău.

În noaptea aceea, ţi-am vorbit despre copilul care învăţa să meargă în jurul unui bloc de granit înfipt în mijlocul casei construite de tatăl său.

Cuvintele pe care nu le rostisem când te-am văzut pe terasă, au ţâşnit încă o dată, un an mai târziu, în casa ce aparţinea unui cuplu de medici trimişi de o organizaţie umanitară: aceasta era

identitatea noastră atunci. Vila vecină era pustie. Proprietarii ei plecaseră încă de la primele încăierări pe străzi. Iar acum, din grădina lor parveneau strigătele sfâşietoare ale păunilor cu care soldaţii se distrau, fugărindu-i. Una dintre păsările acelea, cu gâtul sucit, se zbătea pe jos, alta zăcea străpunsă de o bară de fier... Aruncând din când în când câte o privire asupra măcelului, ardeam într-o găleată pagini şi fotografii, mâncate deja încet de flăcările mici şi fumegoase. Nu mai era nimic de furat în casa noastră deja prădată. Însă, după o săptămână de jafuri, activitatea asta devenea tot mai dezinteresată, aproape artistică, precum supliciul la care fuseseră supuşi păunii. Şi mai ştiam din experienţă că percheziţia dezinteresată era adesea cea mai primejdioasă... Soldaţii uciseră şi ultima pasăre, cea mai vioaie, ciuruind-o cu gloanţe – un vârtej de pene şi sânge – apoi se îndreptaseră spre centrul oraşului, conduşi de rafale. Am strivit resturile arse, le-am amestecat şi le-am aruncat în mijlocul unui răzor cu flori uscate. Şi am început să te aştept, adică să mă năpustesc la fiecare oră în haosul străzilor năpădite de valurile urlătoare ale oamenilor care păreau că se urmăresc unii pe alţii, fugind totodată din faţa celor care-i urmăreau. Nimeream peste câte un baraj, mă lăsam percheziţionat, încercam să parlamentez. Şi-mi spuneam că, dacă nu mă ucideau, era din pricina zgomotului infernal ce domnea în oraş, soldaţii nu mă auzeau; altfel primul cuvânt rostit le-ar fi declanşat furia. Mă întorceam acasă, vedeam casa goală, fereastra care dădea către grădină având, în mijlocul cadrului, imaginea păunului înfipt ca într-o frigare şi ţintuit la pământ... Tu erai pe undeva în oraş. Îţi ghiceam în mod dureros prezenţa, poate acolo, în partea bogată a oraşului, cu mănunchiul turnurilor din sticlă dintre care două aveau acum vârfurile pline de fum, sau în partea de jos, pe ulicioarele de lângă canalul împotmolit în gunoaie. Ieşeam iarăşi, mă

năpusteam spre orice îngrămădire care se forma în jurul câte unei persoane, căreia îi erau ascultate ordinele sau îi era pregătită execuţia. Într-o curte, ca şi cum spaţiul ei pătrat ar fi fost smuls din acel oraş năpădit de nebunie, am dat peste o femeie care, aşezată cu spatele la zid, părea absentă, cu ochii măriţi, cu chipul deformat de o bilă de *qât*[2], substanţă halucinogenă, pe care o mişca cu limba, încet. Iar pe stradă, oamenii târau pe jos un trup pe jumătate despuiat, pe care trecătorii încercau să-l calce în picioare, cu urlete de bucurie...

Când te-ai întors acasă, era încă destulă lumină pentru a vedea pe chipul tău reţeaua aceea de tăieturi. „Parbrizul...", ai şoptit şi ai rămas câteva secunde în faţa mea, privindu-mă în tăcere. Pe frunte, jupuiturile pe care le-ai şters înainte de a intra, s-au umplut iarăşi de sânge. Tăceam şi eu, năucit de cuvintele care se formau în mine, dar care nu puteau fi spuse: „Oricum n-ai fi murit..." Sau mai curând ceva de genul ăsta: „Chiar dacă ai muri, asta n-ar schimba nimic, în ce ne priveşte..." Eram mai cu seamă frapat de seninătatea, aproape bucuria pe care mi-o dăduse fraza asta stranie, de nerostit, crudă în aparenţă. O fulgerătoare cădere în lumină, foarte departe de acel oraş, dincolo de viaţa noastră... Am început să-ţi vorbesc pe un ton aspru, tot mai aspru, pe măsură ce tu deveneai tot mai înduioşătoare şi mai dezarmată în gesturile zilnice ale serii: te-ai dezbrăcat te-ai dus în baie, mi-ai cerut să te ajut. Turnam un firicel de apă, luând din când în când din rezervă, din recipientele care se aliniau de-a lungul peretelui, şi vorbeam necontenit aproape că strigam, silindu-mă să fiu indignat, vrând parcă să mă conving singur că acea cădere luminoasă nu era decât o amăgire datorată tensiunii.

— Ştii la ce mă face să mă gândesc viaţa noastră? La samuraii din ultimul război, care se ascundeau în junglă şi continuau să se bată şi după cincisprezece ani de la terminarea luptelor! Nu, e

încă şi mai rău. Căci ei, măcar, depuneau armele când aflau adevărul. În vreme ce noi... Ba da, ba da, avem exact aceeaşi utilitate ca nebunii ăia care continuau să tragă în nişte fantome! Da, şi noi vânăm nişte fantome! A fost nevoie de şase luni, ca să ni-l apropiem pe cretinul ăla de ataşat militar. Trei luni la Roma, în toiul verii, pentru a pune la cale o întâlnire neoficială de zece minute. Detest oraşul ăla! Simt cum devin idiot în bazarul ăla cu turişti! Şi mai trebuia să şi petrecem ceasuri întregi în arhivele alea roase de molii, pentru că tipul nostru era pasionat de scrierea uncială sau mai ştiu eu de care nerozie. Trebuia să dăm de el aici – pură întâmplare, fireşte, numai că era o întâmplare de mărimea unui cartuş pentru puşcă de vânătoare, vârât în încărcătorul unui pistol. Micii noştri strategi de la Centru au nevoie de rezultate rapide şi spectaculoase, nu-i aşa, pentru a-şi câştiga galoanele. Iar noi, după aia, suntem nevoiţi să recrutăm la repezeală pe vreun tip pe care serviciile îl au în vizor de ani de zile. Dar culmea e felul cum a plecat, l-ai auzit cât de drăguţ râdea: a, cade bine, luptele izbucnesc în momentul în care oricum urma să plec în vacanţă! Şi pleacă. Şase luni de muncă şi câteva bune ocazii de a ne lăsa pielea sub tropicele astea putrede. Şi toate astea, pentru nimic. A, pardon, era să uit! Am căpătat o informaţie de primă importanţă: minele care-i vor face pe oamenii de aici să sară în aer sunt de fabricaţie italiană. O să fii cu siguranţă nominalizată pentru chestia asta... De ce râzi?

Îţi vedeam zâmbetul reflectat în oglinda în faţa căreia îţi uscai părul, înclinând capul când într-o parte, când în partea cealaltă. Nu răspundeai, îmi zâmbeai, strângându-ţi părul la spate. Colţurile ochilor ţi se trăgeau spre tâmple şi te făceau să semeni cu o asiatică. Am tăcut, înţelegând deodată că impresia unei căderi luminoase nu era închipuită. Intuiţia aceea de lumină şi de spaţiu care ne îndepărta de lume venea de pe chipul tău,

din privirea ta, din înşiruirea aceea de zile care se pierdea în ochii tăi pe jumătate închişi. „Chiar dacă ai muri, asta n-ar schimba nimic în ce ne priveşte...” Ai venit către mine şi ai stat câtva timp cu fruntea lipită de umărul meu... Iar noaptea, când m-am sculat ca să veghez în locul tău şi să te las să dormi, mi-ai spus că nu ţi-era somn. Ai început să-mi vorbeşti despre o zi de iarnă, despre o casă pe malul unui lac îngheţat. Era în casa aceea o pendulă cu greutăţi, al cărei lanţ fusese înnodat la mijloc de cine ştie ce amator de glume proaste. Nodul ăsta o silea pe mama ta să mişte adesea greutăţile, să aibă grijă ca nodul să nu blocheze rotiţele. Iar acea vagă preocupare domestică se împotrivea tăcerii ce domnea în jurul lacului, în pădurea înzăpezită.

Am ieşit chiar înainte de ivirea zorilor, când tu încă dormeai. Am ridicat leşurile păunilor şi le-am târât, ocolind împrejmuirea, spre ruinele unei case. Când am venit înapoi, am fost nevoit să mă aplec des, pentru a aduna de pe jos penele care, în lumina cenuşie a dimineţii, punctau drumul cu sclipirile lor stinse.

Trei zile mai târziu, se putea deja traversa oraşul, negociind ici-colo dreptul de a trece prin faţa unui punct de taxare format din două butoaie ruginite şi un capăt de cablu ce bara drumul. Războiul se îndepărta de capitală, se retrăgea spre interiorul ţării. La o răspântie, într-un loc de târguială improvizat, încă pe furiş, am putut cumpăra câteva legume şi o turtă de grâu. Când m-am întors acasă, te-am văzut de departe, stând lângă intrarea grădinii. Pe acolo o luam de acum, pentru a nu ne prea arăta pe stradă. Erai aşezată pe prag, cu mâinile strânse între genunchi, cu pleoapele pe jumătate închise. Lângă uşă, apa din găleata abia adusă părea violet, ca şi cerul asfinţitului. Văzându-mă la capătul grădinii, ai

făcut uşor semn cu mâna şi am avut atunci acest gând limpede şi derutant totodată: „Iat-o pe femeia pe care o iubesc şi care mă aşteaptă la uşa casei, pe care în curând o vom părăsi pentru totdeauna, în ţara asta, unde a fost cât pe ce să murim, sub cerul atât de frumos astă-seară.” Am repetat: „O femeie pe care o iubesc”, doar pentru a măsura cât de sărace erau cuvintele. Doream să-ţi spun ce reprezentai tu pentru mine. Ce însemnau tăcerea ta şi aşteptarea aceea atât de calmă pe pragul unei case pe care nu aveam s-o revedem vreodată.

Te-ai ridicat, ai intrat luând cu tine găleata cu apă. Simţeam fizic în fiinţa ta zilele visate ale unui trecut total străin acestui oraş, acestei vieţi. Şi chiar şi atunci când, mai târziu, în cursul nopţii, păreai că eşti doar un trup îndrăgostit, senzaţia aceea de străin nu dispăruse. Mâna mea ţi-a strâns antebraţul în îmbrăţişare, iar degetele mele au regăsit cele patru crestături din carnea ta, urme ale unor mai vechi împuşcături. Dungile acelea adânci mă făceau să mă gândesc la urma ca o brazdă a unei labe uriaşe, cu gheare ce scapă prada.

A trebuit să străbatem ţara aceea în maşină şi s-o părăsim plecând pe mare. La vreo treizeci de kilometri de capitală, de cealaltă parte a liniei nesigure a frontului, ne-am îndepărtat de drumul răscolit de explozii. Trupurile sfârtecate, grămezile colorate de pături, de haine, scheletele cărucioarelor împresurau locul minat. Locuitorul care ne însoţea a vorbit despre mine „viclene”, ele alegeau pe cine să omoare. „Patru femei au călcat peste ele şi n-au păţit nimic. Şi apoi a trecut o femeie cu un copil, iar minele s-au trezit...”, zicea el, arătând cu degetul către locul măcelului.

Ştiam că detonatoarele de mine, datorită unei şmecherii pneumatice, funcţionau abia după mai multe presiuni, pentru a da timp unei coloane de maşini de a pătrunde în întregime pe câmpul minat. O coloană de maşini sau o mulţime de

femei şi de copii care fugeau din satul lor ars... Faimoasele mine italiene...

Poate că în ziua aceea, pe drumul desfundat de toate minele alea, m-am gândit pentru întâia oară la sfârşitul vieţii pe care o duceam de mai mulţi ani. Reluându-şi locul în maşină, ghidul ne-a destăinuit: „Ruşii ne-au înşelat. La început ne-au promis raiul, toate popoarele sunt înfrăţite şi tot restul, iar apoi am văzut că nici ei nu credeau în ce spuneau. Şi acum, când au plecat pentru totdeauna, ne omorâm între noi pentru nimic.”

Ţi-am aruncat o privire, ca să văd dacă ai reacţionat, ca şi mine, la acel „pentru totdeauna”. Dar tu nu păreai să asculţi, stând cu ochii aţintiţi pe străfulgerarea albastră a mării care ţâşnea în dreapta noastră, la fiecare ridicătură a drumului. Am avut, în clipa aceea, impresia că te trădez. Ca un soldat care, aflând de predarea iminentă şi de armistiţiu, părăseşte poziţia, fără a-i preveni pe cei care încă se mai bat.

Acea involuntară trădare n-a avut, pare-se, consecinţe. Din nou am trecut prin oraşe care se goleau la sunetele primelor rafale de gloanţe, ca sub căderea ritmică a primelor picături peste un acoperiş din tablă ondulată (într-o zi, occidentalii s-au năpustit spre avioane tocmai sub o aversă cu picături mari şi calde, iar teama de gloanţele care atingeau deja împrejurimile aeroportului s-a confundat în mod comic cu dorinţa de a se apăra de tromba de apă). Au fost vapoare care făceau manevre greoaie în golfuri prea înguste şi se îndreptau spre larg cu o asemenea încetineală, încât ni se părea că ghicim supărarea pasagerilor: de pe punte, respingeau parcă din priviri coasta care era deja pârjolită. Noi rămâneam acolo. Ştiam că după febra luptelor şi a jafurilor, învingătorii vor avea nevoie de recunoaştere diplomatică, de bani, de arme. În momentele acelea, în câteva săptămâni, se putea obţine un rezultat care, în vremuri normale, cerea ani întregi de muncă. Singura dificultate era de a supravieţui.

Nimic nu s-a schimbat. Nici măcar impresia aceea care ne urmărea în trecerile noastre rapide, din Europa în Africa. Tot ceea ce, în nord, era cuvinte, consfătuiri secrete, lente încercări de apropiere de persoanele-cheie, devenea, în sud, strigăte de durere, şuieratul focului, lupte corp la corp pline de ură. Ca şi cum o oribilă traducere dereglată s-ar fi instalat între aceste două continente.

Şi totuşi, în Africa am avut iarăşi impresia, într-o zi, că-ţi ascund ceea ce descopeream tot mai limpede: sfârşitul.

Au sosit la două luni de la încetarea înfruntărilor, pentru a prelua reţeaua după plecarea

noastră. Tinereţea lor ne-a frapat, ca o amintire despre noi înşine, cu mulţi ani mai înainte, de pe vremea primei noastre întâlniri la Berlin. Ceea ce ne-a înduioşat de asemenea a fost faptul că ne-au spus, râzând, adevăratele lor prenume, cu asonanţa aia amuzantă a femininului cu masculinul: Iuri şi Iulia. Nu eram deprinşi cu genul ăsta de confidenţe, viaţa noastră mărginindu-se la identitatea de împrumut. În momentul când a trebuit să-i părăsim, păreai atât de preocupată, ca o mamă grijulie, să nu uite nimic, lăsându-şi copiii singuri... Trebuia să reia contactul cu noi la Milano, trei luni mai târziu. N-au venit. Am stat să-i aşteptăm patru zile. Centrul a vorbit despre o misiune anulată. Şah, pe care am izbutit să-l contactez în Statele Unite, a rămas perplex, precum un jucător căruia i-a fost şterpelit un pion şi care, dintr-o clipă într-alta, va descoperi frauda. El a fost cel care ne-a transmis ordinul de a ne reîntoarce în Africa. Ne-am regăsit casa, fără nicio urmă de plecare forţată sau de percheziţie. Liniştea acelor încăperi avea şireata vigilenţă a unei capcane. Centrul a răspuns prin aceeaşi acţiune dezordonată, ca şi mai înainte. În opacitatea aceea nu se mai ghicea un simplu eşec, ci o prăbuşire mai vastă. Un sfârşit. Am decis să-ţi vorbesc despre acest lucru, apoi m-am răzgândit. Fără îndoială, din laşitate. M-am simţit din nou în pielea soldatului care, în garnizoana cea mai îndepărtată a unui imperiu, află primul vestea înfrângerii şi o şterge, fără a-i mai preveni pe ultimii luptători. Şi apoi, noi ştiam bine ce puteau însemna închisoarea şi torturile în ţările acelea aflate în război. Mai ales pentru o femeie. Iulia şi Iuri...

Reluarea luptelor a şters în noi remuşcările. Oraşul a fost bombardat, noi am părăsit casa şi am petrecut o lungă zi, fără ieşire, într-unul dintre marile hoteluri ale capitalei, părăsit de occidentali, prădat, reamenajat în cursul lunilor de acalmie şi

abandonat iarăşi. Nădăjduiam să mai putem rămâne în oraş... Se făcuse curat în cameră cu câteva zile în urmă şi era ciudat să vedem patul cu aşternuturile aranjate şi împăturite de o mână pricepută, cartonaşul pe care scria „Nu deranjaţi” pus pe uşă, şi să ştim că pereţii culoarului erau în mai multe locuri stropiţi de sânge, iar că în hol, la etajul de dedesubt, fuseseră torturaţi şi violaţi prizonierii. Acum, hotelul era gol, iar prin fereastră, la capătul culoarului, se vedea marea, pe care o domina masa cenuşie şi asimetrică a unui portavion american. Imensitatea lui, cioplită parcă într-un biceps vineţiu, hipertrofiat, părea că împiedică orice mişcare a valurilor pe o mare strivită, liniştită.

O parte a trupelor care apărau oraşul era împinsă spre coastă, soldaţii luau poziţie la parterul hotelului, viitorii învingători încercuiau clădirea, mitraliau ferestrele aşteptând ca fumul să-i alunge pe asediaţi sub gloanţe. Am avut timp să traversăm parcul hotelului, să mergem de-a lungul micului său port de agrement şi să ajungem la marginea apei. Ştiam că un vas trebuia să-i evacueze pe ultimii noştri instructori. Ne-am oprit gâfâind în mijlocul micuţei plaje, unde se mai vedeau încă şirurile de şezlonguri din plastic alb. Şi atunci, timpul s-a rupt parcă, a înnebunit – într-o suită de momente degrabă alternată cu nemişcare. Nisipul ne-a împotmolit paşii, la fel ca în fuga imposibilă dintr-un coşmar. Maşina militară care s-a desprins de clădirea hotelului creştea rapid, venind spre noi, şi deja primele gloanţe ciuruiau coca bărcilor răsturnate pe nisip. Strigătul mi s-a oprit şi n-a avut niciun efect asupra ta. Ai rămas în picioare, cu mâna ridicată într-un semn de salut ce mi s-a părut absurd. Încărcătorul aluneca în mâna mea ca o bucată de săpun umed. Când am tras, mi s-a părut că ţintesc gura posomorâtă a maşinii – rânjetul ăla al grilajului de la motor şi ochii stinşi ai farurilor...

În năuceala spaimei, i-am zărit umbra mai înainte de a-i putea auzi zgomotul. A ascuns, preţ de o secundă, soarele deasupra refugiului meu dindărătul bărcilor. Am înălţat capul. Silueta lui era foarte uşor de recunoscut: un Mi-24, elicopterul ăla de luptă, pe care imperiul îl utiliza pe toate continentele. Am desluşit mişcarea celor două tunuri – şi aproape imediat, acolo unde se afla maşina până la care nu mai erau decât vreo câteva zeci de metri, mingea de foc a exploziei... Aparatul s-a aşezat pe sol, acoperindu-ne cu un vârtej de nisip, smulgând umbrelele din paie pentru soare din jurul piscinei hotelului. Greutatea lui din oţel nu se potrivea cu acel micuţ paradis tropical pentru turişti. Când am urcat, am văzut pe fuzelaj urme de coliziune, unele camuflate sub un strat de vopsea verde-cenuşie, altele, recente, având strălucirea metalului gol. Suflul decolării a aruncat la pământ umbrelele de soare şi o prelată albastră de lângă piscină, părând că împinge rapid înapoi, dincolo de hublou, plaja, marea, clădirea hotelului deja năpădită de fum. Am încercat să nu mă gândesc la cei ce se băteau încă, încercuiţi...

Pe puntea vaporului unde s-a aşezat aparatul, ceea ce ne-a frapat privirea a fost drapelul roşu al imperiului. Şi, de asemenea, culoarea ştearsă ce acoperea contururile de oţel. Îndreptându-se spre larg, vaporul a fost silit să traverseze acea mare interioară pe care o decupase în nemărginirea oceanului prezenţa portavionului american. Fregatele de escortă delimitau întinderea aceea foarte vastă, dar închisă. Înaintam încet, tatonând, într-o lumină totuşi strălucitoare. Portavionul se făcea tot mai mare în stânga noastră, ne domina, ne aplatiza la suprafaţa apei. Părea că nu ne bagă în seamă. Un avion decolă, silindu-ne să ne astupăm urechile, un altul se aşeză pe punte, stăpânindu-şi într-o clipită teribila energie. Vasele de escortă indicau, prin simpla lor prezenţă, firul punctat al direcţiei care ne era permisă.

— Te-ai putea crede pe *Potemkin*, în faţa escadrei guvernamentale, ai zis tu, cu ochii zâmbitori pe obrazul mânjit de negru.

Era poate ultima oară în viaţa noastră, când te mai vedeam zâmbind.

L-am revăzut pe Şah, o lună mai târziu, într-un mare oraş german, unde totul era pregătit pentru sărbătorile Crăciunului. Mi-a încredinţat nişte documente pe care urma să le transmit unui agent de legătură, a glumit pe seama schimbării de climat pe care aveam s-o constat şi a seriozităţii foarte nemţeşti cu care erau pregătite sărbătorile. Ghiceam cam ce putea simţi un bărbat de vârsta lui, în mijlocul animaţiei festive din acel oraş, din acea ţară unde, tânăr fiind, făcuse războiul. A tăcut, cufundat în trecut, apoi revenind la amintirea care avea prioritate asupra tuturor celorlalte, a început să vorbească iarăşi despre soţii Rosenberg. Băgăm de seamă acum că liniile obrazului său deveniseră mai ascuţite, iar umerii stăteau uşor înălţaţi ca atunci când îţi impui o anume disciplină corporală. Ascultându-l, nu-mi spuneam: „Bate câmpii...", ci mai degrabă: „E o cu totul altă generaţie! Cea care nu vede sau nu vrea să vadă că epoca s-a schimbat." Lucrul cel mai uimitor era că, fără să vreau, te vedeam şi pe tine în aceeaşi generaţie, deşi Şah ţi-ar fi putut fi tată. Vârsta nu însemna nimic. Generaţia era cea care... Am înţeles dintr-odată, cu o perfectă limpezime: o generaţie care nu credea în sfârşit. În sfârşitul imperiului, în sfârşitul istoriei sale, în uitarea acestei istorii, a oamenilor acestei istorii. „Când au fost executaţi, spunea Şah, am făcut un jurământ naiv, eram naiv, ca toţi cei care cred, da, jurământul de a lupta până ce li se va ridica un monument, unul adevărat, unul mare, în plin centrul New York-ului. Dar n-a fost făcut, nici măcar la Moscova..."

După plecarea lui, am tărăgănat mult timp umblând pe străzi, sub o zăpadă care cădea în

granule mărunte, cenuşii şi înţepătoare. Spre seară, vremea s-a mai îmblânzit şi fulgi adevăraţi se vedeau zburând în haloul felinarelor. Copiii se înghesuiau în faţa vitrinelor, unde nişte păpuşi automate, cu înfăţişare de moş Crăciun, scoteau din saci daruri frumos legate cu panglici. În catedrală, ca o replică mai demnă şi aşadar nemişcată, regii magi de lângă iesle îşi întindeau şi ei darurile. Şi chiar şi pe strada unde, dindărătul geamurilor mari de la parterul câtorva imobile, femei tinere aproape goale zâmbeau trecătorilor, ambianţa festivă era obligatorie. Alături de scaunul pe care fiecare femeie se exhiba, când îndepărtând genunchii, când îngenuncheată pe scaun şi rotunjindu-şi crupa, se afla câte un pomişor de Crăciun, luminat de o ghirlandă clipind în lampioane multicolore... Înainte de a mă instala în braseria unde urma să mă întâlnesc cu agentul de legătură, m-am pierdut printre chioşcurile din lemn, sat împodobit şi zgomotos care ocupa întreaga piaţă a catedralei. Căldura recipientelor pentru încălzit era tăiată de valuri de frig, glasurile încinse de alcool îşi pierdeau asprimea germanică, un pahar de vin fiert a avut pentru mine gustul unei existenţe complet diferite de a mea şi foarte apropiate. Mă gândeam la acea apropiere, socotind pe un ceas de deasupra barului întârzierea tot mai evidentă a omului care trebuia să vină. Întârzierea aceea putea face ca, la un moment dat, în locul persoanei aşteptate, alte persoane să mă poată aborda, prezentându-şi cartea de identitate, cerându-mi să le urmez. Acele întârzieri nu erau de obicei decât deznodământul unei serii de eşecuri. Am împins mental seria aceea până la capătul ei logic: cele două dischete pe care mi le dăduse Şah, arestarea, interogatoriile, o lungă perioadă de închisoare pe care va trebui s-o ispăşesc undeva, în ţara aceea. Mi s-a părut deodată atât de simplu să mă scol, să ies în oraşul luminat, să mă pierd în mulţimea serii, în satele lui din lemn împodobite

cu crengi de brad. Identitatea mea de atunci, actele mele mă făceau banal, invizibil. Aş fi putut traversa frontierele tot mai permeabile ale acelei noi bătrâne Europe, m-aş fi putut instala aici sau altundeva. Amintirea, deja foarte îndepărtată, a primei mele zile în Occident, a revenit: Berlin, vernisajul şi vânzătorul de timbre care intrase, pentru câteva ore şi fără ca s-o ştie, în jocurile noastre de spionaj. Intrat şi ieşit pentru totdeauna...Trebuia să-l imit. La fel ca el, aveam o meserie la care m-aş putea întoarce, închizând paranteza. De altfel, viaţa noastră nu e făcută decât din paranteze. Totul e să ştii să le închizi la momentul potrivit...

Am aruncat o privire la pendulă, am comandat încă un pahar. Mi-am amintit că, tot învârtindu-mă pe străzi, nimerisem peste o scenă care îmi revenea acum în faţa ochilor, cu răbufnirea ei de fericire burgheză: la intrarea într-una din acele locuinţe somptuoase particulare, un doctor în halat alb îşi lua rămas bun de la un pacient bătrân, pe care-l însoţea o soţie în vârstă. Era evident că medicul se bucura de răcoarea câtorva fulgi care i se aşezau pe capul descoperit şi că-i era plăcut să-şi părăsească o clipă cabinetul şi să se arate curtenitor, mai cu seamă faţă de acel pacient, ultimul poate, înaintea perioadei sărbătorilor...

Tu ai fost cea care, înaintea plecării noastre, aveai să-mi anunţi moartea omului pe care-l aşteptam zadarnic în oraşul împodobit ca-n basme. O cameră de hotel anonimă, trupul său pe care n-avea să-l ceară nimeni, lucrurile sale personale scotocite cu grijă. Erau, desigur, căutate cele două dischete pe care n-avusese vreme să le recupereze. Aşteptasem aşadar un mort...

N-o să am niciodată curajul de a-ţi mărturisi că, în timp ce-l aşteptam, mă simţeam gelos pe un respectabil medic german care-şi expunea creştetul

descoperit, vârtejului de zăpadă. Şi că te aşezam, alături de Şah, în generaţia aia oarbă care trăia într-un alt timp.

Când mi-ai povestit moartea agentului de legătură, ai vorbit de asemenea de Iulia şi de Iuri şi am înţeles că ai încercat măcar să obţii acele frânturi de informaţie ce însoţeau de obicei dispariţia unor oameni ca noi: o cameră de hotel în care se agită poliţiştii, o maşină carbonizată pe un maidan. „Ar fi trebuit să-i previn, în fine, să le explic că...” M-ai privit, căutându-mi ajutorul. „Ar fi trebuit, am gândit eu, să le explici că era prea târziu pentru a mai avea iluzii.”

În cele din urmă, am îndrăznit să ţi-o spun. Ţi-o spuneam aproape strigând la ureche, încercând să acopăr zgomotul care domnea în avionul ăla dement şi-n văzduhul nocturn din jurul lui, în bezna pe care bateriile antiaeriene o sfâşiau în orbitoare fâşii de salve. Avionul evacua rămăşiţele unui război pe care imperiul îl pierduse sub cerul Sudului. În pântecele aparatului se îngrămădeau cei rămaşi în viaţă, răniţii, morţii înfăşuraţi în saci lungi, din plastic negru. Grămada aia semănând cu nişte gogoşi de viermi se mişca în întuneric, alături de lăzile cu muniţie amestecate cu cele cu arme, părând un enorm păianjen metalic. Cei vii, prăvăliţi în mijlocul dezordinii, se străduiau, fiecare în felul său, să ţină piept spaimei. Unii încercau să vorbească zbierând, trăgând capul celuilalt spre gura lor, alţii îşi astupau urechile şi, cu obrazul strâmbat într-o grimasă, se făceau mici, ghemuindu-se în ei înşişi. Câţiva dormeau, confundându-se cu morţii. Iar când o aripă a avionului plonja greoi, rănile se deschideau în acea nouă poziţie, ţipetele răniţilor creşteau, iar dindărătul morţilor înfăşaţi ca în nişte gogoşi de viermi, se auzea scrâşnetul păianjenului metalic. Te ţineam pe după umeri, iar buzele mele, rătăcind prin părul tău, îţi ardeau obrazul, urechea,

cu adevărurile alea cioplite în bezna irespirabilă a acelui cimitir zburător. Strigam sfârşitul, înfrângerea, inutilitatea vieţii noastre irosite, orbirea stupidă a lui Şah, nefericirea popoarelor pe care le târâserăm după noi într-o aventură sinucigaşă... Dădeai impresia că mă asculţi, apoi, când avionul a început brusc un viraj strâns iar ţipetele răniţilor au acoperit toate celelalte zgomote, te-ai desprins de mine şi, scoţând din rucsac o ploscă cu apă, te-ai strecurat printre trupurile aşezate pe jos sau lungite spre partea din faţă, acolo unde se distingeau lanternele infirmierelor.

Am ajuns la Moscova după doi ani şi jumătate de absenţă şi, ca de obicei, pentru a petrece acolo prea puţin timp. Anii ăştia au coincis cu începutul răsturnărilor. Bogăţia recentă nu-şi pierduse încă latura de operetă, noile roluri nu erau încă învăţate pe de rost, noul limbaj rămânea încă şovăitor. Actorii mai făceau şi gafe. Precum cerşetorul care încerca să capteze efluviile calde ce ieşeau prin uşa unui mare magazin – un adevărat fost combatant, desigur, dar care-şi agăţase de haină tot soiul de insigne la grămadă, pentru a le face mai numeroase. Cerculeţele lor aurite puneau în umbră argintul şters al medaliei „Pentru vitejie”, care se câştiga cu greu în război... Sau cele două femei care-şi aşteptau clienţii în faţa unui hotel pentru străini. Monumentale în blănurile lor, stăteau nemişcate, părând inabordabile ca statuile unor împărătese. Scenariul lor consta în a da impresia că tocmai ieşiseră din hotel, numai că zăpada în locul unde stăteau la pândă era de mult ciuruită de urmele lăsate de tocurile cui. „Într-o bună zi, mă gândeam, vor avea şi ele dreptul la o vitrină încălzită şi chiar la un pomişor de Crăciun cu ghirlanda lui de lampioane...”

La câteva clădiri distanţă de hotel, am fost prinşi în valul cu miros de vin al unui banchet ce

se revărsa pe trotuar. Vreo douăzeci de bărbaţi şi femei râdeau în hohote, felicitându-se pentru ideea ce le dăduse prin minte: să se ducă să se fotografieze, între două feluri de mâncare, pe fundalul turnurilor Kremlinului aflat în apropiere. „Hai, mişcaţi-vă, striga chefliul care dădea tonul, mâine vor înlocui poate steaua roşie cu nişte acvile. O să fie o fotografie istorică!” Ne-am tras spre bordura trotuarului, pentru a-i lăsa să treacă. Era caraghios să vezi haine ca în revistele de modă, pe trupurile prea masive sau prea pătrate, tot luxul ăla asociat cu feţele lor late, roşii şi ilare. Femeile îşi fricţionau umerii, exagerând frisoanele de frig, bărbaţii le apucau de talie, le strângeau, le pipăiau. Unul dintre ei îşi înălţă în aer perechea, iar rochia ridicată dezvălui nişte coapse foarte pline, de o impudoare sănătoasă şi agresivă. Omul de viaţă care-i conducea izbi cu pumnul în portiera unei maşini mari, Mercedes, de unde ţâşni un bărbat somnoros, şoferul sau bodyguard-ul, care-i întinse un aparat de fotografiat. Era în bucuria lor de viaţă ceva fără îndoială legitim şi totodată obscen. Nu izbuteam să delimitez cele două aspecte. Îţi pândeam reacţia, dar tu mergeai fără să zici nimic, înălţând la răstimpuri obrazul spre unduirea zăpezii.

„Iată-i pe noii stăpâni ai ţării!” am lansat în sfârşit, întorcându-mă spre gloata lor, care intra în restaurant. Tu tăceai. Mergeam de-a lungul unei alei, în partea de jos a zidurilor incintei, a turnurilor având în creştet cristalele tulburi ale stelelor roşii. În faţa tăcerii tale, mi-a venit chef să te provoc, să te silesc să răspunzi, să te smulg din calmul tău. „Stăpânii se schimbă, dar servitorii rămân. Câţi ani am petrecut adulmecând precum câinii în toate acele mici războaie putrede, şi toate astea spre slava unei duzini de bătrâni ramoliţi, baricadaţi îndărătul acestui zid! Iar acum, tu eşti pregătită să faci din nou aceeaşi treabă, dar pentru toţi umflaţii ăştia plini de bani şi târfele lor ca nişte

caltaboşi, înţolite în haine de lux!" M-am oprit cu faţa spre tine, aşteptând un răspuns. Dar tu continuai să mergi, cu privirea uşor aplecată spre urmele care ne precedaseră şi pe care zăpada le ştergea răbdătoare. Curând, vreo zece paşi ne separau, apoi vreo douăzeci, astfel că mi-ai apărut complet singură în mijlocul copacilor cu crengi încărcate de zăpadă, foarte îndepărtată şi perfect liberă faţă de viaţa de care îmi bătusem joc. Cu o secundă mai înainte, jignit de aerul tău absent, eram pe punctul să întorc spatele şi să plec. Acum, când cu fiecare pas tu deveneai tot mai străină, te-am simţit în mine cu o violenţă care m-a făcut să-mi simt ochii dureroşi. Tu plecai, iar eu îţi ghiceam căldura respiraţiei în aerul nopţii, răcoarea degetelor în mănuşi, bătăile inimii sub mantou. Te-ai întors. Erai deja atât de departe, că nu mai desluşeam dacă zâmbeai sau mă priveai cu tristeţe. Am mers spre tine, cu sentimentul că te regăsesc după o foarte lungă despărţire, la capătul unui nesfârşit drum parcurs.

Printr-o coincidenţă absurdă, chefliii de la banchetul moscovit ne-au ajuns din urmă într-un restaurant parizian. Nu erau, bineînţeles, aceiaşi, dar bogăţia lor avea aceeaşi origine, chipurile lor aveau aceeaşi mimică... Căutam un loc liniştit, iar sala aceea pe jumătate goală era liniştită. O jumătate de ceas mai târziu, debarcau şi se instalau la o masă lungă, ce fusese rezervată. Prinşi în capcană, stăteam să-i ascultăm. Nu mai era nevoie să-ţi vorbesc nici despre „noii stăpâni", nici despre anii irosiţi pentru nimic, nici despre sfârşit; înţelegeai singură ce puteam gândi observând gurile alea pline, din care ieşeau hohote vulgare de râs, spinările alea monolitice, degetele alea deformate de inele. Îmi închipuiam răspunsurile tale. Mai târziu, într-o micuţă cafenea în care ne-am refugiat, aveai să vorbeşti foarte calmă

despre epoca aceea care ne văzuse născându-ne şi care avea să ia sfârşit.

— Acum zece ani sau poate chiar mai mult, gândeam exact ca tine: toate războaiele alea, pentru a repara o doctrină fisurată? Toate eforturile alea, pentru a face plăcere ramoliţilor caraghioşi de la Kremlin? Într-o bună zi, nemaisuportând, i-am spus-o lui Şah. La fel ca tine: pentru gloria cărei cauze? Spre ce abisuri însorite? M-a ascultat şi mi-a vorbit despre Sorge. Eram turbată de furie. Îmi spuneam: asta e, o să-mi ţină un curs de propagandă: „Richard Sorge, eroul timpului nostru, superman-ul spionajului nostru care a comunicat data invaziei hitleriste, a fost trădat de birocraţii de la Moscova”, etc., etc. Vechea poveste. Dar Şah nu mi-a povestit decât ultimul minut al lui Sorge. Ştiam doar, ca toată lumea, că japonezii îl executaseră în ’44, după trei ani de detenţie, asta e tot. Or, în acel minut de pe urmă, urcat pe eşafod, Sorge a lansat cu voce puternică şi calină: „Trăiască Armata roşie! Trăiască Internaţionala comunistă! Trăiască Partidul Comunist Sovietic!” Complet demodat, nu-i aşa? Grotesc? I-am spus-o lui Şah, în termeni mai nuanţaţi, e adevărat. Iar el m-a uimit încă o dată. „Crezi, mi-a spus el, că Sorge nu ştia câte parale făceau Stalin şi clica lui? Ba da, şi încă cum! Numai că, murind astfel, el a arătat cam cât preţuiau ticăloşii ăia.”

Simţeam că omul acela de pe eşafod era ultimul tău argument. N-am încercat să relativizez cuvântul lui de condamnat. Cu un minut înainte de a muri, avea dreptul la absolut. Te priveam în timp ce vorbeai şi notam cu durere toate urmele pe care zâmbetul nu mai izbutea să le şteargă: dâra aceea argintie care se lărgea în părul tău, vena care imprima pe tâmplă un fin desen vineţiu... Ai întrerupt privirea aceea, prea insistentă, desigur, scoţând din geantă un ziar: „Citeşte asta...”

Era o coloană îngustă, care anunţa moartea unui anume Grinberg, opozant sovietic ce-şi petrecuse câţiva ani în lagăre, fusese expulzat în Occident, colaborase la o staţie de radio disidentă. Ziaristul preciza că Grinberg murise la München, într-un minuscul apartament, uitat de toţi, având pe noptieră un talmeş-balmeş de hârtii: scrierile sale, care nu mai interesau pe nimeni, facturi pe care nu le mai putea plăti, scrisori...

— Ghiceşti despre cine e vorba?

Mi-au trebuit câteva secunde, pentru a scotoci prin amintiri, între Rusia şi Occident. Grinberg... Nu, numele ăsta nu-mi spunea nimic.

— Omul care a lansat titirezul, în galeria aceea de artă de la Berlin, îţi aminteşti? Acum...aproape zece ani. Vezi, şi el şi-a pierdut bătălia.

Am rămas o clipă fără să spunem nimic. Apoi te-ai ridicat, lăsând ziarul pe masa alăturată, şi ai şoptit:

— N-am de gând să joc rolul ţigăncii care-ţi prezice viitorul, dar dacă nu vrei să-i slujeşti pe „noii stăpâni”, e timpul să pleci. Da, să pleci, să te retragi din joc, să te faci uitat, să dispari. La urma-urmei, nu va fi decât o schimbare de identitate în plus.

Noaptea, aveai să plângi pe ascuns, încercând să nu mă trezeşti. Nu dormeam, dar stăteam nemişcat, ştiind că în gândurile tale şi în lacrimile acelea, trăiam deja sub altă identitate, în acea viaţă îndepărtată fără tine.

Prăpădisem prea multe vieţi, pentru a o considera pe cea pe care o începeam fără tine, în Occident, o rupere de trecut. De altfel, acest Occident ne era mult prea familiar, pentru a râvni la numele grav şi dur de exil. Aveai dreptate, nu era, cel puţin la început, decât o identitate în plus. Şi ştiam deja că pentru a o adopta mai bine, pentru a te putea adapta mai repede la o ţară, trebuia să imiţi. Integrarea nu înseamnă în fond altceva decât imitare. Unii o reuşesc atât de bine, încât sfârşesc prin a exprima caracterul ţării mai bine decât autohtonii, precum acei actori care imită şi care aşază alături de cutare sau cutare om cunoscut o copie mai adevărată decât originalul, condensat în toate ticurile sale gestuale, concentrat în micile sale manii verbale... Cu toate astea, un străin descoperă tocmai în momentul reuşitei scopul nemărturisit al acelui joc de imitare: a te face asemănător, pentru a rămâne altul, a trăi aşa cum se trăieşte aici, pentru a proteja îndepărtatul tău altundeva, a imita până la dedublare şi, lăsându-ţi dublul să vorbească, a fugi în gând spre cei pe care n-ar fi trebuit să-i părăseşti niciodată.

La început, certitudinea că te voi revedea foarte curând era cât se poate de firească. Imitam viaţa şi supravieţuirea materială, câştigând dreptul la această aşteptare, la călătorii în oraşele Europei, unde a te întâlni mi se părea un lucru cât se poate de probabil. Îmi spuneam că nici măcar nu va fi vorba despre o regăsire, ci pur şi simplu de vocea ta liniştită, într-o seară, la telefon, sau de silueta ta ivindu-se din marea de chipuri şi de paltoane, de pe un peron... Nu-mi amintesc după câte luni a început să se întunece încrederea asta. Poate că în aceeaşi clipă mi-am dat seama că nu încetasem să-ţi vorbesc, să-ţi spun şi să-ţi repet despre anii

petrecuţi cu tine, să mă justific, de fapt, într-o deznădăjduită căutare a adevărului.

Mi-a venit atunci ideea de a preciza datele, locurile, de a-mi reaminti numele, de a baliza trecutul pe care-l împărtăşisem împreună. Am avut senzaţia că mă pomenesc în împărăţia morţilor. Mai multe ţări, începând cu a noastră, dispăruseră între timp, îşi schimbaseră numele şi frontierele. Dintre oamenii pe lângă care trecuserăm, alături de care luptaserăm sau pe care îi ajutaserăm, unii trăiau sub o altă identitate, alţii muriseră, alţii se instalaseră în acest timp actual în care mă simţeam adesea o fantomă, strigoiul unei epoci tot mai arhaice. Dar mai cu seamă efortul acela de precizie mă îndepărta de tot ce trăiserăm noi cu adevărat. Mă străduiam să fac inventarul forţelor politice, al raţiunilor conflictelor, al figurilor şefilor de stat... Notele mele semănau cu un ciudat reportaj care parvenea dintr-o lume inexistentă, dintr-un neant. Înţelegeam că în locul acestui inventar de fapte, cu pretenţia lui de obiectivitate istorică, trebuia povestită intriga foarte simplă, adesea invizibilă, subterană, a vieţii. Mi te aminteam aşezată pe pragul unei case, cu ochii pierduţi în lumina asfinţitului. Revedeam braţul acelui soldat tânăr, încheietura aceea purtând o brăţară din piele, în carcasa unui blindat explodat. Frumuseţea unui copil care, la câţiva metri de lupte şi la kilometri de nebunia lor, construia o mică piramidă din cartuşele calde încă. Strângând din pleoape, mă înapoiam în casa de pe malul unui lac îngheţat, în somnul acelei case de care îmi vorbiseşi câteodată... Mi se întâmpla tot mai des să-mi mărturisesc mie însumi că esenţialul se ascundea în acele frânturi de trecut.

Într-o zi, răspunzând la telefon, mi s-a părut că-ţi aud vocea, aproape inaudibilă în şuieratul unui apel ce venea parcă de la capătul lumii. Ţi-am strigat de mai multe ori numele, pe al meu de

asemenea, ultimele pe care le purtasem. După un ţârâit surd, comunicaţia a devenit impecabilă şi am auzit, chiar prea aproape de urechea mea, un rapid debit verbal cântat într-o limbă asiatică (vietnameză sau chineză...), o voce feminină, foarte ascuţită şi stăruitoare şi care nu te lăsa să înţelegi dacă era vorba despre mici râsete neîntrerupte sau despre suspine. Am păstrat timp de câteva zile în suflet tonul acelui şuierat scurt, infinit de îndepărtat, acea imposibilă sosie a vocii tale, repede ştearsă de ciorovăielile unei chinezoaice.

Şuşotitul acela în care mi s-a părut că-ţi recunosc glasul mi-a amintit de o seară de demult, în oraşul care ardea dincolo de fereastra noastră, cu plasa ei împotriva ţânţarilor ruptă. Îmi aduceam aminte că în seara aceea, apropierea morţii şi complicitatea noastră în faţa acestei morţi îmi dăduseră curajul de a-ţi povesti ceea ce nu mărturisisem încă niciodată, nimănui: despre copilul şi femeia ascunşi în creierii munţilor, despre vorbele cântate într-o limbă necunoscută...

Ştiam acum că nu sunt în stare să spun adevărul despre timpul nostru. Nu eram nici martor obiectiv, nici istoric, şi mai ales nu eram moralist. Puteam doar să reiau istorisirea întreruptă atunci de beznă, de drumurile care ne aşteptau, de noile războaie.

Am început să vorbesc, căutând doar să păstrez tonul conversaţiei noastre nocturne de odinioară, amărăciunea senină a cuvintelor în preajma morţii.

Cuvintele acelea pe care ţi le adresam în tăcere au scos iarăşi la iveală pe femeia cu păr alb şi pe copil – dar după zece ani de la noaptea când fugiseră. O seară de decembrie, un târg înecat în zăpadă, alături de o gară de triaj, umbra unui oraş mare la câţiva kilometri mai departe, oraşul pe care locuitorii îl numesc încă, din confuzie, cu numele care acum i-a fost luat, cel al lui Stalin. Femeia şi copilul stau jos, într-o încăpere scundă şi sărăcăcios mobilată, dar curată şi bine încălzită, la ultimul cat al unei case greoaie de lemn. Femeia s-a schimbat prea puţin în aceşti zece ani, copilul a devenit un adolescent de doisprezece ani, cu chipul slab, cu părul tuns scurt, cu mâinile şi încheieturile roşii de frig.

Femeia, cu capul plecat spre lampă, citeşte cu voce tare. Adolescentul o priveşte fix, dar n-o ascultă. Are privirea celui care cunoaşte un adevăr dur şi urât, privirea care înţelege că celălalt e pe cale să camufleze acest adevăr sub inocenta rutină a unei ocupaţii obişnuite. Ochii i se aşază pe degetele femeii care dă pagina, iar el nu-şi poate reţine o rapidă strâmbătură de respingere.

Adolescentul ştie că înduioşătorul confort al acelei încăperi s-a refugiat în izba cea mare care mişună de viaţă, de strigăte, de certuri, de beţii. Se aud suspinele răbdătoare ale unei vecine de dincolo de perete, loviturile ciocănelului mânuit de cizmarul din apartamentul din faţă, chemarea unei voci care încearcă să ajungă din urmă zgomotul sacadat al paşilor, amplificat de casa scării. Iar sub ferestre, în amurgul de iarnă, trecerea greoaie a trenurilor, a căror încărcătură poate fi întrezărită – trunchiuri lungi, necojite, de arbori tăiaţi, blocuri de beton, maşinării sub prelate...

Adolescentul îşi spune că femeia care citeşte cu voce tare îi este total străină. Este o străină!

Venită dintr-o ţară care, pentru locuitorii orăşelului, se află mai departe ca luna de pe cer. O străină care de mult şi-a pierdut numele de origine şi care răspunde la numele de Saşa. Unicul semn care o mai leagă de improbabila ei patrie e limba asta, limba ei maternă pe care îl învaţă pe adolescent s-o vorbească, în cursul serilor de sâmbătă, când el obţine permisiunea de a ieşi din orfelinat şi de a veni în izba mare şi neagră... Îşi fixează privirea pe chipul ăsta, pe buzele astea care emit sunete ciudate şi pe care totuşi le înţelege.

Cine este ea, de fapt? Îşi aminteşte istorii de demult pe care ea i le povestea odinioară şi care s-au şters sub noutăţile copilăriei... Se pare că ar fi prietena bunicilor lui, Nikolai şi Anna. Se mai pare că l-ar fi primit într-o zi în casa ei pe tatăl adolescentului, Pavel. Ea este femeia aceea care străbătea o punte suspendată, agăţându-se de funiile uzate, ducând un copil ale cărui hăinuţe le ţinea strâns cu dinţii...

Umbrele astea, care constituie singura familie a adolescentului, îi apar nesigure. Ciuleşte urechea la lectura femeii: un tânăr cavaler zăreşte prin bolta frunzişului donjonul unui castel... Privirea adolescentului se face scrutătoare, buzele i se crispează într-un rictus sfidător. Se pregăteşte să-i spună femeii adevărul pe care de acum îl cunoaşte, adevărul frust şi plat, pe care ea încearcă să-l ascundă sub „bolţi”, „donjoane” şi alte frumoase vechituri.

Adevărul ăsta a explodat azi dimineaţă la orfelinat, când un mic şef de bandă, înconjurat de zbirii lui, i-a aruncat acele cuvinte, pe jumătate cuvinte, pe jumătate scuipături: „Dar toată lumea ştie, pe taică-tu l-au doborât mitraliorii ca pe un câine!”

Tot adevărul lumii se concentra în acest scuipat. Era materia însăşi a vieţii. Agresorul lui nu putea în niciun caz ghici cum murise tatăl adolescentului, dar ştia că în orfelinatul lor nu erau

decât din ăştia: copii ai unor părinţi declasaţi, morţi în închisoare, executaţi pentru a nu pângări imaginea ţării. Copiii îşi inventau drept părinţi exploratori la Polul Nord înghiţiţi de gheţuri, piloţi de război dispăruţi. Cuvântul-scuipat îl privează pe veci de ficţiunea asta acceptată într-un acord tacit.

Femeia şi-a întrerupt lectura. Probabil că l-a simţit neatent. Se ridică, se duce la dulap, scoate un umeraş. Adolescentul îşi drege glasul, pregătindu-şi o voce aspră, care va pune întrebări, va acuza, va zeflemisi. Mai cu seamă va zeflemisi aceste seri de sâmbătă, fostul său paradis, cu lecturile auzite printre pocnetele şinelor de cale ferată şi suspinele beţivilor, în mijlocul unui uriaş neant încărcat de zăpadă şi locuit în silă, care este ţara lor. Se întoarce spre femeie, dar ceea ce ea spune precedă cu o secundă răutatea cuvintelor a căror arsură o simţea deja în fundul gâtului.

— Uită-te, am cusut asta pentru tine, spune ea despăturind o cămaşă din bumbac gros, cenuşiu-verzui. O adevărată tunică soldăţească, nu-i aşa? Ai s-o poţi îmbrăca luni.

Adolescentul ia cadoul şi rămâne mut. Cu un gest maşinal, mângâie ţesătura, observă tighelurile foarte regulat cusute, deşi sunt făcute de mână. De mână... Cu o durere subită, se gândeşte la mâna aceea dreaptă, la mâna mutilată de o schijă de bombă, la degetele amorţite pe care a fost nevoie ca ea să le stăpânească pentru mişcarea de du-te-vino a acului. Pricepe că adevărul lumii nu e nimic, fără mâna asta străbătută de o lungă cicatrice. Că lumea n-ar avea niciun sens, dacă ar uita viaţa acestei femei venite de aiurea, şi care a împărtăşit fără să clintească soarta uriaşului neant alb, cu războaiele sale, cu cruzimea sa, cu frumuseţea şi durerea sa.

Îşi înclină tot mai tare capul ca să nu-şi arate lacrimile. Femeia se aşază, gata să-şi reia lectura. Şi chiar înaintea primei fraze, el dă drumul, într-o

şoaptă poticnită, cuvintelor: „De ce l-au ucis mitraliorii?”

Răspunsul femeii n-avea să vină imediat şi, de la o sâmbătă la alta, avea să întârzie câteva luni. Ea avea să-i vorbească despre o familie în care, treptat, adolescentul îi va recunoaşte pe cei care nu existau mai înainte, decât în legendele vagi ale copilăriei sale. Povestea avea să ia sfârşit într-o seară de vară, după apusul soarelui, în aerul cald încă şi fluid, de deasupra stepei.

Lumina asta e cea pe care o aveam în faţa ochilor, când vorbeam încetişor, repetând pentru tine cuvintele Saşei.

III

Calul întoarse uşor capul, ochiul lui vânăt reflectă strălucirea amurgului, cerul limpede şi rece. Nikolai îi trecu mâna pe sub coamă, bătu uşurel cu palma gâtul călduţ, auzi, în chip de răspuns, un suflu scurt, tânguitor. Mergeau la pas de-a lungul unei păduri care, la căderea nopţii, părea nesfârşită şi de unde se ridica mirosul ultimelor plăci de gheaţă pitulate prin hăţişuri. Nikolai ştia că peste câteva clipe calul avea să-şi repete jocul, privirea aceea întoarsă spre călăreţ, insensibila încetinire a mersului. Va trebui atunci să-l certe cu blândeţe, cu glas scăzut: „Ho, leneşule! Uite că nu vrea decât să doarmă. Bine, bine, dacă aşa stau lucrurile, o să te vând la bandiţi. Ai să vezi...” La vorbele astea, calul lăsa capul în jos, cu un aer resemnat şi bombănitor, totodată. După doi ani de război petrecuţi împreună, înţelegea până şi glumele omului pe care-l ducea în spate.

Orele astea ale amurgului erau cel mai bun moment pentru a evita întâlnirile. Se vedea încă pe unde punea calul piciorul, însă, în bivuacurile presărate pe câmpie, soldaţii aprindeau focurile şi era mai lesne să-i ocolească. Trebuia să-i evite pe Roşii, ale căror trupe le părăsise. Să-i evite pe Albi, pentru care rămânea un Roşu. Să nu întâlnească bande înarmate, a căror culoare varia în funcţie de jafuri... Iar pădurea, primăvara, cu frunzele ei abia ivite, proteja insuficient.

Călărea deja de o săptămână, urcând mai întâi de-a lungul Donului, apoi cotind-o spre răsărit. Stepa, până atunci monotonă şi plană, era acum întreruptă de păduri şi vâlcele. Satele se făceau mai numeroase. În primele zile, mergea urmărind direcţia cursului fluviului, apoi după soare. Era

pretutindeni acelaşi pământ rusesc nesfârşit. Dar, cu cât satul lui era mai aproape, cu atât vederea părea că i se face mai ageră. Ca şi cum pământurile pe care le străbătea şi-ar fi schimbat scara de proporţii, indicând locurile cu mai multe detalii. În ajun, i se păruse că recunoaşte în zare, încă neclară, clopotniţa albă din capitala de judeţ. De dimineaţă, curba unui râu, cu malul călcat în picioare în locul unde era vadul, îi aminti de o călătorie făcută înainte de războiul civil. Acum, era aproape sigur că va putea trece dincolo de pădure înainte de căderea nopţii şi că va da peste un drum pe care oamenii îl foloseau pentru a merge la târgul din oraş. Da, colţul pădurii, apoi o pantă nisipoasă şi, în dreapta, drumul acela. La o jumătate de zi de trap până acasă.

În cursul acestei lungi traversări, Nikolai văzuse câmpuri înţesate de trupuri de oameni şi de cai, rămase acolo după câte o luptă, sate populate cu cadavre atârnate în faţa porţilor, precum şi chipul acela pe care-l luase la început drept propria sa imagine, atunci când se aplecase peste un puţ înainte de a pricepe... Morţii, focul, ruinele caselor nu-l mai surprindeau, atâta timp cât făcea parte din acea imensă armată în zdrenţe ce cobora către sud şi-i respingea pe Albi. Ucidere, distrugere, războiul era făcut pentru aşa ceva. Dar acum, în liniştea şi vidul frumoaselor zile de mai, şi mai cu seamă în luminozitatea serilor, câmpurile acelea de luptă, satele pustii pe care le ocolea erau izolate de război, de raţiunile lui, de cauzele care, cu o săptămână mai înainte, păreau că justifică totul. Nu mai erau motive. Un câmp abandonat ca dintr-un capriciu. Nici o arătură, nici o sământă de două primăveri. Iar acolo, pe panta care coboară spre un jgheab, corpul înnegrit şi umflat al unui cal. Şi croncăniturile care, la apropierea călăreţului, sfâşie liniştea.

Totuşi, capriciul fusese ceea ce îl îmbătase la începutul războiului. Comisarii vorbeau despre lumea cea nouă, iar prima noutate era că puteau să nu mai iasă la arat. Iac-aşa, dintr-o toană. El avea pe atunci douăzeci şi patru de ani, nu se lăsa uşor dus de val, dar libertatea ce i se oferea era prea ispititoare: să nu mai iasă la arat! Era ceva îmbătător. Mai spuneau că trebuiau ucişi băutorii de sânge. Nikolai îşi amintea de Dolşanski, moşierul căruia îi aparţinea cândva satul lor numit Dolşanka, şi încerca să şi-l închipuie pe nobilul acela bătrân, în chip de băutor de sânge. Nu era uşor. Dintre ţărani, doar cei mai bătrâni trăiseră iobăgia. Satul era bogat. Dolşanski, de multă vreme ruinat, trăia mai sărac decât unii mujici şi avea doar o singură manie: îşi petrecea timpul sculptându-şi lemnul sicriului... Nu, mai bine şi-i închipuia pe băutorii de sânge în general, când sporea mânia, iar masacrul, împuşcarea, uciderea deveneau o treabă mai uşoară.

Calul îşi înclină capul. Îşi încetini pasul, iar Nikolai simţi o uşoară zdruncinătură: iapa tânără care mergea în urmă, prinsă cu o funie, înainta dormind şi la fiecare încetinire izbea cu capul în crupa calului. Nikolai zâmbi şi i se păru că ghiceşte parcă un râs înăbuşit în scurtul sforăit al calului. Nu-l certă, şopti doar: „Dă-i drumul, Vulpoiule, nu suntem departe. Străbatem pădurea şi apoi, pe loc repaus!”

Nu din cauza părului roşcat era numit el astfel, ci din cauza şireteniei. La început, Nikolai crezuse că acel cal era pur şi simplu încăpăţânat. Într-una din primele lupte, Vulpoiul refuzase să pornească la atac împreună cu ceilalţi. Aproximativ cincizeci de călăreţi trebuiau să ţâşnească dintr-un crâng, pentru a se năpusti asupra soldaţilor care se pregăteau să treacă prin vad împreună cu un convoi de căruţe. Comandanţii făcuseră semn, cavaleria se aruncase înainte,

însoţită de un vârtej de crengi rupte. Dar calul lui Nikolai se cabra, dansa pe loc, se răsucea şi nu pleca. Îl bătuse atroce, izbindu-l cu călcâiul în burtă, îl biciuise cu furie, îl lovise cu palma peste bot. Lucrul cel mai rău era că atacul părea dinainte câştigat. Pe mal, soldaţii luaţi prin surprindere n-aveau nici măcar timp să pună mâna pe puşcă. Iar el încă lupta cu afurisitul ăla de cal. Călăreţii erau la o sută de metri de inamic, urlau deja de bucurie, când două mitraliere, într-un cumplit tir din flancuri, porniseră să secere cu precizia ţintirii calculate mai înainte. Călăreţii cădeau fără să priceapă că era vorba de o capcană. Cei care izbutiseră să se întoarcă din drum erau urmăriţi de un escadron ivit din mărăcinişurile care acopereau malul. Nikolai ajunsese în tabără însoţit doar de o mână de supravieţuitori. Încă mai credea că fusese o simplă întâmplare, când îşi privea calul, care avea aerul acela morocănos cu care trebuia să se deprindă. Mai târziu, întâmplarea se repetase. O dată, apoi de două ori, de trei ori. Calul venea către el, deosebindu-i fluieratul în vacarmul unui campament cu o mie de oameni şi cu mii de animale. Se culca, ascultându-i cuvântul, se oprea sau îşi relua goana ghicindu-i, pare-se, gândul. Atunci începuse Nikolai să-i spună Vulpoiul şi să aibă pentru el acel ataşament amar născut la război, în noroi şi sânge, când, în primele clipe de după o luptă, simţi cu violenţă viaţa celuilalt, foarte apropiată, tăcută şi mai uimitoare încă decât propria supravieţuire.

Pe drumurile războiului, Vulpoiul văzuse cai care se înecau şi cai sfârtecaţi de obuze, un armăsar cu picioarele din faţă smulse, care încerca să se ridice într-un salt monstruos, un atelaj abandonat în turba adâncă a unei mlaştini: caii se împotmoleau tot mai tare, prizonieri ai unui tun inutil. Şi ofiţerul din rândurile Albilor, cu funia petrecută în jurul gâtului, pe care îl târa un cal accelerându-şi mişcarea sub loviturile de bici şi

zbieretele soldaţilor. Vulpoiul înţelegea, desigur, în felul lui, că tot ce-l înconjura scăpase de multă vreme de sub controlul oamenilor care se ucideau între ei, îşi băteau caii, rosteau discursuri. Mai pricepea şi că stăpânul lui nu se lăsa înşelat.

Nikolai nu încerca să judece. Îmbătrânit mult în aceşti doi ani, era mulţumit că ajunsese la reflecţia foarte simplă: fireşte, nu puteau să iasă la arat, la semănat, numai că atunci câmpurile se acopereau de cadavre.

Iapa adormită dădu iarăşi cu botul în crupa Vulpoiului, care îşi încetinise imperceptibil pasul. Era ceva ca un gust liniştitor de fericire, în încrederea pe care o arăta animalul acela tânăr aţipit. Nikolai respiră adânc, recunoscând atât mirosul reavăn al zăpezilor ascunse în viroage, cât şi mireasma uscată a câmpurilor care răspândeau căldura zilei. Nu se lăsase încă noaptea, cerul înspre apus îşi păstrase nuanţa de violet transparent, dar mai cu seamă, foarte aproape în faţa lor, desişul pădurii începea să se rărească, anunţând spaţiul liber al câmpiei şi drumul ce ducea la Dolşanka. Nikolai îşi drese glasul şi începu să murmure întrebări şi răspunsuri pe care le pregătea la întâmplare, temându-se că va fi întrebat, în legătură cu apariţia sa subită, de vreun tribunal revoluţionar local sau pur şi simplu de vecini curioşi.

Istorisirea pe care o alcătuise în timp ce călărea trecea sub tăcere esenţialul. Fugise din regimentul său, din cauza unei maşinării. Un aparat plasat pe biroul ăla mare, negru, din clădirea pe care o ocupa statul-major al frontului. Nikolai venise în acel oraş în calitate de curier, cu o scrisoare de la comandantul regimentului lor. Remarcase în curte vreo douăzeci de civili, bătrâni şi femei cu copii, păziţi de câţiva soldaţi. I se spusese să aştepte pe culoar. Uşa biroului era

întredeschisă, astfel că putu să audă discuţia comisarilor. Era vorba de a decide dacă trebuia sau nu să execute ostaticii în chip de represalii, pe civilii din curte. Unul din comandanţi striga: „Atâta timp cât Moscova nu şi-a dat avizul...” Apoi, dintr-odată, un obiect căpătase viaţă pe biroul cel mare din lemn negru. Era aparatul ăla ciudat, în jurul căruia se strânseseră toţi. Nikolai întinsese gâtul, nemaiputându-şi reţine curiozitatea. Maşinăria dădea afară o panglică lungă, de hârtie, de care comisarii trăgeau, citind-o ca pe un ziar: „Iată! Acum e limpede, anunţase o voce invizibilă dindărătul uşii, citiţi: împuşcaţi-i ca pe nişte duşmani ai revoluţiei, afişaţi în locuri publice...”

Nikolai înmânase scrisoarea, sărise pe cal şi, părăsind curtea, îi văzuse pe „duşmanii revoluţiei”, pe care-i duceau îndărătul clădirii. Nici nu mai ştia câte execuţii de felul ăsta văzuse deja în cursul celor doi ani de război. Însă şarpele ăla alb care ieşea din maşinărie îl făcea să simtă un nod în gât, de mânie şi de o durere cu totul diferită. Se sufoca, trăgea de gulerul hainei, apoi deodată îşi oprise calul în mijlocul uliţei şi spusese cu glas tare: „Nu, Vulpoiule, aşteaptă, o s-o luăm mai degrabă peste câmpuri...”

Pentru a alunga amintirea aceea care revenea neîncetat, Nikolai îşi trecu mâna stângă la spate, pipăi toarta celor două găleţi noi agăţate de şa. Erau, alături de câteva perechi de cămăşi şi de pantaloni din bumbac gros, singurul lui trofeu. Scutură încetişor găleţile, zincul scoase un clinchet liniştitor, domestic. Era visul lui să aducă din război două găleţi, lucru atât de util, pe care nu obosea să şi le închipuie duse pe o cobiliţă de o femeie tânără, viitoarea sa nevastă. În raniţa pe care o părăsise când dezertase, era deja o găleată. Când se culca în mijlocul soldaţilor care umblau prin întuneric şi al cailor care treceau printre

trupurile adormite, îşi vâra capul în găleată pentru a se feri de o eventuală lovitură de copită, ceea ce se şi întâmpla uneori în cursul caravanelor nocturne. Şi de asemenea, pentru ca să nu i-o fure cineva. Abandonarea ei fusese regretul cel mai amarnic, atunci când fugise. Dar, cu ea sau fără ea... Când străbătuse un sat ars, găsise găleţile astea două noi, azvârlite lângă un puţ pe fundul căruia i se păruse că-şi recunoaşte imaginea, în chipul umflat al înecatului. Iar când părăsise locul ăla mort, zărise o iapă legată de un copac. Abia se ţinea pe picioare, iarba din jurul trunchiului era mâncată până dăduse de pământul gol, iar copacul nu mai avea scoarţă până unde putuse ajunge cu botul. Se afla probabil acolo de mai multe zile...

Aveau să iasă curând din pădure. Se ghicea deja câmpia, în ultima sclipire roşiatică a amurgului printre spaţiile goale dintre crengi. Deodată, Vulpoiul îşi repetă manevra: cu capul plecat, cu ochii căutând privirea călăreţului. Nikolai îl bruftui, ameninţându-l că-l va vinde la târg. Calul înaintă, dar fără tragere de inimă. Panta nisipoasă care trebuia să se deschidă spre răspântie nu se ivea încă. Dimpotrivă, în dreptul ultimilor copaci din pădure, drumul începu să coboare brusc, copitele făcură un clipocit ca de ventuze. Ceva mai departe, nuiele uscate trosniră sub paşi. Se simţea umiditatea unui râu în apropiere. Trebuia să urce înapoi spre pădure şi să se pregătească pentru înnoptare. Nikolai o porni printre copaci, desluşind un luminiş întins îndărătul tufişurilor a căror verdeaţă fragedă părea albastră în transparenţa amăgitoare a amurgului...

Simţi primejdia mai înainte ca Vulpoiul să se fi oprit. Un tremur rapid străbătu pielea calului. Vulpoiul se opri, apoi începu să dea îndărăt, într-un fel de dans nervos pe loc, împingând-o înapoi pe iapa somnoroasă. „Lupii...”, se gândi Nikolai şi apucă patul revolverului de la spate.

Calul continua să tropăie pe loc şi respira sacadat, ca pentru a alunga muştele. Umbra din mijlocul copacilor era deja foarte deasă, ochiul nu mai desluşea contururile. Iar luna încă foarte joasă înceţoşa vederea, prin sclipirea ei lăptoasă. Trunchiurile erau dublate de reflexe alburii. Nevăzut încă, cineva sau ceva stătea la pândă...

Vulpoiul făcu un salt iute într-o parte, trăgând iapa după el. O pată neagră, o zdreanţă de blană zbârlită, ţâşni aproape sub picioarele lor şi dispăru în hăţişuri. Urmărind fuga acelui animal, Nikolai îşi coborî privirea şi văzu. În colţul poienii, în lumina tulbure de dinaintea nopţii, capetele acelea care ieşeau din pământ şi, mai aproape de tufişuri, dezordinea trupurilor întinse pe jos.

Într-un prim elan, Nikolai făcu stânga-mprejur, gata să plece şi aproape înseninat de descoperirea sa, mai puţin primejdioasă decât o întâlnire cu fiinţe vii. Dar, o secundă mai târziu, se gândi că ar fi o treabă inteligentă să cerceteze modul de execuţie şi să vadă astfel pe cine risca să întâlnească pe drum a doua zi de dimineaţă. Sări de pe cal, lăsă Vulpoiul care încă tremura şi se apropie mergând pe jos.

Nu era lucru rar în acel război să se dea poruncă prizonierilor să-şi sape propria groapă, pentru a fi apoi îngropaţi acolo de vii, ştia bine asta. Ceea ce îl făcea să rămână perplex era mai curând anarhia cu care acţionaseră ucigaşii în luminişul acela. Unii dintre cei îngropaţi aveau obrazul tăiat de o lovitură de sabie, unul era decapitat, de parcă supliciul nu fusese de ajuns. Nikolai îşi spuse atunci că îngropaţii de vii începuseră cu siguranţă să-şi blesteme duşmanii care se pregăteau să plece şi provocaseră astfel măcelul. Urlaseră, de altfel, cerând să fie ucişi, să nu vadă, la căderea serii, prudentele manevre ale lupilor în jurul capetelor lor lipsite de apărare. Nikolai îşi închipui ţipetele acelea, reîntoarcerea soldaţilor, lovitura de graţie, tăcerea. Erau acolo

oameni doborâţi de gloanţe, în grabă, desigur, sau într-un gest de lehamite...

Nikolai se întoarse spre Vulpoi, îl bătu uşurel peste faţă şi îşi spuse că fuseseră amândoi mai speriaţi de salturile micului animal carnivor negru, care rodea cadavrele, decât de capetele acelea care ieşeau din pământ. Când să urce iarăşi pe cal, auzi iapa gemând încet. Îşi aminti că Vulpoiul, dându-se înapoi, o împinsese şi că probabil strânsese prea tare nodul căpăstrului. Coborî din nou, slăbi funia, ciufuli coama tânărului animal... Deodată, geamătul se repetă, numai că venea din poiană.

„Oricum, are să crape, se gândi Nikolai, punând piciorul în şa. Nu mai era un geamăt, ci o lungă expiraţie de durere care se prelinse în întuneric. Nikolai şovăi. Îşi închipui noaptea coborâtă peste poiană, pe omul acela îngropat care va vedea lupii apropiindu-se sau va simţi muşcăturile unui rozător. Puse mâna pe puşcă şi se îndreptă spre oamenii morţi.

Despre răniţii cărora li se dădea lovitura de graţie la război ştia că erau de două feluri: primii erau conştienţi că rana lor era mortală şi îi mulţumeau din priviri celui care îi ucidea, ceilalţi, mult mai numeroşi, se agăţau de o jumătate de zi de suferinţe, cât le mai rămânea de trăit... Umblă din nou cu paşi mari prin poiana redevenită mută. Unele capete se aplecau spre pământ; altele, nemişcate, păreau că tac la apropierea lui. Unul din ele zâmbea, într-un rictus amplu de durere. „El e”, îşi spuse Nikolai şi aplecă ţeava puştii spre ceafa omului. Nu avu timp să apese pe trăgaci. În partea cealaltă a poienii, geamătul reîncepu mai desluşit, conştient, pare-se, că el era acolo cercetându-i pe cei ucişi.

Îl descoperi un pic la o parte faţă de ceilalţi. Un foarte tânăr soldat, al cărui cap ras se înălţa peste o moviliţă întunecată. Nikolai se aplecă, atinse gâtul celui îngropat, nu găsi nicio rană.

Soldatul deschise ochii şi gemu îndelung pe un ton ritmat, ca spre a-i dovedi că era vorba de o fiinţă omenească. Nikolai se duse către Vulpoi („Plec chiar acum! Să se ducă cu toţii dracului!” şopti o voce în sinea lui.), şovăi, scoase o ploscă, se întoarse spre cap. Soldatul bău, se înecă, tuşi cu o sonoritate deja aproape vie. Nikolai începu să sape, mai întâi cu mâinile, pentru a degaja gâtul, apoi, ajungând la umeri, cu lama unei toporişti. Eliberă spatele, găsind, după cum se aştepta, braţele aduse la spate şi legate cu sârmă. Coborând mai jos, constată cu satisfacţie că soldatul fusese îngropat nu în picioare, ci îngenuncheat, pentru a câştiga, fără îndoială, timp.

Trebuia acum să-l tragă afară. Nikolai se aşeză în spatele trupului rămas inert, găsi un loc bun de sprijin pentru picioare, apucă soldatul pe sub braţe. Şi-i dădu drumul pe dată. Când îl apucase strâns pe cel îngropat, degetele lui dăduseră peste sâni de femeie...

Prinse una din mâinile eliberate, o privi întorcând-o spre lună. Dar era cu adevărat o mână de femeie, nu se putea înşela.

Cu un bărbat, totul ar fi fost mai uşor. L-ar fi răsturnat pe spate, iar apoi l-ar fi tras afară din groapă. Dar cu ea... Mormăind înjurături pe care nici măcar nu le auzea, Nikolai scobi pământul în faţa trupului. Degetele lui atingeau nişte fâşii din lână aspră şi pielea goală care se ivea în locurile sfâşiate. Mai la fund, pământul era călduţ, încălzit de viaţa care se răspândea mai înainte de a se stinge.

Femeia nu spunea nimic, ochii ei pe jumătate închişi păreau că nu-l văd pe bărbatul care o dezgropa. Nikolai, culcat în faţa ei, îndepărta pământul cu mişcări largi, ca un înotător. Dar când ajunse la jumătatea trupului, degajând pântecele, se înălţă brusc în genunchi şi scutură din cap, alungând parcă o vedenie. Apoi se aplecă şi, deja cu autoritate de adult, pipăi bustul acela murdar de

pământ, pântecele acela rotund, îngreunat cu o viaţă.

Ea rămase nemişcată, chircită lângă focul zdravăn pe care el îl aprinsese într-o scobitură a malului povârnit. Două găleţi umplute cu apă se încălzeau atârnate deasupra flăcărilor. Nikolai muncea, aşa cum ar fi făcut-o la construcţia unei case sau la fierărie. Gesturi precise, sigure. Gândurile care se ciocneau în capul lui n-aveau nicio legătură cu ceea ce făcea. „Ce-ai să faci cu ea? Şi dacă moare mâine dimineaţă? Şi copilul?” Îşi mai spunea că, de obicei, în acest fel de măceluri, femeilor însărcinate li se spinteca burta, iar copilul era călcat în picioare. Şi că ucigaşii din poiană erau cu siguranţă beţi sau prea grăbiţi. Şi că deja fusese ucisă atâta lume în cursul acestui război, încât li se făcea şi lor lehamite... Nu-şi asculta gândurile. Mâinile lui spărgeau lemne, scoteau din foc tăciunii, îi puneau pe lutul malului. Când solul fu îndeajuns de cald, călcă în picioare jăratecul, îl acoperi cu crengi tinere, un braţ de crengi, apoi încă unul, întinse peste culcuşul ăsta cald trupul absent al femeii. Apa din găleţi era deja fierbinte. O încropi cu apa din râu. Apoi dezbrăcă femeia, îi aruncă zdrenţele în foc şi începu să stropească trupul acela pătat de noroi şi de sânge. Îl unse blând cu cenuşă caldă încă, îl întoarse, îl spălă, mai aduse apă din râu, o puse şi pe aceasta la fiert. La fiecare nou jet, mirosul înţepător de murdărie şi de pământ se risipea un pic mai mult, luat de dâra negricioasă care se pierdea în apa râului. Din trupul acela feminin se degaja acum aroma frunzişului tânăr, muiat în apă caldă. Revenind la viaţă, femeia ridică pentru întâia oară capul şi se uită la Nikolai cu o privire care în sfârşit înţelegea. Stătea aşezată, cu braţele strânse în jurul pieptului, în mijlocul unei bâltoace care scotea aburi în întuneric. Vru să-i pună nişte întrebări, dar se răzgândi, scoase din raniţă o

cămaşă nouă şi începu să fricţioneze trupul acela care se lăsa în voia lui, ca un trup de copil... O îmbrăcă cu alte două cămăşi, o ajută să-şi tragă pantalonii, o culcă lângă foc, înfăşurată în mantaua lui lungă, de călăreţ... În timpul nopţii, adormea câteva minute, apoi se ridica pentru a înteţi focul. Ducându-se după lemne, mai departe, se întorcea, vedea focul lor şi un cerc mişcător de lumină înconjurat de beznă, delimitat de dansul flăcărilor. Şi trupul acela adormit, o fiinţă incredibil de străină, necunoscută, şi care i se părea, nu ştia să spună de ce, foarte apropiată.

Ridica pe pipăite crengi uscate de pe jos, apoi se întorcea să vadă de foc. Uneori, câte o lucire stacojie scânteia în beznă. Era Vulpoiul, care înălţa capul şi-l căuta cu ochii lui cu reflexe ca ale flăcărilor. Liniştea era atât de adâncă, încât Nikolai auzea de departe respiraţia calului, ca nişte suspine mici, când amare, când uşurate. Iar când se întorcea spre foc, avea ciudatul sentiment că se întorcea acasă.

Dimineaţa, traversară locul unde drumul desfundat era acoperit cu mănunchiuri de crengi, urcară panta unei văi încă albă de ceaţă şi dădură în sfârşit peste răspântia pe care o căutase zadarnic în ajun. De mai multe ori, Nikolai încercă să vorbească cu tânăra femeie, pe care o instalase pe spinarea Vulpoiului, hotărându-se să meargă el pe jos. Ea nu răspundea, zâmbea uneori, dar zâmbetul ăsta semăna cu crisparea unui chip gata să plângă. În sfârşit, spre amiază, când trebui să facă o oprire pentru a mânca, se înfurie un pic, iritat de refuzul acela de a vorbi: „Ascultă, ce ai, de taci aşa? Gata, de acum suntem departe, nu-ţi vor mai face rău. Spune-mi măcar cum te cheamă!”

Chipul tinerei femei se strâmbă într-o grimasă, îşi dădu uşor capul pe spate şi-şi dezlipi buzele. Între dinţi, în locul limbii, Nikolai văzu o tăietură mare oblică.

Când îşi veni în fire, se gândi că fusese mutilată pentru a nu putea spune ce văzuse. Dar cui să spună? Toată lumea vedea, acelaşi lucru în anii aceia de război. Şi apoi, cum putea cineva povesti despre capetele acelea din poiană, despre ochii aceia care se stingeau unii după alţii ? Iar pe crengi, deasupra lor, păsările îşi construiau cuiburile.

Dolşanka, pe jumătate depopulată în timpul războiului, nu băgă de seamă întoarcerea sa. Satul fusese măturat de atâtea valuri de oameni înarmaţi, Roşii, Albi, anarhişti, simpli bandiţi şi iarăşi Roşii, de atâtea jafuri, incendii şi morţi, încât locuitorii nu se mai mirau de nimic. „Ia spune, soldatule, îl întrebă doar o bătrână, când trecea pe uliţă, e adevărat că bolşevicii au interzis moartea?" Nikolai dădu din cap.

În câteva săptămâni, înainte de naşterea copilului, avu răgazul s-o înveţe pe tânăra femeie să citească şi să scrie. Era poate cea mai mare mândrie din viaţa lui: nu se lăuda niciodată că o scosese din mormânt, dar îi plăcea mult să povestească despre lecţiile pe care i le dădea seara, după aspra oboseală a aratului. Datorită învăţăturii primite de la el, ea îşi putu face cunoscut numele, scriindu-l cu litere de tipar: Anna. Şi alese numele copilului: Pavel. Şi putu semna actele în clipa căsătoriei. O prietenă de tinereţe a Annei, care venea uneori să-i vadă la Dolşanka, se obişnui repede cu acele cuvinte, gânduri, întrebări sau răspunsuri, scrise pe o foaie de hârtie sau în praful drumului. Prietena vorbea cu un uşor accent. Cel din Sud, i se păru lui Nikolai. Îşi spunea că nevasta lui avea probabil aceeaşi voce cântată ca acea Saşa.

Dinspre partea lui, nici măcar n-avea nevoie de literele alea ascuţite, pentru a o înţelege. Pământul lucrat, liniştea casei, viaţa animalelor, totul se putea lipsi de cuvinte. Când era cu Anna, se priveau îndelung, îşi zâmbeau, iar în cursul zilei, văzându-se de departe unul pe celălalt, se salutau, fără a-şi vedea expresia chipului, dar ghicind şi cea mai măruntă trăsătură.

Lumea care-i înconjura se făcea tot mai flecară. Se vorbea despre muncă, în loc să se muncească. Se decreta fericirea poporului, însă era lăsată să moară de foame o femeie bătrână, în izba ei cu acoperişul năruit. Dar mai ales cel care vorbea despre muncitori, mujicul ăla tânăr şi-al dracului, pe care-l strigau cu numele de Carasin, din cauza părului roşcat, ăla nu trăsese în toată viaţa lui nici măcar o brazdă. Şi mai era şi cel care promitea fericirea, omul ăla parcă fără vârstă, fără chip, fără privire, atât de şterşi la culoare şi de

alunecoşi îi erau ochii, călugărul ăla răspopit, care pretindea să fie numit tovarăşul Krasnîi, luptătorul ăla pentru fericire nu zâmbea niciodată, folosea cuvântul „a ucide” în fiecare frază şi se arăta, în mod cu totul deosebit, lipsit de orice milă faţă de tot ceea ce, mai de aproape sau mai de departe, avea legătură cu Biserica. Nikolai îl prefera în cele din urmă, în locul ăstora doi, pe fostul matelot Batum, trimis de sovietul orăşenesc şi care măcar nu-şi ascundea adevărata fire: avea năravul să bea prădându-i pe cei cu cazanele de rachiu, trăia pe faţă cu două ibovnice deodată, iar dacă ţăranii se luau de el când trăgea la măsea: „Dar n-ai dreptul să...”, le acoperea doleanţele cu hârâiala lui hilară: „Iată dreptul meu!” şi bătea cu palma în enorma teacă a mauserului de la şold, râzând în hohote... Mai erau şi alţii. Îşi dădeau cu toţii numele de activişti. Şi vorbeau necontenit şi sileau pe toată lumea să-i asculte, nedând voie nimănui să zică măcar o vorbă. Nikolai încercă o dată, contestând discursul „tovarăşului Krasnîi”. Carasin explodă, cu ochii daţi peste cap de furie: „O să-ţi scurtăm limba, la fel ca nevestei tale!” Nikolai se aruncă asupra lui, dar se ciocni de ţeava îndreptată spre el a mauserului. Batum era beat. Aşa că putea trage, fără să simtă măcar trăgaciul sub deget. Nikolai părăsi casa sovietului. Era fosta locuinţă a contelui Dolşanski.

Uneori, în toiul încetelor şi greoaielor hurducături ale aratului, Nikolai îşi spunea că toată ordinea asta nouă a lucrurilor nu era altceva decât o întunecare vremelnică a minţilor, asemănătoare strâmbăturilor unui beţiv, da, un soi de mahmureală care, într-o bună zi, avea să ia sfârşit de la sine. Ce puteau ei schimba în esenţă, toţi flecarii ăia în haine de piele? De pildă Krasnîi, a cărui principală ispravă era să mobilizeze activiştii, pentru a smulge cupolele bisericilor în împrejurimile Dolşankăi. Sau Batum care, când

n-avea o sticlă în mână, nu cunoştea decât două gesturi: să se descheie la brăcinar sau să-şi scoată revolverul din teacă... Nikolai scutura din cap, zâmbea, apăsa cu putere pe coarnele plugului. Nu, ei nu puteau nimic împotriva înaintării acelui brăzdar lustruit de ţărână, împotriva acelui pământ deschis în aşteptarea seminţei, împotriva acelui vânt de o prospeţime având încă miros de zăpadă, dar care se amesteca deja cu suflul călduţ al arăturilor.

Alteori, vorbind cu sătenii care îndrăzneau tot mai puţin să-şi dea drumul la gură, sau constatând înfiinţarea unui nou comitet (comitetul săracilor, comitetul celor-fără-Dumnezeu, comitetul celor-rămaşi-fără-cai, în fiecare zi, avea el impresia, activiştii mai născoceau ceva nou), Nikolai nu mai avea încredere în soliditatea lucrurilor. Se oprea la marginea ogorului, pentru a-l lăsa pe Vulpoi să respire, parcurgea din ochi câmpia aceea care urca uşor spre casele din Dolşanka, şi-i închipuia pe toţi oamenii care, cu câţiva ani mai înainte, în timpul războiului, străbăteau locurile acelea, ucigând, murind, dând foc caselor, violând femeile, torturând bărbaţii, îngropându-i de vii în câmpurile redevenite sălbatice. Îşi spunea atunci că toată sămânţa aceea stropită cu atâta sânge nu putea rămâne fără rod. Şi că munca zgomotoasă a activiştilor avea poate o forţă ascunsă, al cărei sens nu-l putea deocamdată ghici.

Forţa asta s-a manifestat în primăvara lui 1928, pe acelaşi ogor, în mijlocul căldurii matinale a aceloraşi munci de arat. Fără a-şi întrerupe lenta înaintare în urma calului, Nikolai supraveghea cu coada ochiului cele patru siluete ce veneau dinspre sat: Carasin, Krasnîi, Batum şi un necunoscut îmbrăcat într-o manta lungă din piele, desigur, vreun inspector trimis să verifice mersul colectivizării. Un grup de activişti, bărbaţi şi

femei, îi urmau la câţiva paşi distanţă. Nikolai ştia pentru ce veneau. De câteva luni de zile, doar de asta se mai vorbea la Dolşanka. Afişele lipite pe uşa sovietului anunţau limpede: organizarea unui colhoz. Singurul punct obscur din declaraţiile lui Krasnîi se referea la acele de cusut. Ţăranii nu pricepuseră bine dacă trebuiau să le dea şi pe astea la colhoz, la fel cum făcuseră cu vitele şi cu uneltele. Unii, de teama de a nu fi suspectaţi de opoziţie faţă de politica Partidului, îşi aduseseră la soviet până şi farfuriile. Alţii aşteptau, sperând că accesul ăsta de nebunie se va potoli. Nikolai făcea parte dintre ei.

Îşi termină brazda şi, ajungând la capăt, îşi ţinu calul şi se opri. Urmărindu-i pe activişti cum merg peste ogor, simţea că se sufocă de mânie şi acest lucru îi aminti de o zi îndepărtată: nişte ostatici plânşi, adunaţi într-o curte şi banda aia fină de hârtie care şerpuieşte ieşind din telegraf şi vesteşte moartea. Nu închisese ochii toată noaptea, zbătându-se în gânduri fără ieşire. „Să fugă, luând familia cu el? Să dea foc casei, pentru a nu lăsa nimic acelor paraziţi? Dar unde să fugă? În satele vecine e încă şi mai rău, sunt întemniţaţi oamenii care posedă doi cai. În pădure? Dar cum să trăiască acolo cu un copil de opt ani şi în nopţile alea încă reci?" Închipuindu-şi fuga asta, vedea ţara întreagă populată de activişti, încurcaţi în gheme de panglică telegrafică...

Se apropiau. Nikolai se aplecă, scoase un smoc de iarbă uscată care se înfăşurase în jurul brăzdarului, iar cu cealaltă mână verifică ascunzătoarea: în făgaşul rotunjit din capătul brazdei, degetele lui atinseră mânerul unei securi. Se simţea acum eliberat. Nu mai avea gânduri, nu mai avea şovăieli. Aveau să-l înconjoare, el se va apleca pentru a schimba, chipurile, unghiul brăzdarului, va apuca securea, îl va lovi cu ea pe Batum, apoi pe inspector. Carasin, cel mai netrebnic, va încerca să o ia la sănătoasa. Krasnîi,

incapabil să acţioneze, va începe să urle... I se părea că are capul înfăşurat în sticlă îngheţată şi lichidă. Cu o precizie halucinantă, vedea luciul unui strat de pământ întors, scarabeul negru care alerga, se căţăra pe cizma lui... Într-o scurtă rafală de vânt, auzi cuvintele, neclare încă, ale oamenilor care veneau către el.

Se uită la ei, apoi îşi ridică privirea mai sus, spre partea mai înălţată a câmpiei, unde se iveau primele izbe din Dolşanka. Şi văzu, cum i se întâmpla uneori să vadă când era la arat, silueta Annei. Stătea acolo, nemişcată, cu cele două găleţi aşezate la picioare. La o asemenea distanţă, nu izbutea să desluşească expresia ochilor ei şi mai ştia că ea nu putea decât să tacă. Dar mai mult decât vocea, mai mult decât tremurul ghicit al pleoapelor, aerul însuşi al acelei dimineţi era ceea ce îl îndepărtă deodată de clipa trăită. Aerul era cenuşiu, uşor. Vântul ducea mirosul înţepător şi umed al crengilor abia atinse de verdeaţă şi suflul obosit al ultimelor grămezi de zăpadă ascunse prin păduri... Nikolai simţea că femeia aceea de acolo, nevasta lui, Anna, şi el, la celălalt capăt al câmpiei, erau uniţi prin aerul acela, prin lumina aceea palidă care marca o zi de primăvară, una dintre primăverile vieţii lor...

Cei patru bărbaţi încetiniră pasul, înainte de a-l aborda, de parcă înconjurau o fiară gata să sară. Preţ de o secundă, crezu că le uitase numele şi scopul expediţiei. Era încă foarte departe, pierdut în memoria brusc deşteptată a tuturor primăverilor, a tuturor zăpezilor, a tuturor răsăriturilor de soare şi a tuturor nopţilor pe care le trăise şi le văzuse împreună cu Anna. În noaptea aceea, mai cu seamă, la malul unui râu, alături de un foc de lemne, la reîntoarcerea din moarte...

Salută, dând din cap, delegaţia activiştilor. Şi făcu efortul de a-şi reţine zâmbetul. Înfăţişarea lor extrem de gravă şi demnă nu se potrivea deloc cu cizmele lor transformate în adevărate labe de

elefant, de bulgării de lut lipiţi de ele. În loc să simtă mânia adunată în cursul ultimelor luni, Nikolai simţi ciuda pe care o trezeşte prostia copiilor aflaţi la vârsta ingrată, o prostie periculoasă şi cu neputinţă de evitat înainte ca asta „să le treacă”. Carasin făcu un pas înainte, se întoarse ca să se asigure că Batum era acolo şi dădu drumul unei tirade bine pregătite:

— Ei, proprietar burjui, nu citim ziarele, ne batem joc de deciziile sovietului...

Krasnîi se băgă în vorbă, dar cu o voce în care condamnarea era deja mai bine formulată:

— ... şi continuăm să ne servim de bunurile care aparţin poporului. Şi nici nu suntem gata să le predăm!

Nikolai se prefăcu a asculta cu un aer atent şi respectuos. Şi vorbi fără să renunţe la expresia aceea, luând chiar o mutră de ţăran obtuz, dar plin de bună credinţă.

— Să le predau sovietului? Păi cum puteam să le predau? Ar însemna cea mai mare pungăşie! exclamă el făcând pe cel cu onoarea ofensată.

Activiştii schimbară între ei o privire, descumpăniţi.

— Cum aşa, o pungăşie? Ce vrei să zici cu asta? se miră inspectorul, îngroşând notele metalice din voce.

— Păi veniţi să vă uitaţi, tovarăşe inspector!

Şi, profitând de zăpăceală, Nikolai îl prinse de cot şi-l trase spre cal.

— Păi cum, uitaţi-vă un pic, credeţi că e o treabă cinstită să predai la colhoz un cal în starea asta? I-aţi văzut copitele? Cum să-l potcoveşti? Pe singurul fierar pe care-l mai aveam l-a arestat tovarăşul Batum acum două săptămâni... Da, fierarul, Ivan Gutov. Şi ăsta, ia priviţi, ăsta nu mai e plug, e o grămadă de fiare vechi. Şi din ce cauză? Pentru că şurubul care strânge brăzdarul s-a rupt, dar cum fierăria e închisă... Vă spun cu mâna

pe inimă: să dau asta la colhoz e mai rău decât o pungăşie, asta e... (Nikolai coborî vocea) e sabotaj!

Era cuvântul-cheie al epocii, concluzia atâtor verdicte publicate în toate ziarele. Cuvântul care-i plăcea în mod deosebit lui Krasnîi în discursurile lui... De data asta, cei trei activişti se feriră de privirea inspectorului. Batum, tropăind pe loc, încerca cu una din cizme s-o scuture de noroi pe cealaltă. Krasnîi îşi dregea glasul. Carasin îşi lingea buzele. Nikolai oftă şi, fără să le lase timp de a reacţiona, anunţă pe un ton resemnat:

— Dar, la urma urmei, dacă tovarăşul Krasnîi hotărăşte că e mai bine aşa, eu nu pot zice nimic. Aduc şi calul, şi plugul, fuguţa. De ce să mai zăbovim? O să merg cu dumneavoastră. Iar secretarul o să-mi facă o hârtie, cum că la colhoz se primesc uneltele stricate...

Se sprijini de plug, scoţând brăzdarul, puse calul s-o ia înainte. Carasin, nervos, apucă hăţul.

— Stai, aşteaptă, mai poţi încă ara. Astăzi..., bâigui el şi se întoarse aşteptând încuviinţarea inspectorului. Nikolai se prefăcu înfuriat:

— Cum adică, pot ara? Cu un cal care nu mai e al meu? Păi eu nu sunt hoţ! Nu, dacă aşa s-a hotărât, rămâne hotărât. Îl aduc la colhoz, vă predau şi plugul... Predat, primit, semnat. Azi după-amiază aduc şi căruţa. Poftim, luaţi pentru început securea!

Nikolai ştia că toată curtea din faţa casei sovietului era plină de căruţe confiscate, de mobile, de stive de vase de bucătărie. Interiorul încăperilor semăna cu depozitul unui mare bazar ţărănesc. Carasin întinse mâna pentru a lua securea, dar o trase înapoi imediat evitând parcă o capcană. Inspectorul venise la Dolşanka pentru a vedea cum puteau potoli delirul acela de expropriere, fără a-şi pierde prestigiul. A fost cel cel care tranşat de altfel problema:

— Iată ce vom face. Văd, tovarăşe, că pui la inimă bunurile colhozului. Mult mai mult ca alţii

(îi aruncă o privire severă lui Carasin). Am să propun candidatura ta pentru postul de şef al grajdului colectiv. Cât îl priveşte pe fierar, am două vorbe să-i spun tovarăşului Batum...

Nikolai îşi reluă lucrul, trăgând o brazdă pe urmele activiştilor care se îndepărtau. Carasin şi Batum încercau să-l convingă pe inspector, îşi agitau braţele, se loveau cu pumnul în piept. Nikolai îşi ridică ochii spre partea înălţată a câmpiei şi o văzu pe Anna. Pleca agale, de-a lungul copacilor de pe uliţa principală.

A doua zi, cu ajutorul fierarului eliberat, potcovi calul. Ţăranii se întorceau de la casa sovietului cu braţele încărcate de veselă şi de utilaje recuperate. În timpul nopţii, un lung convoi ce venea din satele vecine trecu pe sub ferestrele lor: o grindină nesfârşită de hohote de plâns obosite, pe care le cadenţau zgomotul roţilor şi tropotul cailor. Familii întregi, pe care nu aveau să le mai vadă vreodată.

Uitându-se la fiul său cum trăieşte şi creşte, Nikolai îşi pierdu obiceiul de a se întoarce în gând în lumea de dinainte. Căci Pavel era fericit. Mergea în mijlocul unei coloane de copii de vârsta lui, intona cântece întru slava curajoşilor revoluţionari şi chiar, într-una din zile, aduse de la şcoală fotografia aceea cu clasa lui: două rânduri stând în picioare, un rând aşezat, gornistul şi toboşarul în faţă, cu un picior îngenuncheat, mândri toţi să poarte cravate roşii de pionieri, iar în spatele lor, pe o fâşie lată de pânză, cuvintele acelea scrise cu litere albe: „Mulţumim tovarăşului Stalin pentru copilăria noastră fericită!” Când vorbea cu fiul său, Nikolai înţelegea că era ceva adevărat în inscripţia aceea stupidă. Copilul credea cu adevărat că Armata Roşie era cea mai frumoasă şi cea mai puternică din lume, că muncitorii din toate ţările nu aveau altă năzuinţă decât să trăiască precum oamenii din Dolşanka, că exista undeva la

Moscova acel misterios Kremlin, cu stele roşii deasupra lui, unde trăia cel care zi şi noapte se gândea la fiecare locuitor al imensei lor ţări, lua decizii întotdeauna juste şi înţelepte, demasca duşmanii. Pavel mai ştia şi că tatăl său era un erou, căci luptase cu Albii, aceiaşi Albi care o mutilaseră pe mama sa. Îi detesta pe chiaburi, culacii, şi spunea, repetând cele scrise în manualele de şcoală, că erau nişte „băutori de sânge”. Într-o zi, răsfoind manualul de istorie al fiului său, Nikolai nimeri peste portretul unui şef de armată pe care-l întâlnise în cursul războiului civil. Chipul militarului era şters atent cu cerneală. Tocmai fusese declarat „duşman al poporului”. În toată ţara, se gândea Nikolai, în mii şi mii de şcoli, milioane de elevi puneau mâna pe toc şi, după o scurtă explicaţie a profesorului, mâzgăleau ochii aceia, fruntea, mustaţa aceea în furculiţă...

În astfel de momente, avea chef să-i povestească fiului său despre lumea de dinainte, despre tinereţea sa înainte de război, înainte de revoluţie. Trebuia pur şi simplu să facă o scădere, se gândea el, să scadă prezentul din trecut şi să povestească diferenţa de fericire, de libertate, de nepăsare, pe care o conţinea acel trecut. Această aritmetică părea atât de lesne de făcut, numai că de fiecare dată când încerca să retrăiască timpul acela vechi, diferenţa se estompa. Căci, înainte de revoluţie, mai fusese un război, cel din 1914 (iar bolşevicii nu aveau aici niciun amestec), mai fuseseră şi vagoanele pline de răniţi, şi el foarte tânăr încă, pe un câmp acoperit de cadavre, el, care plângea de durere, neizbutind să-şi scoată piciorul strivit de sub calul ucis. Iar la Dolşanka, cu mult înainte de venirea bolşevicilor, zilele aveau lungimea aspră a muncilor câmpului, duritatea trunchiurilor groase sub fierăstrău, gustul pâinii scump câştigate. Din fericirea de odinioară rămâneau doar câteva răsărituri de soare, izvorul răcoros din scobitura unei vâlcele, într-o zi de

seceriş, în arşiţa verii, drumul sub şfichiul ultimului viscol. La fel ca acum. La fel ca întotdeauna...

Neştiind dacă trebuia să se bucure sau să se întristeze de cât de rară era acea fericire, constantă, totuşi, Nikolai îşi amintea de noaptea, deja atât de îndepărtată, de la malul unui râu, de somnul Annei lângă foc, de bucuria unică a acelei clipe. În ce epocă putea el plasa noaptea aceea? Războiul, fuga, ţara cu numele şi cu hotarele provizorii, el însuşi, duşman al Albilor, ca şi al Roşiilor, femeia căreia nu-i cunoştea nici numele, nici viaţa. Ea, abia ieşită din moarte, noaptea semănându-şi stelele în râu, focul, liniştea. Fericirea lui nu ţinea decât de astea toate.

Încercă într-o zi să-i explice fiului său viaţa aceea de dinainte. Şi chiar crezu că găsise cuvintele potrivite. Vorbi despre ţar, despre bătrânul conte Dolşanski, despre revoluţie... Era o zi de octombrie călduţă şi calmă. Ogoarele erau deja pustii, malul pe care stăteau aşezaţi era îmbrăcat în ierburi înalte, îngălbenite. Când văzu pe cer stolul de gâşte sălbatice, Nikolai îşi dădu seama că, de câteva minute, adolescentul nici măcar nu-l mai asculta. Păsările se reflectau în cursul neted al râului, iar Pavel le urmărea reflexul care părea să urce în susul râului, printre frunzele lunguieţe ale sălciilor şi cele câteva bărci rămase pe uscat. Nikolai tăcu şi, privind în aceeaşi direcţie ca fiul său, zâmbi: alunecarea limpede a aripilor peste apă era mai frumoasă decât zborul însuşi.

După faimoasa primăvară a acelor de cusut confiscate, au urmat doi ani de foamete, vreo sută de morţi la Dolşanka, mai multe arestări. Dezgustul pe care-l resimţise Nikolai într-una din zile, în faţa telegrafului, deveni zilnic, astfel încât nici nu-i mai dădea atenţie. Toată lumea ştia că foametea fusese organizată. Dar, pentru a nu-şi pierde minţile, pentru a supravieţui în mijlocul

acelei nebunii, trebuia să nu te gândeşti la ea, trebuia să te concentrezi pe linia dreaptă şi adâncimea necesară a brazdei...

Şi apoi, chiar şi în cursul acelor ani, li se întâmpla să se pomenească în miezul unei zile frumoase de octombrie, cu un stol de păsări trecând pe deasupra râului. Sau, ca în ziua aceea geroasă: când se întoarse înapoi, acasă, Nikolai o văzu pe Anna lângă fereastră, cu o mână pe leagănul celui de-al doilea copil al lor, ţinând în cealaltă mână o carte. Se apropie, se aşeză lângă ea, amorţit de vântul îngheţat, aruncă o privire asupra paginilor. Era o carte străină, Anna se uita doar la poze, bărbaţi şi femei în hainele lor largi, după moda veche, oraşe necunoscute. Încă mai puteau fi găsite în casele din sat volumele acelea risipite, din biblioteca bătrânului conte Dolşanski şi, neputându-le citi, oamenii le foloseau la aprinsul focului sau la răsucitul ţigărilor. „Asta, chiar dacă mă rogi, n-aş putea să te învăţ!” zise el, râzând, lăsându-şi degetul să-i alunece peste literele enigmatice. Anna zâmbi, dar cu un aer cam îndepărtat, ca şi cum ar fi căutat un cuvânt uitat... Era o nesfârşită pace în izba lor, în clipa aceea. Copilul dormea, focul şuiera încetişor în sobă, fereastra acoperită toată de gheaţă strălucea în mii de granule stacojii, de la lumina soarelui în asfinţit. Lumina aceea, liniştea aceea erau de ajuns pentru a trăi. Tot restul nu era decât un vis urât. Discursuri, vorbe pline de ură, dar care grăiau despre fericire, teama de a nu fi îndeajuns de dur, de a nu se arăta îndeajuns de fericit, îndeajuns de plin de ură la adresa duşmanilor, teamă, teamă, teamă... În vreme ce viaţa n-avea nevoie decât de clipele acelea ale amurgului de iarnă, într-o încăpere apărată de tăcerea femeii aplecate deasupra fetiţei adormite.

Ca într-un vis urât, schimbări se produceau îngrămădindu-se, contrazicându-se, făcând inutilă orice dorinţă de a înţelege. Într-o noapte de vară, într-un pătul cu fân, Batum muri într-un incendiu iscat de mucul ţigării sale. Ibovnica lui izbuti să scape. El, fiind prea beat, se încurcă în grămezile de fân. Cum putea cineva înţelege una ca asta? Omul care împinsese la moarte atâta lume pierise ca un simplu beţivan din sat, provocând de-a dreptul milă. Colhoznicii nu pricepeau... Carasin se însură în capitala judeţului şi rămase acolo cu nevasta lui, o femeie cu un piept uriaş, mai înaltă cu un cap decât bărbatul ei. Masa aia de carne păru să-l înghită cu totul pe revoluţionarul cu păr roşu, dimpreună cu toată agitaţia şi ranchiunile lui. Fură văzuţi unul lângă altul: el semăna cu un mic funcţionar paşnic şi ducea într-o plasă o sticlă cu lapte şi covrigi... Locuitorii din Dolşanka dădeau din umeri. Tovarăşul Krasnîi făcu o carieră rapidă în aparatul Partidului. Îi văzură în mai multe rânduri numele în gazeta oraşului, precedat de un nou titlu – ultima oară, fără acest titlu, dar cu o menţiune devenită curentă: „trădător demascat, valet al burgheziei, spion în solda imperialiştilor". Cei care-l cunoscuseră la Dolşanka se întrebau pentru ce fusese nevoie să treacă mai bine de zece ani, pentru „a-l demasca". De altfel, exista în sat o întreagă generaţie de tineri cărora numele acestor activişti din anii '20 nu le mai spuneau nimic în anul 1936.

Gândindu-se la acest tineret, Nikolai îşi dădea seama de soliditatea lumii noi. Revoluţia se debarasa treptat de revoluţionari, iar viaţa se întorcea la substanţa ei de pământ şi de pâine. Gutov, fierarul, îi lăsă nicovala fiului său şi fu ales preşedinte al colhozului. Era deja membru al Partidului şi-l trăsese şi pe Nikolai acolo,

zicându-i: „Trebuie să vii, consătene, că dacă nu, or să pescuiască un alt Carasin...” De multă vreme, portretul lui Stalin din fiecare casă devenise aproape invizibil în evidenţa lui, la fel de familiar cum era altădată icoana. Nikolai credea mult în perseverenţa zăpezilor, a ploilor, a vânturilor, în fidelitatea ogoarelor, în fericita rutină a zilelor, care avea să repună totul în ordine. Iar când la Moscova reîncepură să cadă capetele, se gândi la acea distanţă făcută din câmpii, păduri, zăpezi, care-i îndepărta de capitală. Cu speranţa unui om obosit, care vrea cu orice preţ să se convingă.

În cursul primăverii, în toiul munţilor agricole, preşedintele colhozului a fost arestat... Îşi petrecură câteva nopţi fără să se culce, veghind lângă fereastră: Nikolai, Anna, Pavel, care se întorsese de la oraş pentru o săptămână de vacanţă, şi cu Saşa. Nu voiau mai cu seamă să fie luaţi prin surprindere, în timpul somnului şi să se pomenească în duba neagră, abia îmbrăcaţi, ca atâţia oameni luaţi la interogatorii. Nimeni nu vorbea, iar Nikolai era mulţumit că nu izbutise să-i explice fiului său diferenţa între viaţa lor şi viaţa de odinioară. Acum, tânărul putea să judece singur.

Duba veni foarte devreme, dimineaţa. Anna îl trezi pe Nikolai, care adormise aşezat pe un scaun. A fost imediat luat. Atât a avut timp, cât ai înghiţi repede ceva, să ţină minte ce lăsa în urmă: chipurile lor, fluturarea şovăitoare a unei mâini, lumina unei lămpi pe masă...

În ajun, chiar înainte de începutul interogatoriului, judecătorul de instrucţie declarase că preşedintele colhozului le spusese „totul, absolut totul”, că le fusese „demascat” complotul şi că era în interesul lor să mărturisească faptele. Întrebările începură să defileze, dar în cursul primelor minute, Nikolai le auzea ca printr-un zid: trădarea fostului fierar atinsese în el o coardă vitală, a cărei fragilitate o ignora până şi el. Apoi,

se gândi la chinurile care izbuteau să smulgă orice calomnii, se linişti şi se hotărî să se apere până la capăt.

Atunci pricepu, ascultându-l pe judecător, că acesta n-avea habar de nimic în ceea ce-i privea pe el, că nu-şi imagina, nici măcar aproximativ, unde se găsea Dolşanka şi din ce anume trăiau locuitorii ei, şi că nu dispunea în realitate de niciun dosar. Doar vreo zece pagini pe care trebuia să le susţină prin răspunsurile acuzatului, spre a face din el, cât mai repede, un condamnat. Noaptea, în celula în care două treimi dintre prizonieri stăteau în picioare din lipsă de bănci, Nikolai vorbi cu un bătrân care-i ceda din când în când locul de la perete pe care toată lumea căuta să se sprijine. Bătrânul avea să se întoarcă în lagăr pentru a doua oară, după ce petrecuse deja acolo şase ani. El a fost cel care i-a explicat lui Nikolai că numărul condamnaţilor era planificat, la fel ca tonele de recoltă. Şi că trebuia întotdeauna să se depăşească prevederile planului... Stătură de vorbă până în zori. Înainte de a fi dus la interogatoriu, Nikolai află că bătrânul era mai tânăr ca el cu trei ani. Un bătrân de treizeci şi nouă de ani.

Judecătorul socotea că termină cu problema în decurs de o oră. După câteva întrebări, anunţă acuzaţia principală, aceea pe care depoziţiile preşedintelui colhozului o făceau de necontestat. Nikolai întocmise pamflete, pe care soţia lui le citea colhoznicilor, făcând astfel propagandă antirevoluţionară...

Nikolai izbuti să nu-şi trădeze emoţia. Explică foarte calm pentru ce imputarea adusă soţiei sale era imposibilă. I se păru că vede trecând prin privirea judecătorului toate versiunile care ar fi permis ocolirea acestui argument. O puteau acuza pe Anna de atentat la viaţa lui Stalin, de dorinţa de a da foc Kremlinului sau de a otrăvi Volga. Dar n-o puteau acuza că vorbeşte... Mâine,

voi trimite medicul pentru expertiză!” zise în cele din urmă judecătorul şi chemă gardianul.

Medicul stătu în casa lor mai puţin de un minut. Luându-şi rămas bun, se scuză, înălţându-şi ochii la cer şi oftând. Saşa a fost cea care avea să-i povestească lui Nikolai scena, când el a fost eliberat.

Întorcându-se acasă după o săptămână de absenţă, se opri lângă uşa închisă a fierăriei. Datorită nopţilor petrecute în mijlocul prizonierilor strânşi unii într-alţii, îşi putea închipui ce putea să simtă un om care, precum Gutov, petrecuse mai multe luni în celulele alea înţesate. Făcu un efort, pentru a nu-şi imagina torturile. Şi nopţile de după tortură, cu gura plină de sânge şi cu unghiile smulse. Gutov trăise, cu siguranţă, aceste lucruri şi, în timpul unei nopţi, prin ceaţa sufocantă a durerii, născocise acuzaţia aceea care avea să-i salveze pe cei pe care îi denunţa: Anna le vorbea colhoznicilor... Reluându-şi drumul, Nikolai băgă de seamă că, de-a lungul izbei fierăriei, primele ierburi şi flori creşteau deja în mănunchiuri luminoase şi proaspete. La fel ca în fiecare primăvară.

Printr-o încrezătoare superstiţie, se lăsă convins că viaţa, în sfârşit câştigase. Şi că moartea lui Gutov, mai cu seamă o asemenea moarte, era un tribut suficient. Şi tot astfel, că el şi Anna nu erau cu nimic datori acelei vizitatoare imprevizibile. Cărţile pe care Anna le adunase încetul cu încetul în casa lor nu vorbeau de altfel decât despre justiţia aceea finală, despre fericirea aceea meritată cu preţul unor încercări şi suferinţe.

Când, la mai puţin de un an, se văzu lângă patul în care Anna era pe moarte, crezu pentru o clipă că înţelege totul, până la capăt: viaţa nu era decât femeia aceea sărmană cu duhul, pe care o întâlnise într-o zi în satul vecin. Femeia stând cu picioarele desfăcute, la o răspântie, ochii ăia

limpezi la culoare care te străpungeau fără să te vadă, buzele alea fericite, care spuneau că „o să înfigă trei săbii sub fiecare fereastră de la fiecare izbă”, mâinile alea care amestecau întruna, într-o cută a rochiei, grămăjoara de cioburi de sticlă, de pietricele, de monede uzate...

Se scutură, nelăsându-se tras spre acea zâmbitoare nebunie. Şi văzu gestul Annei. Îi întindea un pliculeţ cenuşiu. Îl luă, ghici că nu trebuia să-l deschidă înainte de vreme şi, auzind zgomot, se duse să-l primească pe medic, încrucişându-se în pragul uşii cu Saşa care intra cu o carafă de apă. Totul se repetă, la fel ca în urmă cu mai multe luni, dar de data asta într-o ordine diferită: medicul, tăcerea, apropierea morţii... La fel ca cioburile de sticlă combinate, din mâna oarbă a femeii sărmane cu duhul.

... Cu trei zile mai înainte, Anna se întorcea de la reşedinţa de judeţ, mergând de-a lungul râului, pe solul care vibra, trezit de ruperea gheţii, de zgomotul prăpădului. O ameţeală veselă amesteca într-un tot lumina soarelui, izbiturile scrâşnitoare ale gheţurilor, prospeţimea sălbatică a apelor eliberate. Oamenii pe care Anna îi întâlnea aveau o privire uimită, un surâs năuc, de parcă ar fi fost surprinşi beţi în plină zi. Când se apropie, la ieşirea din sat, de vechiul pod de lemn, i se păru preţ de o clipă că era ea însăşi beată: podul nu mai trecea peste râu, ci se cabra ca un animal, răsucit în sensul curentului. Tocmai fusese smuls, iar copiii care alergau între balustradele lui nu-şi dăduseră încă seama de nimic, fascinaţi de învârtejirea frenetică a sloiurilor de gheaţă, de izbiturile pe care le suportau stâlpii. Dacă ar fi fost în stare să-i strige, i-ar fi împiedicat să se ducă până la capătul podului. Dar nu putuse decât să grăbească pasul, apoi să alerge, apoi să coboare în goană panta îngheţată a malului. Precum mărgelele unui şirag rupt, copiii alunecaseră într-o spărtură de apă neagră. Salvarea aceea ar fi trebuit să fie

zgomotoasă, să atragă multă lume... Pe malul pustiu şi însorit răsunaseră doar câteva gemete şi trosnetul gheţii sfărâmate. Pentru a-l scoate din apă pe unul dintre copii, Anna intrase în apă, scufundându-se, căutând cu mâinile trupuşorul care tocmai dispăruse. Lupta împotriva fiecărei secunde de frig, îi arunca mai întâi pe mal, îi trăgea spre izba cea mai apropiată, îi dezbrăca, îi fricţiona. Propriul ei trup era ca de gheaţă, iar un ceas mai târziu, ca de foc...

Abia la o lună după înmormântare, Nikolai dădu întâmplător peste plicul uitat. Un scris frumos, care-i era necunoscut şi n-avea nimic comun cu literele de tipar pe care o învăţase pe Anna să le scrie. Cu toate astea, era într-adevăr o scrisoare de la soţia sa. Îşi spunea adevăratul nume – numele tatălui ei, marele moşier al cărui domeniu se învecina cândva cu moşiile lui Dolşanski, care era o rudă îndepărtată a familiei lor. Nu voia să ia cu sine minciuna aceea. Îi mulţumea că-i redase viaţa, că o învăţase viaţa... Nikolai îşi petrecu câteva zile încercând să se obişnuiască nu cu absenţa Annei, ci cu noua ei prezenţă în anii pe care-i trăiseră împreună şi în anii de dinainte. Trebuia să şi-o imagineze pe Anna, fata cea tânără care trăia la Sankt-Petersburg, făcea lungi călătorii în străinătate şi pe care nimic n-o predestina să-l întâlnească pe el, să trăiască într-o izbă din Dolşanka... Saşa îi povestise ceea ce scrisoarea nu avea timp să spună.

Într-o noapte, se trezi uluit de intensitatea a ceea ce tocmai visase. În visul lui domnea aceeaşi lumină palidă de dinaintea zorilor, ca şi îndărătul ferestrei. Mergea printr-o pădure atât de înaltă că, şi dacă îşi dădea capul pe spate, tot nu putea zări creştetul copacilor. Înainta, dus de un cântec ce se auzea tot mai aproape şi care aduna în ecoul lui

toată frumuseţea acelei păduri aflate încă sub ceaţa nopţii, toată întinderea văzduhului care începea să pălească, şi chiar şi fineţea desenului frunzelor pe care le da la o parte din calea lui, apropiindu-se de cea care cânta. La suprafaţa visului, o îndoială se strecură: „Ea nu poate cânta... Ea e...” Dar continuă să meargă, recunoscând tot mai bine vocea.

Îi povesti acest vis Saşei, care venea ca şi până atunci să-i vadă la Dolşanka.

Un an şi jumătate mai târziu, într-o frumoasă dimineaţă de iunie, Nikolai se întorcea de la oraş, călare. Soarele nu se înălţase încă, iar pădurea de-a lungul drumului avea sonoritatea unui naos de biserică, adânc şi gol. Chemările păsărilor păstrau o rezonanţă discretă, nocturnă... Înainte de a urca o pantă nisipoasă, se întoarse, intră în pădure, căutând locul doar de el cunoscut. Dar poiana de odinioară, la mai bine de douăzeci de ani mai târziu, dispărea sub o întreagă pădure de plopi-de-munte... Se pregătea să iasă în drum, când deodată se auzi un tropot de copite. Zgomotul creştea atât de rapid, că nu putea fi decât al unui cal în galop. Nikolai mişcă uşor hăţul, se trase în spatele unui copac. Un călăreţ se ivi pe drum. Un militar încovoiat peste coama calului, unit cu acesta într-o săgeată neagră, care ştergea în goană trunchiurile mestecenilor. Chipul îi era încremenit într-o grimasă ce-i dezvelea dinţii. „Un nebun!”, îşi spuse Nikolai, dând din cap. Praful se învârtejea uşor pe deasupra urmelor lăsate de rafala copitelor...

Străbătând satul vecin cu Dolşanka, o zări pe femeia sărmană cu duhul stând pe o grămadă de trunchiuri de pin. Câteva erau deja curăţate de crengi, dâre de răşină sclipeau pe miezul lor trandafiriu, ca nişte picături de miere. Imaginea acelui lemn deschis la culoare, gata să se înalţe în chip de perete al unei izbe, era o făgăduială de

fericire. Sărmana cu duhul dormea cu gura întredeschisă, de parcă ar fi avut de gând să anunţe ceva. Mâna ei, în timpul somnului, continua să frământe comorile din sticlă risipite peste pânza roasă a rochiei.

Ajungând la Dolşanka pe la amiază, Nikolai văzu mulţime de oameni strânşi în faţa sovietului sătesc. Femeile plângeau, bărbaţii îşi încruntau sprâncenele, copiii râdeau şi căpătau scatoalce. Un glas repetă de mai multe ori, mecanic: „Hitler, Hitler...” Alte voci spuneau: „Nemţii...” Începuse războiul.

I se părea că nu există nicio răsturnare în înşiruirea zilelor. Pur şi simplu, circuitului obişnuit al muncilor pe ogoare îi corespundea de acum înaintarea paralelă a liniei frontului. Numele oraşelor căzute îl lăsau neîncrezător, era deja vorba de adâncurile Rusiei, acolo unde prezenţa nemţilor părea o iluzie optică, o eroare de cartografie. Îşi amintea de filmele din ultimii ani: inamicul era veşnic bătut, nu departe de graniţă. Cântecele pe care i se întâmpla să le fluiere promiteau: „O să întâmpinăm duşmanul în mod stalinist!” Vitebsk, Cernigov, Smolensk...

Într-o bună zi, până şi topografia aceea bizară dispăru. Oraşele se strămutară ca pe o hartă mototolită. Soldaţi în debandadă alergau prin Dolşanka: nemţii încercuiseră mai multe divizii. Satul, ocolit, se pomeni pe acel ciudat teritoriu din interiorul armatei inamice. Cercul se strânse, alungându-i pe locuitori spre pădure, apoi dincolo de râul ciuruit de gloanţe, într-un lan de grâu ars, în sfârşit, pe strada capitalei de judeţ, unde încă se mai dădeau lupte. Oamenii se poticneau pe harta aceea care se rupea sub picioarele lor, îndoită de şenilele tancurilor, scobită de explozii. Ţinând în mână o puşcă, ghemuit lângă un soldat ucis, Nikolai se ascundea îndărătul unui gard, observând înaintarea nemţilor. Păreau să nu bage de seamă

oscilaţiile hărţii, înaintau calm, executând gesturi precise şi metodice: o rafală, o casă incendiată cu lansatorul de flăcări, un tanc curăţind strada în faţa lor.

Îşi părăsi refugiul, fumul incendiului îi ardea ochii. Câţiva civili traversară strada alergând, cu un aer hotărât. Cunoşteau cu siguranţă ieşirea din oraşul încercuit. Îi urmă până la lungile garnituri de pe calea ferată, lângă gară. Unul câte unul se vârau pe sub câte un vagon, apoi sub un altul... Când Nikolai se ridică după cea din urmă garnitură, avu vreme să-i vadă pe soldaţii germani instalaţi în partea de jos a terasamentului, chiar la locul ieşirii. Nu simţi durerea, dar avu timp să se gândească la fiul său, deja mobilizat: „Trebuie să-i spun lui Pavel că oamenii ăştia sunt ca nişte maşini...” Soldaţii trăgeau, schimbau încărcătoarele, trăgeau. Dacă fugarii ar fi continuat să se ivească de sub garnitură, acei nouă soldaţi şi-ar fi petrecut restul vieţii ucigându-i.

IV

Pavel crezu că minutele acelea aveau să-i întrerupă brutal somnul nopţi întregi, de atunci încolo: zornăitul şenilelor la câţiva centimetri de capul lui, năruirea tranşeei în care căzuse fugind de tancuri. Dacă nu s-ar fi împiedicat, şi-ar fi continuat alergarea în mijlocul tropăitului gâfâit şi al panicii altor soldaţi. Alunecase însă pe un bulgăre de lut, se prăvălise într-o tranşee neterminată şi deci puţin adâncă, şi nu mai avusese timp să se ridice. Masa urlătoare îl acoperise cu umbra ei, nodurile de oţel ale unei şenile scrijeliseră pământul chiar deasupra obrazului său. Se simţise pentru o clipă tras înăuntrul măruntaielor maşinii. Mirosul acid al metalului, apoi dâra verde-albăstruie a eşapamentului îi umpluseră plămânii... Dinspre cealaltă parte a tranşeei, prin duduitul motoarelor, ajungeau până la el ţipete şi trosnetul trupurilor sub şenile...

Noaptea, prăvălit printre câţiva supravieţuitori din compania sa, într-o pădurice de brazi, pândi întoarcerea acelor secunde petrecute sub tanc. Adormi, dar somnul o luă pe căi ocolite, împinse o uşă ascunsă, tălmăci totul în limbajul său precis şi opac, totodată. În locul tancurilor, o enormă maşină-unealtă nou-nouţă, cu şuruburi şi pârghii nichelate, unse cu ulei pentru gresat. Măruntaiele îi vibrează într-un zgomot cadenţat şi aruncă la intervale regulate inele ştanţate. Şi trebuie, cu multă îndemânare, să strecori mâna în mişcarea de du-te-vino a mecanismului şi să pui placa de oţel sub vârful presei. Şi, de fiecare dată, mâna înaintează un pic mai departe, corpul se înalţă un pic mai mult în interiorul maşinii, încercând să evite mişcarea roţilor mari dinţate, a curelelor de transmisie. De altfel, cadenţa uriaşei

maşini nu este bine reglată. S-ar zice că simte înaintarea mâinii, înfăşurarea corpului în măruntaiele ei. Degetele apucă o bucată pătrată de metal, mâna se întinde, umărul pătrunde în maşină, corpul se târăşte, fofilându-se printre zecile de angrenaje, de manivele, de cilindri... Izbuteşte să plaseze piesa, trage mâna îndărăt, chiar înainte de lovitură, şi vrea să dea înapoi. Dar în jurul lui, maşina vibrează, fără nicio secundă de timp mort, fără nici cea mai mică deschizătură pe unde ar putea ieşi. Iar prin zgomotosul mers al maşinăriei, recunoaşte camera, lumina şi obiectele de pe vremea copilăriei...

În nopţile următoare, visul nu s-a mai întors. Căci n-au existat nopţi. Mereu fuga aceea spre răsărit, apoi un sat abandonat, pe care încercau să-l transforme, în cursul scurtelor ore de întuneric, într-o tabără fortificată. Iar dimineaţa, după o rezistenţă dezordonată, o nouă retragere în faţa liniştitei înaintări a tancurilor şi a acelor soldaţi germani care zâmbeau, trăgând. Rânjetul acela al oamenilor care ucideau îl impresiona mai mult decât tancurile.

În acele prime săptămâni de război, a trebuit să uite tot ce învăţase în timpul serviciului militar. Îşi amintea încă de sergentul care-şi umezea degetul arătător de salivă şi-l ridica în aer pentru a determina direcţia vântului şi a le spune cu cât trebuiau să-şi rectifice tirul... Dacă, în cursul acelor grele lupte de ariergardă, cineva şi-ar fi scuipat pe deget ca să vadă dincotro bate vântul, ai fi putut zice că e nebun. Nemţii mitraliau cu zâmbetul pe buze. Li se răspundea prin tirurile sincopate ale unor puşti cu un singur foc, adesea singura armă a acelui început de război. Şi se retrăgeau fără a putea ridica răniţii, fără a reţine numele satelor predate. I se părea că el şi cu tovarăşii săi dădeau o bătălie povestită de tatăl său: puştile alea străvechi, trupele alea de cavalerie... În

faţa lor, se dădea un cu totul alt război – o rapidă scurgere de blindate pe pământul răvăşit de bombele avioanelor. Zâmbeau oare nemţii, văzând scânteierea săbiilor pe deasupra cailor, aşa cum zâmbeşte cineva la trecerea unui automobil vechi de mai multe decenii şi care aduce în mod naiv aminte de o epocă depăşită?

Mai erau, de asemenea, în zilele alea ucigaşe ale prăpădului, mici fragmente inutile care te împiedicau uneori să te concentrezi, să te gândeşti doar la silueta verde-cenuşie de pe linia de ochire. Câinele rănit de o schijă, care gemea răsucindu-se pe loc şi se uita înspre ei cu o privire înlăcrimată. Îşi părăsiseră mai mulţi camarazi, fugind de satul incendiat, dar cel care trecea necontenit prin faţa ochilor lor era câinele, ghemul acela roşcat cu spinarea zdrobită... Şi tot astfel, într-un alt loc, iarba încâlcită, moale, răsunând de un bâzâit leneş de gâze, iarba unei veri radioase care continua de parcă nu s-ar fi întâmplat nimic, alături de izbele care ardeau şi în care ţipau oamenii închişi înăuntru. Soldaţii din detaşamentul său se ascundeau într-o viroagă, cu puştile azvârlite pe jos, fără niciun cartuş. Aerul cald, infuzat de aroma florilor, devenea deja mai dens din pricina efluviilor înţepătoare ce veneau dinspre sat... Mai târziu, chipul acela de copil, întrezărit în mijlocul îngrămădelii dintr-un vagon. Ochii care nu pricepeau, din fericire, încă nimic, care reflectau o lume în care moartea era încă absentă. Trenul se puse în mişcare. Împreună cu alţi soldaţi, Pavel ocupa o poziţie lângă gară, trăgând nădejde să ţină piept nemţilor, atât cât era necesar ca trenul să părăsească oraşul.

Ieşind dintr-un târg în ruine, la începutul toamnei, ridică de pe jos o pagină dintr-un ziar rupt, un număr din săptămâna precedentă. Citindu-l, se putea crede că inamicul abia trecuse

graniţa şi că avea să fie alungat dintr-o zi într-alta. În seara aceea, se duceau lupte la vreo sută de kilometri de Moscova...

De câtva timp, ştia pentru ce zâmbeau nemţii când trăgeau. Era un rânjet care nu avea nimic de-a face cu veselia. Grimasa inconştientă a unui om care încearcă să stăpânească zgâlţâielile unei lungi rafale. La fel ca majoritatea camarazilor lui, Pavel era acum înarmat cu un automat german recuperat în luptă. Aveau de acum şi ei acelaşi zâmbet ca nemţii. Şi nu mai fugeau din faţa tancurilor, ci se aruncau într-o tranşee, făcând pe mortul, se ridicau, aruncau grenade. La trezire, dezlipindu-şi pulpanele mantalelor de pământul îngheţat, îşi întorceau obrazul spre răsăritul luminii, în speranţa ivirii soarelui. Moscova, tot mai apropiată, se afla undeva în vălul acela de frig, o ghiceau aidoma unei umflături a unor vene goale, care palpitau sub vântul câmpiei îngheţate.

I se întâmpla să-şi spună că văzuse tot ce se putea vedea în legătură cu moartea, că niciun corp strivit, sfârtecat, făcut bucăţi nu-l mai putea surprinde prin fantezia mutilărilor. Cu toate astea, moartea rămânea uimitoare. Ca în dimineaţa aceea, în frumoasa lumină a unui soare răsărind dinspre Moscova. Un soldat cu ochii arşi de o explozie alergă spre tancuri, orb, ghidat de zgomotul motoarelor şi de nenorocirea lui, şi se rostogoli sub şenile, făcând să explodeze o grenadă. Sau ca tânărul neamţ fără cască, pe jumătate lungit lângă un tun răsturnat, cu mâinile însângerate strânse peste coastele zdrobite, văitându-se cu un glas de copil care cere ajutor, tânguindu-se într-o limbă pe care Pavel n-o mai auzise până atunci decât lătrată şi pe care o credea făcută pentru a fi lătrată.

Mai era şi propriul său trup pe care, într-o secundă ce nu se mai sfârşea, îl văzu întins, inert, în hârtoapele înzăpezite. Detonarea unui obuz

suprimă toate zgomotele şi astfel, în mijlocul tăcerii unei lumi dispărute, se văzu cu o privire exterioară şi foarte depărtată („ca din cer”, avea să gândească el mai târziu): trupul unui soldat în mantaua militară pătată de noroi, cu braţele în lături, cu faţa spre cer, spre soarele acela frumos, de iarnă, care şi-ar fi păstrat aceeaşi splendidă indiferenţă şi dacă n-ar mai fi rămas nimeni în dimineaţa de decembrie. Era sigur că trăise clipele acelea de contemplaţie detaşată şi nedureroasă, sigur că văzuse fragila dantelă de chiciură care înconjura capul soldatului nemişcat. Capul lui... Când îşi recăpătă cunoştinţa, la spital, şi putu iarăşi să audă, află că fusese cât pe ce să fie crezut mort şi părăsit pe câmpul unde nu mai era niciun om viu. O infirmieră, mai degrabă ca să fie cu sufletul împăcat, se apropiase de cadavrul al cărui cap era prins într-o băltoacă îngheţată, se ghemuise lângă el, apropiase o oglinjoară de buzele soldatului. Transparenţa sticlei se aburise uşor...

Întorcându-se pe front la sfârşitul iernii 1942, băgă de seamă că în timpul absenţei sale lumea se schimbase. De acum înainte, dimineaţa, când îşi reluau activitatea de luptători, aveau soarele în spate. Iar seara, pe ultimii kilometri înainte de oprire, cei mai anevoioşi, când cizmele îngreunate de noroi păreau că prind rădăcină în pământ, soarele ardea în faţa lor, spre apus, în direcţia Germaniei. Ca şi cum pe câmpurile îngheţate de lângă Moscova, punctele cardinale se inversaseră.

Această inversare a soarelui a fost o logică reconfortantă. Singura, în capriciosul haos al războiului. Dacă ar fi avut vreme să gândească la acest lucru, ar mai fi remarcat încă o logică: se numărau în rândurile soldaţilor tot mai puţini oameni născuţi, ca şi el, la începutul anilor ’20, cei care luptau încă din prima zi a războiului. Mult mai târziu, supravieţuitorii generaţiei sale aveau să aibă răgazul de a examina diagrama vârstelor, acel

triunghi cu laturi ştirbite, semănând cu un brad, ascuţit spre vârf, evazat spre bază. În dreptul anilor 1920, 1921, 1922, aveau să dea peste o crestătură adâncă, de parcă o misterioasă epidemie i-ar fi exterminat pe bărbaţii care se născuseră în acei ani. Nu aveau să mai rămână decât unu-doi, dintr-o sută. Ramuri curăţate până la trunchi.

În dura înaintare umană spre vest, Pavel învăţase că supravieţuirea depindea cel mai adesea nu de logică, ci de cunoaşterea micilor viclenii ale haosului, de imprevizibilele sale toane, care sfidau bunul simţ. O victorie putea fi mai ucigaşă decât o înfrângere. Ultimul glonţ îl ucidea pe cel, care, la sfârşitul luptei, îşi arăta uşurarea aprinzând primul o ţigară. Şi nu se putea niciodată spune dacă ceea ce se întâmpla era salvator sau mortal.

Se gândea la victoria care secera mai mulţi oameni decât o bătălie pierdută, când mergea prin oraşul acela abia cucerit de la nemţi. Străzile goale păstrau încă perspective instabile, neliniştite, deformate de privirea care le fixase pe linia de cătare, de goana gâfâită de la colţul unei case, la celălalt colţ. Cei ucişi păreau a căuta un obiect pierdut în praful curţilor, în molozul clădirilor găurite... Cu câteva minute mai înainte, durata tăcerii, mai lungă decât o simplă pauză între rafale, vestea sfârşitul, iar soldatul care stătea chircit lângă Pavel, îndărătul unei bucăţi de zid, se sculă, căscă cu satisfacţie, trăgând în piept aerul umed al serii de mai şi se aşeză la loc imediat, apoi se prăbuşi într-o parte, ţinând încă între arătător şi degetul mare câteva fire de tutun şi având în colţul sprâncenei o scobitură care se umplea rapid de sânge. Pavel se aruncă la pământ, crezând că era vreun trăgător pitit pe undeva. Dar, după ce se uită la plagă, recunoscu acţiunea unei schije rătăcite, unul din acele capete de metal care veneau nu se ştie de unde, la sfârşitul unei lupte, şi nu erau

precedate de niciun zgomot de explozie. De altfel, în văzduhul întunecat de furtună, tunetul imita exploziile într-un bubuit surd, la celălalt capăt al oraşului. Pavel se ridică, chemă infirmierii care traversau strada în goană, cărând două corpuri puse pe o targă...

Împreună cu alţi soldaţi, merse de-a lungul caselor găurite de obuze, apoi, auzind zgomotul de tropăit, cârmi într-o stradă mai puţin atinsă şi începu să verifice clădirile, una după alta. În penultima se pomeni singur. Culoarele, uşile claselor, iar în clase, tablele şi bucăţile de cretă în şănţuleţul tablei, dedesubt... Unele geamuri erau sparte, iar în penumbra unui sfârşit de zi împovărat de furtună, i se părea că recunoaşte de asemenea acel moment foarte deosebit al lunii mai, când ultimele lecţii ale anului se topeau în bucuria averselor puternice, a ciorchinilor umezi de liliac îndărătul ferestrei deschise, în întunericul furtunii care năpădea brusc sala de clasă şi dădea naştere unei discrete şi visătoare complicităţi între ei şi profesor. Pe tabla uneia dintre clase, văzu următoarea inscripţie, scrisă cu o sârguinţă şcolărească: „Capitala ţării noastre este Berlin." Învăţământul se făcea după programele germane întocmite pentru „teritoriile din est". Se presupunea că Moscova avea să dispară pe fundul unei mări artificiale... Ieşi din clasă, auzind împuşcături în culoarul de la parter. Câţiva soldaţi germani se ascundeau încă în clădire şi nu puteau fi dibuiţi uşor în zecile de clase în care privirea era mereu distrasă de literele desenate cu creta pe tablă, de paginile unui manual uitat.

Pavel nu se miră că amintirea claselor pustii era mai tenace decât aceea a luptei înseşi, pentru care căpătase totuşi o medalie şi a cărei dată era marcată de salve victorioase la Moscova. Cunoştea prea bine imprevizibilele toane ale războiului şi a tot ce rămânea ca amintire a acestuia. Şi tot dintr-o

toană de proastă dispoziţie, îi refuzase comandantul o săptămână de permisie, cât să se ducă la Dolşanka, la mai puţin de o sută de kilometri de oraşul recucerit. Era al treilea an de război, un an alcătuit ca şi cele care îl precedaseră din mii de mişcări de trupe, din înaintări anevoioase şi retrageri haotice. În mijlocul acestor traiectorii încâlcite, un singur punct fix, neschimbat de la plecare: casa familiei sale, frunzele de pătlagină din jurul scării de lemn, de la intrare, scârţâitul familiar al uşii. În pofida tuturor oraşelor făcute scrum, în pofida tuturor morţilor, liniştea acelei case părea intactă, până la zâmbetul părinţilor, în fotografia din încăperea unde-şi luau masa: tatăl, cu capul uşor întors către mama, părând că aşteaptă ca ea să vorbească... În oraşul aflat atât de aproape de Dolşanka, un oraş pe jumătate ras de obuze, o îndoială îl cuprinse... Voia să se asigure doar că fotografia continua să zâmbească pe perete... În refuzul comandantului, văzu un semn rău, care se confirmă după câteva zile: un câmp de mine peste care călcară ca un grup de orbi, apoi împroşcarea cu schije, durerea, dar, înaintea durerii, vederea acelui trup tăiat pe din două şi care continua să se târască: soldatul cu care, cu un ceas mai înainte, vorbea despre diferitele şmecherii ale pescuitului... La spital îşi rumegă ranchiuna împotriva comandantului. Când fu în stare să se ridice şi să iasă pe coridor, află că între timp, în cursul unei ofensive prost începute, divizia lor fusese îngropată de artileria germană. Nu simţi nici bucuria de a fi scăpat, nici remuşcare. Războiul făcea ca tot ce se putea spune sau gândi despre el să fie adevărat şi fals, totodată, şi în fiecare minut era prea mult rău amestecat cu prea mult bine, pentru a mai putea judeca. Nu puteai decât să taci şi să priveşti. Lângă o fereastră, un soldat tânăr învăţa să aprindă o ţigară, strângând-o între cioturile de mâini care-i mai rămăseseră.

În ziua aceea de martie 1944, printre toanele ucigaşe ale haosului, lui Pavel i se păru că prinde un sens, un scop măreţ de care nu se mai putea îndoi. La câţiva metri de cantonamentul lor, în mijlocul unei câmpii cenuşii, fără repere, fără margini, nişte soldaţi săpau pământul şi înfigeau în groapă un stâlp proaspăt cioplit. Mirosul pământului săpat şi cel al scoarţei adăugau o notă stranie inscripţiei de pe panoul îngust orizontal, pe care-l bătură în cuie în partea de sus a stâlpului: U.R.S.S. Era greu de închipuit că acolo, sub cizmele lor grele şi pline de noroi, printre tulpinile ierburilor uscate, trecea graniţa, linia aia punctată invizibilă pe care n-o văzuse decât pe hărţi, la şcoală. Fusese nevoie de aproape trei ani ca să ajungă aici, venind de la Moscova... Unii soldaţi se duceau şi veneau, amuzându-se să treacă, dintr-un singur pas, în străinătate. Seara, comisarul politic le vorbi despre „patria curăţată de murdăria nazistă”, despre „misiunea eliberatoare”, ce le revenea lor în Europa subjugată. Ascultându-l, Pavel îşi spunea că borna aceea frontalieră era mai convingătoare decât toate discursurile.

Nu înţelese de ce trecerea frontierei trezi în el teama de moarte. Poate pentru că războiul şi, deci, întoarcerea acasă deveneau, pentru prima oară de luni întregi de zile, ceva la care se putea gândi. Şi aidoma unui jucător care a câştigat mult şi care se teme să nu piardă totul în ultimele minute de joc, îşi dădu seama de câştigul său, de viaţa aceea până atunci ocrotită printre atâţia morţi, şi pe care fiecare zi de lupte o făcea şi mai preţioasă, şi mai ameninţată. Într-un gând de nemărturisit, recunoştea că, pentru a nu muri, ar fi fost gata de orice şiretlic, gata să-şi încetinească goana în timpul atacului, să se ascundă în spatele cuiva, să simuleze căderea. Dar cunoştea legile morţii,

care-i viza adesea tocmai pe şmecheri şi-i ierta pe necugetaţi.

Nădejdea întoarcerii îi aţâţă şi mai mult teama. Se vedea mergând, cu pieptul acoperit de decoraţii, pe strada mare din Dolşanka, şi nimic nu i se părea mai frumos decât clipa aceea. În timpul răgazurilor, i se întâmpla să-şi frece medaliile şi catarama centironului, jucând de mii de ori aceeaşi scenă visată: strada principală din satul natal, privirile uimite ale locuitorilor, el îndreptându-se cu o încetineală de om fericit spre casa a cărei aşteptare tăcută şi vie o ghicea deja. În timpul acestor pregătiri de întoarcere acasă, între două lupte, avea impresia că duce spre viitor o parte din el însuşi, care scăpa astfel de război, care trăia deja în perioada de după război.

În ziua aceea, lutul pe care-l găsi la malul unei ape se topea ca săpunul. Argintul înnegrit al celor două medalii „Pentru vitejie” se lumină, silueta infanteristului din centrul stelei roşii străluci precum un solz de mică. Îşi puse în ordine decoraţiile, se curăţă pe degete cu un pumn de nisip. Apa părea aproape călduţă în seara de aprilie. Şi în liniştea amurgului, o pasăre ascunsă în mijlocul zăvoiului de sălcii tot repeta două note, cu o veselă stăruinţă.

Când se ridică, auzi un hohot scurt de râs. Soldaţii din compania sa, se gândi el, care, profitând de oprire, se spălau sau îşi spălau rufăria. Hohotul răsună din nou, dar prea sacadat pentru a putea fi vorba de râs. Pavel dădu ocol hăţişului de sălcii, trecu peste un trunchi gros pe jumătate scufundat şi, dând la o parte o cascadă de ramuri, îi văzu. O femeie răsturnată pe nisipul malului, cu capul spre apă, un bărbat care-i strivea capul cu amândouă mâinile împiedicând-o să ţipe, un altul care o strângea pe femeie de încheieturi, un al treilea care se zbătea deasupra ei.

I se întâmplase deja să surprindă violatori. Şi să tragă în aer, pentru a-i pune pe goană. Şi să se vadă tratat drept dobitoc. Căci femeia lucra pentru două cutii de conserve. Într-o zi, trăseseră în direcţia lui, când îi auziseră glasul... De data asta, trebuia să acţioneze repede. Hohotele erau cele ale unei guri care se sufoca. Femeia izbuti să-şi elibereze capul, să tragă o gură de aer în piept, dar imediat o palmă lată îi astupă iarăşi gura. Pavel îşi croi drum prin rămuriş, îl trânti pe cel care răsucea mâinile femeii, îl lovi de sus în jos pe cel care-i strivea gura. Şi avu vreme, preţ de o secundă, să zărească chipul femeii şi să-l recunoască. Adică, tocmai, să nu-l recunoască, ci să-şi spună că-l mai văzuse deja, sau că-l visase, sau şi-l închipuise... Primul soldat se aruncă asupra lui. Se eschivă, îl apucă de gulerul tunicii pe cel care era încă întins, îl răsturnă într-o parte şi, mai înainte de a-i desluşi în lumina amurgului trăsăturile, identifică vocea care înjura. Era unul dintre ofiţerii din companie.

Avea să înţeleagă mai apoi că ceea ce precipitase lucrurile era tocmai marea apropiere de moarte. Dacă violul ar fi fost recunoscut, cei trei oameni ar fi fost trimişi în faţa consiliului de război şi ar fi fost împuşcaţi. Dacă el n-ar fi intervenit, femeia ar fi murit sufocată. Soldaţii erau beţi, nu şi-ar fi dat seama de nimic. Dacă n-ar fi fost beţi, ar fi ucis-o oricum, pentru a o face să tacă. Fiecare, în felul său, respingea moartea, aşa cum într-o luptă apropiată dai la o parte grenada, printr-un joc febril de câteva secunde suspendate de explozie.

Avea să se gândească mai târziu la acel joc, la acea scamatorie mortală, al cărei ultim cuvânt căzuse asupra lui. Peste câteva săptămâni, căci pe moment totul se petrecuse foarte repede. L-au arestat, i-au smuls galoanele, i-au retras decoraţiile (medaliile acelea frecate cu argilă). Un camion îl încărcă şi pe el într-o grămadă de oameni a căror uniformă nu avea niciun semn distinctiv. Ştia că

era vorba despre o companie disciplinară, aşadar despre o moarte pe termen foarte scurt.

Încă de la prima bătălie, distanţa care-l despărţea de moarte se măsură în numărul de ucişi. Două sute de soldaţi din compania sa înaintau drept spre poziţiile germane, fără niciun sprijin al artileriei, fără tancuri, pe o câmpie goală, cu un pistol-mitralieră la cinci oameni. Ştiau că în urma lor, o secţie de baraj era gata să-l doboare pe cei care ar fi vrut să dea înapoi. Nu se putea înainta decât spre moarte, sau se putea da înapoi, spre ea. Unica alegere.

Sări în tranşee, îndărătul unui mort, un soldat cu pieptul sfârtecat de o rafală. În cădere, trupul atrase pentru o clipă privirea a doi nemţi, care se dădură la o parte pentru a se feri de cadavru. O clipă care putu să cuprindă lovitura piezişă de cuţit, un automat smuls din mâinile unuia dintre nemţi, un tir care abia de o luă înaintea gestului celuilalt soldat. Pavel alerga, se arunca la pământ, trăgea – mereu în avans faţă de timpul celorlalţi. Totul i se părea lent: cuţitul care se înfigea încet sub urechea neamţului, căderea trupului care se zbătea şi-l păta de sânge, privirea celuilalt soldat care, stingherit de îngustimea tranşeei, îşi scutura arma înţepenită între pântece şi peretele de pământ, şi care avea timp să priceapă că era prea lent... Lupta luase deja sfârşit, iar acum, cu întârziere, se derula în fundul ochilor lui timpul pe care izbutise să-l devanseze. Ieşise din tranşee şi mergea de-a lungul ei, îndreptându-se spre micul grup de supravieţuitori care se aduna în jurul comandantului. Se uitau unul la altul, de parcă se vedeau pentru prima oară.

Cu rămăşiţele altor companii disciplinare, se formă o alta nouă: două sute de oameni fără nume, fără grad, ultimii veniţi – fără arme. Erau azvârliţi acolo unde nu se putea decât muri, ca în groapa aceea roasă de crevase de turbă, pe care Pavel o

străbătu în timpul celei de a treia lupte. Nemţii traseră, ascunşi în crâng. Şi-şi trădară astfel poziţiile. Se putea lansa o adevărată ofensivă. Disciplinarii nu erau decât o momeală...

Alcătuind o nouă companie, comisarul repetă că ei trebuiau „să-şi spele în propriul lor sânge greşeala faţă de patrie”. Nu se temea că se repetă, căci contingentul se reînnoia la aproape fiecare luptă. „O lună-două, în cel mai bun caz”, gândi Pavel evaluând, după numărul supravieţuitorilor, speranţa de viaţă la disciplinari.

Speranţa asta îşi găsi formula aritmetică datorită prizonierilor din gulag, numeroşi în companiile de kamikaze desemnaţi. Unul dintre ei (aidoma tuturor celorlalţi, nu avea nume; un tatuaj pe dosul mâinii îl înlocuia: *Ancora*) era un bărbat cu ochii nedeprinşi cu soarele, cu faţa arsă de frigul din Nordul îndepărtat. Îi arătă lui Pavel scrupulosul răboj al zilelor, nişte crestături fine pe mânerul cuţitului: pentru o lună de serviciu în companiile disciplinare, explică el, li se reducea pedeapsa cu cinci ani, două luni ştergeau şapte ani de lagăr, trei luni făceau cât zece ani. Nu exista ecuaţie mai bună pentru a exprima epoca în care trăiau. *Ancora* fu ucis după opt ani de război (egal: două luni şi câteva zile). Pavel luă cu el cuţitul cu mânerul crestat de speranţă.

I se întâmpla să-şi aducă aminte de chipul femeii violate. Nu pentru a o plânge sau pentru a-şi regreta gestul. Ceea ce nu-i da pace era asemănarea acelui chip cu trăsăturile pe care le mai văzuse undeva. Se gândi la sora sa, la mama sa... Şi la Saşa. La alte chipuri de femei. Avuseseră uneori, în priviri, acelaşi reflex de durere şi de frumuseţe... Într-o zi, într-un oraş polonez, trecând prin faţa unei biserici pe jumătate distruse de obuze, ghici despre ce era vorba. Imaginea bisericii din Dolşanka îi reveni în minte. Şi ea dărâmată, dar cu o tenacitate vindicativă: cupola

smulsă, acoperişul ars, o bucată de zid împrăştiată de dinamită, opera tovarăşului Krasnîi. Interiorul, rămas descoperit, era năpădit de urzici şi de lăstari de arţar. Pe ziduri se înşirau obscenităţi mâzgălite cu un colţ de cărămidă. Doar într-un ungher, la o înălţime inaccesibilă mâinii omului, chipul acela se apleca spre cel ce intra prin uşa căscată. Ochii unei femei, mari şi îndureraţi, o privire venind dintr-o frescă înnegrită de foc.

Cum erau aproape siguri că nu se vor revedea a doua zi, disciplinarii îşi vorbeau altfel decât soldaţii obişnuiţi. Cuvinte foarte simple, un ton care nu se sinchisea dacă era sau nu înţeles, dacă uimea sau convingea. Cuvinte pe care ţi le spui ţie însuţi sau pe care le adresezi unor umbre. Înaintea unei lupte, se ştia deja că peste câteva ceasuri, nouă din zece glasuri vor fi încetat să mai răsune pe acest pământ. Asta făcea ca glasurile să fie calme, detaşate, indiferente faţă de ce aveau să gândească despre ele umbrele de mâine. Uneori, povestirea se întrerupea şi se putea ghici cum continuă, subteran, în liniştea amintirilor.

„Ca să nu strivesc oul ăla, istorisea *Ancora* cu două zile înainte să moară, îmi legam încheietura mâinii de coapsă în timp ce dormeam. Oul era mereu la cald, la subţioară. Toată baraca mă ajuta să-l clocesc. Când se făceau percheziţii, ni-l transmiteam unii altora, îl ascundeam de gardieni, de parcă ar fi fost o bombă sau un lingou de aur. Ce vrei, nu-s prea multe distracţii într-un lagăr... Un tractor făcuse să cadă cuibul ăla. Toate celelalte ouă erau zdrobite, dar ăsta nu se spărsese. Eram tare curioşi să vedem ce fel de pasăre avea să iasă din el..."

Ieşise din ou o minusculă parcelă de viaţă, o mică pulsaţie călduţă acoperită de puf, şi un cioc galben căscat pe care prizonierii îl hrăneau cu un pic de pâine amestecată cu salivă. Gardienii aflaseră până la urmă, dar nu interveneau. Pricepeau şi ei că lagărul nu s-ar fi clintit dacă ar fi fost dublate normele de muncă, dacă ar fi fost lipsiţi de hrană, dacă li s-ar fi agravat pedepsele. Dar s-ar fi răzvrătit dacă s-ar fi atins de animăluţul acela, care învăţa deja să zboare în aerul sufocant al barăcilor.

Ancora fu ucis, iar Pavel nu mai află sfârşitul poveştii. Îşi imagina doar o păsăruică tânără care, sub privirile încremenite ale prizonierilor, zbura peste liniile sârmelor ghimpate.

Istorisindu-şi povestea, *Ancora* îşi spunea câteodată sieşi „cocoş clocitor”. Porecla îl făcea să zâmbească pe celălalt prizonier, ajuns în companie în acelaşi timp ca şi el şi care, spre deosebire de ceilalţi soldaţi, se străduise să-şi păstreze adevăratul nume, în anonimatul disciplinarilor. Tuturor celor pe care îi aborda, chiar şi rapid, le spunea numele său, Zurin, fericit, fără îndoială, că-l recucerise după ce fusese multă vreme doar un număr matricol. Această dorinţă de personificare îl determinase, să povestească ce i se întâmplase.

Rănit în lupta de la Brest-Litovsk, fusese prins de nemţi, petrecuse mai bine de o lună în spatele sârmelor ghimpate, izbutise să evadeze, să se alăture trupelor noastre şi acolo, într-o mişcare în sens invers, fusese arestat, judecat ca trădător şi trimis într-un lagăr sovietic...

Pavel mai auzise astfel de povestiri ale unor evadaţi care fugeau, fără să-şi dea seama, de la o moarte la alta. Ştia ce voiau să spună cuvintele lui Stalin, când declara: „Niciunul dintre soldaţii mei nu va fi făcut prizonier de inamic.” Asta însemna că nu trebuia niciodată să se predea cineva viu.

Nu soarta lui Zurin a fost ceea ce l-a frapat, ci un episod pe care soldatul îl povestea cu stângăcie, bâlbâindu-se, de parcă s-ar fi simţit vinovat de capturarea sa.

— ... Era, spunea el, în ultima zi de luptă în fortăreaţa de la Brest-Litovsk. Nemţii tocmai îi scoseseră din ascunzătoare pe cei din urmă apărători care se luptau în subterane. Unii au pierit sub bolţile năruite, alţii au fost arşi de aruncătoarele de flăcări, asfixiaţi de fum. I-au aliniat pe supravieţuitori în piaţa centrală a fortăreţei, în faţa soldaţilor germani, care-i

observau cu o curiozitate zeflemitoare. Combatanţii clipeau în lumina puternică a soarelui, după lungile săptămâni petrecute în bezna cazematelor. Uniforma lor se transformase într-o crustă de noroi uscat. Bandaje pătate cu pământ şi cu sânge, părul ţeapăn lipit pe frunte, buzele cojite de sete. S-ar fi spus că erau nişte animale tocmai scoase la lumină, din vizuini. Animalele astea pierduseră socoteala zilelor şi nu ştiau că citadela de la graniţă pe care o apărau *fusese* de mult abandonată de restul armatei, care se retrăgea deja spre Moscova...

La fel cum e târât un animal prins, doi nemţi aduseră târâş încă un combatant, pe o targă improvizată şi-l lăsară la picioarele celorlalţi. Faţa lui atinse piatra, păru că ascultă un zgomot îndepărtat. O sfărâmătură de os, foarte alb pe postavul murdar al tunicii, îi ieşea din umăr. Rămase nemişcat, întins pe jos între germani şi rândul de prizonieri. Unul dintre ofiţeri dădu un ordin scurt. Un soldat plecă în goană şi se întoarse cu o găleată cu apă, pe care o turnă peste cel care zăcea. Acesta izbuti să-şi mişte capul: văzură atunci că jumătate din obraz îi era carbonizată – aceeaşi suprafaţă neagră ca şi zidurile din cărămizi vitrificate de aruncătoarele de flăcări. Cu mare greutate se ridică într-un cot. Pe chipul acela făcut din piele calcinată şi noroi, un ochi străluci, conştient şi încă plin de bezna subteranelor.

Ofiţerul se înclină spre a prinde privirea aceea chioară. Pe faţa arsă, buzele se mişcară. În loc de scuipat un cheag de sânge brun se smulse din gura aceea şi se strivi de cizmele ofiţerului...

— Ne-am spus atunci, povestea Zurin, că de-acum e gata, fritzul o să-l termine cu o împuşcătură şi se vor înverşuna apoi asupra noastră, ca să ne facă să plătim scuipatul ăla...

Ofiţerul se îndreptă de spate şi dădu un nou ordin. Şirul soldaţilor tresări şi, pocnind puternic din călcâie, încremeni în poziţie de drepţi, cu ochii

aţintiţi asupra superiorului. Acesta se uită la ei cu asprime şi făcu să răsune în piaţă câteva cuvinte sacadate. Zurin înţelegea germana, limba aceea a inamicului, ce se învăţa la şcoală citindu-l pe Heine. „Acesta este un adevărat soldat, spuse ofiţerul. Ca el trebuie să vă bateţi!”

Preţ de o secundă lungă, piaţa rămase mută. Un şir de soldaţi nemţi făcând drepţi şi omul acela pe moarte, întins pe lespezi, cu fruntea lipită de piatră.

În noua companie, alcătuită din rămăşiţele celor precedente, Pavel nu vorbi cu nimeni. Era deja deprins cu acea inutilitate de a se lega de cineva şi mai ştia că, de pe urma unei asemenea prietenii de dinainte de moarte, nu te puteai alege decât cu un cuţit cu mânerul crestat marcând zilele de supravieţuire, sau cu vreo povestire neterminată. Şi dacă începu conversaţia aceea nocturnă, a fost pentru că prea i se părea din cale afară de incredibilă greşeala care i se imputa noului disciplinar. Se spunea că, în cursul atacurilor, soldatul acela ar fi refuzat să strige numele lui Stalin.

Fiind amândoi de gardă, stătură de vorbă şuşotind, fără să se vadă în întuneric. Poziţiile germane erau foarte apropiate. Nu se putea nici măcar aprinde o ţigară. Răspunsurile soldatului îl lăsau pe Pavel perplex. „Ăsta îşi bate joc de mine...”, îşi spunea el la răstimpuri, şi încerca să desluşească, în lumina cenuşie a nopţii de iunie, trăsăturile feţei ciudatului său interlocutor. Însă lumina lunii reflecta doar scurta sclipire a ochelarilor, pata palidă a frunţii.

— E adevărat că-ţi schimbi vodca pe pâine? întrebă Pavel, văzând, în acel refuz de a bea cele o sută de grame reglementare de dinainte de atac, o bizară fanfaronadă: cele câteva înghiţituri fierbinţi îi dădeau curajul de a se smulge din loc, sub

şuierul gloanţelor şi al schijelor. Nu-ţi place să bei sau alta e cauza?

— Ba da, dar mi-e mai tot timpul foame. Ştii, eram băiat de oameni bogaţi. Când eram mic, părinţii m-au îndopat ca pe o curcă.

O astfel de sinceritate te putea deruta. Pavel îşi zicea că, dacă l-ar fi luat cineva la întrebări în felul ăsta, ar fi născocit un motiv mai nobil pentru refuzul său. Da, ar fi spus că nu bea pentru că nu se temea de nimic. Dar mai ales n-ar fi mărturisit niciodată trecutul acela de copil răsfăţat.

— Şi e adevărat că te-au trimis într-o companie disciplinară din cauza lui Stalin? Ai refuzat, într-adevăr, să strigi?

— Vezi tu, aveam un comisar politic căruia nu-i plăcea mutra mea. Nu era nimic de făcut, mă căuta mereu. Într-o zi, m-a scos din rând şi mi-a ordonat să strig: „Pentru patrie! Pentru Stalin!” Am refuzat, spunând că nu eram la atac...

— Dar la atac, strigai?

— Da... Ca toată lumea. Ţi-e mai puţin frică, atunci când strigi, ştii bine.

În noaptea aceea, Pavel află că soldatul plecase pe front la şaptesprezece ani, voluntar, minţind, ca atâţia alţii, că e mai mare de vârstă. Era din Leningrad şi de la blocadă nu primise nici măcar o singură scrisoare, nici atunci când asediul fusese ridicat... La schimbarea gărzii, soldatul rămase un moment nemişcat, în starea de nehotărâre năucă a celui care este cuprins brusc de valul de somn reţinut până atunci. Îndepărtându-se, Pavel se întoarse şi-l văzu astfel: o siluetă singuratică pe întinsul câmpurilor în noapte, sub cerul care se impregna deja de cea dintâi lumină.

Îl regăsi a doua zi, în timpul unei opriri. Compania, rărită deja la jumătate de un atac lipsit de succes, lăsa să fie mai uşor reperate chipurile. Soldatul îl salută, îi întinse mâna. „Este evreu”, gândi Pavel şi simţi amestecul acela de dezamăgire şi de neîncredere, a cărei sursă nici el n-o

cunoştea. Auzea adesea spunându-se pe front că toţi evreii rămâneau în spatele frontului sau se piteau pe la intendenţă. Întâlnise mai mulţi în prima linie sau la spital, desfiguraţi de răni sau aflându-se încă în paranteza aceea rapidă care separa gesturile neînsemnate de dinainte de luptă (limba care umezeşte foiţa unei ţigări, o glumă, o mână care îndepărtează o albină) de cele de după, pe o fâşie de pământ acoperită de corpuri tăcute sau care urlau. Cu toate astea, el continua să audă refrenul despre cei care se puneau la adăpost şi şmecheraşii de la intendenţă. Acum, îşi dădea seama că la disciplinari, afirmaţiile astea amuţiseră. Moartea aflată mult prea aproape înlătura falsele străluciri ale numelor sau ale originilor.

— Mă numesc Marelst. E un prenume...

Pavel se uită la el cu atenţie, fără a se putea împiedica să zâmbească: era de statură înaltă, foarte slab, cu nişte umeri de o slăbiciune osoasă, de adolescent, şi cu ochelari având una dintre lentile plesnită în diagonală. Fizicul ăsta corespundea foarte puţin cu prenumele format din contractarea numelor lui Marx-Engels-Lenin-Stalin. Unul dintre acele vestigii revoluţionare ale anilor ’20... Pe tunică, deasupra inimii, încă se vedeau urmele lăsate de decoraţiile confiscate.

— Aveai o decoraţie „Steaua Roşie”? întrebă Pavel zărind o pată mai întunecată şi colţuroasă pe postavul albit de soare.

— Da, şi una „Pentru vitejie”, răspunse Marelst şi se corectă imediat, pentru a şterge tonul de mândrie juvenilă care i se făcuse simţit în voce. Le aveam... Dar, la urma-urmei, îmi spun că oricum n-aş mai fi căpătat acuma nimic, afară doar dacă l-aş fi capturat pe Hitler în persoană...

Mergând în coloana lor răsfirată pe un drum de câmpie, îl zărea la trei rânduri mai departe pe Marelst, cărând placa de oţel a mortierului,

greutatea cea mai stânjenitoare, căci niciodată nu ştiai cum s-o echilibrezi pe spate. Pavel se uita la spinarea aceea uşor încovoiată, la gesturile bruşte din timpul mersului, impuse de mişcarea de du-te-vino a plăcii... O spinare ca oricare alta, gândea el distrat, un soldat târşâindu-şi picioarele ostenite, în colbul unui drum de război. Îşi aduse aminte de neîncrederea sa, de ciuda sa când aflase că era vorba de un evreu. Constată în silă că ciuda asta i se părea inexplicabil de justificată şi chiar inseparabilă de faptul de a fi rus. Ar fi vrut să afle motivul. Dar încă din vremea copilăriei, posibilitatea de a fi evreu rămânea teoretică, pentru că nimeni nu văzuse vreun evreu la Dolşanka, unde oamenii din celălalt capăt al satului erau deja socotiţi străini. Mai târziu, la şcoală, a dat peste cele câteva zicale de înţelepciune populară despre evreul „care adună banii cu amândouă mâinile făcute greblă." O înţelepciune în mod curios deformată de profesorul lor de istorie, fost soldat, evreu şi ciung, pe care era greu să ţi-l închipui în rolul celui care-şi face mâinile greblă de strâns bani...

A doua zi (fuseseră azvârliţi, ca de obicei, fără sprijinul artileriei, în hăţişul de piatră al unui orăşel polonez), îl observă iarăşi pe Marelst şi încercă să înţeleagă. Avură mulţi răniţi, din cauza ricoşeelor din străzile înguste. Pavel căra în spate un soldat a cărui tunică era umflată de sânge, ca un ciudat burduf. Dând colţul unei străzi, zări silueta lui Marelst, şi el ducând povara unui trup omenesc. Merseră un timp împreună, în tăcere, cufundaţi amândoi în lâncezeala unui sfârşit de luptă, când te reinstalezi în trupul tău rămas în viaţă, în gândurile tale de acum câteva ceasuri, dar care par mai bătrâne cu câţiva ani. Din când în când, Marelst îşi îndoia genunchii, iar apoi, îndreptându-se cu greu, potrivea mai bine poziţia rănitului pe care-l căra în spate. Sticlele ochelarilor lui erau stropite cu noroi, unul dintre braţele ochelarilor, rupt, fusese înlocuit

cu un capăt de sârmă. Pavel fixa ochelarii aceia, chipul acela, fără a zice nimic, uimit de disproporţie: vânătaia aceea mare de pe bărbie, o vânătaie banală, aidoma aceleia pe care o poţi căpăta într-o simplă încăierare, o simplă vânătaie lăsată de o luptă care tocmai ucisese atâţia oameni. Era ceva curios de derizoriu în bobârnacul acela prin care moartea părea că-l respinge pe cel căruia nu-i sunase încă ceasul...

Marelst, cu siguranţă, băgă de seamă privirea sau poate că ghici că originea lui displăcuse. Seara, aşezat lângă focul din campament, vorbi cu vocea aceea egală şi surdă cu care disciplinarii, şuşotind, îşi sondau trecutul vieţilor lor, care păreau, de la o zi de răgaz la o altă zi de răgaz, tot mai străine, trăite parcă de altcineva. În toiul povestirii, temându-se desigur de tonul ce aducea prea mult a spovedanie, avea să se oprească, pentru a anunţa cu o ironie categorică: „De fapt, am hotărât să nu mor. Deci, tot ce povestesc eu nu este definitiv. Viaţa continuă, după cum zicea cel atârnat în ştreang, văzând că vin primii corbi. Nu, ai să vezi, o să scăpăm, o să ne bem cele o sută de grame de vodcă la Berlin. Ce spun eu o sută de grame, o să bem un butoi!” Amintindu-şi mai apoi de povestirea spusă la căderea nopţii, Pavel nu avea să înţeleagă uşor izbucnirea aceea de bucurie. În mintea sa, vorbele lui Marelst păstrau o cadenţă gravă şi densă, în care era cu neputinţă să introduci fie şi un crâmpei de glumă.

Exista în povestire tatăl lui Marelst, tânăr ceasornicar din Vitebsk, care ieşi într-o zi din prăvălie şi trânti de pavaj o pendulă grea, băgată într-o cutie din lemn de acaju, apoi, plângând, începu să calce în picioare cioburile de sticlă. Oamenii l-au crezut nebun. Într-un anume fel, chiar înnebunise, aflând că locuinţa fratelui său care trăia în Moldova fusese jefuită, că jaful degenerase în omor şi că cei care se dedau la asta

înfigeau cuie în craniul nou-născuţilor. I se păru că aude trosnetul cu care vârful de fier străpungea capetele acelea abia acoperite de păr, i se păru că vede ochii mari deschişi ai copiilor. Zgomotul acela, privirea aceea îl urmăreau necontenit, nemailăsându-l să audă mersul ceasurilor, să răspundă la zâmbetul celor apropiaţi. Chinul mai consta şi în faptul că ştia că jefuitorii erau în majoritate muncitori înfometaţi de trei zile şi care pizmuiau plapuma de puf pe care o avea fratele. Simţi în el forţa disperată de a înşfăca globul pământesc şi de a-l scutura de tot răul. Această forţă îi fu necesară în momentul arestărilor, în timpul anilor de clandestinitate, în exil. La revoluţie, deveni stăpân atotputernic în oraşul său natal, apoi fu chemat la Moscova de însuşi Lenin. Ţelul i se părea mai limpede ca niciodată: trebuia ca în ţara asta, în lumea întreagă, să nu mai rămână nimeni pe care foamea să-l transforme în ucigaş. Pentru asta, trebuia să li se dea de mâncare unora. Şi să fie ucişi câţiva dintre ceilalţi. În cursul războiului civil, pricepu că trebuiau ucişi mai mulţi decât acei câţiva. Câteva mii, gândi el la început. Câteva zeci de mii. Câteva milioane... La un moment dat, se surprinse că uitase pentru ce anume se ucidea. Era în ziua în care secretara sa îi puse pe birou un nou pachet de denunţuri: într-unul din ele găsi formula care-i aminti de sinuozitatea unui şarpe. „Cetăţeanul N. trebuie să fie arestat, căci este suspectat că este suspect.” I se păru deodată că prin uşa întredeschisă secretara îi pândea reacţia. În acelaşi an, află că unul dintre foştii săi tovarăşi din vremea clandestinităţii se sinucisese. Încercă să reflecteze calm. Alegerea se îngusta: trebuia fie să-l urmeze pe acel prieten, fie să uite definitiv pentru ce se ucidea. Avea trei copii. Ultimul, Marelst, se născuse în ziua în care văzuse lacrimi în ochii lui Stalin, care stătea lângă sicriul lui Lenin. „Am o familie, încercă să se convingă tatăl lui Marelst şi apoi revoluţia, nu se

face cu mănuşi albe pe mâini.” Un apartament mare în faţa Kremlinului, o maşină cu şofer, o nouă secretară, mai tânără şi mai conciliantă decât precedenta – când ea ieşea din biroul lui potrivindu-şi fusta, el trecea printr-un lung moment de agreabilă amorţeală, pe care nu i-l mai putea tulbura nicio întrebare. Când află de foametea organizată din Ucraina şi de milioanele de morţi, îşi spuse că trebuia să extindă amorţeala aceea pe toată durata zilelor, pentru a nu-şi pierde minţile... Marelst avea zece ani în vara anului 1934, când s-au dus în Crimeea. Excitaţia produsă de lunga călătorie cu trenul împreună cu părinţii, fratele şi sora lui, îl împiedica să doarmă. Văzu ce nu trebuia să vadă. Într-o gară, într-o noapte orbită de reflectoare, mulţimea de femei şi de copii pe care soldaţii îi împingeau spre vagoanele pentru transportul animalelor, agitându-şi patul puştilor. „Cine-s oamenii ăştia?”, întrebă Marelst din cuşetă. „Culaci şi sabotori”, răspunse iute tatăl şi coborî pe peron, spre a-l ameninţa pe şeful de de gară, care îndrăznea să reţină trenul în situaţia aceea ideologic îndoielnică. Mama îşi puse mâna peste ochii lui Marelst. Iar el simţi o jubilare complexă, asemănătoare gustului prăjiturii pe care o mâncaseră la aniversarea surorii lui: crema aia albă care se lipea de cerul gurii, aşchii fine de ciocolată, paiete minuscule de fructe glasate. Tot astfel gusta cu gura şi cu celelalte simţuri liniştea compartimentului care se mişcă uşor, alunecând de-a lungul peronului, minunata legănare a cuşetei, mirosul ceaiului rece pe măsuţa de la fereastră şi mai ales, într-un presentiment de fericire, pietricelele din Crimeea, pe care va trebui să le lase să cadă dintr-o mână în cealaltă, căutând misterioasa calcedonie despre care îi vorbise tatăl său. Existenţa culacilor îmbarcaţi în acele hidoase vagoane pentru vite nu făcea decât să-i aţâţe mulţumirea. Avea să adoarmă cu gustul acela de patiserie pe buze, când, deodată, o pală de vânt

rece circulă parcă prin întunericul compartimentului lor. Copilului i se făcu frică. O frică iraţională, însoţită de gândul acela care-i depăşea raţionamentul: într-o zi, avea să fie pedepsit pentru gustul dulce de fericire din gură, pentru bucuria de a-i şti pe ceilalţi înghesuiţi în vagoanele fără ferestre... Avea să ştie cum să formuleze frica aceea, câţiva ani mai târziu. Pe moment, nu se întâmplă nimic altceva decât pala de aer rece şi imaginea unei femei care încerca să-şi apere copilul, în mişcarea de du-te-vino a paturilor de puşcă... Înţelese frica în iarna anului 1938. În două luni de zile, părinţii lui îmbătrâniră şi nu mai vorbiră decât în şoaptă, înaintând ca pe pipăite, de la un cuvânt la altul. Toate conversaţiile evitau cu grijă secretul trădat tocmai de grija de a nu-l spune: iminenta arestare a tatălui, dispariţia a ceea ce ei numeau atât de firesc viaţa lor, familia lor. Tatăl izbuti s-o ia înaintea soneriei nocturne de la uşă. În clădirea ministerului pe care-l conducea, scările se înălţau făcând o curbă largă, maiestuoasă şi lăsau cel puţin un metru de spaţiu între balustrade. Tatăl se aruncă în golul acela de la ultimul etaj, iar funcţionarii care urcau sau coborau avură timpul să zărească trupul a cărui cădere brăzdă spaţiul dintre balustrade şi percută de mai multe ori fierul rampei. Cineva încercă să prindă din zbor pulpanele deschise ale hainei, dar nu se alese decât cu o senzaţie de arsură rapidă sub unghii... Datorită acestei morţi, tatăl nu deveni un „duşman al poporului”, iar familia, deşi scoasă din imobilul de prestigiu, nu se văzu deportată. Se instalară la prietenii lor din Leningrad... Amintirea nopţii în care, copil fiind, văzuse vagoanele pentru vite – amintirea fericirii sale – îi revenea în fiecare zi, o dată cu senzaţia de arsură sub unghii, pe care şi-o imagina după cele povestite de funcţionari. Plecă pe front, sperând să ispăşească acea copilărească fericire. Însă primele lupte şterseră şi amintirea ruşinii, şi necesitatea de a se disculpa.

Erau prea mulţi morţi, prea multe trupuri îngropate în noroiul câmpurilor, prea multe remuşcări care se uzurpau unele pe altele: în ziua aceea, un rănit abandonat care-şi întindea către el mâna plină de sânge, a doua zi, ofiţerul care, ridicându-se la atac cu o secundă înaintea lui, fusese secerat de o rafală... Îi rămânea din viaţa lui de până atunci doar caietul plin de poeme din adolescenţă. Un caiet care se împrăştie, foaie după foaie, în chip de foiţă pentru ţigări. Văzu în acest lucru mai întâi o aspră lecţie a vieţii, care transforma în scrum paginile pline de sonete laborioase şi melancolice. Dar, foarte curând, gustul tutunului de calitate proastă, care alunga mirosul de sânge şi de carne în putrefacţie, dădu acestui caiet un sens nou – cel al tăcerii soldaţilor care, după o luptă, îşi răsuceau o ţigară dintr-un crâmpei de poem. De atunci, calmul acelor minute i se părea infinit mai adevărat decât tot ce se putea spune despre viaţă sau moarte, în strofele rimate...

În timp ce vorbea, Marelst înălţa din când în când capul, iar lentilele ochelarilor captau lumina focului, ochii dispăreau de parcă ar fi fost împroşcaţi cu sânge. Pavel îşi spunea că pe timp de pace ei nu s-ar fi întâlnit niciodată şi, chiar întâlnindu-se, nu s-ar fi înţeles niciodată. „Un leningrădean, ar fi gândit Pavel cu suspiciune, fiu de ministru...” Îşi dădea acum seama că războiul simplificase totul. Era focul ăsta, care usca şi scorojea bucăţile de noroi lipite de cizme, era noaptea în câmpia aceea pierdută undeva, între Polonia şi Germania, era bucata asta de pământ nocturn, pe care tocmai o smulseseră duşmanului. Şi mai era şi omul ăsta aşezat lângă foc, un om care vorbea foarte încet, ca în somn, şi care era el întreg, în tot ce spunea. Pavel înţelese deodată că nu mai exista nimic altceva: o noapte, un om, o voce. Toate celelalte erau născocite pe timp de

pace... Omul nu era decât vocea aceea neutră sub cer.

A doua zi, reluându-şi drumul, se gândi că după luptă îi va povesti lui Marelst ceea ce nu spusese niciodată: istoria femeii îngropate, cu copilul ei în pântece, o femeie fără glas, dar pe care o înţelegea întotdeauna.

În lupta aceea, trebuia să elibereze un lagăr. Transformat într-o bază fortificată, deranja ofensiva unei întregi divizii. Nu se ştia dacă mai erau prizonieri în barăci: nu se vedeau decât vreo treizeci de deţinuţi legaţi de nişte stâlpi, jur-împrejurul lagărului, ca nişte scuturi. Trebuia să atace fără să tragă nici măcar un singur obuz, fără grenade. „Cu mâinile goale?” se miră un nou-venit. Nimeni nu-i răspunse. Fură aruncate la asalt trei companii disciplinare, şase sute de oameni. După primul atac, respins, Pavel văzu că rulourile de sârmă ghimpată pe jumătate dispăruseră sub trupurile nemişcate. Mai departe, de-a lungul împrejmuirii, prizonierii legaţi observau, muţi, fluxul şi refluxul de soldaţi care se lăsau ucişi, fără a putea răspunde.

La al cincilea sau al şaselea val, când nu mai rămânea decât un sfert din cele trei companii, Pavel, deja surd, deja cu gust de sânge ars în fundul gâtului, se dădu înapoi în mijlocul unei duzini de soldaţi, spre un şanţ mare, din spatele taberei. Unul dintre ei se aplecă să bea, dar se ridică imediat: mâinile scoaseră un terci vâscos, gălbui la culoare. Era un râu mort, îngust, astupat de rămăşiţe omeneşti. Tropăiră câteva clipe, fără a se putea hotărî să traverseze mâzga aceea stătută, unde pluteau la suprafaţă câteva cadavre. Marelst apăru chiar atunci şi Pavel îi văzu silueta înaintând şi afundându-se până la genunchi, până la centiron, până la piept. Braţele lui ridicară automatul deasupra capului. Când reapăru pe celălalt mal, acoperit de bulbuci de spumă, soldaţii se năpustiră

pe urmele lui, iar timpul se precipită, pentru a recupera parcă întârzierea. Ţeava unei mitraliere de pe un mirador se îndreptă frenetic spre ei. Spuma se însufleţi, clocoti de gloanţe. Trăgătorul se agita în cuşca miradorului, luptându-se cu unghiul mort. Cu siguranţă, asaltul din direcţia aceea nu era prevăzut. Soldaţii se aruncară spre sârma ghimpată. Şi ca întotdeauna în luptă, totul se sparse în fragmente tot mai rapide şi mai neprevăzute. O bârnă explodată din mirador. Mitraliorul cu fruntea despicată de o rafală. Cade şi apare din nou – are un chip intact, e un alt neamţ. Gloanţele lovesc spuma, brăzdează malul. Un soldat se opreşte, se aşază, parcă spre a se odihni. Pavel îi dă ocol alergând, îi aruncă o înjurătură, apoi pricepe... În depărtare, o pată verde-cenuşie de uniforme se revarsă printre barăci – întăririle germanilor. La stânga, legat de stâlp, un prizonier pare că zâmbeşte, fără îndoială, e deja mort. Primul rând de sârmă ghimpată. Soldatul care aleargă în faţa lui Pavel sare şi se ridică brusc, îşi pipăie gâtul. Partea de jos a obrazului a dispărut spulberată de o schijă de grenadă. Corpul îi cade – pasarelă peste firele de sârmă. Se păşeşte peste spatele lui. Oamenii cad. Pasarela se alungeşte. Cerul e răsturnat de o explozie. Pământul zgâlţâie trupul şi-l azvârle în azur. În privire: întâlnirea dintre un bulgăre de pământ şi un nor. Cerul se află sub trupul care se îneacă în azur. Braţul acela smuls, uitat parcă de cineva sub un rulou de sârmă ghimpată. Ochii neamţului, gura lui deschisă şi supleţea aproape mângâioasă, cu care baioneta se afundă în pântece. O altă explozie. Trupul care stă ca tras în ţeapă îi apără pe ceilalţi de schije. Uşa căscată a unei barăci. Stiva de schelete în haine vărgate. Un neamţ pitit îndărătul acestei grămezi. O grenadă care împrăştie morţii. O bucată de zid se năruie – violenţa soarelui. Neamţul se încurcă, înfăşurându-se printre trupurile în haine vărgate. O baracă arde. O fiinţă, pe jumătate goală, se târăşte

salvându-se din flăcări. Surzenia e totală. Exploziile sunt auzite de stomac, de plămâni, de tâmplele strânse ca într-o chingă. Tăcerea vine şi din interior, din pântece. Privirea, încă febrilă, sare ricoşând de la un zid la altul, de la o umbră la o uşă care se izbeşte brusc sub o pală de vânt. Dar trupul nu mai aude nimic. Sfârşitul. Urechile reîncep încetul cu încetul să audă. Tăcerea. Ţârâitul unui greiere în iarba dintre două şiruri de sârmă ghimpată. Şi, prăbuşit lângă peretele unei barăci, soldatul acela cu o dâră largă de sânge pe piept. Şi ţipătul lui („apă!") care nu este pentru ceilalţi decât dovada auzului regăsit şi a vieţii lor intacte.

Soldaţii se duceau şi veneau prin lagăr, ca nişte alergători care, după cursă, merg de colo-colo, lăsând să se domolească febra efortului. Au verificat toate barăcile, i-au eliberat pe deţinuţii legaţi (majoritatea au căzut lângă stâlp). Comandantul i-a numărat. Vreo patruzeci de umbre în haine vărgate dădeau semne de viaţă, unii deschizând ochii, alţii încercând să se scoale. Din cei şase sute de disciplinari ai celor trei companii, mai rămăseseră douăzeci şi şapte de soldaţi...

Pavel scoase cu greu corpul lui Marelst din grămadă. A fost nevoit să ridice alte corpuri, să înlăture sârma ghimpată. Dar, mai ales, degetele soldatului păreau că se agaţă de pământ. În raniţa camaradului său, Pavel găsi două scrisori trimise din Leningrad, dinainte de blocadă. Le păstră.

În pofida luptelor care aveau să reînceapă a doua zi şi a infinitei diversităţi de trupuri mutilate, nu putu uita gestul lui Marelst; mâna aceea care avusese timp să pipăie partea de jos a obrazului smuls de schijă. Se gândise adesea la propria lui moarte, la ultima secundă de dinaintea morţii, la posibilitatea sau imposibilitatea de a şti că mori. Gestul acela devenise un răspuns.

Asaltul asupra lagărului le aduse supravieţuitorilor amnistia şi trimiterea în unităţi obişnuite. Ascultară ştirea, fără să manifeste nicio bucurie, ca şi cum schimbarea asta nu-i privea.

Războiul căpătase un aer tot mai tineresc. Pavel băga de seamă acest lucru, observându-i pe ultimii recruţi, nepăsarea lor că vor fi ucişi sau teama lor de a muri, stângăcia în suferinţă, tânăra lor disponibilitate faţă de tot ce le oferea războiul. Uitase că şi el, mai înainte, îndepărta moartea prin rugăciuni de amator, îşi freca medaliile, visa la întoarcerea acasă, aştepta scrisori.

În faţă, dincolo, aerul acela de întinerire era de asemenea vizibil. Gloanţele rodeau cu uşurinţă, în rândurile nemţilor, din stratul acela friabil al tinerilor, al adolescenţilor recrutaţi din *Hitlerjugend.* Felia aceea odată smulsă, sâmburele se ivea, aproape mineral, în duritatea sa: soldaţi care supravieţuiseră luptelor de la Stalingrad, Kursk, Königsberg. Soldaţi care ştiau că oraşele lor natale sau oraşele de unde primeau scrisori erau transformate de aviaţie în ruine carbonizate. Războiul devenise de multă vreme singura lor patrie. Iar soldatul care ştie că nu e aşteptat nicăieri e de temut.

Pavel nimeri peste unul dintre aceşti soldaţi chiar în cartierele mărginaşe ale Berlinului, unde compania lor bâjbâia în mijlocul micilor grupuri de rezistenţă. Drapelul roşu flutura deasupra Reichstagului, victoria era anunţată, dar acolo, îndărătul acelei biserici cu acoperişul străpuns de obuze, se mai ascundeau trăgători care refuzau să se predea. Mai ales acela, cu chipul negru de fum, care ciuruia strada pitindu-se în spatele unei coloane mâncate de gloanţe. Părea invulnerabil. După fiecare rafală, când praful se risipea, se vedea iarăşi apărând profilul său ţeapăn îndărătul

coloanei, iar tirul reîncepea. Tinerii soldaţi, perplecşi, dădeau din umeri, ocheau cu luare aminte sau, dimpotrivă, se porneau să tragă metodic asupra întregii faţade, strâmbându-se de mânie... În cele din urmă, îl dădură gata cu lansatorul de grenade. Apropiindu-se, Pavel constată eroarea o dată cu ceilalţi şi fluieră de uimire. Într-o nişă dintre două coloane se afla o statuie de bronz ciuruită de gloanţe. Ascunzătoarea neamţului era alături, mai jos. Era întins pe jos, mort, cu chipul întors spre ei. Mâna stângă, plină de sânge, era agăţată de mânerul mitralierei printr-o sârmă, care înlocuia ligamentele sfâşiate şi permitea tirul. Înnegrit de funinginea incendiilor şi de praf, chipul lui semăna mult cu metalul statuii. Trăsăturile sale nu exprimau nimic.

Salvele astea de împuşcături se petrecuseră în timp ce în jurul Reichstagului se sărbătorea victoria. Ajunseră prea târziu, iar Pavel nici nu mai avu timp să-şi scrie numele pe zidurile mutilate. Ordinul de a urca în camioane era deja dat, iar el nu izbutea să găsească o bucăţică de tencuială pe solul plin de cartuşe goale şi de schije. Regreta mai ales că nu trecuse numele lui Marelst aşa cum îşi făgăduise de multă vreme s-o facă.

Simţea că era ceva neterminat, în zilele acelea de victorie. Inscripţia ratată... Nu, mult mai mult decât atât. Războiul se sfârşise, gândea el, iar ideea asta i se părea ciudată. De la o zi la alta, tot fluxul de chipuri, moarte sau vii, de trupuri tefere sau ucise, de ţipete, de plânsete, de respiraţii agonice, totul se regăsi în trecut, aruncat înapoi, spre acel trecut, de către bucuria soarelui de mai la Berlin. Fără a o putea spune, Pavel aştepta un semn, o schimbare a culorii cerului, a miresmei aerului. Dar săptămânile se scurseră, deja sigure de cadenţa lor de rutină. Camioanele sosiră în gară. Garniturile se umplură cu soldaţi şi o porniră încet, înapoi, spre răsărit.

Într-o zi, în zori, deja în Rusia, în vreme ce trenul era oprit lângă un sat, Pavel văzu o femeie tânără care spăla rufe, ghemuită la marginea apei. Ciudăţenia acelei dimineţi liniştite ţinea de nebunie. Pavel pricepea, fără a putea spune limpede, că acum, după tot ce se petrecuse în război, era cu neputinţă să stea cineva acolo, pe malul acela, în linişte, clătind în apă bucăţile alea de pânză albă. Era cu neputinţă să aibă cineva picioarele alea, şoldurile alea. Trupul ăla, făcut pentru a iubi, nu trebuia să existe. Ar fi trebuit ca ea să se ridice, să se uite la el şi să ţipe de bucurie, sau să plângă, lăsându-se să cadă jos. Dădu din cap, îşi veni în fire. În jurul lui, soldaţii dormeau. Îşi simţi obrazul tremurând într-o strâmbătură de gelozie. Femeia îşi îndreptă trupul, apucă toarta găleţii pline cu rufe stoarse. Îi urmări mişcările, o dori şi, în ciuda fericirii violente care-l năpădi, avu sentimentul că trădează pe cineva.

Străbătură Moscova la căderea nopţii, în camion, de la o gară la alta. Pavel nu cunoştea oraşul şi aştepta în chip nelămurit ca dispariţia în goană a străzilor în urma prelatei ridicate a camionului să-i dezvăluie taina acelei vieţi fără război. La o răspântie, cât opriră la un semafor, văzu fereastra deschisă a unui restaurant, spre bucătărie. Seara de iulie era apăsătoare. Un bucătar mişca din loc, cu penibile precauţii, o oală voluminoasă, cu trupul îndoit spre spate, cu o strâmbătură de efort pe buze. Era ciudat lucru să te gândeşti la o viaţă în care oala aia mare şi conţinutul ei aveau importanţă. În fundul bucătăriei se deschise o uşă şi, deşi dus mai departe de camion, Pavel avu totuşi când să zărească, într-o înşiruire, sala restaurantului, ciorchinele lustrei, o femeie aplecată peste farfurie, un bărbat care dădea din mână, stingând un chibrit... „Cinează...”, gândi Pavel, iar cuvintele astea, activitatea asta i se părură ciudat de derutante. La gară, aşteptând plecarea lungului convoi format din vagoane de marfă în care aveau să fie urcaţi, surprinse ultimele cuvinte ale unei perechi care-şi lua rămas bun, lângă un tren de periferie: „Mâine, pe la şapte...” Se strâmbă dând din cap, scuturând parcă ameţeala. Întâlnirea aceea de la ora şapte era plasată într-un timp, într-o viaţă, într-o lume în care el nu va putea niciodată pătrunde.

Trăia cu mintea încă în zilele în care, după luptă, soldaţii circulau cu pas amorţit printre morţi, obişnuindu-se cu ideea că sunt vii. Din perioada acelor zile, păstrase un cuţit cu crestături făcute de un disciplinar. Din zilele acelea, îi venea imaginea soldatului care, înainte de a se prăbuşi, pipăise golul din locul maxilarelor smulse... Noaptea, a

fost trezit de un strigăt „Tancurile, acolo, în dreapta!”, urlă vecinul, luptându-se cu un coşmar. În beznă, câţiva rânjiră, se auziră câteva oftaturi şi iarăşi se lăsă tăcerea peste păcănitul şinelor.

Era acum sigur că va da de viaţa aceea nouă, în stare să-l facă să uite, chiar acolo, la Dolşanka. În reşedinţa de judeţ, înainte de a o porni la drum, văzu o femeie care culegea zmeură îndărătul gardului casei. Casa din faţă avea acoperişul spulberat de o explozie şi părea nelocuită. Se uită atent la mâinile femeii, ciudat de fine, albe, cu degete pătate de suc mov la culoare. Antebraţele îi erau voinice, insuportabile la privit. Tuşi uşor, se apropie cu pas nesigur şi, sprijinindu-se de gard cu o nepăsare agresivă, întrebă de drumul spre Dolşanka. „Cum aţi spus, Dolşanka?” se miră femeia şi dădu din umeri. Era în tonul ei atât curiozitatea măgulită de a sta de vorbă cu un militar, cât şi dorinţa de a o face pe mândra. Pavel plecă, apoi întoarse capul, gândind: „Nu-i decât o vacă! Bună s-o înşfaci, să-i smulgi coşul, s-o violezi...” Însă o parte din el, o parte foarte tandră, se surpa deja, curgând ca un lichid cald, mângâindu-i inima, reunind într-o dimineaţă fericită şi pe femeia aceea, şi degetele ei pătate de roşu, şi împrejmuirea veche, al cărei lemn începea să se încălzească sub razele încă palide.

În timp ce mergea, se gândi cum îşi va face intrarea în Dolşanka, o intrare atât de des închipuită, că-i venea acum să se strecoare, trecând prin grădinile de zarzavaturi, pentru a se feri de priviri, de saluturi. Fără să vrea, îi aducea la Dolşanka pe toţi oamenii pe care-i întâlnise pe drumul de întoarcere, la Moscova, în reşedinţa de judeţ. Satul închipuit se umplea de viaţa asta fără război, de bucuria sa deja zilnică şi sigură de drepturile ei. Va da peste acel du-te-vino al tinerilor pe uliţa principală, peste unduirile sonore, vesele şi totodată tânguitoare, ale unei armonici,

peste oamenii adunaţi, peste întrebări, peste gloata copiilor necunoscuţi. Şi va a fi nevoit, pentru a îndura veselia chinuitoare, să dea de duşcă un pahar zdravăn de vodcă, apoi încă unul...

Să nu se mai întoarcă deloc? Gândul ăsta i se păru deodată cât se poate de posibil, şi abia atunci băgă de seamă că drumul, drumul acela bine cunoscut până la cea mai măruntă cotitură, se schimbase. Nu şirul de camioane incendiate la ieşirea din reşedinţa de judeţ, nici craterele lăsate de obuze nu dădeau impresia asta. Pur şi simplu, drumul de pământ dispărea ici-colo, sub înaintarea pădurii. Mălini tineri creşteau pe mijlocul drumului, iarba năpădise hârtoapele. I se întâmpla să dea cu vârful cizmei peste pălăria unor bureţi pestriţi, să ocolească vreun muşuroi de furnici. Cu toate astea, punctele importante de reper erau acolo: păduricea de stejari care cobora până într-o viroagă, o movilă largă, calcaroasă, înconjurată de brazi... Pavel se aplecă, atinse stratul de nisip şi de ace de pin. Acesta forma deja o crustă solidă, ţesută din tulpini şi rădăcini. Reluându-şi drumul, grăbi, fără să-şi dea seama, pasul.

Înainte de a intra în Dolşanka, drumul făcea o curbă strânsă, urmând cotul râului. Dacă se uita în urmă, putea vedea locul de care tocmai trecuse, aşa cum la un viraj se pot vedea ultimele vagoane ale trenului. Pavel se întoarse şi, în lumina roşie a asfinţitului care scălda linia zării, văzu praful paşilor lui unduindu-se încă în aerul nemişcat şi cald, de cealaltă parte a drumului cotit. Văzu mai mult decât urma aceea. Aproape că se închipui pe sine, aşa cum era cu o clipă mai înainte: un soldat care tocmai îşi curăţase cizmele, îşi potrivise tunica, îşi spălase faţa luând apă călduţă în mâini, dintre trestii. Şi se simţi vreme de câteva secunde foarte departe de acest dublu al său fericit şi foarte emoţionat de întoarcere. Trecu de tufişul de la marginea satului, mai trase o dată de poalele

tunicii şi deodată se opri, apoi alergă, şi iarăşi se opri.

Ceea ce văzu nu-l înspăimântă, atât de adâncă era liniştea. Verdeaţa livezilor sălbăticite acoperea aproape în întregime rămăşiţele izbelor transformate în scrum. Copacii crescuseră la întâmplare, de-a curmezişul uliţei, rupându-i linia dreaptă. Dolşanka nu mai exista. Dar ruinele ei nu aveau violenţa unei distrugeri recente. Ploile spălaseră de multă vreme negreala pereţilor arşi, bălăriile ascundeau pietrele temeliilor. Doar cuptoarele îşi mai înălţau coşurile, arătând locurile unde fuseseră case. Pavei se ghemui, trase uşiţa din fontă a cuptorului – scârţâitul balamalelor era unicul zgomot care evoca prezenţa umană în liniştea aceea vegetală.

Vorbi cu voce tare, mergând încet de-a lungul uliţei principale. Cuvintele, fie şi venind la întâmplare, dădeau acelor minute un dram de logică. Recunoscu fierăria: înnegrită de rugină, nicovala îşi arăta capetele ascuţite, printre urzici. Vorbind mereu, făcu această socoteală simplă: satul fusese ars în timpul ofensivei germane din toamna anului 1941, aşadar de patru ani, zăpada, arborii... Se opri în faţa unei case ai cărei pereţi erau aproape neatinşi, îşi aminti că era clădirea sovietului. Deasupra uşii, nişte piroane încă mai aveau câteva capete de frânghie decolorată de soare. Iar pe jos, scheletele acoperite de veşminte zdrenţuite erau aşezate sau culcate, străpunse de tulpini aspre şi de frunze, înconjurate de inflorescenţe largi şi lăptoase, cu aromă de vin cald...

Îşi petrecu noaptea în pătratul acela de trunchiuri de brad înnegrite, care încă mai delimitau, în mijlocul bălăriilor, locul unde se aflase casa lor, acum dispărută. Nu mai suferea. Încă de la primii paşi în jurul fostului incendiu (sub dărâmăturile bârnelor rămase ca nişte grămezi

de cărbune, zărise un pat negru, de fier, şi-l recunoscuse), încă de la primul scrâşnet de sticlă spartă sub paşi, durerea depăşise limita suportabilului şi-l lăsase complet insensibil. Doar câteva mici amănunte absurde îi mai răneau privirea. Seara, ghirlandele acelea de flori albe agăţate de vatră: lângă sol, florile erau deja închise, iar în partea de sus, acolo unde încă mai strălucea soarele, ele îşi etalau cupele evazate. Se apropiase, trăsese cu putere de ghirlandă... Iar acum, noaptea, umbra aceea. Un scotocit grăbit în spatele ruinelor casei (un câine vagabond? un lup?) – şi teama, şi umilinţa de a simţi teamă. Aici. În acest moment. Dar adevăratul chin era cerul cu stelele uşor aburite din pricina căldurii, care prindeau privirea în capcana geometriei constelaţiilor învăţate la şcoală, rămase de atunci în chip obtuz neschimbate. Era, în lumina lor mată, un soi de liniştită impostură, o făgăduială tocită de miliarde şi miliarde de rugăciuni niciodată împlinite. Chiar dacă-şi strângea pleoapele, nu scăpa de acele traiectorii eterne. Se aşeză şi se închipui pe sine foarte bătrân, da, un bătrân care stă de veghe lângă casa lui distrusă. Şi se simţi negrăit de fericit, în trupul acela bătrân imaginat, în muribundul fără amintiri, fără dorinţe. Avea douăzeci şi cinci de ani, în vara aceea a anului 1945. Timpul care-l separa de bătrân i de păru de o lungime inumană. Trase raniţa mai aproape, mâna pipăi patul pistolului automat, înfăşurat într-o cârpă...

Părăsi satul înainte de ivirea zorilor. Mergând, se simţi urmărit de propria-i privire. O privire de dispreţ. Ştia că, dacă îi lipsise curajul, era din pricina femeii cu mâinile pătate de suc de zmeură.

La început, se pricepu să-şi găsească pretexte pentru vagabondări. Încercă în zadar să dea de urma surorii lui şi îşi petrecu mai multe luni cutreierând regiunea, de la un oraş la altul. Se duse

apoi la Leningrad, pentru a întâlni familia lui Marelst, după cum încercă să se convingă, de parcă mai exista încă un fir de speranţă de a mai găsi pe cineva în viaţă, după o tăcere de câţiva ani. Un funcţionar căruia îi ceru informaţii despre Dolşanka, un funcţionar foarte perspicace, mirosi mania asta de nomad şi-l luă la rost: „E timpul să-ţi sufleci mânecile, tovarăşe, şi să participi la reconstrucţia ţării!” Într-adevăr, dacă toată lumea se apuca să-i caute pe supravieţuitorii tuturor satelor arse... Nu găsi pe nimeni la Leningrad. Cu toate astea, sună foarte conştiincios la toate etajele acelui uriaş imobil umed, sinistru, ce închidea o curte strâmtă, în care copacul înalt, cu frunze lipsite de culoare, nu izbutea să aducă o urmă de viaţă. Zelul lui avu totuşi un rezultat la care nu se aştepta. O femeie bătrână ieşi dintr-un apartament ca dintr-o cavernă, se uită la el aproape veselă şi se puse deodată pe sporovăit, tot mai tare, povestind despre blocadă, despre cadavrele îngheţate pe străzi, despre apartamentele locuite de morţi care nici măcar nu mai erau strânşi... El se dădu înapoi, pe palier, îngăimă un cuvânt de rămas bun, porni să coboare. Toate întâmplările acelea îi erau bine cunoscute. Femeia simţi că-l pierde şi-i strigă cu o bucurie dementă: „Iar în blocul nostru oamenii şi-au mâncat câinii! Cei care nu şi-au mâncat câinii au murit, iar câinii le-au sfâşiat cadavrele...” Pavel coborî scara în goană, iar vocea, amplificată de ecou, îl urmări până la ieşire, apoi pe străzi, iar mai târziu în tren, în somn...

Când rămânea mai multe săptămâni în acelaşi loc, începea să uite. Uitarea, în perioada aceea de după război, era mai mult ca niciodată secretul fericirii. Cei care nu voiseră să uite se apucau de băut, se sinucideau sau se învârteau în cerc, la fel ca el, într-o iluzie a întoarcerii ce nu se mai sfârşea.

Într-o zi, fericirea asta îl înhăţă. Femeia semăna cu aceea care culegea zmeură şi era încă şi mai apropiată de ceea ce aşteaptă bărbatul înfometat de trup: plenitudinea grea a corpului, care conferă sânilor, şoldurilor, pântecelui o viaţă independentă. Când se întorcea după o zi-două de absenţă (instala împreună cu o echipă fire electrice, de-a lungul drumurilor), se îneca în acel trup, în aburul dulceag al cartofilor fierţi, şi se bucura din plin că putea trăi, fără altceva decât carnea grea a acelor sâni şi mirosul stătut al izbei aflate la marginea unei reşedinţe de judeţ.

Doar de două ori se îndoi de fericirea asta. Într-o seară, se uita la femeia care amesteca cu lingura conţinutul unei tigăi mari, din care urca mirosul de grăsime încinsă, al bucăţilor de slănină. „Face mâncare ca pentru porci”, gândi el fără răutate, amorţit de ziua de muncă sub ploaie, dar şi de fericire. „Numai că poţi foarte bine deveni porc, dacă o ţii tot aşa”, îşi spuse el, simţind un slab zvâcnet de deşteptare, un aflux de amintiri. Şi se grăbi să se cufunde iarăşi în plăcuta amorţeală a serii.

A doua oară (din pricina gerurilor, echipa lor se întoarse mai curând decât era prevăzut, îşi scoase cizmele pline de noroi la intrare şi urcă fără zgomot), fericirea aceea a fost cât pe ce să-l transforme în ucigaş. Uşa camerei era întredeschisă şi o văzu încă din bucătărie pe femeia goală; lipit de ea, era un bărbat foarte slab care gâfâia şi care părea că vrea s-o împingă jos din pat. Toporul pe care îl căută la intrare nu-i căzu imediat sub ochi. Acele câteva clipe de căutare îl potoliră. „Să înfund puşcăria, din pricina grămezii ăsteia de osânză şi a viermelui ăsta cu fund zbârcit? Doar nu-s nebun...” Îşi încălţă cizmele şi se grăbi să iasă, înţelegând că pentru a ucide era de ajuns să vadă chipul femeii, să-i audă glasul. Îşi petrecu noaptea la un prieten şi nu dormi, când indiferent, când născocind vreo răzbunare. Într-un

moment de lehamite, i se păru că pricepe ce fel de femeie era cea alături de care îşi dusese zilele aproape un an. Nu se mai gândise la acest lucru mai înainte. Războiul era vremea femeilor fără bărbaţi şi a bărbaţilor fără femei, dar şi cea a femeilor care, mai curând prin hazardul unui oraş apropiat de front, decât din neruşinare, iubiseră fără să se mai încurce în socoteli, deprinse cu bărbaţii aceia care plecau din nou la război şi pe care moartea îi făcea să rămână iremediabil credincioşi ibovnicei lor de o noapte. Femeia pe care o întâlnise Pavel era o astfel de ibovnică. „Târfă îngălată!", şopti el în bezna bucătăriei unde îi făcuse patul prietenul lui, dar înjurătura asta încerca în realitate să impună tăcere unei confuze iertări. Concubina lui îi reamintea, prin însăşi infidelitatea ei, de timpul războiului. Ea continua să trăiască în acel timp. „La fel ca mine", gândi el.

Dimineaţa, dorinţa de răzbunare fu mai puternică decât raţiunea. Se întoarse la izba pe care o găsi goală. Femeia plecase la muncă, lăsându-i o cratiţă cu cartofi. Scoase cartuşele din pistolul automat, hotărât să le pună în sobă, închipuindu-şi cu o bucurie răutăcioasă focul de artificii care s-ar fi aprins seara. Dar se răzgândi, se duse în cameră, scoase cuţitul. Străpunse plapuma fără niciun chef, spre a fi cu conştiinţa împăcată, şi se opri. Câţiva fulgi zburară în jurul patului. Camera i se părea deja de nerecunoscut, de parcă n-ar fi trăit niciodată acolo. Mângâie crestăturile de pe mânerul cuţitului, îşi adună apoi câteva obiecte ce-i aparţineau şi plecă. La intrare, privirea i se opri pe toporul pus într-un colţ, îndărătul uşii.

Iarăşi, timp de câteva luni, nu avu unde să locuiască, făcând pe soldatul abia întors la vatră, ocolind abil viaţa nouă a celorlalţi, pentru a rămâne cu cei care nu mai erau. Gândindu-se la ei, îşi aminti într-o zi de prietena mamei sale, străina aceea atât de rusoaică, Saşa, care venea adesea să-i

vadă la Dolşanka. O regăsi în orăşelul ei de lângă Stalingrad, se lăsă convins să rămână la ea şi începu să muncească într-un depou al căilor ferate.

Cea de-a treia aniversare a victoriei se apropia, oraşul era împânzit de pancarte roşii-aurii, cu lozinci triumfătoare, cu chipurile radioase ale soldaţilor-eroi. Pavel avea strania impresie că oamenii din jurul lui vorbeau despre un alt război şi că tot mai mult credeau în acel război care era inventat pentru ei în ziare, pe pancarte, la radio. Vorbi despre războiul lui, despre soldaţii disciplinari, despre atacurile cu mâinile goale. Şeful de atelier îl bruftui, se luară la harţă. Pavel îi dădu drumul, când văzu pe braţul şefului o cicatrice lungă cusută grosolan, aşa cum se făcea în linia întâi. Când disputa se potoli şi rămaseră singuri, omul îl trase după el afară, îndărătul unei grămezi de traverse stricate, şi-l avertiză: „Tot ce spui tu e adevărat, dar dacă mâine te arestează pentru adevărul tău, să ştii că eu n-am niciun amestec. Avem turnători în atelier...” Pavel vorbi cu Saşa despre acest lucru. Ea îi dădu nişte pâine, toţi banii pe care-i avea în casă şi-l sfătui să petreacă noaptea la o veche prietenă, care trăia la Stalingrad. Avea dreptate. Veniră după el, la ora trei dimineaţa.

Nu mai avea nevoie să găsească pretexte pentru cutreieratul lui de colo-colo, fără ţintă. Trebuia pur şi simplu să se îndepărteze cât mai mult de Stalingrad, să se facă invizibil, să se topească în viaţa aceea nouă, de care până atunci fugise. Părăsi regiunea Volgăi, îndreptându-se către apus, după care porni, la voia întâmplării, să coboare spre sud, gândindu-se la mare, la porturi, la forfota meridională în care aspectul lui îndoielnic, de soldat vagabond, se putea şterge. Gările şi trenurile deveniseră de mult timp adevăratul lui domiciliu. Săptămânile petrecute la depou îi dăduseră o siguranţă de profesionist.

Reperă de mai multe ori prezenţa unei patrule militare. Îşi schimba ţinuta, îşi punea salopeta de lucru şi se dădea drept feroviar. Apoi, redevenea soldat: fochiştii refuzau rareori să ajute pe un „apărător al patriei”.

În ziua aceea, Pavel era în uniformă. Trenul pe care-l ochise încă de dimineaţă era deja descărcat şi trebuia să plece dintr-o clipă-n alta. Destinaţia îi convenea. Mai rămânea să cadă la învoială cu fochistul sau, în caz că acesta refuza, să sară într-unul dintre vagoane, după ce pornea trenul. Pe când stătea la pândă între două barăci care serveau drept magazii, auzi vocile: două voci de bărbaţi care îşi ţineau isonul cu o ilaritate ameninţătoare, şi una de femeie, cu un puternic accent oriental, pe care-l simţi imediat. Curios, dădu colţul şi-i văzu. Bărbaţii (unul din ei se sprijinea într-o mătură, celălalt îşi tot aprindea şi stingea din joacă lanterna, căci afară era încă lumină) n-o lăsau pe femeie să plece, aţinându-i calea, împingând-o spre peretele magaziei. O făceau fără violenţă, dar cu autoritatea mişcărilor unei pisici care se joacă cu o pasăre deja zdrobită.

— Nu, frumoaso, ne spui mai întâi unde mergi şi cu ce tren, apoi ne spui cum te cheamă..., repeta măturătorul, împingând un umăr înainte, pentru a o reţine pe tânăra femeie.

— ... şi am mai vrea să-ţi vedem şi actele, continua ceferistul, tot îndreptând lanterna spre chipul femeii.

Ea făcu un pas mai energic încercând să scape, în glasul ei o coardă obosită se frânse: „Daţi-mi drumul!” Bărbatul cu lanterna îi puse mâna pe piept, respingând parcă un atac: „Fii drăguţă cu noi, nu-ţi cerem altceva... Altfel, miliţia o să te ia la ochi.”

Femeia, năucă, cu ochii pe jumătate închişi, ca să nu vadă ce i se întâmpla, nu mai izbutea să respingă acele patru mâini care o trăgeau de

rochie, o strângeau de mijloc, o împingeau spre uşa larg deschisă a magaziei.

Pavel făcu un salt spre ei, încercând să nu ţină seamă de avertismentele de prudenţă care-i răsunară în minte. Nu dorinţa de a da ajutor a fost ceea ce l-a hotărât, ci o imagine negândită: contrastul prea dur dintre frumuseţea femeii, fragilitatea cizelată a chipului ei, şi magma cuvintelor, a fizionomiilor, a gesturilor, care o năclăia.

Apariţia lui bruscă, uniforma au făcut impresie, producând chiar teamă. Auzindu-i glasul răguşit, ceferistul se întoarse, se îndepărtă de femeie, se aplecă spre a-şi lua lanterna de pe jos. Bâigui:

— Nu, sergent, păi să vezi...nu, e o hoaţă... Când am văzut-o, tocmai şterpelea ceva din magazie...

Începu să se justifice, luându-l pe măturător drept martor, dar treptat, stăpânindu-şi frica, îşi dădu seama că sergentul avea o înfăţişare bizară: avea obrajii acoperiţi de o barbă de patru zile, o tunică cârpită grosolan, ici-colo, fără guler, cizmele cu carâmbii căzuţi şi deformaţi, de uzaţi ce erau. Schimbă tonul, indignat că se înşelase.

— Da' tu, ce cauţi pe-aici? Nu cumva aveai de gând să dai o raită pe la magazii? Aşadar, cu tine era hoaţa asta? V-aţi înhăitat doi ticăloşi!

Pavel, simţind primejdia, încercă să scurteze:

— Închide pliscul şi taci! Dă drumul femeii şi mergi de te ocupă de frâne! Şi fără să fluieri...

Celălalt însă desluşi tot mai limpede slăbiciunea soldatului care-l speriase atât de tare şi începu să se înfurie:

— Ce? Să mă ocup de frâne? Da' cine eşti tu? Ia stai un pic, să vedem din ce regiment ai dezertat! Ţine-l bine, Vasilici! Mă duc să chem patrula! E aici, lângă gară...

Pavel îl împinse pe măturătorul care voi să-l înşface, se întoarse şi văzu că ceferistul nu minţea:

un ofiţer şi doi soldaţi veneau spre ei, de-a lungul căii ferate. Izbi cu pumnul pentru a face să amuţească urletele celor doi. Pumnul i se strivi de o gură jilavă, alunecoasă, cealaltă mână lovi o bărbie. Dar strigătul continuă, mai ascuţit. Iar degetele se răsuceau, agăţându-i-se de tunică. Mai izbi o dată. Lanterna căzu, se rostogoli pe jos, se aprinse de la sine, fasciculul ei luminos decupă roţile unui tren care tocmai pornise. La distanţă, soldaţii patrulei începură să alerge, ofiţerul grăbi şi el pasul...

Din această încăierare fără ieşire îl smulse tânăra femeie. Încremenită lângă zid, păru că se trezeşte brusc şi ţâşni ca o săgeată spre trenul care înainta cu o încetineală somnambulică. Pavel apucă raniţa şi o urmă, ştergându-şi pe pantaloni mâna pătată de sânge. Se căţărară pe platforma unui vagon, săriră pe şine în partea cealaltă, se rostogoliră sub garnitura unui alt tren şi, văzând că soldaţii îi dăduseră ocol tocmai pe la capăt, alergară de-a lungul trenului, se târâră din nou printre roţi. Fluierăturile patrulei îi ghidau, când îndepărtate, când asurzitoare, despărţiţi de ele doar printr-un şir de vagoane. Iar ochii avură timp să capteze din zbor calmul muncitorului care fuma nestingherit, aşezat pe un morman de traverse, şi placa de email (cu o incredibilă destinaţie) a unui vagon vechi, tras pe o linie moartă, şi până şi interiorul compartimentelor (copii, ceai, o femeie pregătind patul) din trenul de călători, care ţâşni în mare viteză şi-i salvă, despărţindu-i de urmăritori. Se năpustiră, târâţi de suflul trecerii sale, se pomeniră între rapid şi un mărfar care abia se târa, de parcă nu se hotăra s-o pornească, zăriră deschizătura unei uşi glisante, schimbară pentru prima oară o privire complice, se căţărară înăuntru. Pavel trase uşa, găsi în beznă braţul tinerei. Rămaseră nemişcaţi, urmărind, dincolo de peretele subţire din lemn, paşii în mişcarea lor de du-te-vino, chemările, fluierăturile. Nişte paşi se

apropiară, mergând de-a lungul trenului care continua să alunece cu o încetineală chinuitoare, iar un glas strigă, adresându-se cuiva de dincolo de şine: „Nu, trebuie să fie pe undeva pe aici, i-am văzut! Spune-i să vină cu câinele!” Ochii li se deprinseseră deja cu întunericul. Se priveau fix, fiecare ghicind că primejdia de care fugea, atât de ciudată, atât de legată de trecut, se amesteca de acum înainte cu primejdia de care fugea celălalt. Că vieţile li se amestecau. Răsunară departe un glas mânios, un ordin, apoi câteva lătrături. Şi tocmai atunci o smucitură mişcă întreaga garnitură, iar Pavel simţi, în trupul său şi în aceeaşi clipă şi în trupul femeii, efortul involuntar al tuturor muşchilor încordaţi în copilăreasca dorinţă de a ajuta plecarea trenului. Cursa se acceleră foarte puţin, dar, după vreo zece bătăi ale roţilor, zgomotul se schimbă, se făcu mai sonor, mai vibrant. Trenul intră pe un pod şi merse din ce în ce mai repede.

Dimineaţă, foarte devreme, Pavel se ridică, amorţit de o noapte de veghe, cu capul plin de şirul sacadat al imaginilor din ajun. Trase uşa glisantă şi grea a vagonului şi se dădu brusc înapoi cu un pas, uluit. Pe un cer încă întunecat, dincolo de înălţimile unduitoare acoperite de păduri, ţâşneau vârfurile înzăpezite ale Caucazului, aproape ameninţătoare în frumuseţea lor. Masa lor uşor albăstruie părea că se apropie cu fiecare secundă, înălţându-se parcă deasupra trenului. Din pricina acestei înălţimi, întreg spaţiul se clădea pe verticală şi era aproape cu neputinţă, pentru cineva care trăise până atunci la şes, să-şi închipuie viaţa pe pantele acestei splendori mute.

Tânăra femeie veni şi ea alături, lângă uşă, şi privi afară, aruncându-şi pe spate părul lung, pe care vântul i-l aducea peste obraz. Prin zgomotul roţilor de tren, se auzi strigătul de admiraţie al lui Pavel. Ea dădu din cap, dar nu exprimă nici

surpriză, nici teamă. Avea aerul că n-o interesează vârfurile înzăpezite din zare, ci doar că scrutează colinele împădurite şi satele rare, încă adormite.

Pavel voi să coboare la prima ocazie, atras de un oraş mare, pe care trenul îl străbătu, oprindu-se apoi câteva minute. Regiunea aceea verticală i se părea prea stranie. Femeia îl reţinu.

Săriră din vagon după ce, la ieşirea dintr-un tunel, garnitura încetini la o curbă, în mijlocul munţilor. Femeia o porni repede, coborând versantul acoperit de copaci şi de tufe, pe care Pavel nu-l cunoştea. O urma cu dificultate, agăţându-se în rugii de mure, de care ea ştia cum să se ferească, alunecând pe micile grohotişuri ascunse sub mărăciniş. Pădurea, fără urmă de potecă, părea neumblată. Ajungând pe malul unei ape, femeia se opri, iar Pavel, ajungând-o din urmă („Vrea să mă rătăcească sau ce naiba?", îşi spusese el ceva mai devreme.), o întrebă, fără a-şi putea ascunde îngrijorarea sub un ton de bravadă: „Ei, dacă am ajuns aici, acum ce facem, urcăm pe Kazbek? Unde mă duci aşa?" Femeia zâmbi şi abia atunci băgă el de seamă cât era de ostenită. Fără să-i răspundă, înaintă pe prundiş, intră în apă, se afundă, îmbrăcată, şi nu se mai mişcă, lăsând ca apa să-i spele trupul, faţa, rochia cu mânecile zdrenţuite. Pavel vru s-o cheme, apoi se răzgândi, zâmbi şi se îndreptă spre stâncile care coborau către râu, ceva mai jos. Totul i se păru deodată simplu, prevăzut parcă de o ordine neobişnuită a lucrurilor, pe care avea s-o descopere. Se dezbrăcă îndărătul stâncilor şi se lăsă să alunece în apă. Soarele era deja la zenit şi ardea pielea. Hainele li se uscară în câteva clipe.

În cursul opririi pe malul acela, află ceea ce ghicea deja. Tânăra femeie era balkară. Descendenta unuia dintre popoarele caucaziene deportate în 1944. Unii dintre oameni încercau să se întoarcă în mod clandestin, dar erau prinşi cu mult înainte de a fi văzut zăpada de pe creste.

Îi arătă în zare satul ei: o uliţă pustie, livezi cu crengi culcate la pământ sub inutila abundenţă a fructelor, iar în curtea unei case, pe o frânghie, un rând de rufe puse la uscat, făcute zdrenţe.

Se instalară la câţiva kilometri de acolo, din prudenţă. Din când în când, Pavel cobora în satul gol, unde găsea vreo unealtă de dulgher, câte o cutie de cuie, un amnar vechi cu iască... Într-o zi văzu, întipărite în colbul gros al uliţei, urme de roţi. Recunoscu dârele lăsate de o maşină militară de teren. Trecură câteva luni, maşina nu mai apăru. Nu-i spuse nimic femeii. „Soţiei mele”, gândea el adesea.

Refugiul pe care şi-l construiseră în străfundul stâncos al unei mici văi era la o zi de mers până la un orăşel înzestrat cu o gară. Din acel oraş, îi trimise Pavel o scrisoare Saşei. Era singura care ştia de viaţa lor ascunsă. Singura care venea să-i vadă, o dată sau de două ori pe an.

Veni şi la naşterea copilului lor, iar de data asta rămase mai mult... Într-o seară, Pavel se întorcea de la stupina pe care o instalase de cealaltă parte a văii, la marginea unei păduri de castani. Trecu peste apă, ducând pe umăr o doniţă plină cu miere proaspătă, se opri să-şi tragă sufletul în josul unei mici pante care ducea spre casa lor. Vedea prin uşa întredeschisă siluetele celor două femei. Saşa stătea în picioare, cu o făclie în mână, soţia lui era aşezată, cu obrazul aplecat deasupra copilului. Nu auzea cuvintele, ci desluşea doar tonul, lent şi egal, al conversaţiei lor purtate cu glas scăzut. Se gândi la Saşa, cu recunoştinţa dureroasă pe care o încearcă cineva faţă de cel care nu aşteaptă nicio vorbă de recunoştinţă, care nici măcar nu se gândeşte la ei şi care dăruieşte mult prea mult ca să i se poată răspunde. „Dacă ar fi fost rusoaică, n-ar fi avut niciodată curajul să vină până aici...” îşi spuse el, pricepând că acesta era un mijloc cu totul

imperfect de a exprima natura acelei femei. Străină fiind, acţiona cu mai multă libertate faţă de apăsătoarele legi şi obiceiuri care conduceau ţara şi pe care ea nu le credea absolute. Atunci, ele încetau de a mai fi absolute.

Din locul unde se oprise, Pavel auzea şopotul apei, foşnetul suplu şi sonor care, noaptea, le umplea casa, topindu-se în zgomotele pădurii, în trosnetul focului. Sub stâncă, în faţa casei, apa era netedă şi foarte neagră. Cerul arunca în apă reflexul unei constelaţii care unduia încet, schimbându-şi conturul. Se mira de cât de puţine lucruri avea omul nevoie ca să trăiască şi să fie fericit. Şi se mai mira că în lumea de care fugiseră, acele puţine lucruri se pierdeau în nenumărate stupidităţi, în minciuni, în războaie, în dorinţa de a le smulge altora şi acel puţin, din teama de a nu poseda decât acel puţin...

Ridică doniţa şi porni să urce spre casă. Soţia lui stătea în pragul uşii, cu fiul lor în braţe. Copilul se trezise, dar nu plângea. Stelele îi luminau slab fruntea micuţă. Stătură astfel o clipă, în noaptea aceea, fără să se mişte, fără să spună nimic.

... Cea care îmi povestea viaţa lui Pavel îşi întrerupse povestirea, la clipa petrecută în noapte. Am crezut că era o simplă pauză între două cuvinte, între două fraze, şi că trecutul avea să se trezească iarăşi în vocea ei. Dar treptat, tăcerea ei ajunse să se confunde cu imensitatea stepei care ne înconjura, cu tăcerea cerului care avea luminozitatea densă a primelor minute de după asfinţitul soarelui. Stătea aşezată în mijlocul unduirii nesfârşite a ierburilor şi privea în zare, cu capul uşor înălţat, cu ochii pe jumătate închişi. Şi când am ghicit că nu va exista nicio urmare, am priceput subit: sfârşitul povestirii îmi era deja cunoscut. Ştiam deja ce avea să se întâmple cu soldatul, cu soţia lui, cu copilul lor... Povestea îmi fusese încredinţată cu mai bine de un an în urmă, într-o seară de iarnă, în izba cea mare şi neagră, în ziua în care strigătul unui adolescent fusese cât pe ce să mă ucidă: „Tăică-tău împuşcat ca un câine de mitraliori...” De atunci, de la o sâmbătă la alta, povestirea continuase oferindu-mi ceea ce-mi lipsea cel mai mult la orfelinat – certitudinea că fusesem precedat pe acest pământ de nişte oameni care mă iubeau.

Privind-o pe femeia cu păr alb, care stătea la câţiva metri de mine, înţelegeam tot mai bine că adevăratul sfârşit al povestirii ei era tăcerea, valul de lumină care plutea pe deasupra stepei, şi noi doi, uniţi de viaţa şi moartea fiinţelor care supravieţuiau doar în noi. În vorbele ei, iar de acum înainte şi în memoria mea. Tăcea, însă acum îmi imaginam umbra ei în fundul casei pitulate într-o vale îngustă din Caucaz. Ea este femeia care, ţinând o făclie în mână, îi zâmbea unei femei care intra ducând un copil în braţe, unui bărbat care punea pe o bancă o doniţă grea, acoperită cu o pânză de bumbac.

Îi rosteam în minte numele, Saşa, ca şi cum aş fi vrut să suprapun chipul femeii aşezate în iarbă, lângă mine, peste chipul celeilalte care, atât de discret, atât de intens, trecuse prin viaţa familiei mele. În momentul acela, făcu un efort ca să se scoale, dându-şi fără îndoială seama că se înnopta. Stângaci, m-am grăbit să-i vin în ajutor, să-i întind braţul, ghicind pentru întâia oară cât de fragil îi era trupul, cât de fragilă era bătrâneţea pe care cu greu ţi-o închipui la paisprezece ani. Degetele, în gestul acela grăbit, o strânseră de mâna mutilată. Am simţit un tremur instinctiv, reflexul acela de pudoare pe care-l au unii răniţi, care nu vor să sperie sau să fie compătimiţi. Mi-a zâmbit, mi-a vorbit cu o voce schimbată, care şi-a regăsit tonul senin şi exact.

După câteva minute de mers, mi-am dat seama că uitasem, acolo unde ne oprisem, cartea pe care o luam cu noi în cursul zilelor lungi petrecute în stepă, pe malul unui râu. I-am spus Saşei, am făcut în goană cale-ntoarsă şi, întorcând capul, am văzut-o în depărtare, singură-singurică în mijlocul întinderii nesfârşite pline de transparenţa serii. Mergeam încet, încercând să-mi recapăt suflarea, şi mă uitam la ea cum mă aşteaptă acolo, în singurătatea aceea absolută, cu acea detaşare care făcea ca prezenţa ei să semene cu o iluzie. Nu mă gândeam la povestea familiei mele, despre care îmi transmisese ultimele amintiri. Mă gândeam la ea, la femeia asta care, într-un mod foarte discret, aproape involuntar, mă învăţase limba sa, iar în limba asta, îmi povestise despre ţara ei de baştină, ţara pe care, neieşindu-i din minte, n-o părăsise niciodată în cursul îndelungatei sale vieţi ruseşti.

I-am recunoscut de departe zâmbetul, gestul cu mâna. Şi, cu tot avântul vârstei, am jurat pe tăcute să-i redau într-o zi adevăratul nume şi ţara natală, aşa cum o visase în infinitul acelei stepe.

V

„Nu, ascultaţi, să fim serioşi, din punct de vedere politic, ţara asta este un cadavru. Sau, mai curând, o fantomă. O fantomă care încă mai speră să înfricoşeze, dar care te face mai degrabă să râzi."

Vorbeau despre Rusia. Nu interveneam. Dacă mi se întâmpla să mă aflu în acel soi de reuniuni tipic pariziene, nu era niciodată pentru a vorbi. Răspundeam invitaţiei, pentru că ştiam că în această lume foarte amestecată, exista şansa să dau peste un invitat care, aflând de unde provin, putea să exclame: „Ia te uită, nu mai târziu decât ieri am întâlnit-o, acasă la cutare, la Lisabona, pe compatrioata dumitale, cum o cheamă..." Oricum, astfel îmi imaginam că-ţi pot prinde umbra, c-o pot reţine, c-o pot împresura pe un continent, într-o ţară, punându-i întrebări invitatului providenţial... Vreme de mai bine de doi ani, am revăzut cu răbdare locurile în care mi se părea posibil să te găsesc, oraşe unde locuiserăm odinioară, fie şi pentru scurt timp. De acum, în locul căutării (adesea îmi spusesem că, potrivit logicii, trebuia să eviţi tocmai acele oraşe), pândeam vreun ecou pe care hazardul unei conversaţii mondene avea să-l strecoare între două sentinţe privind „cadavrul politic" sau alte adevăruri de salon.

În ziua aceea, Rusia-fantomă a fost centrul atracţiei. Conversaţia s-a însufleţit.

— O groapă fără fund, care înghite tot ce arunci în ea, reluă cineva.

— Sunt alergici la democraţie, afirmă altcineva.

O femeie spuse, întinzându-şi ţigara spre scrumieră:

— Am citit undeva că au acum o speranţă de viaţă mai scăzută decât în unele ţări din Africa!

— Asta pentru că fumează prea mult, dragă, declară soţul ei şi-i şterpeli ca din joacă pachetul de ţigări.

Toată lumea râse. Schimbară subiectul. Sub pretext că mai iau un pahar, m-am îndepărtat, m-am uitat la micul grup situat în mijlocul altor cercuri care se formau şi se desfăceau după hazardul unei priviri, al unui cuvânt, al plictiselii. Era acolo femeia care strivea mucul ţigării, un soi de adolescentă minusculă, în pofida celor şaizeci de ani, soţul ei, fost ambasador, înalt, masiv, care, ascultând, adică prefăcându-se că ascultă, înălţa din sprâncene, salutând diverse persoane pe deasupra capetelor interlocutorilor şi se întorcea la conversaţie, luându-şi avânt din două-trei vorbe. Cealaltă, o celebră „preoteasă” a culturii pariziene, o femeie cu profil masculin, cu glas metalic, al cărei corp foarte slab, a cărei expresie a ochilor şi mişcare a bărbiei militau parcă pentru o cauză, în timp ce gâtul, sub părul tăiat foarte scurt, dezminţea parcă acel militantism prin fragilitatea aproape copilărească, ultim refugiu al feminităţii, de a cărei frumuseţe poate că nici n-avea habar. O alta, o blondă zâmbitoare, tip clasic, pe care aveai impresia că ai putut-o întâlni de mii de ori, înainte de a percepe, sub carapacea aurită şi surâzătoare, o necunoscută. În sfârşit, tânărul care tocmai vorbise despre „ţara-fantomă”. Un tânăr la cincizeci de ani, care va rămâne mereu la fel. Pantaloni negri tip jeans, cămaşă albă larg desfăcută peste pieptul palid, pieptănătură de artist, ochelari rotunzi şi fini. Iluzia de tinereţe provenea din arta lui de a fi mereu actual, mai curând decât din felul de a se îmbrăca. Ceea ce spunea avea, de fapt, prea puţină importanţă, căci în cursul deja lungii sale vieţi de flecar care spune adevăruri, fusese rând pe rând maoist, comunist, anticomunist, liberal, antiburghez care trăia în cartierul cel mai burghez,

apărase toate cauzele şi contrariul lor, dar mai cu seamă ştia ce trebuie să spună pentru a trece drept contestatar, revoluţionar, căutător, chiar şi spunând banalităţi pe care avea să le combată a doua zi. În momentul acela, trebuia să denigreze ţara-fantomă. Poseda simţul formulărilor bine găsite...

Când am ieşit, m-a ajuns din urmă un ziarist pe care îl mai întâlnisem la una dintre acele reuniuni. „Voi asigura transmisia vizitei preşedintelui dumneavoastră, împreună cu o ziaristă rusoaică. O cunoaşteţi, poate, se numeşte...”

În timp ce mergeam pe străzile cufundate în noapte, îmi spuneam că probabilitatea de a te reîntâlni sub o identitate rusă era aproape nulă. Mai ales alături de preşedintele „nostru”. Era totuşi singurul mijloc ce-mi rămânea de a le da la o parte, una câte una, pe celelalte, pentru a ajunge la tine.

Porecla de „ţară-fantomă” m-a urmărit ceva vreme, ca un refren obsedant, scurt-circuitat de memorie. Şi, tot astfel, regretul: ar fi trebuit să intervin, să încerc să explic, să le spun că... Mai târziu, noaptea, m-am gândit la durerea-fantomă pe care o simte un rănit, după amputare. Acesta simte cât se poate de fizic, în carnea lui, viaţa braţului sau a piciorului pe care tocmai l-a pierdut. Îmi spuneam că tot aşa se petreceau lucrurile când era vorba de ţara natală, de patrie, pierdută sau redusă la starea de umbră, şi că atunci senzaţia asta se trezeşte în noi, sfâşiere şi iubire totodată, în pulsaţiile cele mai intime ale venelor tăiate.

„Ar fi trebuit să vorbesc despre...” Dar ceea ce-mi venea în minte era ceva tăcut: femeia aceea singură din mijlocul imensităţii stepei, privirea care rătăcea în ultima geană de lumină a asfinţitului. Mi-o închipuiam pe aceeaşi femeie, mai tânără, la începutul războiului, infirmieră într-un spital, într-un orăşel de dincolo de Volga.

Săli înţesate de răniţi, de muribunzi, de morţi. Chirurgi care operează zi şi noapte şi cad de oboseală. Solul care, din pricina bombardamentelor, devine sonor sub picioare, ca o lespede mare aşezată peste vid. Sosesc garnituri de tren, îşi descarcă încărcătura de trupuri lipicioase de sânge, de noroi, de păduchi. Braţele sunt amorţite sub greutatea tuturor acelor bărbaţi ce trebuie transportaţi, întorşi, ridicaţi. În zarva ţipetelor, nu se mai desluşeşte care e gura ce strigă după ajutor. Durerea face ca toate privirile să fie asemănătoare. Asta se petrece într-o ţară care are sub asediu ambele capitale, a cărei armată e în derută, ale cărei oraşe sunt devastate. O ţară-fantomă...

Ea n-o numise niciodată astfel, nu-şi spusese, cu siguranţă, nicicând: „Eu sunt străină, ţara asta nu e a mea, eu nu trebuie să suport soarta excesivă a acestui popor.” În cursul unui bombardament, o schijă îi mutilase degetele de la mâna dreaptă. De atunci, de dimineaţă până seara, şi adesea şi noaptea, muncea la gara de triaj, în mijlocul garniturilor care plecau pe front şi al celor care se întorceau de acolo.

... Mi-am adus aminte că, despărţindu-mă de oamenii cu care petrecusem începutul serii, îi auzisem spunând că preţurile locuinţelor („în orice caz, la Paris *intra-muros*”, preciza femeia-adolescentă) aveau să crească...

Noaptea de iarnă era călduţă, ploaia, dincolo de fereastra deschisă, prefira ca pe nişte mărgele, la nesfârşit, sclipirile oraşului. Miriade de puncte luminoase, simbol obtuz al răzleţirii umane: pentru a da de urma unei persoane dispărute, e de ajuns să vizitezi toate acele surse de lumină, una după alta, pe întinsul întregii planete. Adesea, în disperarea mea, acea triere infinită a luminilor mi se părea realizabilă.

Mi-am amintit foarte precis ziua în care ţi-am vorbit despre Saşa, despre femeia care mi-a apărut

dintr-o dată singură în imensitatea stepei.

În jargonul nostru, îi numeam „văzători”...

În ziua aceea, în zăduful african din oraş nu se mai aflau decât rămăşiţe ale celor două armate duşmane, soldaţi istoviţi, nemaiavând nici măcar puterea să se urască. Mai erau şi câţiva locuitori, ascunşi, asurziţi de explozii, veghindu-şi morţii. În sfârşit, „văzătorii”, acei profesionişti angajaţi de întreprinderile de armament, specialişti care urmau de la o distanţă rezonabilă luptele, făceau fotografii, notau performanţele armelor, filmau moartea. Cumpărătorii de tunuri nu se mai mulţumeau doar cu schiţele publicitare, sau cu tirurile demonstrative pe poligoane de operetă. Pretindeau condiţii de război reale, probe obţinute sub focul armelor, trupuri adevărate, sfârtecate, în locul manechinelor găurite. Teleobiectivele „văzătorilor” decupau tancul cu turela smulsă din care ieşeau carcase omeneşti înnegrite, reuşeau să încadreze grupul de soldaţi despicat de o grenadă de asalt...

Din cauza lor rămăseserăm noi în acel oraş. Ne-am putut apropia de ei, am făcut cunoştinţă, le-am făcut diverse servicii, ne-am asigurat că vom putea da de urmele lor în Europa. Apoi, când fumul incendiilor a început să-i deranjeze la filmat, i-am văzut plecând: au urcat într-un elicopter care alunecase pe fundalul colinelor roşii şi care te făcea să te gândeşti, fiind un aparat uşor, la un zbor turistic pe deasupra zonei.

De la un refugiu la altul, ne-am pomenit la ultimul etaj al turnului unui hotel care domina cartierul portului. Primele cinci-şase etaje erau negre de funingine şi nu mai aveau geamuri. O scară de fier în spirală, care ducea la grădina suspendată de la etajul întâi, fusese smulsă de o explozie şi se legăna acum ca un arc uriaş atârnând în gol. Ultimul etaj era ocupat de un restaurant panoramic care, pe vreme de pace, se rotea lent,

permiţând turiştilor să contemple marea, forfota multicoloră din piaţă, siluetele cenuşii ale munţilor. Acum, sala rămânea nemişcată şi, în lipsa aerului condiţionat, te simţeai aici ca într-o cuşcă de sticlă. Şirul dublu de geamuri nu lăsa să pătrundă nicio adiere, amortizând până şi zgomotul împuşcăturilor. Mesele erau aranjate, şervetele de masă se înălţau ca nişte mici piramide apretate. Liniştea şi aerul închis aminteau de un muzeu pustiu, într-o după-amiază de iulie. O spadă mare, fixată pe perete, deasupra barului, sporea senzaţia că te afli într-o vitrină de muzeu. La răstimpuri, rafalele se făceau auzite în partea de jos a clădirii, apoi răsunau la etaj, urcau... Într-o noapte, curentul a revenit pentru câteva clipe, din abajururile de sticlă întunecată s-a răspândit o lumină dulce, de culoarea ceaiului, ventilatoarele s-au însufleţit deasupra meselor. Iar alături de bar au răsunat suspinele magnetofonului: două-trei măsuri dintr-un slow, ce s-au topit în clipa următoare în bezna care a revenit.

Ziua, prin fereastra circulară, puteam observa aproape tot oraşul. Adesea, două grupuri de soldaţi, rebeli şi guvernamentali, înaintau unul spre altul, fără să se vadă, despărţiţi de un grup compact de case, şi cădeau brusc nas în nas, se azvârleau sub intrările caselor sau la pământ şi se ucideau unii pe alţii. Uneori, înainta câte un singur om lipit de ziduri, cu arma aţintită înainte, iar noi, din refugiul nostru de sticlă, îl vedeam pe duşmanul său cum merge tiptil, după colţul casei. Războiul văzut de sus dezvăluia întreaga natură de joc comic şi nemilos. Urmăream apropierea celor doi soldaţi care încă nu se vedeau, ştiam ce avea să se întâmple, şi atunci poziţia noastră şi acea preştiinţă supraomenească ne îndurerau ca o prerogativă uzurpată... În zare, la mai mulţi kilometri de oraşul aflat sub împuşcături, se puteau desluşi pătratele cenuşii ale cantonamentului

americanilor. Aşteptau sfârşitul luptelor, pentru a interveni.

Gândurile, cuvintele noastre erau de o limpezime dură şi definitivă în cursul acelor zile de recluziune în refugiul nostru de la etaj. Poate din pricină că vedeam bătălia foarte de sus, ca pe o machetă, şi constatam că în cele din urmă era de ajuns să urci vreo zece etaje, pentru ca nebunia oamenilor să apară goală-goluţă. Sau poate pentru că propria noastră situaţie era prea limpede şi fără apel: urmărind plecarea „văzătorilor", nu mai speram, ca altădată, că un elicopter greu, de luptă, va ateriza – impunându-şi prezenţa – alături de casele cuprinse de flăcări, pentru a lua rămăşiţele trupelor care se îndărătniceau să slujească imperiul. Ultimele veşti, confuze şi neverosimile, care ne parveniseră de la Moscova, vorbeau despre împuşcături pe străzi, despre bombardarea intensă a clădirilor civile. O dezordine care anunţa foarte limpede sfârşitul.

Dar, mai cu seamă, războiul ăsta părea transparent. În pofida fumului incendiilor, a cantităţii de sânge vărsat, a ghemului stufos de comentarii ce-i erau dedicate în ziare. Logica sa era simplă. Schimbarea echipei conducătoare, decisă de americani, la zece mii de kilometri de acel oraş. Barilul de petrol la jumătate de preţ avea să-i răsplătească. Noua echipă avea să-l vândă, pentru a putea plăti armele deja livrate, care vor trebui regulat reînnoite, potrivit sfaturilor decidenţilor. Iar pentru a putea alege bine, consilierii aveau să proiecteze casete video filmate de „văzători", care vor arăta acele arme în lupte cât se poate de reale...

Ai început să-mi vorbeşti despre transparenţă, la câteva minute după moartea unui soldat. Îl auzisem urcând scara în goană, trăgând asupra celor care-l urmăreau. Uşa restaurantului nu era baricadată – ştiam că asta i-ar fi înfuriat pe agresori şi ne-ar fi lipsit de o şansă redusă de

supravieţuire. Se auzise ţăcănitul câtorva rafale, multiplicat de ecoul etajelor, a urmat explozia. Era cu neputinţă să ştim dacă grenada fusese aruncată de un fugar sau de urmăritorii săi. În orice caz, nu urcaseră mai sus, iar soldatul murise pe palierul restaurantului. Nu-mi mai amintesc pentru ce tabără lupta. Eram pur şi simplu uluit de tinereţea lui.

Îi acoperisem trupul cu o faţă de masă şi tocmai atunci ai început să vorbeşti despre oamenii care, în birourile lor new-yorkeze sau londoneze, îmbrăcau acele războaie în învelişurile reportajelor, articolelor, emisiunilor, anchetelor. Se făceau că uită de preţul barilului, se vorbea despre duşmănii ancestrale, catastrofe umanitare, proces democratic îngrădit.

— Ai să vezi, iar au să explice masacrul prin rivalitatea dintre triburile bantu şi cele nilotice, ziceai tu, cu o nuanţă de amărăciune pe care nu ţi-o cunoşteam.

— Dar eu credeam că toţi sunt bantu în regiunea asta...

— Vreun antropolog de serviciu o să găsească atâtea etnii, cât e nevoie şi li se va spune că s-au detestat dintotdeauna şi că n-au decât să se ucidă între ei... Sau li se va aminti că preşedintele indezirabil i-a făcut o vizită cu douăzeci de ani în urmă lui Kadhafi sau lui Fidel. Şi pe toate ecranele planetei, pe toate posturile de radio, va fi tratat drept terorist sângeros. Iar instituţia care va organiza tot tapajul ăsta va fi plătită, datorită barilului mai puţin scump. Cum zicea bătrânul Marx? „Promite-i capitalistului trei sute la sută profit şi nicio crimă nu-l va opri.” E mereu actual...

Tăceam, privind macheta oraşului care, văzut la ceasul amurgului, te făcea să te gândeşti la luminile unei tabere de nomazi. Cele două armate, izolate îndărătul poziţiilor lor, aşteptau zorile. În depărtare, deasupra contingentului american, se

vedeau fasciculele de lumină pe care le ţinteau spre sol elicopterele deja înghiţite de beznă... Mi s-a părut că-ţi ghicesc gândurile şi, ca să te distrag de la ele, am început să-ţi povestesc întâlnirea mea de la Milano cu unul dintre acei costumieri ai actualităţii. Cu limba slobozită de băutură, pretindea că firma sa era capabilă să creeze un personaj politic, să-l impună, să facă să fie aclamat şi, fix nouăzeci şi şase de ore mai târziu, să-l demoleze, să înfăţişeze negativul lui exact, fără ca opinia publică să-şi dea seama de manipulare. „Da, nouăzeci şi şase de ore, patru zile, se fălea el, cu o singură condiţie: trebuia ca lucrul ăsta să se întâmple în răstimpul unui week-end, spiritul critic e atunci mai scăzut şi-apoi, orice întrerupere a ritmului îţi îngăduie mai uşor să remodelezi memoria colectivă. Cât priveşte vacanţele, nu mai insist, dar ai vreme să obişnuieşti opinia publică destul de uşor cu ideea că Saddam va fi viitorul preşedinte al Statelor Unite...”

În loc să zâmbeşti, ţi-am văzut chipul crispându-se, ai închis ochii şi ai scuturat uşor capul, ca şi cum ai fi vrut să ascunzi o durere bruscă. Erai deja foarte departe de oraşul acela, de războiul atât de adevărat şi atât de trucat. Erai într-un trecut despre care nu ştiam dacă excesul lui de rău sau o prea mare bucurie îţi dădeau acea durere. Te-am tras spre mine şi chiar atunci, ca printr-o deriziune idioată şi agresivă, a revenit lumina. M-am năpustit spre comutatoare – prin geamurile fără perdele, siluetele noastre ar fi fost vizibile în tot oraşul. Dar magnetofonul, ascuns în fundul barului, a rămas în priză, aşa că ascultam în întuneric fluxul şi refluxul unui saxofon, a cărui melodie nu avea nimic agresiv. Era o adiere de note ostenite, care aluneca uneori, ca pe o lamă de ras, la marginea unei căderi, a unui ţipăt, a unui suspin, revenind apoi spre o respiraţie ritmică şi profundă care schiţa, în beznă, sfârşitul unei lupte, oboseala unui bărbat în seara unei bătălii

pierdute... Melodia se frânse, dar noi am continuat să mai auzim o vreme cadenţa ei tăcută.

Noaptea, ţi-am vorbit despre ultima mea întâlnire cu Saşa, despre singurătatea ei în mijlocul stepei nesfârşite, despre clipa în care povestirea ei se încheiase, lăsându-mă în faţa unei mame şi a unui tată aplecaţi deasupra copilului lor, într-o noapte din Caucaz.

Cu puţin înainte de răsăritul soarelui, un obuz a percutat zidul hotelului, un şir de pahare a alunecat, unul câte unul, şi s-au sfărâmat de tejgheaua barului. Rafalele pătrundeau deja în holul de la parter, urcau spre etaj. Am spart un geam de la bucătărie, apoi un altul pe palier, sperând să dau de o scară de incendiu. Dar n-am dat decât peste cuibul ăla vechi şi uscat, care s-a desprins de pe o cornişă şi a căzut în mijlocul forfotei soldaţilor care trăgeau. Ştiam din experienţă că frânghiile, ţevile de coborâre, scările care dau pe acoperiş precum şi alte instalaţii de salvare nu existau decât în filmele de aventuri. Fumul acid se vălătucea în jurul rampei, umplea treptat sala restaurantului.

Timpul vibra în ritmul reluării atacurilor, al vacarmului exploziilor şi al scurtelor momente de acalmie, a căror linişte te asurzea. Privirea poposea pe câte o masă, pe tacâmuri, pe bucheţelul de flori artificiale, pe soarele şi marea de dincolo de geamuri – liniştea micului dejun într-un hotel, şi, preţ de o clipă, ne venea greu să ne închipuim că la doar câteva etaje mai jos, un soldat cu picioarele ciuruite de gloanţe se târa pe coridor, ca să se ascundă într-o cameră. În timpul uneia din acele pauze, am încercat să ieşim prin grădina suspendată şi, aflându-ne deja lângă scara în spirală, am nimerit în plină tragere. Erau ultimii combatanţi ai vechiului regim. Crezuseră ca era vorba despre un atac care provenea de la etajele

superioare. Am făcut cale-ntoarsă pe scara care încă răsuna de împuşcături, m-am trezit cu o sprânceană retezată de un glonte care a ricoşat, tu te-ai întors în fugă, mi-ai văzut fruntea plină de sânge, am avut vreme să-ţi captez privirea, s-o liniştesc cu o clipire din ochi. Gloanţele trase asupra noastră au trezit o nouă serie de împuşcături. Agresorii au încercuit în cele din urmă clădirea.

Pe toată durata zilei, în agitaţia bruştelor mişcări de supravieţuire, ochii ni se ciocneau într-o privire rapidă, fără cuvinte, înţelegând din zbor tot ce era viaţa noastră şi tot ce ne aştepta. Privirea aceea întâlnită înţelegea până la capăt. Ajunsă însă la nivelul gândului, la şuşotitul interior al cuvintelor, această înţelegere devenea neverosimilă: „Femeia aceasta care-mi este atât de apropiată va cădea, va muri, peste un ceas, peste două...”

Se luptau deja pe scară, îndărătul uşii restaurantului. Printre strigăte, se făcea auzită înverşunarea isterică a celor care sunt siguri că au câştigat. Rafalele erau mai scurte, erau cele care dau lovitura de graţie. Nu se mai duceau lupte, se hăituiau, se dibuiau, se dădeau gata unii pe alţii. Fumul mirosea acum a aburi, ca atunci când se azvârle apă peste flăcări. Dincolo de geam, se lăsa noaptea, incitându-i pe soldaţi să se încaiere cât mai repede, înainte de a se face beznă.

Câteva clipe, oboseala şi absenţa noastră ne-au făcut invizibili. Soldaţii năvăliră în sală, trăgând cu automatele în ungherele unde stagnau întunericul şi fumul, transformând bucătăria într-o lungă cascadă de cioburi de sticlă. Eram cu toate astea în faţa lor, lângă fereastra sfărâmată, acolo unde se putea respira. În picioare, unul lângă celălalt. Totul se redusese pentru noi la această îmbrăţişare, la câteva cuvinte ghicite printre împuşcături, în mişcarea buzelor...

O secundă mai târziu, descoperiră prezenţa noastră. Ţeava unui automat începu să mă împingă de la spate, patul unui alt automat ne izbi în umeri, vrând parcă să ne despartă. Apoi se dădură îndărăt, marcând distanţa necesară execuţiei, distanţă menită de asemenea să-i ferească să se stropească de sânge... După trei zile de agresiune şi nopţi fără somn, lumea de dincolo de trupurile noastre era fără consistenţă, nevertebrată. Gândul se împotmolea, încercând să prindă în moliciunea aceea asprimea morţii şi, fără să se sperie, recădea în somnolenţă. Unica străfulgerare de luciditate a fost braţul soldatului pe care l-am văzut pieziş, dezlipindu-mi pentru o clipă obrazul de al tău: avea o brăţară fină din piele la încheietura mâinii. „Acesta n-o să tragă, am gândit cu o siguranţă iraţională, nu, n-o să tragă asupra noastră.”

Ca şi noi, au remarcat şi ei alunecarea aceea de sub picioare. De câtva timp deja, curentul revenise, iar restaurantul se rotea. Fereastra mare încadră incendiul din port, iar un pic mai târziu, minaretul şi acoperişurile oraşului vechi. Magnetofonul relua aceeaşi curgere de note obosite. Suflul său ritmat ne izolă şi mai mult. Eram singuri şi încă mai rămâneam pentru ceva timp în viaţă, dar ca şi cum am fi fost distanţaţi de trupurile noastre înlănţuite, pe care soldaţii le brutalizau urlând. Aveau nevoie de doi condamnaţi obişnuiţi, de două trupuri în picioare, întoarse cu faţa la perete. Îmbrăţişarea noastră îi stingherea. Eram pentru ei o pereche de dansatori, pe o minusculă insuliţă delimitată de lumina de culoarea ceaiului, de masa cu un buchețel de flori artificiale, de respiraţia saxofonistului... Ondularea stridentă a muzicii se cabră brusc, într-un avânt vertiginos, devenind râs, strigăt, suspin, iar cel care ar fi urmat-o în nebunia ei n-ar fi putut decât să cadă mort, din acel urcuş vibrant pe verticală. Zgomotul unui încărcător armat pocni. Ai ridicat

ochii spre mine, nişte ochi foarte liniştiţi, şi-ai spus: „Pe mâine.”

Vocea lui a străbătut printre zbieretele soldaţilor, căci era dispreţuitoare şi sigură pe sine. Mai târziu, aveai să vorbeşti despre un extraterestru. Prima mea impresie a fost exact asta: un cosmonaut capturat de locuitorii unei planete. Era un G.I. care, escortat de africani, pătrundea în sala restaurantului. Echipamentul lui depăşea chiar şi ceea ce se vede în filmele despre războaie intergalactice. O cască având un microfon încorporat şi o vizieră transparentă, o vestă antiglonţ, un centiron care semăna cu o centură de castitate, căci cobora în partea din faţă, spre a proteja părţile genitale, jambiere groase, capitonate, care acopereau genunchii, mănuşi cu degete din succesiuni de inele, dar mai cu seamă un nesfârşit număr de balonaşe, capsule, flacoane atârnate de un întreg harnaşament sau vârâte în nenumăratele buzunare ale hainei. Erau, desigur, toate antidoturile şi toate serurile cu putinţă, toate lanternele, toate pompele filtrante... Era cu un cap mai înalt decât băştinaşii care-l înconjurau cu respect şi se uitau la el cum vorbeşte. De data asta, vacarmul lor a fost ceea ce ne-a împiedicat să înţelegem. M-am auzit atunci exclamând, încă străin parcă de mine însumi:

— Dar fă-le mai întâi pe gărzile dumitale de corp să tacă!

Te-am văzut zâmbind, mi-am dat seama de comica absurditate a situaţiei, am râs şi eu. Acel *bodyguard* îmi scăpase.

Mai târziu, ni s-a întâmplat adesea să ne închipuim acea noutate militară: vajnicul războinic american, flancat de vreo zece gărzi de corp, noua metodă de a face război. E adevărat că erau terorizaţi la ideea de a fi nevoiţi să trimită sicrie în America, mai ales la momentul alegerilor prezidenţiale.

Lungile subterane ale trecutului nostru se deschideau adesea spre zâmbitoarea banalitate a prezentului şi, în ziua aceea, spre sala de recepţie, spre femeia care nu reuşea să desprindă o minusculă prăjitură, un fursec cu un strop de frişcă deasupra, de pe platoul pe care i-l întindea chelnerul. Tot trăgând de prăjitura lipită de celelalte, continua să-mi vorbească, iar vocea ei, deja nivelată de lipsa de însemnătate a schimbului monden de politeţuri, devenea perfect maşinală: „ Era foarte emoţionant... Şi mai ales atât de bine documentat... Toate secvenţele acelea de arhivă...” Am ieşit din trecut, nu datorită cuvintelor ei, ci din cauza paharului care se înclina în mâna ei stângă, riscând să-şi verse conţinutul. Am apucat-o de mână. Mi-a zâmbit, izbutind în sfârşit să desprindă prăjitura. „Şi apoi, există un adevărat mesaj în ceea ce spune... E foarte, foarte puternic!” Gura i se rotunjea rostind cuvintele, vârful limbii se ivea delicat, culegea o firimitură de prăjitură. Mi-am dat în cele din urmă seama că mă aflam acolo, în sala aceea, alături de femeia care lăuda un film ce tocmai fusese proiectat în avanpremieră. În subteranele amintirilor mele, îl vedeam încă pe soldatul care căzuse şi pe care noi îl acopeream cu o faţă de masă, simţeam încă mirosul oraşului african sub împuşcături, iar în străfundul galeriilor, în anii mai îndepărtaţi, se desenau alte oraşe, alte chipuri încremenite în moarte... Femeia părea că îmi aşteaptă răspunsul. I-am arătat că am aceeaşi părere, repetând ca un ecou ultimele cuvinte. Trebuia să mă întorc în prezent.

Pentru a reveni în acest prezent parizian, era de ajuns să-mi identific, sub noua lor deghizare, vechile cunoştinţe. Femeia cea blondă care îmi vorbea despre film era tot blonda pe care o mai întâlnisem de o sută de ori, în adunările în care

trăgeam nădejde să dau de urmele tale. De la ultima întâlnire, întinerise cu vreo zece ani, îşi schimbase culoarea ochilor şi ovalul feţei, îşi lungise nasul, îşi schimbase numele şi meseria. Era, desigur, o altă persoană, dar la fel de perfect mulată în acel tip feminin auriu, zâmbitor şi de un vid aproape agreabil. Ceva mai departe, într-o curtenitoare înghesuială în jurul meselor, bărbatul masiv şi grizonant care, de data asta, era fost ministru, avea păr mai puţin şi adoptase o voce mai nazală, dar tot ironică. Manevrând cu mare îndemânare un cleşte pentru prăjituri, îşi servea soţia, care îşi apropiase farfuria. Şi glumea, iar persoanele care îl înconjurau zâmbeau, în timp ce se străduiau să-şi strecoare furculiţele prin cadrilul braţelor, ca să-şi capete felia de prăjitură sau porţia de salată.

L-am regăsit de asemenea pe tânărul de cincizeci de ani, intelectualul care cunoştea adevărul. Era acum mai în vârstă decât cu două săptămâni în urmă şi alesese, în locul buclelor negre de data trecută, o coafură linsă, cu reflexe cenuşii, dar ceea ce spunea ar fi putut fi spus, cuvânt cu cuvânt, de dublul său care vorbise despre „ţara-fantomă". Îşi umpluse deja farfuria şi făcea acum conversaţie cu un bărbat foarte corpolent, cu părul adunat într-o coadă la spate şi înveşmântat în negru, autorul filmului care tocmai fusese proiectat. Aşezat într-un mic cerc de invitaţi, cei doi formau, involuntar, un cuplu de varieteu, omul slab şi omul gras, iar vorbele lor corespundeau acestei diferenţe fizice: cel slab, intelectualul, modula şi dezvolta cuvintele savant-fruste, „venind din măruntaie", ale celui gras. Iar grasul, artistul, îşi începea frazele cu „pe mine mă doare-n cot de istoria oficială" şi se pornea să explice că „arhivele trebuie să le înfuleci pe nemestecate". Ceea ce m-a atras spre cercul lor au fost spusele unei femei. Înaltă, osoasă, cu profil masculin (mi-am amintit de jurnalista literară care

jucase tipul ăsta parizian ultima oară), era, în seara aceea, funcţionară la Cultură. „Ar trebui să arătaţi filmul dumneavoastră la Moscova, trebuie să cunoască şi ei realitatea asta...”, îi spuse ea cineastului, cu autoritatea aceluia care acordă subvenţiile.

La Moscova... Mă obişnuisem să interceptez aceste evocări ruseşti. Dar şi mai decisivă încă decât acel reflex a fost pofta de a vedea chipul celui care putuse face acel film. De la locul meu, nu-i vedeam decât spatele foarte lat şi coada care cobora peste cămaşa din mătase neagră. M-am tras mai aproape.

... Filmul se numeşte *Preţul întârzierii*. În alb-negru, căci era vorba mai ales de arhive din Al Doilea Război Mondial. În primele minute, se vedeau soldaţi sovietici care mâncau, mergeau de colo-colo, râdeau, stăteau aşezaţi, fumând, dansau în sunetele unei armonici, se bălăceau într-un râu, scuturându-se de apă. Apărea apoi Stalin, trăgând din pipă, cu un aer zâmbitor şi viclean totodată, iar vocea din *off* anunţa, pe tonul unui verdict, că omul acela era vinovat de... (aici vocea făcea o pauză)... încetineală. Înaintarea armatelor sale era cu mult mai puţin rapidă decât ar fi putut fi şi decât ar fi trebuit să fie. Rezultatul: mii şi mii de morţi în lagăre, care ar fi putut fi eliberaţi mai devreme de armata ce înainta în ritm de ţestoasă. Arhivele preluau spusele, arătând grămezile de trupuri, liniile de sârmă ghimpată, clădirile joase, ale căror coşuri îşi scuipau fumul negru. Şi fără nicio tranziţie, se vedeau iarăşi soldaţii cu chipuri late şi zâmbitoare, un *gros-plan* cu un fumător care făcea frumoase rotocoale albe în aer, cu celălalt soldat cu chipiul tras pe ochi, care dormea sub un copac. Iar câteva imagini mai departe, puteau fi iarăşi văzute schelete vii în pijamalele vărgate, ochi măriţi de suferinţă, trupuri goale, descărnate, care nu mai aveau în ele nimic omenesc. Vocea din

off începea să adune cifre: întârzierea acumulată de soldaţii aceia trândavi, numărul victimelor care ar fi putut fi salvate... Existau în filmul ăsta câteva găselniţe tehnice. La un moment dat, ecranul se împărţise în două. În jumătatea din dreapta, secvenţa defila cu încetinitorul, fixând soldaţii care se deplasau cu pas de somnambuli. Iar jumătatea din stânga, într-un ritm accelerat, arăta cadavrele în veşminte vărgate, care umpleau la iuţeală un cimitir de trupuri. În secvenţa finală, aceste două realităţi juxtapuse îşi pierdeau contururile şi se vedeau în transparenţă blindatele şi soldaţii americani, în chip de eliberatori, în faţa porţii unui lagăr.

N-ar fi trebuit să intervin. Cu atât mai mult cu cât ştiam cât era de inutil. Sau măcar trebuia s-o fi făcut altfel. Am vorbit de frontul întins pe mii de kilometri între Baltica şi Marea Neagră, de ofensivele în marş forţat pe care Stalin le lansa pentru a salva trupele americane bătute în Ardeni, de numărul prosteşte de aritmetic al soldaţilor care trebuia să moară cu miile, zilnic, pentru a deplasa linia acelui front cu câţiva kilometri mai la vest...

Cineastul cel gras, afundat într-un fotoliu, se aşeză atunci picior peste picior şi răsturnă paharul pe care vecina lui îl pusese pe jos. Izbucni în râs, scuzându-se, vecina îi întinse un şerveţel de hârtie cu care îşi tamponă partea de jos a pantalonilor stropiţi, toată lumea începu să se foiască, eliberată parcă de acest intermezzo. Şi îmi aruncă, deja pe un ton de ceartă, ursuz şi persiflant:

— Bine, bine, numai că pe mine mă doare-n cot de toată istoria asta oficială, de Stalin, de Jukov şi de toată trăncăneala. Eu deschid o arhivă ca pe o cutie de conserve, o înfulec şi o scuip exact cum e, pe ecran...

Şi-a dat probabil seama că după ce o „înfulecase” nu mai putea s-o scuipe exact cum era, aşa că se grăbi să corecteze imaginea printr-o intonaţie mai agresivă:

— Doar n-o să ne îndrugi vechile baliverne cu cele douăzeci de milioane de ruşi ucişi în război!

Intelectualul cu părul cu reflexe cenuşii nuanţă:

— Marele atu al propagandei naţionaliste.

Conversaţia deveni generală.

— Pactul germano-sovietic (interveni fostul ministru).

— Fără americani, Stalin ar fi invadat toată Europa (femeia încă tânără, care vorbea de parcă recita o lecţie).

— Ştiţi, în cele douăzeci de milioane se aflau desigur şi toţi cei care mureau de bătrâneţe. În patru ani, asta înseamnă ceva lume! (fostul ministru).

— Masacrele de la Katyn... (funcţionara de la Cultură).

— Datoria de memorie... (intelectualul).

— Căinţa... (bărbatul care, cu câteva minute în urmă, se ciocnise uşor de o femeie în faţa mesei pe care erau aşezate salatele şi făcuse o strâmbătură mâhnită: la fel ca acum, când vorbea despre căinţă).

— Ascultaţi, e foarte simplu. În arhivele pe care le-am cercetat la Moscova, se vede negru pe alb: dacă ruşii n-ar fi tărăgănat în Polonia şi în Germania, ar fi putut fi salvaţi cel puţin o jumătate de milion de oameni! Aşteptaţi, puţină contabilitate nu strică...

Autorul filmului scoase o agendă, a cărei copertă se deschidea cu un mic calculator de buzunar. Mai multe persoane înclinară capul pentru a-i urmări mai bine explicaţiile. Mi-am auzit propria voce, ca din afară, răsunând pe deasupra capetelor aplecate. Am încercat să spun că, la eliberarea unui lagăr, soldaţii nu puteau utiliza artileria şi nici grenadele de asalt, şi că adesea trebuia să înainteze fără să tragă, pentru că germanii se apărau în spatele prizonierilor şi că din

două sute de oameni dintr-o companie, nu mai rămâneau decât vreo zece, la sfârşitul luptei...

Vorbele astea inutile au fost întrerupte de soneria unui telefon din geanta cuiva. Începură cu toţii să-şi pipăie buzunarele, să scotocească prin genţi. Cineastul îşi dibui în cele din urmă aparatul în buzunarul hainei. Bombănind, îşi extrase corpul din fotoliu şi se îndepărtă câţiva paşi. Fără el, conversaţia se fărâmiţă pe perechi, se pierdu în vacarmul sălii.

Am străbătut mulţimea, încercând să mă scutur de dezgustul că spusesem prea multe. Dar vorbele rostite reveneau necontenit, cu o intonaţie tot mal iremediabilă: „Fără artilerie... Cu mâinile goale... scuturile umane...” În privirile pe care le întâlneam, mi se părea că ghicesc soiul acela de înţelegere ironică, pe care cineva o poate avea pentru o stângăcie, la urma urmei anodină. Îmi spuneam că ar fi fost mai lesne să mă fac înţeles de ofiţerul acela al Wehrmacht-ului, care răcnea în piaţa fortăreţei din Brest-Litovsk, decât de oamenii ăştia care-şi sorbeau băuturile.

Oprindu-mă într-un colţ, în faţa ferestrei, lângă un pian împins la perete, m-am uitat o clipă la cei din sală, la micul grup din jurul meselor cu resturi de mâncare, la cercul pe care tocmai îl părăsisem, la alte grupuri şi la cineastul pe care la început nu-l zărisem. Aşezat pe taburetul de la pian, striga în telefon tot răsucindu-se brusc, cu mişcări care corespundeau energiei replicilor sale:

— Ascultă, da’ eu nu-s instituţie filantropică! Deja ne costă şi ochii din cap... Da, da’ atunci să-şi scadă comisioanele. Nu, nu mai bate câmpii, eu nu pun cuţitu’ la gâtul nimănui... Şi nici pistolul la tâmplă, asta voiam să zic... Trebuia să fii ultimul dintre dobitoci, ca să le propui un milion şi jumătate. Da, da’ era o chestie calculată, amice. Aşteaptă, am să-ţi spun numaidecât. Cu condiţia să se păstreze procentul pe care l-am spus, tu vei avea, cu totul...

Aşeză pe capacul pianului agenda-calculator şi începu să calculeze şi să comunice rezultatul interlocutorului său. Dacă şi-ar fi ridicat capul, ar fi citit în ochii mei un soi de admiraţie...

În clipa aceea, mi-am reamintit de soldat. Înconjurat de camarazi, se oprea la marginea a ceea ce fusese cu siguranţă un râu îngust, transformat acum în apă stătătoare, astupată de rămăşiţe omeneşti şi de cadavre. După câteva clipe de şovăială, intra în lichidul brun la culoare, ceilalţi îl urmau, se cufundau apoi până la piept şi ieşeau din nou la suprafaţă, acoperiţi de o spumă lipicioasă. Şi începeau să alerge spre şirurile de sârmă ghimpată, spre miradoare...

Înţelegeam acum că în discuţia absurdă de după film, ar fi trebuit să vorbesc tocmai despre acel soldat. Să vorbesc doar despre cele câteva minute dintre momentul în care se afunda în terciul brun ce conţinea mii de morţi în suspensie, şi secunda în care, conştient încă, îşi ducea mâna la obrazul pe jumătate smuls de o schijă... Da, ar fi trebuit să explic, să spun că tocmai vederea acelei ape încetinise goana soldaţilor (Oh, încetineala aceea rusească!). Nimic nu-i mai putea uimi, nici sângele, nici nesfârşita diversitate a plăgilor, nici rezistenţa trupurilor care, aşa, dezmembrate, sfârtecate, oarbe cum erau, se agăţau de viaţă. Dar spuma aceea cenuşie, vieţile acelea făcute praf şi pulbere... Soldaţii băteau pasul pe loc, de parcă ar fi fost la hotarul a ceea ce mintea nu putea concepe.

L-am văzut atunci, în faţa mesei rămase aproape goale, pe cineastul care sucea între degete un pahar, ca să vadă dacă nu cumva băuse cineva mai înainte din el. O femeie tânără (cea care spusese că Stalin ar fi putut invada Europa), silită să strige, din cauza zgomotului, îi vorbea apropiindu-şi gura de urechea lui, adresând urechii un întreg joc de mimică, de parcă organul acela ar fi putut s-o vadă. Îndărătul unduirii capetelor,

intelectualul cu părul cu reflexe cenuşii vorbea înconjurat de siluete feminine, iar mâinile lui făceau pase magnetice, ca un hipnotizator. În cercul format în jurul fostului ministru şi al soţiei sale cu aer de adolescentă, se pufnea în râs.

Ideea de a vorbi despre soldat mi se păru deodată neverosimilă. Nu, trebuia pur şi simplu să încerci să-i presupui prezenţa mută, nevăzută, undeva, în sala aceea peste care plutea mirosul sosurilor şi al vinului vărsat pe covor. Trebuia să-i urmăreşti privirea – mai întâi aţintită pe secvenţele filmului, apoi pe gurile care mâncau, gustau din vin, zâmbeau, vorbeau despre lagăre. Privirea soldatului nu judeca, se aşeza peste lucruri şi peste fiinţe, cu o detaşare amară şi pricepea totul. Pricepea că toţi cei care vorbeau în sala aceea despre milioanele de victime, despre căinţă, despre datoria memoriei, minţeau. Nu că victimele acelea n-ar fi existat. Soldatul încă mai păstra urme de rămăşiţe omeneşti lipite de mâini, de cutele tunicii. Dar la vremea martiriului şi a morţii lor, fiecare dintre ele avea un chip, un trecut, un nume pe care nici măcar înmatricularea tatuată la încheietura mâinii nu izbutise să-l şteargă. Acum, ele erau toate comod grupate în milioanele anonime, o armată de morţi neîncetat expuşi în marile bazaruri de idei. Soldatul ghicea fără greutate că în film, clădirea aceea lugubră, care scuipa fum negru şi producea cenuşă umană, devenise un fel de întreprindere de familie pentru cineast şi pentru prietenul lui. Şi, în calitate de buni vânzători, omul cel gras cu agenda-calculator şi prietenul lui slab, cu voce categorică, ei, dar şi dublurile lor omniprezente, nenumărate, trimiteau apeluri asurzitoare, îi invectivau pe indiferenţi, îi blestemau pe increduli. Nu lăsau nicio clipă în linişte milioanele de morţi, reiterându-le chinul în faţa camerelor de luat vederi, în paginile ziarelor, pe ecrane. În fiecare zi trebuia născocit ceva nou. Când era vorba despre chipul fals-pocăit al unui

episcop care se pierdea în căinţă, când era vorba despre poliţişti, înfăţişaţi ca nişte penitenţi de neconsolat, care cereau iertare pentru erorile colegilor lor de acum o jumătate de veac. Într-o altă zi, găselniţa asta nemaipomenită! De ce, adică, să nu-i poţi acuza de încetineală pe soldaţii care eliberau lagărele? Nici cei slabi, nici cei graşi nu se săturau să invoce memoria, dar, în mod ciudat, vacarmul lor îndemna la uitare. Căci vorbeau despre milioane fără chip, aidoma acelor zerouri fluide pe care le desenau calculatoarele lor de buzunar...

Ştiam că soldatul nu şi-ar fi dat osteneala să dezmintă, să polemizeze. Privirea sa ar fi fost mută. Ar fi observat sala şi ar fi notat cu siguranţă o singură impresie, care rezuma absolut tot: urâţenia. Urâţenia cuvintelor, urâţenia gândurilor, urâţenia minciunii împărtăşite. Extraordinara urâţenie a acelui tânăr chip feminin aplecat spre urechea cineastului, a acelui trup tânăr, lung şi mlădiu, arcuit de ipocrizia cuvintelor pe care bărbatul le asculta cu indulgenţă paternă. Urâţenia tuturor acelor chipuri şi trupuri lustruite parcă de discuţie şi frecându-se unele de altele, în agreabila căldură a clanului. Nesfârşita urâţenie a acelei Franţe.

Nu, soldatul nu s-ar fi gândit la toate astea. Prezenţa lui tăcută l-ar fi plasat departe de trupurile bine hrănite, de minţile care gândeau corect, de hipnotizatorii memoriei şi de traficanţii milioanelor de morţi. Exista, în acea zare îndepărtată, linia de sârmă ghimpată peste care el căzuse, transformându-şi trupul în pasarelă pentru cei ce veneau în urma lui. Existau, deja dincolo de moartea lui, clipa în care, în lagărul eliberat, se pierdea ecoul ultimei împuşcături, minutele vagi în care soldaţii care supravieţuiseră, rătăceau printre barăcile cu porţile larg deschise, în mijlocul trupurilor aşezate după bunul plac al morţii, minute lungi în care se deprindeau să se simtă vii,

să vadă liniştea văzduhului, să audă. În acele prime clipe se afla rănitul care avea uniformă de disciplinar, un soldat tânăr, prăvălit lângă peretele unei barăci, cu mâinile încrucişate peste pântece şi pline de sânge. Striga, cerând apă. Dar ceilalţi, cufundaţi încă în surzenia pricinuită de cele din urmă explozii, nu-l auzeau. În arzătoarea coacere a durerii, i se părea că nimeni din univers nu-l auzea ţipând. Se înşela. Un om venea spre el, foarte încet, căci se temea să nu cadă. Omul acela, fără carne, fără muşchi, acoperit de zdrenţe vărgate, înainta ca un copil care învaţă să meargă şi tot echilibrul lui stătea în strachina veche, umplută cu apă, pe care o strângea în mâini. Era apa pe care o aduna din minuscula picurare a unei ţevi. Apa care deja salvase. Disciplinarul rănit l-a văzut pe prizonier, i-a văzut ochii duşi în fundul capului emaciat şi a tăcut. Nu mai existau pe lume decât cele două priviri care mergeau încet una spre cealaltă.

Mă gândeam la prizonierul acela, cu o bucurie pe care nu izbuteam să mi-o explic. Îmi spuneam doar că privirea lui nu era înregistrată pe niciun calculator de buzunar care aduna milioane şi nici înscris pe vreo listă oficială cu martiri. Nimeni nu-mi impunea amintirea lui, dar el trăia în memoria mea, o fiinţă singulară în toată dureroasa frumuseţe a gestului său.

Strecurându-mă spre ieşire printre grupurile de invitaţi, m-am încrucişat cu femeia cu aspect de adolescentă. În zgomotul din jur, n-am prins decât sfârşitul cuvintelor pe care mi le adresa:

— ... captivant!

— Da, era foarte interesant, am repetat cu aceeaşi intonaţie.

Mi-a strâns mâna şi m-a făcut să mă aplec, trăgându-mă uşor spre ea:

— Era foarte just ceea ce aţi spus despre pactul germano-sovietic, a spus ea, făcând ochii

mici, în semn de complicitate.

— Numai că, vedeţi... Nu eu am...

— Şi apoi istoria aceea de la... cum aţi spus, de la Katyn. Ce întâmplare neplăcută! Reţineţi, eu n-am avut niciodată încredere în polonezi.

— Da, numai că acolo, ruşii au fost cei care i-au...

— Ştiţi, fiica mea are o prietenă rusoaică, o femeie tânără, fermecătoare, foarte cultivată, vorbeşte trei-patru limbi şi cunoaşte lumea întreagă. Va trebui odată să faceţi cunoştinţă. Şi pe deasupra e violonistă...

Când am aflat amănuntul ăsta, am urmărit neatent restul povestirii. Violonista afirma: „Râcâie puţin rusul şi-ai să dai peste un tătar.” Formula o încânta pe femeia cu aspect de adolescentă. Căutam în ritmul respiraţiei ei, ascultând-o, pauza care mi-ar fi îngăduit s-o şterg de acolo. Numai că suflul pe care-l conţinea pieptul acela slăbuţ părea nesecat. „Râcâie polonezul şi te asigur c-o să dai peste...”, mă trase ea mai aproape pentru a-şi încheia raţionamentul. „Nu, dar mai sunt şi din cei care nu-s aşa!”, am protestat eu, în zadar.

În clipa aceea, în spatele femeii cu aspect adolescentin, în mijlocul grupurilor şi al perechilor, am văzut un chip de bărbat care, întors din profil, mi s-a părut cunoscut şi greu de recunoscut, totodată. L-am fixat. Profilul părea că zâmbeşte şi unei alte persoane, decât interlocutorului. Am încercat să-mi amintesc, dar, cu mult înainte să se precizeze printr-un nume sau loc, chipul a dispărut dincolo de invitaţii care se perindau.

Am izbutit, între sfârşitul unei expuneri şi începutul alteia, să strecor un scurt rămas bun şi să mă cufund în mulţime, smulgându-mi mâna dintre degetele naratoarei. „Pactul, Katyn, reputaţia iremediabilă a polonezilor...”, îmi spuneam că, în mod straniu, acest ghiveci monden era un răspuns

ocolit la minciunile hipnotizatorilor memoriei... I-am văzut împreună pe cineast şi pe intelectual, un pic la o parte de ceilalţi. Un crâmpei de frază din conversaţia lor a pătruns până la mine, prin vacarmul din jur: „...mâine vei avea deja hârtia de la Jean-Luc, iar joi...”

În ghereta paznicului, televizorul clipea, transmiţând ultimele minute ale unui meci. În picioare, în pragul uşii, omul avea un aer obosit şi încă marcat de emoţia spectacolului. „Patru la unu! N-am mai văzut aşa ceva...”, exclamă el, remarcând privirea mea spre ecran şi neîndoindu-se nicidecum că putea cineva să nu fie surprins de scor. Mi-am spus că meciul era difuzat în timpul proiectării filmului.

La ieşire, s-a format o îmbulzeală, cea de la sfârşit, cea mai flecară, care se împrăştia cel mai încet. Am aşteptat ca invitaţii să se scurgă unul câte unul prin deschizătura îngustă a uşii. Deodată, într-o repetiţie tulburătoare, am zărit chipul unui bărbat, profilul acela discret-surâzător, al cărui zâmbet, după cum constatam acum, părea că ţine seama de prezenţa mea. La fel ca mine, omul aştepta să se scurgă mulţimea. Am făcut câţiva paşi în direcţia lui. A întors uşor capul. Era Şah.

„Trebuie să fie pe undeva o ieşire a artiştilor...” Şah rosti cuvintele în şoaptă, ca pentru sine, şi, ferindu-se de mulţimea care continua să blocheze uşa, începu să urce o scară în fundul holului. L-am urmat.

Am ajuns pe balconul unui mezanin cu geamuri, care dădea ocol sălii, deja pe jumătate golită de invitaţi. Vocile care urcau semănau cu acelea ale vânzătorilor la închiderea târgului, ridicate şi ascuţite, dar în mod inutil, printre cumpărători puţini la număr. Se mai puteau auzi, ca o serie de mici ventuze pe care cineva le dezlipeşte, ţucăielile de rămas-bun, însoţite de miorlăielile de politeţe. Oamenii de serviciu făceau ordine pe mese, trăgeau fotoliile. Şah aruncă din fugă o privire sălii, apoi se întoarse spre mine şi am văzut pe chipul lui o expresie obosită, care părea să însemne: „Nu-i nimic de făcut!”

Cunoştea, desigur, cealaltă ieşire care, după modelul sălilor de cinema, dădea într-o stradă cufundată în întuneric, în care cu greu puteai recunoaşte imediat faţadele clădirilor. „Te-am ascultat perorând adineaori”, zise el, după ce ne-am instalat într-o braserie. „De altfel, eram cu siguranţă singurul care te asculta”, mai adăugă el, zâmbind uşor. Am stat o vreme fără să spunem nimic. Dincolo de ferestrele transparente ale braseriei, defilau grupuri de tineri care scandau, zbierând, victoria echipei lor şi agitau drapele în culori de bâlci.

— Da, te-am ascultat, dar în realitate venisem ca să-l întâlnesc pe unul dintre sponsorii filmului... Te las să ghiceşti cine e?

— Vreunul dintre funcţionarii de la Cultură, care finanţează genul ăsta de spanacuri pseudo-documentare, pe banii contribuabilului francez?

— Nu, n-ai ghicit.

— Un fost stângist, devenit magnat al presei şi mereu în luptă cu imperialismul sovietic?

— Nici asta. Văd că anii de inactivitate te fac să-ţi pierzi antrenamentul. Ei?

— Habar n-am. Cineva pe care-l cunosc?

— Cineva pe care l-ai întâlnit şi care, în vremurile acelea îndepărtate, se numea Mr. Scalper. Îţi mai aduci aminte, făceam multe glume pe seama numelui ăsta, atât de nimerit. În fine, îl cunoşteai mai bine decât mine...

— Da, acum mi-aduc aminte. Ron Scalper, negustorul de arme cu gusturi aproape artistice. Pleca cu două-trei zile înainte să înceapă măcelurile. S-ar fi zis că mirosea că va curge sânge. Şi avea obiceiul să le spună „văzătorilor" care rămâneau să filmeze performanţele tunurilor lui: „Faceţi-mi câteva clişee în alb-negru cu nişte africani, astea ies uneori mai bine..." Îţi venea cu adevărat să-l scalpezi... Aşadar, s-a reconvertit, trecând la mecenat?

— Mai cu seamă îi merge foarte bine, de atunci. Conduce o mare firmă americană care are mai multe fabrici de armament, un institut de cercetări, câteva reviste de specialitate, E printre cei mai buni din lume în materie de lansatoare de proiectile antitanc...

— Bine, dar ce-i cu filmul? Are chef să se răscumpere sau e vorba despre altceva? Nu-l văd deloc vărsând lacrimi, fie şi de crocodil, în faţa mormanelor de cadavre din lagăre.

— Nu, filmul nu e decât publicitate ameliorată. Au un serviciu care se ocupă de agit-prop[3]. Concurenţa e dură în comerţul cu arme, doar ştii bine. Nu mai e de ajuns să se proiecteze filmele turnate de „văzători" şi destinate câtorva persoane oficiale. Trebuie prelucrată în profunzime opinia ţărilor. Trebuie ca oamenii să fie deprinşi cu ideea că cei care i-au salvat mereu au fost americanii şi că ruşii nu mai ştiu nici cum să

fabrice nişte cratiţe zdravene. Întreaga Europă de Est va fi echipată cu arme americane. Contracte de zeci de miliarde. Americanii nu vor mai avea în curând nici măcar un singur şomer. Merită, aşadar, să finanţezi câteva filme şi să duci câteva mici războaie, pe ici, pe colo, doar ca să testezi producţia.

— Şi tu crezi că toată societatea asta mondenă de adineaori o să-şi mai amintească de filmul ăsta, mâine?

— Dar soiul ăsta de produse e conceput, nu ca să-ţi aminteşti, ci pentru ca să te facă să uiţi. Să uiţi de bătălia pentru Moscova, să uiţi de Stalingrad, de Kursk... Am vorbit cu sponsorul: următorul episod e deja în curs de fabricare. Se va numi *Soldaţii libertăţii*. El-Alamein, luptele din Pacific, debarcarea din Normandia, eliberarea Europei – şi iată tot cel de-Al Doilea Război Mondial. Mai ales, niciun cuvânt despre frontul din Răsărit. Nici n-a existat Şi pe deasupra, mai vorbea şi cu o seriozitate foarte sinceră: „El-Alamein este prima mare victorie, adevărata cotitură a războiului!” A războiului lor...

Şah coborî glasul, îmi zâmbi şi adăugă pe un ton de scuză:

— Iată că m-am apucat să-ţi repet pledoaria...

Tăcu, apoi, nedorind să lase impresia unui om jignit, reluă cu o intonaţie în care nu mai răsuna nicio notă de ciudă:

— Ştii, la urma-urmelor, trecutul ăsta traficat este, poate, pentru ei, şi un mod de a nu se mai gândi la el. Eu bombănesc, pentru că am văzut în bătălia de la Kursk şenilele tancurilor acoperite de carne zdrenţuită, mi-amintesc de aversa care s-a abătut seara peste miile alea de tancuri, iar apa fierbea şi făcea aburi peste oţelul fierbinte... Dar dinozaurii de soiul meu vor dispărea în curând, cât priveşte noile generaţii, încearcă numai să le vorbeşti despre Kursk. Ar însemna să le strici

plăcerea de viaţă. „Uită-te la imbecilul ăsta, o să fie strivit...”

Pe stradă, suporterii cu drapele şi cu sticle înaintau printre maşini, care îi evitau claxonând.

— Şi ca să-şi promoveze examenele, au să repete ceea ce au fost învăţaţi: a fost odată un Hitler rău, care nu-i iubea pe evrei şi care a omorât şase milioane dintre ei şi ar mai fi omorât încă şi mai mulţi, dacă n-ar fi coborât americanii din văzduh, cu jeepurile lor şi cu tabletele lor de ciocolată. Iar lucrul cel mai greu pentru ei va fi să înveţe pe de rost numele lagărelor. Dar au să născocească cine ştie ce şmecherie mnemotehnică. La şcoală, aşa învăţam numele celor cinci mari lacuri din America: Erie, Michigan, Huron, Superior, Ontario. Sună ca un fel de rimă la ureche, nu-i aşa? Au să găsească una şi pentru Buchenwald...

Am simţit, în tonul aparent frivol al vocii lui, dorinţa de-a mai întârzia întrebările pe care nu le puteam evita. Îi priveam cu atenţie chipul, îmbătrânit aşa cum îmbătrânesc chipurile oamenilor de acţiune, transformând pericolele depăşite, în reflexe de fermitate şi în linii de forţă. Şi mi se părea un lucru tot mai ireal ca omul ăsta să-mi poată spune, peste câteva minute, unde te puteam găsi.

Şah băgă de seamă la rândul său că vorbeam despre film, pentru a nu spune ceea ce întâlnirea noastră dezvăluise deodată. Tăcu dând din cap, apoi spuse, uitându-se pe geam:

— Acestea fiind zise, astă-seară, văzând zumzăiala aia pariziană, îmi spuneam, aşa cum îmi spun adesea când vin în ţara asta, că pe amicul nostru Jansac – ţi-aduci aminte de agentul ăla cu care am purtat negocieri la Aden şi care a murit chiar după eliberarea ostaticilor – da, îmi spuneam că în loc să-i repatrieze trupul, legionarii mai bine l-ar fi îngropat într-un mormânt săpat printre stâncile alea negre, din faţa Adenului, de cealaltă

parte a strâmtorii Bab al-Mandab. Nu izbutesc să mi-l închipui trăind sau murind aici, în ţara asta, aşa cum s-a schimbat...

N-am mai aşteptat şi i-am pus întrebări despre tine. Ştiam că prima notă din glas îmi va spune deja foarte mult. Mi-a aruncat o scurtă privire, a cărei duritate m-a cercetat cu o întrebare nerostită, spunându-mi parcă: „Pe mine mă întrebi?” Însă cele spuse au şters imediat nota de reproş.

— Nu ştiu ce i s-a întâmplat. În orice caz, nu te-aş fi revăzut niciodată, doar ca să-ţi anunţ că a murit. Condoleanţele rudelor şi ale prietenilor nu erau genul ei. Cât despre tine, gândeşte-te bine, adesea e mai liniştitor să trăieşti păstrându-ţi o urmă de speranţă. Atâta timp cât nu ştii...

— Tocmai, că aş vrea să ştiu.

Şah avu iarăşi privirea aceea înăsprită, apoi îmi destăinui, fără tragere de inimă:

— Ultima ei identitate era germană. O nemţoaică, o femeie care trăise mult timp în Canada şi se întorcea în Europa. Aşa că poţi renunţa la cercetările tale printre ruşi. Nu-ţi pierde vremea, nu vor exista printre rusoaicele care trăiesc la Paris decât violoniste petersburgheze, prostituate ucrainence şi soţii moscovite, iar uneori toate trei într-o singură persoană... O să vin din nou în Franţa peste vreo zece zile, sper să ştiu până atunci măcar în ce ţară va trebui s-o cauţi.

Am avut răgazul, înaintea unei noi întâlniri, să pricep ce anume se schimbase în persoana lui Şah. Ar fi fost mai simplu să zic: a îmbătrânit. Sau să explic acreala din vorbele lui, prin dispariţia ţării pe care o slujise atâta amar de ani. Era însă altceva. Acum lucra fără nicio protecţie, ca un acrobat fără plasă, şi mai ales fără nicio speranţă că va fi schimbat, în caz de eşec, pe un occidental, aşa cum se făcea odinioară. Când l-am revăzut, i-am vorbit despre asta. Spuneam că la Moscova, mai degrabă se gândeau să deschidă conturi în

Elveţia, decât să asigure repatrierea unui agent. A zâmbit: „Ştii, într-o bună zi, bunul Dumnezeu o să ne repatrieze pe toţi.”

În seara aceea, ziua celei de a doua întâlniri, vorbeam tocmai despre anii în care totul se răsturnase la Moscova. Anii în care Kremlinul se transforma într-o enormă tumoră mafiotă, ale cărei metastaze minau întreaga ţară. Anii în care, la fel ca în panica unei înfrângeri, erau abandonaţi aliaţii de ieri, erau încheiate războaiele, era nimicită armata. Vremea în care prăbuşirea imperiului distrugea, ochi după ochi, reţelele de informaţie ţesute în cursul celor şaptezeci de ani de existenţă. Vremea în care nu ştiam dacă un agent de legătură absent la întâlnire fusese interceptat de americani sau vândut de ai noştri. Vremea în care te văzusem cum te pierzi, într-o zi, în mulţimea aeroportului de la Frankfurt, după câteva cuvinte de rămas bun, voit lipsite de însemnătate.

Şah m-a pus să-i vorbesc despre plecarea ta, despre lunile care o precedaseră, despre colegii pe care îi văzuserăm la momentul respectiv. I-am povestit cum am rămas asediaţi în restaurantul turnant, din centrul unui oraş aflat sub gloanţe şi, mergând înapoi, spre trecut, săptămânile petrecute la Londra, apoi, mai departe încă, dispariţia cuplului care trebuia să ne înlocuiască: Iuri şi Iulia. Remuşcările tale că n-ai ştiut să-i ocroteşti...

— Cum era Iuri ăsta? mă întrerupse brusc Şah.

— Blond, destul de bine legat, cu un zâmbet plăcut.

— Asta ştiu, am văzut fotografiile. L-ai auzit vorbind engleză?

— Hm... nu, de ce?

Şah nu răspunse, se uită la mine fix, apoi se frecă pe frunte.

— Ceea ce e aproape sigur este că ea a trăit câtva timp în America. Am adresele, persoanele de

legătură. Dar apoi, a fost harababura cea mare de la Centru şi destule schimbări în servicii, aşa că de atunci e greu să-i dai de urmă... Dacă vrei, mai vorbim despre treaba asta, la sfârşitul lunii, am să văd atunci mai limpede.

Şah venise la întâlnirea asta cu o valiză care încă mai avea etichetele de la aeroport. Bagajul ăsta, pe care-l trase cu grijă lângă masa noastră, mi-a amintit puternic de viaţa nomadă pe care o dusesem împreună cu tine şi pe care omul ăsta continua s-o ducă, într-o necontenită horă de oraşe, hoteluri, dimineţi de iarnă într-o cafenea goală, în care şuieră percolatorul de cafea şi în care un client, sprijinit cu cotul de tejghea, îi vorbeşte barmanului, care dă din cap fără să-l asculte... Şi valiza asta. Îmi prinse privirea şi-mi spuse zâmbind:

— Lucrul cel mai de preţ nu e în valiză, e aici.

Bătu uşor cu palma peste o servietă din piele, pusă pe banchetă.

— Două milioane de dolari. E preţul care mi se cere pentru teancul ăsta de hârţoage. Documentaţia tehnică, completă, pentru un elicopter de luptă. O minune. Mă întreb cum de pot inginerii ăia, care nu-s plătiţi cu lunile, să fabrice încă maşinării de nivelul ăsta. Elicopterele Apache americane sunt, pe lângă astea, nişte cutii de conserve zburătoare. Dar Rusia rămâne fidelă sieşi. Inginerii nu încasează nimic, iar mafioţii care organizează scurgerile îşi cumpără vile în Bahamas... Servieta asta va pleca din nou, mâine, spre Moscova, numai că, vezi tu, lucrul cel mai nebunesc e că eu nu ştiu dacă cei de la Centru vor fi cu adevărat fericiţi s-o recupereze. Probabil că cel care o s-o primească aşteaptă mai degrabă depunerea comisionului vânzării...

Ghicind în ce anume consta munca lui de acum, m-am gândit iarăşi la acrobatul fără plasă. Ştiam din experienţă că absenţa asta totală de

protecţie putea, în cazuri extreme, să devină un mare avantaj. Şah îl trăia, neîndoielnic, astfel. Vidul acela, care îl separa doar pe el de moarte, îl elibera. Nu trebuia să mai ţină seama de moarte, nici să domine frica, nici să prevadă tot soiul de paveze sau de ieşiri de siguranţă. Îi întâlnea pe cei care aduceau din Rusia valijoarele burduşite cu secrete de vânzare, făcea pe intermediarul unui grup de armament american, negocia, cerea timp pentru o expertiză. Cei ce vindeau, ştia bine acest lucru, nu mai erau agenţii de altădată, cu tacticile lor bine rodate şi cu rafinamentul umbrelelor ucigaşe. Cei de acum stăteau prea puţin pe gânduri, ucideau mult şi repede. Faptul că lui nu-i păsa de moarte îi uluia, luau indiferenţa asta drept o garanţie de respectabilitate cu totul americană. Şi reuşea, căci depăşea toate treptele imaginabile ale riscului.

I-am spus, cu stângăcie şi pe un ton absurd de moralizator, că treaba asta nu putea să mai dureze. Chelnerul ne puse chiar atunci ceştile pe masă şi, din nebăgare de seamă, lovi cu piciorul valiza pusă sub masă. Şah a zâmbit şi a şoptit în urma omului care se îndepărta:

— Ar fi trebuit să fie atent, valiza asta e uşor radioactivă. Da, mi s-a întâmplat să transport în interiorul ei componentele unei bombe atomice portative. Nu glumesc. Nu-ţi poţi închipui ce izbutesc tipii să scoată din Rusia. Uneori, îmi spun că vor demonta în cele din urmă toată ţara, sau ce mai rămâne din ea, şi o vor transporta în Occident. Cât priveşte bomba asta, e o adevărată jucărie. Greutate totală: douăzeci şi nouă de kilograme, şaptezeci de centimetri lungime. Un vis, pentru un mărunt dictator care vrea să se facă respectat...

Sorbi o înghiţitură, apoi continuă, cu o voce înăbuşită:

— Ai dreptate, nu te poţi juca prea mult aşa cum mă joc eu acum. Poate să meargă de zece ori, dar nu mai merge şi a unsprezecea oară. Dar, vezi

tu, dacă aş mai crede că se poate câştiga, cred că n-ar merge nici măcar o singură dată. Poate că adevăratul joc începe atunci când ştii că o să pierzi. Iar noi am pierdut deja. Elicopterul ăsta care se află în servieta mea o să aterizeze oricum în America, pe o altă filieră, cu o mică întârziere, dar totuşi îl vor avea. Aşa cum îi vor avea pe toţi cercetătorii de talent care mor de foame la Moscova. Aşa cum, într-o bună zi, vor avea planeta întreagă la picioarele lor. Cu Europa, treaba e gata făcută, aici nu mai sunt naţiuni, aici sunt ţări aduse în condiţie de subalterne... Dacă mâine americanii decid să bombardeze vreun popor găsit vinovat, slugile astea vor răspunde prezent, într-un glas. Le vor da totuşi voie să-şi păstreze folclorul naţional, ştii, cam la fel ca într-un bordel unde fiecare fată îşi are munca ei. Francezii, potrivit tradiţiei, vor scrie eseuri despre război şi îşi vor împrumuta palatele pentru negocieri. Englezii vor juca lecţia demnităţii, mama codoaşă are întotdeauna o fată care ştie să dea dovadă că are clasă. Iar germanii vor face pe târfa plină de zel, precum cea care încearcă să-şi facă uitate greşelile trecutului. Restul Europei este cantitate neglijabilă...

— Şi Rusia?

L-am întrebat fără niciun gând ascuns şi mai ales fără să vreau să-i tai vorba. Dar Şah probabil că aşa a luat-o. Tăcu, reluând apoi cu un aer de regret:

— Scuză-mă, vorbesc vrute şi nevrute. Am făcut-o de atâtea ori pe americanul solid şi cumpărător de secrete, încât am ajuns să-l detest. Un antiamericanism primar şi visceral, cum ar zice intelectualii parizieni. Trebuie să ştii să pierzi. I-am povestit într-o zi... prietenei noastre, cum a murit Sorge. A crezut, fără doar şi poate, că-i ţin un curs de propagandă patriotică, poate că n-am prea ştiut cum să procedez. Voiam doar să-i spun că, în minutul acela de pe urmă, pe eşafod, el, cel

care pierdea, cu laţul funiei petrecut deja pe după gât, a ştiut să învingă. Da, scoţând acel strigăt care astăzi te face să râzi: „Trăiască Internaţionala comunistă!” Dar cine poate ştii ce anume va atârna mai mult în balanţă, binele sau răul: toate victoriile lumii sau pumnul înălţat al acelui agent trădat de toţi...

— Şi Rusia?

Am repetat cuvintele, cu voce neutră, voit distrată, dându-i posibilitatea să nu răspundă. Însă răspunsul lui m-a uimit prin tonul de confidenţă:

— Am avut de mai multe ori acelaşi vis: trec de frontiera rusă, în tren, e iarnă, câmpuri albe cât vezi cu ochii şi nici o gară, nici un oraş, iar eu înţeleg că nu vor mai fi decât zăpezile astea nesfârşite, până la capăt... Au să fie în curând douăzeci de ani, de când nu m-am întors în ţară. Ultima persoană pe care am cunoscut-o acolo şi care trăieşte încă este prietena noastră, pe care în cele din urmă ai s-o găseşti. Pe ceilalţi ruşi i-am cunoscut pe toţi în străinătate. Cât despre cei care vin aici, să-mi vândă elicopterele alea pe hârtie, ăştia sunt deja o altă rasă. Cei care vor domni aici, după noi.

Se uită la ceas, se aplecă să tragă valiza şi, gata deja de plecare, îmi spuse, făcând cu ochiul:

— Şi, deoarece arzi să ştii ce se află în valiza asta, am să-ţi povestesc urmarea evenimentelor. Două frumoase specimene ale acestei rase noi vor descinde astă-seară în hotelul în care locuiesc, vor aştepta să se facă noapte şi vor pătrunde în camera mea. Negăsindu-mă acolo, se vor repezi la valiză. Vigilenta poliţie franceză va fi deja prevenită. Specimenele vor fi expulzate spre Moscova şi întâmpinate la Şeremetievo. Se va încerca astuparea breşei prin care îşi iau zborul elicopterele astea de luptă, precum şi alte jucărele aidoma lor, concepute de inginerii noştri înfometaţi.

A comandat un taxi şi, în timp ce-l aşteptam la ieşire, am ascultat debitul energic al ştirilor ce răsunau deasupra barului: amestec de greve, războaie, alegeri, meciuri, morţi, goluri marcate. „Nimic nu mă mai uluieşte în lumea asta, spuse Şah, uitându-se la strada cenuşie de ploaie, dar să văd că avioanele germane care bombardează Balcanii au aceeaşi cruce neagră pe aripi ca în vremea când bombardau Kievul şi Leningradul, asta aduce a glumă foarte proastă.”

— O să fie mai uşor să vorbim despre ea, acolo...

Ştiam deja ce avea să spună. Înţelesesem, după tonul vocii lui la telefon. Apoi, după expresia feţei. După tăcerea din maşină. Durerea în faţa a ceea ce urma să aflu mi se părea încă, la răstimpuri, remediabilă – ar fi fost de ajuns să fac cale-ntoarsă, să mă năpustesc spre un aeroport, să aterizez într-un oraş în care prezenţa ta, fie şi ameninţată, fie şi improbabilă, se lăsa ghicită după una dintre acele adrese despre care puteam încă să reconstitui totul din memorie: strada, casa, urma trecerii noastre cu câţiva ani mai înainte... O clipă mai târziu, conştientizam că Şah avea să-mi vorbească despre o moarte deja veche (nici numele tău şi nici privirea ta nu se legau încă pentru mine de acea moarte).

Vorbea, mergând pe drumul de ţară dintre două şiruri de copaci desfrunziţi, cu trunchiurile învineţite de licheni, năpădite de rugi de mure. Cel care nu-l cunoştea ar fi crezut că plânge. Îşi ştergea din când în când de pe obraji picăturile de zăpadă topită, zăpada care ne surprinsese pe drum. Vorbea de altfel puţin şi cu o voce neutră. Când cuvintele lui se întrerupeau, reîncepeam să percep şuierul vântului, tropăitul paşilor noştri pe drumul desfundat. Durerea făcea lumea tot mai de nerecunoscut. Mă vedeam mergând alături de un om bătrân, într-un loc pierdut în mijlocul câmpurilor fără viaţă, un om pe care-l ştiam hăituit, ajuns la capătul puterilor şi care nu era nicăieri la el acasă, un om care îmi spunea, în timp ce-şi ştergea dârele de apă de pe chip: „Acum, cunosc aproape exact ziua când a fost executată.” Însă această precizie făcea încă şi mai neverosimilă moartea pe care o anunţa şi necesitatea de a lega această moarte de tine, încă

atât de intens vie până mai ieri, iar acum, despărţită de noi, despărţită de ziua aceea de primăvară rece, de către un an şi jumătate de inexistenţă. Până şi drumul, care mergea de-a lungul unei vechi împrejmuiri din piatră, era ireal, căci, potrivit spuselor lui Şah, trebuia să mi te închipui trecând prin locul acela, cu mai bine de douăzeci de ani în urmă, la începutul vieţii tale în Occident. Neverosimilă era şi ideea că locul cu pricina ar putea facilita mărturisirea.

Mi-a spus data morţii şi deodată n-a mai fost cu putinţă să te ţin la o parte de acea dispariţie. Lumea a rămas goală, sonoră, seacă. Prenumele tău a răsunat de mai multe ori, precum ecoul unei incantaţii zadarnice. Dintr-un reflex de grabă în faţa morţii, din respect pentru ceea ce se cuvine în faţa ei, imaginea unui sicriu înconjurat de coroane şi de chipuri plânse mi s-a impus privirii, pentru o clipă. Vocea lui Şah s-a auzit din nou, măturând parcă vedenia acelor obiecte funebre. A vorbit despre o moarte precedată de interogatorii, de tortúri, de violuri. Şi despre o îngropare într-un morman de cadavre, printre corpuri anonime...

Am ajuns, în momentul acela, în curtea mare din faţa unei foste ferme, transformată în restaurant. Îl urmam pe Şah ca un automat, am străbătut curtea de la un capăt la celălalt, am trecut foarte aproape de lumea îngrămădită în jurul unei perechi de proaspăt căsătoriţi. Vedeam oaspeţii, cu o acuitate care mă făcea să mă doară ochii: mâna unei doamne, degete cu vene umflate, încleştate pe o mică geantă de lac, antebraţele goale ale miresei, o piele trandafirie cu aspect de piele de găină, ochiul închis, ca în somn, al tânărului care filma ceremonia cu un mic aparat. Totul părea atât de necesar şi de absurd, în grupul acela care se îndrepta agale spre uşa deschisă a restaurantului. Totul avea un sens, şi degetele bătrâne care se crispau pe pielea neagră, şi braţele tinere care tremurau sub picăturile îngheţate. Şi nimic nu mai

era straniu. Am crezut o clipă, într-o străfulgerare a unui gând smintit, că este cu putinţă să mă aflu printre ei, să-mi mărturisesc foarte simplu durerea... Un bărbat s-a desprins din mulţime, cu aerul că ne îndeamnă să intrăm mai repede, a constatat că s-a înşelat şi a făcut o mutră de uimire ofuscată. Drumul dădu ocol clădirii fermei şi se întâlni cu aleea la capătul căreia Şah lăsase maşina. La trecerea noastră, o pasăre mare, cenuşie, se mişcă printre ramuri şi se ridică pieziş, zburând jos şi dezordonat, prin pustietatea câmpurilor împestriţate de picături. Mi s-a părut deodată că, a mă cufunda în neantul acela primăvăratic, a dispărea în indiferenţa lui, era un pas salutar şi atât de uşor de făcut. Un trup chircit îndărătul mărăcinişurilor, tâmpla murdară de sânge, mâna aruncată înapoi de reculul armei... Şah se opri, se uită în aceeaşi direcţie ca mine şi păru că-mi ghiceşte gândul. Glasul lui avu fermitatea pe care o are cineva când se adresează unui om care a băut prea mult şi pe care vrea să-l certe: „N-am fi aici, dacă ea ar fi vorbit. Nici tu, nici eu.” Încă înecat în amorţeala vidului, mă simţeam mai aproape de trupul chircit decât de acel om care-mi vorbea aspru, mai aproape de sinuciderea aceea închipuită, decât de mine însumi. Se întoarse reluându-şi mersul şi spuse cu voce surdă: „Am numele şi adresa celui care a denunţat-o.”

Moartea cuiva apropiat afectează nu viitorul, ci trecutul recent, pe care ne dăm seama că l-am trăit în derizoria meschinărie a cotidianului. Instalându-mă alături de Şah, am zărit pe bancheta din spate servieta care conţinea, acum câteva zile, documentaţia tehnică a cărei valoare comercială mi-o anunţase zâmbind. Mi-am amintit de tonul întâlnirilor noastre, de frivolitatea lor voită, de lipsa de însemnătate a zilelor care le precedaseră şi le urmaseră. Inutilele mele pledoarii în cursul flecărelilor mondene, omul cel gras, cu marfa lui

cinematografică de proastă calitate, povestea valizei lui Şah, valiza aceea pe post de momeală, care mă amuzase, prin latura de roman de spionaj, a aventurii... Frânturile astea se măsurau acum cu absenţa ta, cu imposibilitatea să te regăsesc undeva, în lumea asta, cu infinitul acestei absenţe.

Şah simţise, desigur, şi el, unitatea asta de măsură infinită, care este moartea. Vorbindu-mi despre cel care te trădase, a pus în lumină un amănunt comic, dar a redevenit imediat serios. „Locuieşte la Destin, în Florida, spunea el. Un astfel de nume, sper că tipul nu vorbeşte franceza, te face să devii superstiţios...” Tăcu, regretându-şi intonaţia şi termină sec: „De altfel, biroul lui se află la Saint-Petersburg[4]. Nu te vei simţi străin.”

Moartea nu aducea atingere viitorului, pentru că timpul acela imaginat, îmi dădeam acum seama, se rezuma la o singură clipă, foarte simplă, pe care o duceam în mine de ani întregi: în mulţimea dintr-o gară, în mijlocul chipurilor care defilau, îţi recunoşteam privirea. Nu mai prevăzusem nimic altceva pentru viitorul nostru.

De acum înainte, mai era şi imaginea acelui trup inert, îndoit îndărătul mărăcinişurilor lipsite de verdeaţă, lângă un drum de ţară. Mă vedeam astfel, iar comoditatea unui astfel de deznodământ era ispititoare, mai cu seamă prin facilitatea ei materială. Într-o seară, plăcuta greutate a pistolului se mulase îndelung în palma mea. A doua zi, când mi-am privit ceasul, m-am gândit că în cursul acelor zile golite de sens, doar întâlnirea cu Şah avea să marcheze, la amiază, o ora, o dată, şi să dea continuării acestei vieţi o aparenţă de necesitate.

A început să vorbească. Vocea lui a făcut să se ivească orăşelul acela Destin, din Florida, apoi un om, un fost rus care se prezenta sub numele de Vinner, un transfug obişnuit, a cărui singură

particularitate era că te trădase. Silueta lui se alcătuia ca într-un joc de puzzle, din care încă mai lipseau destule fragmente. Prudent, ambiţios, foarte mândru de reuşita lui. Recrutat de spionajul american, dirija filiera care se ocupa de transferul savanţilor din Est. Ştiuse cum să-i convingă pe noii săi patroni,că importarea,unui savant, al cărui cap e plin de secrete, era mai rentabilă decât trimiterea de agenţi care să culeagă aceleaşi secrete la faţa locului... Îl ascultam pe Şah, cu strania impresie că mozaicul ciobit pe care-l forma viaţa lui Vinner devenea propria mea viaţă, că silueta asta încă vagă mă înzestra cu un viitor.

— Călătoreşte tot timpul, mai ales în Europa de Est, ca un hăitaş, explica Şah, dar există şansa ca în cursul vacanţei de primăvară să petreacă vreo câteva zile în familie. Trebuie să pleci cel mai târziu poimâine. Încearcă să-l vezi imediat. E foarte suspicios. Ai să spui că vii din partea unuia dintre cei mai buni prieteni ai săi. Îţi voi da numele lui. Prietenul ăsta este acum în China, în misiune, practic nu poate fi contactat. Asta îţi dă un răgaz de cel puţin patru zile. Dacă refuză ferm orice contact, vorbeşte-i despre amanta sa de la Varşovia. În America, asta poate fi un argument...

Se întrerupse şi mă fixă, strângând uşor din pleoape.

— Dacă nu cumva te-ai hotărât, pur şi simplu, să-l lichidezi?

Întrebarea asta m-a urmărit toată noaptea. Nu ştiam ce trebuie să fac, atunci când aveam să-l întâlnesc pe acel Val Vinner. Să scot de la el mărturisiri, să-l şantajez şi să-l silesc să se justifice îndelung, jalnic, să-l văd tremurând, să-l umilesc sau, cum spunea Şah, „pur şi simplu” să-l ucid? Un pistol cu amortizor, o hartă a Floridei acoperind mâna înarmată, un aer de turist care s-a rătăcit, Vinner, deja instalat în maşina lui, acceptă să-l ajute, deschide portiera, se apleacă spre hartă: „*Yes, you're on the right road...*”, şi, dând capul pe

spate, rămâne înţepenit pe scaun, blochez închizătoarea uşii, împing portiera; are probabil geamuri fumurii... A existat, în cursul acelei nopţi albe, o oră în care rumegarea tuturor acestor răzbunări a dezvăluit dintr-o dată un motiv ascuns, pe care mă străduiam să mi-l ascund mie însumi. Fiecare noapte are acest moment de mare luciditate, de sinceritate nemiloasă, de care eşti apărat, de obicei, prin somn. Eu nu aveam de data asta nicio protecţie. Gândurile erau nude, usturătoare. Nu puteam face nimic împotriva acestei mărturisiri ce revenea necontenit, tot mai limpede: mă duceam în America, sperând să-l aud pe Vinner că spune că moartea ta nu fusese acea lungă tortură despre care vorbise Şah. Că era o moarte... obişnuită. Şi că, oricum, n-aş fi putut-o împiedica, chiar de aş fi fost alături de tine. Că n-ai suferit, Că nu trebuia să răspund de această moarte, dinaintea... Dinaintea cui?

M-am sculat, ca să întrerup fluxul acelor mărturisiri. Dar limpezimea lor căpăta atunci forţa unei voci vii: „Vrei să-l vezi pe acel agent care a defectat, nădăjduind că te va absolvi de vină. Ca un bătrân popă de treabă..."

Am adormit când noaptea era pe sfârşite, căzând într-un somn ce şi-a păstrat extrema acuitate a acelei confidenţe silite. Dar luciditatea sa a devenit lumină, iar tăişul durerii, gheaţă. Frigul unei înnoptări iarna, frigul zăpezii care-mi îngheţa încet fruntea. Revedeam casa din lemn, despre care mi-ai vorbit adesea, cu intrarea ei scundă, de unde se putea vedea, dincolo de crengile de brad, malul lacului îngheţat... La trezire, am simţit multă vreme prospeţimea acelei zile povestite, albă şi liniştită. În avion, punând cap la cap în minte tot ce ştiam despre Vinner, jucând iarăşi, ca pe nişte combinaţii de şah, toate reacţiile posibile, mă pomeneam la răstimpuri într-o zonă îndepărtată de uitare, pe malul acelui lac împrejmuit de somnul copacilor înzăpeziţi. La

un moment dat, într-un scurt acces de durere, mi s-a părut că descopăr ceea ce, exprimat în cuvinte, păleşte şi nu spune decât o parte din adevărul ghicit: „Am fi putut trăi ziua aceea de iarnă!” Nu, ceea ce tocmai înţelesesem depăşea de departe posibilitatea imaginată. Cuvintele au spart clipa întrezărită în cioburi, de regrete, de remuşcări, de ură. M-am gândit din nou, cu o bucurie răutăcioasă, la intensificarea sentimentului de frică, pe care am să ştiu cum să-l dozez, atunci când îl voi vizita pe Vinner. Apoi m-am acuzat că vreau să mă disculp, că aştept tainic să-mi vorbească despre o moarte blândă, că vreau chiar să-l ucid ca să nu aud ceea ce ştie... În sfârşit, pentru a pune capăt acestui supliciu verbal, mi-am reluat, una câte una, combinaţiile de şah.

Îmi aminteam că, înainte de a mă părăsi, Şah îmi spusese fraza aceea din care mi se păruse util doar începutul: „Dacă nu pui mâna pe el imediat, în primele zece minute, ai pierdut, e ca un ţipar, după cum mi s-a spus...” Sfârşitul cuvintelor lui îmi revenea acum în minte şi mi se părea cu mult mai important: „Dar orice s-ar întâmpla, nu uita că pentru... pentru ea, nu mai are nicio însemnătate. Jocurile sunt făcute.” Repetând aceste cuvinte, îmi spuneam că, de la plimbarea cu Şah pe un drum care dădea ocol unei vechi ferme, aveam impresia că trăiesc într-o obscură viaţă de după viaţă.

VI

Îmi făurisem în minte imaginea oraşului în care locuia Vinner, pornind de la materialul înnegrit şi umed al primăverii pariziene. El însuşi îmi apărea îmbrăcat într-un pardesiu, cu chipul incert din pricina ploii şi a neîncrederii. Eram istovit de nopţile de nesomn, de aşteptarea primei întâlniri, nu mă gândisem la soarele din Golful Mexic. La aterizare, lumina şi vântul cald au pătruns în oraşul acela închipuit, eu eram acum omul cu pardesiu închis la culoare. Mergând spre Destin, pe litoral, simţeam atmosfera aceea foarte deosebită, nepăsătoare şi nervoasă totodată, a oraşelor meridionale care se pregătesc pentru sezonul vacanţelor. Se ghicea din zgomotul cu care un muncitor scotea dintr-o magazie nişte saltele de plajă, din mirosul de vopsea al literelor noi care făgăduiau o minunată reducere acelora care luau masa devreme... La hotel, m-am debarasat de hainele mele pariziene, ca de nişte martori ridicoli, de care ţi-e ruşine sub cerul acela uşor.

Am ieşit imediat, mai puţin din teamă să nu-l scap pe Vinner (nici măcar nu ştiam dacă era acasă), cât, mai curând, pentru a o lua înaintea unui nou aflux de îndoieli. Am urmat sfatul lui Şah, să mă înfăţişez direct, fără să dau telefon, fără să zăbovesc făcând obişnuita recunoaştere a locurilor. De altfel, ambianţa staţiunilor balneare, unde totul e prevăzut spre a uşura greutatea lucrurilor, a contribuit cu siguranţă la facilitatea cu care, o jumătate de oră mai târziu, la colţul unei străzi, am dat de casa lui Vinner. Nu o clădire cenuşie, un bloc inexpugnabil pe care imaginaţia mea îl construise cu piatra umedă a imobilelor pariziene, ci o vilă cu un etaj, în fundul unei grădini dominate de mai multe mănunchiuri de

palmieri tineri. Dincolo de grilaj, la stânga aleii înguste care ducea spre casă, era parcată o maşină cu portbagajul deschis, pe care un bărbat, cu spatele întors, tocmai îl curăţa cu ajutorul unui mic aspirator cete ducea cu gândul la o stropitoare. Am apăsat pe butonul soneriei. Omul s-a întors, a scos aparatul din priză lăsându-l în portbagaj şi, în loc să vină către mine, ceea ce mi se părea firesc, se îndreptă spre o gheretă din cărămidă de culoare deschisă, care străjuia grilajul şi aproape că dispărea sub frunzele unei plante agăţătoare. I-am auzit vocea lângă ureche, la interfon, şi am observat tot atunci ochiul negru şi plat al camerei de luat vederi, care supraveghea. Vocea era lentă, tărăgănat-americană. Explicându-i cine eram, abia mă auzeam, uluit de acea derizorie evidenţă a ceea ce tocmai vedeam: bărbatul de cincizeci de ani, cu păr tuns perie, un om corpolent pe care o cămaşă cu mâneci scurte, albă şi deschisă peste piept, îl făcea aproape pătrat, omul care-şi plimba aspiratorul pe mocheta portbagajului şi care îmi aproba acum explicaţiile cu câte un „okay” tărăgănat, omul ăsta era Vinner! O fiinţă aproape fabuloasă prin răul pe care-l făcuse, prin dimensiunea a ceea ce distrusese în mod neglijent şi care acum se expunea în toată banalitatea acelui mic paradis de sub palmieri, în tihna domestică a unei dimineţi de vacanţă...

Cu răbdare, imitând foarte bine bunăvoinţa obtuză pe care americanii o pun în lămurirea detaliilor, fostul rus continua să-mi pună întrebări despre prietenul nostru comun, aflat în călătorie în China, despre scopul vizitei mele... Brusc, ceea ce am văzut dincolo de grilaj a şters conversaţia noastră prin zid. Un copil, un băiat de şase-şapte ani, a ocolit maşina şi a venit spre intrare, agăţându-se de bare şi privindu-mă curios. Fratele lui, încă nesigur pe picioare, a traversat curtea, pentru a veni lângă fratele mai mare. Aveam să aflu mai târziu că cel mare era fiul soţiei lui

Vinner; văzându-i însă pe cei doi copii, am avut impresia că vin dintr-o epocă trecută şi că de atunci, transfugul avusese timp să se americanizeze şi să întemeieze familia asta, care avea cel puţin opt ani vechime...

Atunci un bărbat, apărut pe peronul casei, chemă copiii. Am ridicat privirea şi, reuşind să domin în câteva secunde uluirea pricinuită de neverosimilitatea acelui chip sub un astfel de nume şi în acel loc, l-am recunoscut pe Iuri.

Veni spre grilaj, îl prinse pe copil, îl desprinse de bare, în ciuda protestelor. Omul cel pătrat, cu cămaşă albă, cu mâneci scurte (paznic? bodyguard? grădinar?), ieşi din gheretă şi începu să-i repete informaţiile primite, stâlcindu-mi numele, încercând să acopere chirăielile copilului. Dar Vinner îmi vorbea deja ruseşte şi mă punea să intru prin poarta de lângă gheretă.

— Îmi pare cu adevărat rău, dar azi îi duc pe ştrengarii ăştia doi la Miracle Strip. Le-am promis încă de la Crăciun. Cunoaşteţi parcul ăsta? E plin de atracţii pentru puştime. Şi au chiar şi un enorm *montagne russe*, de nu ştiu câţi metri înălţime. Prietenul nostru e aşadar sănătos? China, acum, e ceva. Cred că mi-a vorbit despre dumneavoastră... Deiv, nu-l mai îmbrânci, altfel nu mai mergi cu noi!

Şi-a formulat ameninţarea în engleză, în acea engleză corectă şi uşor de înţeles care-i trădează pe străini, şi mi-a aruncat o privire în care severitatea prefăcută s-a preschimbat într-o mândrie zâmbitoare, de părinte. Îmi spuneam că totuşi chipul lui se schimbase foarte puţin, iar privirea îi păstrase chiar şi lumina aceea juvenilă care te înduioşase cândva. Ceea ce se maturizase mult era trupul, avea burtă, iar antebraţele umpleau mânecile scurte ale tricoului, cu o rotunjime moale, ca la atleţii care nu mai fac exerciţiu... O femeie înaltă, blondă, ieşi din casă, intră imediat

înapoi şi reapăru ducând un termos roşu. Se apropie, Vinner mi-o prezentă, ea îmi strânse mâna, iar eu am avut răgazul să zăresc pe chipul ei urma acelei neatenţii matinale pe care femeile îşi îngăduie s-o răpească familiei. Copiii ţipau de nerăbdare, împingându-şi tatăl spre maşină. Aveam încă sub braţ harta Floridei, iar în taşcă, un pistol încărcat. Mi-am împins spre spate cu o mână taşca pusă peste piept, aşa cum faci ca să ascunzi de copii un obiect tăios.

Vinner mi-a propus să ne reîntâlnim a doua zi.

Noaptea, amintindu-mi de mimica lui, am băgat de seamă că trăsăturile acelea, fie şi puse pe un nume detestat, făceau să renască în mine glasul tău, calmul privirii tale, câteva zile din vechea noastră viaţă, câteva dintre clipele de fericire pierdute în mijlocul rătăcirilor fără ţintă şi al războaielor.

Apoi, amintindu-mi de avertismentul lui Şah, care-mi dădea primele zece minute ca să atac şi să câştig, mi-am recunoscut eşecul. Mi-i închipuiam pe cei doi copii ai lui Vinner venind vertiginos la vale, în *montagne russe*. De altfel, izbuteam tot mai puţin să definesc ce anume s-ar fi putut numi victorie.

Contemplând plaja care se întindea la câţiva paşi de terasa pe piloţi, pe care ne instalaserăm, Vinner avea aerul zâmbitor şi mândru al celui care se consideră coautor al panoramei însorite. Tot astfel, când îi arăţi unui străin Arcul de Triumf sau Luvrul, te simţi un pic arhitectul lor, sau măcar un cioplitor în piatră. Comenta, arăta cu furculiţa spre larg, enumerându-mi numele peştilor şi al scoicilor, râdea uşor şi-mi făcea cu ochiul la vederea unei frumoase care venea de la scăldat şi trecea de-a lungul terasei. Iar când grupul de tineri în costume de baie se năpusti spre valuri, strigându-se unii pe alţii în goană şi aruncându-şi o

minge mare pe deasupra capetelor vilegiaturiştilor, avu un zâmbet indulgent, explicându-mi că scandalagiii ăia erau din păcate inevitabili, în perioada de *spring break*. Rosti cuvintele cu o plăcere evidentă.

— Asta e o schimbare, faţă de ploile pariziene, nu-i aşa? Şi faţă de europenii anemici. Mi-aduc aminte de o zi pe o plajă, undeva, spre... La Rochelle să fie oare? Confund, fără îndoială, erau deprimante toate trupurile alea prost croite, parcă ar fi fost un muzeu al degenerescenţei. Mai cu seamă femeile. Iar aici, vedeţi, tinerii ăştia plesnesc de sănătate. Şi chiar şi cei mai puţin tineri. Forma. Aerul ăsta. Mirosiţi-l! Niciun atom de nicotină. Nimeni nu fumează. În Europa, în două zile, devin un moş scuipăcios. Cât despre ţările din Est, ce să mai vorbim, e mai rău decât la Cernobîl... Nu arată prea rău aia de colo, nu, cealaltă, de sub duş. Da, poate, un pic cam mult, aveţi dreptate. Dar aici sunt toate foarte sportive. Şi foarte sănătoase. Ştiţi, de fapt, omul nou pe care ni-l tot făgăduia propaganda noastră, aici e pe cale să se nască. Stalin voia să-l făurească prin schizofrenia terorii şi a eroismului, Hitler, prin mesianismul biologic. Iar aici, n-au nevoie de spălarea creierelor. Fiecare înţelege, după cum spune unul dintre prietenii mei, că e mai bine să fii sănătos, bronzat şi bogat, decât cercetător rus la Moscova...

Vorbind despre America, Vinner spunea când „ei", când „noi". L-am întrerupt de vreo două-trei ori, ca să întreb: „Noi, adică cine? Ruşii sau americanii?" Am făcut-o din enervare, dar şi ca să evit confuzia între acel „noi, care făceam un pic de ordine în bordelul ăsta planetar" şi „noi, care nu ştiam decât să cerşim credite din Occident în loc să trudim". Acceptă rectificarea, zâmbind şi câteva minute a fost atent la folosirea pronumelor. „Noi", cei buni, îşi îndeplineau greaua lor misiune de stăpâni ai lumii, pedepsindu-i pe cei vinovaţi,

protejându-i pe cei drepţi, dar mai ales demonstrând prin exemplul lor că formula fericirii universale fusese descoperită şi se afla la îndemâna tuturor. O clipă mai târziu, confuzia revenea, iar „noi”, cei răi, începeau „să bea, să facă isterie *à la Dostoievski*, să cerşească dolari”.

Erau, într-adevăr, multe trupuri frumoase pe nisipul auriu al plajei. Iar tinereţea lor şi liniştita insolenţă a mişcărilor înlăturau orice tentativă de critică. Fericirea era prea evidentă, se vedea pe pielea lor, în muşchii lor, în scurgerea maşinilor ce veneau dinspre nord, spre a lăsa să se reverse trupurile acelea bronzate pe nisip şi pe terase, sau spre a le duce către alte plăceri. Bucuria lor de viaţă părea că spune: „Puteţi bombăni cât poftiţi, noi avem dreptate!”

De altfel, ceea ce spunea Vinner era mai curând obişnuitul lui număr ce-i servea drept test de angajare, un discurs bine rodat, menit să scormonească opiniile cercetătorilor pe care-i recruta în Est. Ştia că afli mult mai mult despre cineva, nu lăsându-l să vorbească, ci vorbindu-i şi pândindu-i reacţiile. În loc să obiectez, încercam să-mi imaginez obiecţiile predecesorilor mei. Ce putuseră ei oare spune, în faţa acelui paradis pe care Vinner îi punea să-l viziteze? Unii îşi dădeau cu părerea, fără îndoială, temându-se că-şi vor nemulţumi binefăcătorul. Alţii, amintindu-şi de copilăria lor sovietică de după război, se lansau, ajutaţi de nostalgie, în apărarea sărăciei care stimulează, pare-se, înălţarea spiritului. Iar alţii, la rândul lor, cei mai ingraţi şi de obicei şi cei mai independenţi, datorită ponderii lor ştiinţifice, îndrăzneau să amintească faptul că acea oază a visului american avea un preţ şi, cu o exagerare tipic rusească, începeau să evoce sclavagismul, Hiroşima, napalmul din Vietnam şi uneori, într-un acces de mânie (pe care Vinner îl numea: isterie *à la Dostoievski),* se revoltau, strigând: „Da, desigur, sunteţi cei mai bogaţi, cei mai puternici! Dar asta,

pentru că jefuiţi lumea întreagă. Afurisita voastră de Americă e o pompă care pompează sânge! Chiar credeţi că se poate cumpăra orice cu dolarii voştri?" În astfel de momente, Vinner tăcea. Cunoştea prea bine natura explozivă, dar uitucă, a foştilor săi compatrioţi. Dar, mai cu seamă, era sigur că se putea într-adevăr cumpăra orice. Şi că isteria nu era decât un simptom trecător, la cel care tocmai era pe cale de a fi cumpărat.

Credeam că la toate aceste obiecţii mai puteau fi adăugate şi războaiele iscate pentru a testa arme noi, la fel ca războaiele hotărâte pentru a coborî preţul unui baril de petrol. Şi multe alte reversuri ale lucrurilor. Îl lăsam însă pe Vinner să-şi execute numărul aşa cum laşi un ghid să ducă la bun sfârşit o excursie într-un loc lipsit de interes. N-a luat cafea, ci o băutură lactată. Poarte spumoasă. Iar ultimele explicaţii (vorbea despre reuşita *melting-pot*[5]-ului: „La lumina soarelui, toate pisicile sunt bronzate, nu-i aşa?") erau însoţite de sorbituri gâlgâite şi ritmice. Îmi spuneam că singurul argument în acord cu bonomia întâlnirii noastre ar fi fost să critic obezitatea unora dintre vilegiaturiştii din jurul nostru... Vinner se uită la ceas şi se grăbi să încheie.

— Am să văd ce pot face. Nu promit nimic, ştiţi, medici sunt pe aici din belşug, câţi vrei. Dar am un prieten care va fi poate interesat de experienţa dumitale de medic în Cecenia. O să am un răspuns peste... ăă... să zicem patru-cinci zile.

Era legenda pe care o fabricasem la repezeală, împreună cu Şah: medic militar care fugea din Caucaz via Turcia, pentru a ateriza în America. Foarte sumară, avea avantajul să corespundă cu meseria mea de odinioară şi să se încrucişeze cu meseria lui Vinner. „Patru-cinci zile", adică până la întoarcerea colaboratorului său plecat în China. M-am simţit ispitit să nu aştept, să-i spun cine sunt şi pentru ce venisem. Vecina noastră cea obeză s-a

ridicat în picioare şi, ca într-un gag la televiziune, a fost cât pe ce să ia după sine şi fotoliul din plastic mulat pe şolduri. Vinner mi-a făcut cu ochiul, sorbind zgomotos restul de spumă de pe fundul paharului.

Aveam nevoie de cuvinte care să eclipseze soarele, să şteargă albul nisipului, să îngheţe strigătele, hohotele de râs. Cuvinte care să fie noapte, granitul negru şi umed al străzilor, singurătate. Pricepeam că nu ieşisem niciodată din noaptea aceea, că paradisul balnear al lui Vinner era o epocă viitoare, în care pătrunsesem din greşeală, şi că peste patru-cinci zile voi fi nevoit să mă întorc la noaptea mea.

— Am să-i cer zahărul, a uitat...

M-am ridicat, m-am dus spre barul care se afla la celălalt capăt al terasei. A trebuit să aştept ca barmanul să iasă dintr-un bufet, unde orânduia cu zgomot sticlele goale. Stâlpul decorativ care se înălţa de la tejghea până la tavan era acoperit cu bucăţele de oglinzi. Unul dintre cioburile astea încadră masa pe care tocmai o părăsisem şi pe cea din spatele ei, ocupată de un bărbat care citea un ziar. De-a lungul dejunului nostru, auzisem tot timpul foşnetul paginilor. Acum, în oglindă, îi vedeam desluşit chipul. Îşi coborâse ziarul şi vorbea, fără să pară că se adresează cuiva anume. Vinner era uşor întors spre gura aceea care vorbea în gol. Câteva secunde mai târziu, dădu uşor din cap. Cititorul ziarului îşi luă taşca aşezată pe masă şi plecă. Chipul său, reflectat de stâlpul cu oglinzi, sări de la un ciob la celălalt...

Aşadar, Vinner lua apariţia mea mult mai în serios decât o lăsau să se înţeleagă sporovăielile despre omul nou şi despre *melting-pot*-ul de pe plajă. Mi-am regăsit propria imagine într-unul din cioburi. Nu ştiam dacă putuse recunoaşte chipul ascuns de ochelari cu rame aurite şi purtând barbă. Nu ştiam ce anume reprezentau pentru el anii aceia care-l despărţeau de praful şi căldura unei capitale

africane, în care se pregătea un război, în care noi îl văzuserăm, pentru prima şi ultima oară. Cu siguranţă, nu era pentru el decât un trecut înăbuşit, voit şters din memorie, aruncat înapoi, în preistoria mediocră a gloriosului său prezent. Nici măcar nu ştiam în ce mod faptul că te trădase era conservat, purtat, suportat în cursul scurtelor momente de adevăr şi singurătate pe care nu le putea evita...

— Atenţie la insolaţie, mă preveni el, când ne-am despărţit, şi la hoţi. Îi miros pe străini de la o poştă. Mai ales tinerii negri şi de asemenea latinii, ce mai rasă!

— A, bun, credeam că *melting-pot*-ul...

— Nu, asta rămâne între noi, de la rus la rus. Nu spune mai departe, altfel au să te linşeze.

Seara, taxiul înainta încet, adesea împiedicat de maşinile care încercau să parcheze lângă restaurante, de mulţimea tinerilor vilegiaturişti care-şi începeau noaptea de petrecere. Cădea o ploaie care semăna cu un praf fin şi cald. Un lac negru lucea pe pielea bronzată a acelor trecători tineri, foarte sumar îmbrăcaţi. Mai mult încă decât pe plajă, se putea ghici lăcomia lor de viaţă, nepăsătoarea lor revendicare a fericirii... După cum i-o cerusem, şoferul a ieşit din Destin şi a luat-o de-a lungul coastei. Era mult prea multă mişcare pe străzi, ca să ne putem da seama dacă nu cumva eram escortaţi. Am aruncat o privire prin geamul din spate, apoi l-am rugat să facem calentoarsă. Îmi dădeam seama că nu era important să înţeleg ce ştia sau nu ştia Vinner şi cum anume se pregătea el să reacţioneze la apariţia mea. Nu trebuia nici să mă protejez, nici, mai ales, să-mi închipui cum va arăta viaţa mea, după călătoria asta la Destin. Tot ce-mi rămânea de trăit se concentra aici, în ceasurile astea.

Taxiul mă lăsă pe o stradă îngustă şi liniştită, o stradă cu vile care păreau deja adormite. Se auzea ploaia, mai deasă decât adineaori, iar

undeva, în adâncul vegetaţiei stufoase, vocile de la un televizor, replicile unui film de *science-fiction*, desigur, amintind de o civilizaţie din secolul douăzeci şi cinci. Din efervescenţa oraşului nu mai rămânea decât un halou de lumină spălăcită pe cer. Am mers, pierzând treptat ecoul conversaţiei oamenilor din secolele viitoare, nemaiauzind decât ploaia. Am recunoscut casa lui Vinner după ornamentele din fier forjat de pe grilaj.

Bezna era întreruptă de fâşii albăstrui de lumină, în dreptul felinarelor. Alternanţa asta de lumină crudă şi frunziş întunecat îmi transforma venirea într-un ciudat negativ al primei vizite, din ajun, în lumina soarelui matinal. Repetiţia era atât de exactă, încât avea să-mi dea răgazul să observ scurte pauze de absurd şi de muţenie, între cuvinte şi gesturi.

Paznicul îşi făcu apariţia, îmbrăcat într-un impermeabil, se uită la mine prin grilaj, dispăru în gheretă. Interfonul şuieră, mi-am silabisit numele, apoi pe acela al persoanei care mă recomanda... Întrebările tărăgănate ale paznicului reveneau neschimbate faţă de cele din ajun, ca în refrenele ritmate ale unui joc de copii. Vinner ieşi pe peronul casei, un şir lung de luminiţe străluci, desenând curba aleii ce ducea spre grilaj. Se apropie, clipind sub picăturile de ploaie, mă văzu, şterse rapid printr-un zâmbet un uşor tic de ciudă sau de teamă, care se ascunse într-unul din ridurile acelui zâmbet silit. Înainte să ajungă la poarta cu grilaj, un câine voinic, dar perfect tăcut, veni să se aşeze între noi, îndreptând în direcţia mea întreg corpul său lung şi musculos, clocotind de o energie greu de stăpânit. Vinner mă lăsă să intru, zâmbind mereu, făcând ochii mari şi trăgând aerul pe nări, ca o persoană deranjată din primul somn al nopţii.

— Ştiţi, aici, în Occident dacă vine cineva în casa unei cunoştinţe în felul ăsta, fără să anunţe, la ora zece seara, poate fi sigur că îi provoacă un infarct. Încercaţi s-o faceţi la Paris sau la Londra.

Sunaţi pe nepregătite, vi se deschide şi atunci anunţaţi, aşa cum făceam noi în Rusia: uite, treceam pe stradă, am văzut lumină şi m-am hotărât să urc. E stop cardiac garantat! Bine, exagerez un pic, intraţi, am un whisky bun...

Înţelegeam că tonul ăsta avea să facă, peste câteva secunde, din nou de nerostit ceea ce trebuia să-i spun. Vorbele lui Vinner aveau acelaşi efect anesteziant, ca gâlgâitul iscat de pai în spuma lăptoasă din paharul lui, sau ca efortul unei vilegiaturiste obeze, de a se ridica o dată cu fotoliul din plastic înfundat în colacii de grăsime de pe şolduri...

— Am uitat să vă dau ceva, am spus cu o voce foarte neutră, scotocind în taşcă.

Câinele se încordă şi mai tare, lăsând să se audă un mârâit înfundat şi gros, ameninţător. Am continuat să vorbesc ruseşte, cu aerul uşor ruşinat al unui zăpăcit.

— Câinele dumneavoastră e fără îndoială antrenat să reacţioneze la gesturile nervoase. N-am să fac vreunul. Am un amortizor şi am să trag prin taşcă la primul gest de refuz. Pentru început, spuneţi paznicului să plece şi să ia cu el şi câinele...

Se supuse. Glasul îi rămase vesel, dar nu putu ascunde o vibraţie sonoră şi, mai ales, accentul rusesc, dintr-o dată mai perceptibil. Paznicul apucă de zgardă câinele şi se făcu nevăzut în fundul grădinii. Şirul întrerupt al lămpilor de-a lungul aleii se stinse, iar chipul lui Vinner nu mai era acum luminat decât de valul albăstrui ce venea dinspre felinar. Încercă să zâmbească, vru să vorbească... Şi tăcu, auzind printr-o fereastră deschisă vocea soţiei sale, care-i certa blând pe copii.

Mi-am spus atunci numele pe care-l purtam în momentul când ne cunoscuserăm. Am amintit sosirea cuplului lor, Iuri şi Iulia, naivitatea lor atât de bine jucată, dispariţia lor. Am vorbit despre

tine, despre remuşcarea că nu ai putut să-i ocroteşti, despre încercările tale de a da de urma lor... Mi-am dat seama că în realitate aveam foarte puţine lucruri să-i spun. Strigătul de mult pregătit („Ai trădat-o, ticălosule!”), care trebuia să preceadă împuşcătura, părea incredibil de fals şi nu se potrivea cu omul ăla în sandale de plajă, cu o picătură de ploaie atârnându-i sub nas. Vocea soţiei lui se auzi mai desluşit. „Nu, nu te duci afară, Deiv. Am zis «nu», ai auzit? Mai întâi că plouă şi eşti cu picioarele goale. Nu, nu te duci să-ţi iei papucii...” Am văzut ochii lui Vinner, cătând o clipă spre fereastra luminată a casei. M-am întrerupt ca înaintea unei sentinţe finale, dar în realitate neştiind cum să termin monologul ăla, care nu-i spunea nimic nou. Se uită cu aceeaşi căutătură rapidă spre taşca mea care rămăsese deschisă şi spre mâna mea care părea să caute un obiect rătăcit. Ne-am văzut preţ de o clipă, cu o divinaţie reciprocă totală, cu o acută conştiinţă a ceea ce eram, aici, în ploaie, împărţind acel trecut care ne făcea viaţa moderat-imposibilă şi totodată perfect obişnuită, la fel ca sandalele alea de plajă, la fel ca taşca mea cumpărată în ajun la aeroport.

Se produse atunci o scurtă pauză în susurul picăturilor, o secundă de linişte completă, şi din fundalul ăsta umed şi nemişcat al beznei, se desprinse un uşor căscat, un oftat feminin urmat de scârţâitul uşor al unei ferestre care se închidea. Ne-am uitat unul la altul. Instinctiv, am coborât glasul. M-am surprins vorbindu-i despre ceea ce nu aveam de gând să-i spun, despre ceea ce mi se părea cu neputinţă de povestit.

— Erau lângă port nişte docuri unde fuseseră înghesuiţi toţi opozanţii, claie peste grămadă, laolaltă cu câţiva suspecţi, printre care şi ea. Cum nu făcuse nicio mărturisire, americanii au dat-o pe mâna autorităţilor locale, tăietorii ăia de capete cu pretenţii paramilitare. O săptămână mai târziu, când unul dintre şefi s-a gândit s-o folosească în

chip de monedă de schimb, în negocierile cu guvernamentalii, n-a mai avut curajul s-o arate. Era după o săptămână de violuri şi de torturi. Nu mai avea chip. Au preferat s-o ucidă.

— Nu ştiam asta...

A spus-o pe un ton surd şi spart, de care glasul lui nu mi se părea a fi în stare.

— Ba da, ştiai foarte bine. În cursul săptămânii ăleia, tocmai ascultai interogatoriile înregistrate de americani. Interogatoriile făcute ei...

— Nu ştiam asta...

— Ceea ce mă interesează e ceea ce ştii. Tot ce ştii despre zilele acelea. Până la ultimul cuvânt. Ca un om ordonat ce te afli, ai păstrat chiar unele obiecte care-i aparţineau, nu-i aşa? Nişte fotografii... Tot ce ştii, în scris. Ca să te ajut, îţi voi pune întrebări. Da, o să fie un interogatoriu, doar eşti obişnuit...

— Dar n-am păstrat nimic! Nu-mi amintesc de nimic!

Am întors amândoi capul. În tăcutul răgaz dintre două valuri de ploaie, pietrişul de pe alee scârţâia, cu o sonoritate de sticlă. Soţia lui Vinner păru să nu remarce prezenţa mea. Dreaptă, cu un aer de demnitate jignită, se opri la câţiva paşi de noi.

— Ce se întâmplă, Val?

Intonaţia ei, o uşoară mişcare a bărbiei au rezumat întreaga lor viaţă de cuplu: da, am un soţ cu un trecut ciudat, a cărui meserie nu e uşor de definit în faţa prietenilor, dar tactul şi seninătatea mea distantă fac lucrul ăsta perfect acceptabil.

— Am uitat să-i dau soţului dumneavoastră revista asta ştiinţifică de care va avea nevoie mâine, am anunţat scoţând din taşcă un magazin.

Zâmbi cu un aer distrat, ca şi cum abia atunci mă zărise în întuneric, şi se îndepărtă spunând noapte bună, fără să se adreseze cuiva anume. În mijlocul aleii, lângă una dintre micile lămpi

înşirate, se aplecă pentru a lua de pe jos o lopăţică din plastic, uitată de copii. Materialul din care era făcut halatul, foarte fin şi mătăsos, îi desenă linia spatelui, şoldurile arcuite. Într-o imagine închipuită, m-am gândit deja la noaptea pe care urma ca ei s-o petreacă împreună, la nopţile pe care el le petrecea alături de acel trup feminin, la plăcerea lor...

— Nu complica lucrurile, i-am spus lui Vinner, îndreptându-mă spre poartă. Eu n-am nimic de pierdut. Iar dumneata ai o viaţă frumoasă înainte. Acest lucru merită câteva destăinuiri... Mâine aştept veşti de la dumneata. Şi nu uita că lucrez în binom, după cum spun trăgătorii de elită. Dacă sunt trezit la ora patru dimineaţa de poliţie, colegul meu va fi silit să te trezească la patru şi jumătate. *Sweet dreams*.

M-a chemat la telefon la ora nouă şi mi-a propus să ne întâlnim peste două zile, la biroul lui din Saint-Petersburg.

În holul hotelului, am tras la întâmplare trei-patru volume de pe o etajeră aşezată între două plante cu frunze mari lucioase, ca să am cu ce să-mi ocup cele două zile ploioase, ca să nu mă mai gândesc la Vinner. Încercam să mă ataşez de personajele romanelor americane, să cred în viaţa unui crescător de cai candid şi generos, sau a unei tinere provinciale naive căzute în capcana marelui oraş... Dar, în chip ocolit, gândul mi se întorcea la conversaţia avută noaptea. Îi invidiam, în mod vag, pe autorii care ştiau totul despre cea mai măruntă schimbare de dispoziţie a personajelor lor, care le ghiceau intenţiile, chiar şi când, „fără să cunoască motivul alegerii sale, Hank se ferea de atunci s-o mai ia pe drumul spre North Falls". Credeam că înţeleg pentru ce paginile astea răsfoite de atâtea mâini puteau să placă, pentru ce toate acele lumi fictive din cărţi plăceau. Pentru confortul atotştiinţei, pentru imaginea haosului învins, prins într-un bold, ca o insectă hidoasă, sub sticla unui colecţionar.

Mă gândeam la Vinner, dându-mi seama că nici măcar nu ştiam dacă, în cursul acelei conversaţii în ploaie, îi fusese frică, dacă se simţise vinovat, dacă mă crezuse cu adevărat gata să trag asupra lui, asupra soţiei sale. Nu ştiam dacă schimbarea tonului său era sau nu un joc. Nu ştiam în ce ordine îşi plasase mijloacele de a se debarasa de mine: poliţia, un ucigaş plătit, o soluţie găsită prin bună învoială. Nu ştiam dacă era chiar atât de deranjat de apariţia mea. La urma-urmei, nu ştiam nimic despre ce se petrecea în mintea lui!

Închideam cartea, mi-l închipuiam pe Vinner care, după plecarea mea, urca spre casă, închidea uşa, făcea toate acele mărunte gesturi de igienă de dinainte de culcare, se întindea alături de soţia sa. Simţeam că gesturile astea zilnice alunecau foarte

aproape de nebunie. Şi că adevărata demenţă ar fi fost tocmai să mi-l închipui pe Vinner întinzându-se în pat alături de frumosul trup feminin pe care-l întrezărisem pe sub ţesătura mătăsoasă a halatului, să mi-l imaginez mângâind acel trup, să mi-i imaginez pe amândoi făcând dragoste. Căci nu era deloc exclus ca totul să se petreacă întocmai: mica rutină de igienă, camera lor, trupurile lor. Îmi spuneam că adevărata carte ar fi trebuit să recopieze acea neverosimilă înşiruire de acţiuni adevărate. Un om află ceea ce a aflat Vinner, urcă în casă, se spală, se culcă, îşi trage nevasta lângă el, o lipeşte de el, îi mângâie şoldurile, o pătrunde, respectând fidel micile ciudăţenii ale ritualului lor trupesc...

Mi-am petrecut cele două zile de aşteptare, între această fantasmagorie a gesturilor închipuite, a frânturilor de lecturi, şi convingerea tot mai limpede din mintea mea: orice s-ar întâmpla, am să plec fără să fi înţeles ce anume avea Vinner pe suflet, pentru a vorbi ca în romanele care mobilau etajera de la hotel.

M-a întâmpinat în faţa intrării în clădire. Un al treilea Vinner, m-am gândit, amintindu-mi de primul, impozantul ghid din paradisul balnear, apoi de al doilea, un bărbat în sandale, deranjat în paşnica lui seară în familie. Iar acum, omul ăsta de afaceri, în costum de culoare închisă, care înşiruie într-o singură mişcare rapidă zâmbetul rece al salutului, apăsarea mânerului din alamă al uşii turnante şi părerea exprimată printr-o scurtă constatare categorică: „Va trebui să ne lăsăm genţile la biroul de la intrare, au instalat un detector de metale.” O dădea deja pe a sa funcţionarului.

Intrând în birou, făcu rapid un semn cu capul spre cei doi bărbaţi, care tocmai mutau nişte cutii voluminoase: „Îmi cer scuze pentru dezordine, dar suntem în plină mutare. Sper că prezenţa lor nu te

va deranja.” Am recunoscut într-unul dintre cei doi ocupaţi cu mutatul pe cititorul de ziare pe care-l văzusem în oglindă, într-un ciob de oglindă de pe stâlpul restaurantului, în ziua dejunului. Cutiile erau aşezate chiar în spatele fotoliului pe care mi-l propuse Vinner. Rapiditatea cu care începea întrevederea asta aducea a operaţie minuţios pregătită. Izbutise, desigur, să ia legătura cu pretinsul nostru prieten comun din China, dacă nu cumva acesta se întorsese deja. Iar apoi, în două zile, putuse să verifice că eram singur la Destin. Aruncând o privire spre cutii, am remarcat că unele erau îndeajuns de mari pentru a face să încapă în ele corpul unui om.

— Am o datorie faţă de dumneata, zise el, deschizând un sertar de la birou. Revista pe care mi-ai oferit-o ca să n-o sperii pe soţia mea. Ţi-o înapoiez, dar cu un supliment...

Vinner îmi întinse un ziar englez. Prevăzuse, cu siguranţă, lovitura de teatru, dar nu putea măsura forţa şocului. Erau acolo mai multe articole despre traficul de arme controlat de mafia rusească. Fotografii, statistici. Şi deodată, titlul ăsta: „Moartea unuia dintre baronii filierei nucleare.” Pe fotografie, foarte distinct, am descoperit chipul lui Şah.

N-am auzit începutul comentariilor făcute de Vinner. M-a întrebat probabil dacă îl cunoscusem bine pe omul din fotografie. Nu i-am dat niciun răspuns, încă orbit de expresia ochilor lui, de mişcarea buzelor, pe care o ghiceam îndărătul fixităţii fotografiei. Articolul doar enumera obişnuitele componente ale intrigii criminale: contracte dubioase, scurgerea de tehnologii militare dintr-o Rusie aflată în stare de delincvenţă, comisioanele exorbitante, rivalităţile, reglările de conturi, moartea unui „baron al vânzării de arme”. Abia parcurgând acele paragrafe, am început să aud vocea lui Vinner. În

mod ciudat, avea aceeaşi rezonanţă vag dispreţuitoare şi victorioasă, ca şi stilul articolului.

— ... ciudat personaj. Nu l-am văzut decât o dată şi încă pentru un motiv foarte tehnic. Şi n-a găsit altceva mai bun de făcut, decât să-mi vorbească despre război. În sfârşit, despre războiul lui. Era atât de în afara discuţiei, încât am fost pe punctul să-l întreb dacă nu cumva condusese chiar el un tanc, asta ca să-l fac să atingă culmea prostiei. Şi apoi...

Am observat că cei doi oameni din spatele meu încetaseră să se mai agite, dar erau tot în încăpere. L-am întrerupt pe Vinner:

— Ţi-ar fi răspuns că da. Mai întâi lângă Leningrad, apoi în bătălia de la Kursk...

— Vrei să spui lângă Sankt-Petersburg? Ha ha...

— Nu ştiu dacă trebuie să începem să-l pronunţăm americăneşte...

— O să vină şi asta cu timpul, o să vină... Totuşi, ce ironie a sorţii: el care a luptat atât de curajos împotriva traficanţilor de arme, e doborât sub eticheta de mafiot. Ce mai sfârşit de carieră! E adevărat că nu avea norocul pe care-l ai dumneata, de a lucra „în binom”, după cum spui. Un camarad fidel îţi poate sări mereu în ajutor sau, la nevoie, îţi poate reabilita onoarea, cu titlu postum. Dar în cazul lui...

Continua să vorbească, afişând un zâmbet tot mai dispreţuitor. Eram acum sigur că în seara întâlnirii noastre în ploaie îi fusese foarte frică şi că era mult prea îngrijorat, ca să se mai gândească la frumosul trup al soţiei lui, că petrecuse ultimele două zile într-o umilitoare nelinişte, pe care încerca s-o şteargă prin tonul ăsta dispreţuitor, de învingător. Mai înţelegeam şi că n-aveam să ies din biroul ăla. Cei doi oameni dindărătul fotoliului meu nici măcar nu se mai prefăceau că-şi mută lăzile... Însă moartea lui Şah mă împinsese la o stranie distanţă, de la care mă uitam la Vinner:

chipul lui semăna cu o mască străbătută de ticuri. I-am tăiat iarăşi vorba şi mi-am dat seama, vorbind, de tensiunea cu care mă asculta, şi de asemenea, de fixitatea buzelor sale.

— Mi-ai promis câteva note despre... despre cine ştii dumneata.

— N-am putut aduna mare lucru, dar... poftim.

Îmi întinse un dosar închis cu elastic. Gestul lui avea o precizie deja mecanică, de parcă se temea că am să refuz, ca şi cum de precizia acestei transmiteri depindea urmarea mişcărilor din birou. Fără să-mi iau ochii de la chipul lui, am luat dosarul, l-am pus pe genunchi.

Vinner se uita fix la mine, apoi aruncă o privire rapidă asupra mâinilor mele nemişcate. Ghiceam că aştepta să-mi cobor privirea, să încep să trag de elastic. Totul era reglat pe secunda aceea de neatenţie. O scândură din parchet scârţâi în spatele meu. Am început să vorbesc foarte scăzut, pentru a nu sfărâma acel echilibru instabil:

— Aş vrea să-ţi transmit gândurile de prietenie ale unei persoane care îţi este foarte dragă şi care locuieşte la Varşovia. Ţi-aş mai putea propune câteva documente, care arată tandra voastră legătură, dar n-ar ajunge doar un dosar. Există casete, filme... Îţi dau întâlnire mâine, la nouă dimineaţa, pe o plajă frumoasă de lângă Destin, departe de toate detectoarele astea de metale. Ai să vii singur, cu depoziţiile dumitale sub braţ. Căci astăzi, presupun, îmi oferi un bloc de coli albe, de hârtie imaculată...

Am deschis dosarul: între paginile albe era strecurată o singură fotografie, care mi s-a părut că face parte din aranjament. Cu coada ochiului, am prins un semn cu capul pe care Vinner îl făcea către oamenii săi. Aceştia îşi reluară treaba.

Când am ieşit, am împins cu piciorul una din lăzile de carton. „Mulţumesc că mi-ai dat prilejul să-mi văd propriul sicriu.” Nevinovata

împunsătură, nerostită ca o replică promptă, avea să-mi dea prin minte abia înapoi, la hotel. Dar în clipa plecării, între noi s-a făcut simţită acea stinghereală banală a doi oameni care nu-şi pot da mâna.

Seara, întorcându-mă la Destin, am citit pagina din ziarul englez care publica fotografia lui Şah. Oboseala, dezgustul, teama mă năpădeau acum cu întârzierea unei unde de şoc. Dar, mai puternică decât toate acele emoţii, era surprinderea. Nu puteam să cred în moartea lui Şah. Sau, mai curând, admiţând că izbutiseră să-l omoare, îl vedeam totuşi în viaţă, într-o viaţă mai liberă chiar decât a mea şi al cărei sens în zadar încercam să-l pătrund. Îmi apărea precum viaţa acelor soldaţi care, la război, protejau retragerea unei armate şi se jertfeau, ştiind că moartea lor le va da trupelor în retragere câteva ore în plus. Mă gândeam la prezenţa lor stranie în pauza aceea, cu bună ştiinţă acceptată, dintre viaţă şi moarte. Câteva ceasuri, o zi poate, şi intensitatea aceea cu totul nouă a privirii, şi deja abandonarea a tot ceea ce în ajun părea important.

Dacă stăteai pe banca aceea pe jumătate îngropată în nisip, nu puteai remarca forţa vântului. Îndărătul dunei, la adăpost, prima strălucire a dimineţii dădea deja impresia unei zile frumoase, cu soare, caldă, de trândăvie. Atunci când te ridicai, puteai simţi vântul care înspumase marea şi care ciuruia obrazul cu minuscule înţepături de nisip. De altfel, chiar şi aşezat, zăream pe creasta dunei vârtejuri care se înălţau pentru o clipă şi recădeau cu un foşnet sec, izbind tufele de ierburi lungi şi încâlcite. De două sau trei ori, un zmeu a tăiat aerul deasupra crestei, apoi s-a făcut nevăzut, luând-o pieziş, într-o traiectorie încordată şi şuierătoare...

Mă trezisem cu mult înainte să se facă ziuă, fără să fi dormit cu adevărat, şi, mergând spre mare, o surprinsesem încă în vigilenta ei încetineală nocturnă. Înotasem în întunericul ritmat de lungi valuri tăcute, pierzând treptat conştiinţa a ceea ce mă aştepta, orice amintire referitoare la ţara de dincolo de coastă (America, Florida, rostea în sinea mea o voce perplexă), orice legătură cu vreo dată, cu vreun loc. Câte un val mai vioi se ivea uneori din beznă, mă acoperea cu spumă, dispărea în noapte. Mi-l aduceam aminte pe omul pe care urma să-l revăd (o amintire incontrolabilă: obrazul lui Vinner, brăzdat de o zgârietură fină, lăsată de aparatul de ras). Mă simţeam uluit, când mă gândeam că ura pentru acest om era singurul lucru care încă mă lega de viaţa acelora care trăiau pe coasta asta adormită, de epoca lor, de multiplicitatea dorinţelor lor, de gesturile lor, de cuvintele lor, care aveau să reînceapă încă de dimineaţă. Chipul lui Vinner se estompa, mă întorceam la starea aceea de tăcere şi de uitare pe care o numisem într-o zi, fără a putea găsi cuvântul potrivit, „starea de după viaţă” şi care era, de fapt,

ceea ce-mi rămânea de trăit într-o epocă depăşită, în acel trecut pe care nu izbutisem niciodată să-l părăsesc... Rămăsesem vreme îndelungată aşezat pe nisip, rezemat cu spatele de fundul unei bărci răsturnate. Noaptea de deasupra mării alcătuia un ecran negru, adânc şi viu, asemănător obscurităţii mişcătoare dindărătul pleoapelor închise. Memoria desena pe fondul ăsta întunecat chipuri de altădată, o siluetă rătăcită în zilele acelea de dezastru, o privire care părea să mă caute printre ani. Tu. Şah. Tu... Umbrele din această stare de după viaţă nu ascultau de timp. Îi vedeam pe cei pe care abia îi cunoscusem sau pe cei care muriseră cu mult înainte de naşterea mea: soldatul cu ochelarii împroşcaţi de noroi, cărând în spate un rănit, celălalt, întins pe un câmp brăzdat de obuze, buzele sale întredeschise, de care o infirmieră apropia o oglinjoară, cu sau fără speranţa de a o vedea aburindu-se uşor la suflul vieţii. O mai vedeam şi pe cea care-mi vorbea despre aceşti soldaţi, o femeie cu păr argintiu, oprită în mijlocul nesfârşitului stepei şi uitându-se la mine pe deasupra acelei câmpii, peste timp, aveam eu impresia. Tot astfel, un bărbat, un chip ca de cuarţ, cu fruntea încinsă într-un bandaj, care vorbea zâmbind, fără să se sinchisească de durere. Şah mergând prin mulţime, pe un bulevard londonez, venea la întâlnirea noastră, nu mă vedea încă şi-l pândeam în acea solitudine. Tu, în faţa unei ferestre întunecate pe care o lumina vâlvătaia incendiilor de pe străzile vecine. Tu, cu ochii închişi, lungită alături de mine într-o noapte de la sfârşitul luptelor, povestindu-mi o zi de iarnă, pădurea amuţită sub nămeţi, o casă pe care o descopereai după ce traversai un lac îngheţat. Tu...

Mă ridicasem, observând că nisipul începea să se coloreze de prima licărire a zorilor. Noaptea, mereu negativul ăsta care mă adăpostea, avea să evolueze spre gama de nuanţe azurii şi însorite ale unei zile balneare, avea să se umple de trupuri

bronzate, de strigăte, avea să se imprime într-un clişeu fotografic al unei vacanţe frumoase. Mă grăbisem să mă retrag din clişeul ăsta care se developa, urcasem pe dună (se vedeau de pe creasta ei, în zare, primele case şi terasa cafenelei unde Vinner trebuia să vină să mă întâlnească, peste două ceasuri şi jumătate), mă instalasem pe banca aceea, la adăpost de vântul care mătura deja coama valurilor.

Liniştea însorită a acestui loc ocrotit de dună, iar în spate, de tufe mărăcinoase, distila zgomotele, unul câte unul: când strigătul acela ce venea de pe plajă, când trecerea unei maşini prin spatele copacilor. Zgomotele păreau să vină de foarte departe, izolate de distanţă, ca semnale ale unei lumi străine. Lumea asta, într-o dimineaţă de vacanţă în plus, se trezea jur-împrejur în cotidiana bonomie a obiceiurilor ei şi făcea ca prezenţa mea aici să fie tot mai nepotrivită. Eram omul care venea dintr-o epocă uitată, pentru a cere socoteală unui vilegiaturist care, fără venirea mea, s-ar fi distrat cu cei doi copii ai săi, făcând castele de nisip sau pescuind scoici... Se auzeau voci mai frecvente şi mai desluşite, pe care vântul le purta dinspre plajă. Zarva maşinilor devenea mai susţinută. Era un fel de nuanţă de linişte victorioasă, în cadenţa care punea treptat la unison zgomotele zilei. Prezenţa strigoiului care eram nu putea schimba absolut nimic.

Cu toate astea, ceea ce m-a scos din somnolenţă a fost o smucitură scurtă în acest ritm. Zgomotul unei maşini care se opreşte şi pleacă iarăşi cu viteză foarte mare. Totul se petrece atât de repede, încât nu-mi dau seama în ce ordine vin aceste zgomote. „Cineva destupă o sticlă de şampanie”, sugerează un gând amorţit de soare. Dar înainte de pocnetul ăsta surd, căruia îi răspunde subit o durere ce-mi arde umărul, înainte de durerea asta, este saltul: doi adolescenţi coboară în goană de pe dună, precedaţi de zmeul care, dus

de vânt, se zbate pe pantă, ţâşneşte, se repede spre mine. Mă înclin, ca să mă feresc. Mă încurc în firele lui de nailon. Aceea e clipa în care, îndărătul copacilor, cineva destupă o sticlă de şampanie. Băieţii se aruncă spre mine, strigă cerându-şi scuze, mă eliberează din strânsoare. Acel „sorry” are intonaţia: „Ne pare rău, dar trebuie să fii ultimul dobitoc ca să stai pe bancă, deja ne încurcă toţi ăştia de pe plajă, care se duc să facă baie...” În timp ce ei manevrau zmeul, am răgazul să reconstitui înşiruirea zgomotelor. Apariţia, mai întâi, a zmeului care mi-a atins capul. Omul care a tras (cu un amortizor de zgomot: „şampania”), ochind din maşina oprită în spatele copacilor, a fost deranjat de ivirea copiilor. Nu şi-a repetat împuşcătura. Un profesionist ar fi trebuit s-o facă, chiar dacă asta ar fi însemnat să doboare doi jucători cu zmeul. Îmi strecor mâna pe sub prosopul de plajă din jurul gâtului. Degetele îşi amintesc de vechile gesturi pe trupurile răniţilor: plagă împuşcată, doar atât, deja mult sânge. Nu trebuie să-i sperii pe copii. De altfel, ei se îndepărtează, căţărându-se pe dună. Vântul face să zbârnâie uşor aripile zmeului. Nu şi-au dat seama de nimic.

La biroul de recepţie al spitalului, am avut nevoie de un lung moment, pentru a dovedi că sunt solvabil. Funcţionara îmi tot explica în amănunt ce fel de asigurare medicală trebuia să posed, pentru a fi admis. Prosopul de pe umăr nu mai făcea faţă sângelui care curgea acum de-a lungul braţului. Am izbutit s-o fac să-mi accepte cardul bancar. A dat telefon unui superior, ca să fie sigură. Mă uitam la fotografiile de pe pereţi, care puneau în evidenţă aparatura cea mai performantă de care dispunea spitalul. În timp ce vorbea, funcţionara frecă de zor cardul cu un şerveţel de hârtie, pentru a-l curăţa de petele de sânge, apoi se şterse pe degete cu un tampon de vată îmbibat cu alcool.

Pe culoarul unde am fost lăsat să aştept, am nimerit peste un şir de tineri bucătari în halate albe, unii având chiar boneta pe cap. Toţi, cu acelaşi gest, îşi ţineau mâna rănită într-un pansament improvizat. Parcă ar fi fost victimele unui ucigaş maniac, decis să-i extermine pe toţi ucenicii bucătari. Oboseala m-a împiedicat la început să pricep că era pur şi simplu vorba despre nişte accidente de muncă. Sute de restaurante pe coastă, cuţite care taie degetul o dată cu felia de biftec... Aşteptând să-mi vină rândul, m-am gândit la zgârcenia lui Vinner, care-l angajase pe acel ucigaş plătit deloc profesionist, era un contract ieftin, pentru prada uşoară pe care o reprezentam. Mi-am amintit de funcţionara care-mi explica foarte logic de ce nu aveam drept la îngrijiri. Lumea asta, cu aerul ei victorios, mi s-a părut tristă precum un registru de contabilitate pe care cineva ar fi încercat să-l înveselească, adăugându-i câteva vederi cu marea.

Infirmiera care a venit după mine a crezut că leşinasem. Stăteam nemişcat, cu ochii închişi, cu ceafa rezemată de perete. În chestionarul pe care funcţionara de la recepţie îmi spusese să-l completez, dădusem, la ultimul rând, peste formula: „*Person to contact in case of emergency*."[6] Răspunsesem la toate celelalte întrebări şi mă pregăteam să pun un nume în dreptul acesteia... Numele cuiva apropiat, al unui prieten. M-am gândit la tine. La Şah. Într-o clipită, am revăzut pe o femeie cu părul alb, în mijlocul stepei... Îmi dădeam seama că voi eraţi singurele persoane ale căror nume le-aş fi putut înscrie pe rândurile chestionarului. Singurele printre care mă simţeam încă viu.

Noaptea, la spital, am scos din sacul de voiaj dosarul cu teancul de hârtii transmis de Vinner. Apoi, ziarul englez – fotografia lui Şah, legenda: „Unul din baronii filierei nucleare.” Fotografia aia, legenda aia idioată. Nu va mai rămâne nimic altceva din viaţa lui.

Când am deschis dosarul, am dat peste un clişeu pe care Vinner probabil îl strecurase acolo ca momeală. L-am cercetat, l-am recunoscut... Cu ani în urmă, mă aflam cu tine pentru două săptămâni în Rusia, după mai bine de trei ani petrecuţi în străinătate. Era în februarie, lumina abundentă vestea deja primăvara. Îmbătaţi de zilele acela de soare, crezusem, pentru o clipă, că putem trăi o viaţă ca a tuturor celorlalţi, cu paşnica acumulare a amintirilor, scrisorilor, fotografiilor. Cumpărasem un aparat şi făcusem o primă poză, pentru a-l testa, cu obiectivul întors în jos. Asta dăduse acel clişeu ciudat: solul înzăpezit, spaţiul din partea de jos a unei vechi împrejmuiri din lemn, două umbre pe suprafaţa albă strălucind în soare. Nu păstrasem fotografiile făcute în cursul acelor două săptămâni. Ne-ar fi putut trăda, la momentul vreunei percheziţii. Doar imaginea asta, fără repere, fără dată, începuse să călătorească o dată cu noi (tu făceai uneori din ea semn de carte), indescifrabilă pentru ceilalţi.

„Tot ce va rămâne din viaţa lui.” Am impus tăcere acestui gând, mai înainte chiar de a-l fi formulat cu adevărat. Prea târziu, căci adevărul se afla aici, implacabil. Totul se va rezuma în curând la această vedere de iarnă, pe care eram singurul în stare, încă, să-ţi desluşească trăsăturile, să ghicească una dintre zilele vieţii tale.

Propria mea dispariţie, care nu era pentru Vinner decât o problemă de organizare, a apărut brusc sub un aspect total diferit de jocul de-a

filarea şi de-a urmărirea. Am văzut cu stupoare că-s ultimul care ar mai fi putut vorbi despre tine, spunând adevăratul tău nume, făcându-te să exişti printre cei vii, fie doar şi prin derizoria evocare a trecutului.

Am început să caut febril frânturi din vechea noastră viaţă, frânturi de oraşe, de ceruri, de bucurii. Au ţâşnit şi s-au fărâmiţat rapid sub atingerea memoriei. Aveam nevoie de ceva mai solid, o parcelă din tine, care să-şi impună evidenţa. Un fel de fişă de stare civilă, cu informaţii, am crezut eu, stupid administrative, dar absolut convingătoare, cum ar fi locul şi data naşterii...

Locul şi data naşterii... Am repetat datele astea care trebuiau să-ţi reţină viaţa la marginea uitării, îmi aminteam acum ziua în care le aflasem. O zi ploioasă, în Germania, călătoria noastră care mă exaspera prin absenţa ei de ţintă, când deodată ţinta asta s-a ivit. Vorbele tale.

Era cu câteva luni înainte de sfârşitul acelei vieţi nomade care era viaţa noastră, de atâţia ani... Mi-ai indicat un oraş în partea care mai era încă, până nu demult, Germania de Est şi am pornit, trecând curând frontiera abolită. Contrastul era vizibil, încă: „A sărit un garou, îmi spuneam; şi binefacerile occidentale se vor revărsa acum în partea îndelung comprimată. Binefacerile sau poate veninul. Amândouă, fără nicio îndoială.” Se putea deja constata începutul acestei transvazări. Drumurile începeau să fie refăcute, faţadele erau curăţate de murdărie, însă ploaia din ziua aceea escamota schimbările sub tonurile cenuşii de toamnă, amesteca cele două Germanii, în aceeaşi întrebare: „Cum pot ei trăi în oraşelele astea negre, umede, care adorm la ora şase seara?” Pe o stradă, o fereastră care dădea spre o intersecţie murdară şi zgomotoasă, m-a lăsat să văd, preţ de o clipă, o perdea din voal foarte alb, o plantă înflorită, o

sumedenie de vaze mici şi de figurine din faianţă – toate astea, la trei metri de camioanele uriaşe, care urcau duduind un viaduct. Mai departe, la intrarea scundă a unei braserii, se îngrămădeau oameni în costume folclorice, iar râsetele lor se contopeau cu o muzică plină de sunete stridente şi vesele.

Drumul ăsta spre răsărit îmi devenea tot mai neplăcut. Înainte de a pleca, mi-ai explicat vag că trebuia să refacem un contact într-unul din acele oraşe, pe care mă grăbeam să le străbat. Urâţenia lor, sărăcia pădurilor desfrunzite făceau ca ţinta călătoriei noastre să fie dinainte nesigură, topită în aerul verde-albăstrui al zilei cu ploaie. Absurdă, precum munca noastră de acum, m-am gândit eu, amintindu-mi de prima mea vizită în Berlinul încă împărţit în două, de Zid. Tăcerea ta, tăcerea cuiva care ştie unde se duce, mă apăsa. Am început să vorbesc, simulând ironia, atunci când am văzut perdelele din voal, când am auzit zarva aceea folclorică:

— Ştiu că am devenit suspect în ochii tăi şi în ochii lui Şah. Cum oare? Am cutezat să pun la îndoială utilitatea eroicei noastre activităţi. Dar, chiar şi dacă m-aş prăbuşi sub bănuielile voastre, cred că am dreptul să ştiu ce facem acum, în colţul ăsta pierdut şi muced...

Tonul nu era decât o nouă încercare de a provoca o adevărată explicaţie, de a te face să dai glas îndoielilor pe care le ghiceam în tine. M-ai privit, cu aerul că nu pricepi şi ai răspuns doar: „Nu ştiu...” Apoi, în faţa stupefacţiei mele, ai adăugat:

— Căutăm locul exact unde m-am născut. Nu trebuie să fie prea departe. La ieşirea din satul ăsta, poate. S-a construit destul de mult, de atunci... Da, am crezut că asta te poate interesa. Şi cum aveam trei zile la dispoziţie...Trebuie să fie pe aici. Sub antrepozitele astea. Frumos loc pentru a te naşte. Facem câţiva paşi?

Capătul unei periferii, antrepozite din tablă ondulată, un maidan cu buruieni uscate, alături de care am parcat maşina. Am făcut câţiva paşi prin ploaia care ne biciuia cu stropi ca nişte ace de sticlă, iar tu, privind câmpurile cenuşii dindărătul barăcilor, ai început să vorbeşti despre acea lungă zi însorită, o zi frumoasă de martie, a anului 1945.

Asta se petrecuse pe acelaşi drum, mai îngust pe atunci şi desfundat de şenilele tancurilor. Aburul călduţ, care urca din câmpurile scăldate în soare, se contopea cu adieri scurte, ce veneau dinspre locurile acoperite încă de zăpada îngrămădită la adăpostul hăţişurilor. Locul era gol: nemţii se retrăseseră, noaptea, grosul trupelor ruseşti era reţinut de lupte mai la nord şi avea să-şi facă apariţia pe drumul acela abia către seară. Nu se vedeau deocamdată decât cei doi nori de praf, două grupuri de civili, care înaintau anevoie unul spre celălalt Unul dintre ele, alungit într-un şirag şovăielnic de vreo douăzeci de persoane, se îndrepta spre apus. Celălalt, mai compact şi mai puţin atins de oboseală, mergea spre răsărit. Primii, supravieţuitori dintr-un lagăr lichidat la apropierea ruşilor, erau aduşi, înainte de răsăritul soarelui, la o gară de unde trebuia să fie expediaţi spre interiorul ţării. La jumătatea drumului, paznicii lor aflaseră că gara era deja atacată de inamic. Îşi abandonaseră prizonierii şi fugiseră. Prizonierii nu-şi schimbaseră direcţia mersului, îşi încetiniseră doar paşii... Ceilalţi, cei care se îndreptau spre răsărit, femei tinere şi câţiva adolescenţi, făceau parte din mâna de lucru care era luată cu japca din teritoriile sovietice ocupate şi trimisă în Germania. Ţăranii la care lucraseră tinerii se debarasaseră de aceşti şerbi, când aflaseră de soarta războiului, fugind ei înşişi din faţa ofensivei ruseşti... Una dintre femei era însărcinată. Stăpânul ei se coborâse să însămânţeze o rasă inferioară. Mergea,

gemând necontenit, cu degetele înnodate pe sub pântecul enorm.

Cele două grupuri se apropiară unul de celălalt, se opriră la răspântia drumurilor, se priviră în tăcere. Cu doar câteva minute mai înainte, femeile tinere care mergeau spre răsărit credeau că ajunseseră la limita extremă a nefericirii: mai multe zile de mers pe jos, fără hrană, în frigul pătrunzător al nopţilor, o rafală de gloanţe în cursul dimineţii, venită dinspre un camion german. Acum, nu se mai auzea niciun geamăt în grupul lor. Femeia însărcinată tăcuse şi ea, rezemându-se cu spatele de loitra unei remorci părăsite. Priveau mute şi nu prea înţelegeau ce vedeau. Fiinţele din faţa lor nu puteau fi recunoscute după semnele obişnuite: ruşi sau nemţi, bărbaţi sau femei, vii sau morţi. Erau dincolo de aceste diferenţe. Nu le puteau susţine privirea mai mult decât era necesar, pentru a vedea acolo ceva ce te făcea să te gândeşti la primele trepte ale unei scări care coboară în beznă şi pe care privirea aceea o conţinea în întregul ei, până la fund. Cel care mergea la coada şirului de prizonieri tocmai căzuse. Ducea, solid fixată de antebraţ, o ciudată cutie din lemn.

Femeile tinere privesc şi nu pricep.

Prizonierii ăştia sunt material ştiinţific. Din acest motiv au fost cruţaţi. Există printre ei cei al căror chip este ars cu fosfor lichid: erau studiate astfel mijloacele de tratare a efectelor bombelor incendiare. Femeile, arse cu raze X: se făceau experienţe de sterilizare. Câţiva prizonieri fuseseră infectaţi cu tifos. Mai sunt şi alţii, ale căror haine vărgate ascund amputări experimentale. Cazul medical al fiecăruia corespunde subiectelor tezelor pe care autorii experienţelor socoteau că vor avea timp să le susţină. Cel care tocmai a căzut târăşte, după sine, agăţată de antebraţ, o cutie plină cu ţânţari purtători ai paludismului. Reichul ar fi putut să se pomenească în situaţia de a lupta cu inamicul în regiuni infestate.

Femeile tinere îi observă, le întâlnesc privirile, zăresc primele trepte ale scării care se pierde în tenebre şi întorc ochii, ca nişte copii care ar cuteza să facă primii paşi pe scara unei pivniţe.

Pe un drum transversal care vine dinspre nord, se vede apărând o lungă dâră de praf: o companie trimisă în recunoaştere. Un blindat uşor, o maşină tip jeep, soldaţi care sar deja din maşină, aleargă spre mulţimea adunată la răspântia drumurilor. Femeile tinere încep să plângă, să râdă, să-i îmbrăţişeze pe soldaţi. Prizonierii tac, nemişcaţi, absenţi.

Copilul se va naşte sub acest soare de primăvară, pe o pelerină din pânză de cort, pe care un ofiţer o va întinde alături de drum. I se va tăia cordonul ombilical cu o baionetă spălată cu alcool, cu lama aceea care a plonjat de atâtea ori în măruntaiele oamenilor. Când ţipetele tinerei mame au să înceteze, se va lăsa clipa aceea de linişte suspendată de cerul primăvăratic şi diafan, de mireasma pământului încălzit de soare, de răcoarea ultimelor zăpezi. Se vor îngrămădi cu toţii în jurul pătratului de pânză: tinerele femei slujnice, prizonierii, soldaţii.

Clipa asta va dura, departe de timpul uman, departe de război, dincolo de moarte. Nu există încă nimeni, în vidul ăsta însorit, care să dea lecţii de istorie, care să facă o contabilitate a suferinţelor, care să-l desemneze pe cel care este mai vrednic de milă decât un altul.

Vor exista acele femei tinere care, întoarse în patrie, vor fi până la moarte considerate trădătoare. Soldaţii ăştia, care îşi vor continua a doua zi drumul spre Berlin şi din care jumătate nu vor apuca sfârşitul războiului. Prizonierii ăştia, care vor fi în curând înregimentaţi printre milioanele de victime anonime.

Dar în clipa aceea, nu există decât tăcerea din jurul mamei şi a pruncului ei, înfăşurat într-o tunică mare, curată, pe care ofiţerul a scos-o din

raniţă. Există, la răspântie, prizonierul întins pe partea laterală a drumului, mort, ţinând pe antebraţ o cutie în care se agită ţânţarii ce sug sângele din trupul acela fără viaţă. Există femeia cu părul ras, cu ochi imenşi, pe un chip ca de sticlă, cea care a ajutat-o pe mamă şi care îşi înalţă privirea peste ceilalţi, privirea aceea în care ei văd o lentă urcare la suprafaţă, din străfundul tenebrelor. Şi există cel dintâi ţipăt al copilului.

Am trecut din nou prin orăşelul acela german, străbătându-l în sens invers: antrepozitele, braseria, viaductul, fereastra cu perdele din voal. Urmărind defilarea faţadelor spălăcite din cauza ploii, ai murmurat încetişor şi fără emoţie: „E foarte cu putinţă să am câţiva veri care locuiesc prin împrejurimi. Poate chiar şi tatăl meu. Lumea e cu adevărat foarte mică...”

Pe acest drum de întoarcere, mi-ai vorbit despre casa din nordul Rusiei, unde s-au scurs primii ani ai copilăriei tale. Despre ceasul cu greutăţi, căruia mama ta îi urca adesea lanţul, de teamă ca nodul să nu oprească mersul timpului. Mama ta murise când tu aveai trei ani şi jumătate. Singura amintire de la ea era ziua aceea de iarnă, cu acrobaţia somnoroasă a fulgilor de zăpadă, cu pădurea aţipită sub omăt şi cu lacul pe care nimeni n-avea curajul să-l traverseze pe gheaţa prea fragilă, care începuse să acopere ca un covor suprafaţa brună a apei. Iar în mijlocul acestui calm, o uşoară nelinişte, căci nodul lanţului putea oricând întrerupe orele albe ca zăpada.

Am însemnat numele tău şi numele oraşului german lângă care te-ai născut. Şi mi-am dat seama că foaia provenea din blocul de hârtie pe care mi-l dăduse Vinner. Niciodată încă nu-mi păruseră atât de derizorii şi uşor de şters semnele trecutului nostru. Îmi aminteam că, în urmă cu mai mulţi ani, vorbind despre acel trecut, mi-ai spus pe un ton ce părea să regrete fragilitatea tuturor mărturiilor: „Va trebui, într-o zi, să putem spune adevărul...” Adevărul era aici, pe foaia asta, un mesaj fără destinatar, fără nicio şansă de a convinge. Ca toate acele umbre pe care le păstram în noi. Soldatul în faţa liniilor de sârmă ghimpată, mâna dusă la obrazul sfârtecat de o schijă de grenadă. Cuplul din adăpostul de munte încercuit de oameni înarmaţi...

Zgomotul uşor al paşilor alunecă pe coridor, oprindu-se în faţa uşii mele (o infirmieră? un emisar al lui Vinner? se întrebă un gând neliniştit, de neostoit până la moarte, datorită reflexului de supravieţuire), amintindu-mi în mod inutil de scurtimea amânării. În mod ciudat, durata asta ameninţătoare îmi părea acum foarte lungă, aproape nesfârşită. Suficientă, pentru a spune adevărul, care nu avea nevoie de alt destinatar decât tine şi care avea să se spună singur, fără să fie nevoie să pledez, să justific, să conving. Era foarte simplu, independent de cuvinte, de timpul ce-mi mai rămânea de trăit, de ceea ce puteau crede ceilalţi despre el. Adevărul acesta răspundea unei vorbe vechi, a cărei forţă semeaţă şi a cărei smerenie îmi plăcuseră întotdeauna: „Nu mi s-a cerut să vă fac să-l credeţi, ci să vi-l spun.” Nu-l gândeam, îl vedeam.

Îl vedeam pe soldatul care abia căzuse, cu mâna dusă la obrazul sfârtecat. Nu-l vedeam în clipa morţii, ci în prima licărire a unei dimineţi

care nu mai aparţinea vieţii lui, dar care era tot viaţa lui, sensul însuşi al vieţii lui. Îl vedeam aşezat alături de alţi soldaţi, pe băncile unui furgon militar. Privirile lor urmăreau drumul pe sub prelata ridicată în partea dindărăt a furgonului. Tăceau. Chipurile lor erau grave, luminate parcă de o mare durere, în sfârşit, depăşită. Tunicile lor decolorate de soare nu aveau nicio decoraţie, dar păstrau, în dreptul pieptului, urmele mai întunecate lăsate de medaliile smulse... Camionul a străbătut periferia încă adormită a unui mare oraş, s-a oprit pe o stradă învăluită în penumbră. Soldatul a sărit jos, şi-a salutat camarazii, i-a însoţit cu privirea până la cotitura drumului. Apoi, şi-a potrivit raniţa pe umăr şi a pătruns în interiorul unei case. În curte, în puţul acela de piatră cu ziduri sonore, a ridicat capul: un copac părea singurul element treaz în acea clipă de ivire a zorilor, iar pe deasupra crengilor lui cu frunze palide, se vedea o fereastră unde lumina o lampă.

Adevărul acelei întoarceri a soldatului nu putea fi demonstrat, dar avea pentru mine forţa unui pariu mortal. Dacă el nu avea niciun sens, nimic nu mai avea sens.

Mai vedeam, în mine şi foarte departe de mine, pe bărbatul şi pe femeia care stăteau nemişcaţi, în beznă, pe malul unei ape. Munţii crestau cu contururile lor transparenţa sonoră a aerului. Curgerea râului lua cu ea stelele, le împingea în umbra stâncilor, la adăpost de valuri. Bărbatul a întors capul, a privit îndelung uşa întredeschisă a unei case din lemn, văpaia roşiatică a focului domolit între pietrele grele ale vetrei şi flacăra lungă, dreaptă, a lumânării lipite de un colţ de piatră, în mijlocul încăperii.

Nu era o amintire, nici o clipă trăită. Ştiam, pur şi simplu, că aşa va fi într-o zi, că era deja astfel, că perechea aceea trăia deja în liniştea acelei nopţi.

Ştii, voi fi nevoit să plec în curând. Dar înainte să plec, voi avea timp să-ţi spun esenţialul. Ziua aceea de iarnă, pe care o văd şi pe care o parte din mine începe deja s-o trăiască. O zi stinsă, străbătută de adierea înceată a fulgilor de zăpadă. Totul are să fie într-o bună zi la fel ca în clipa aceea de iarnă. Tu ai să te iveşti din somnul înzăpezit al copacilor, la malul unui lac încremenit. Şi ai să începi să păşeşti pe gheaţa aceea încă fragilă – fiecare pas are să fie pentru mine o durere intensă şi o bucurie. O să mergi spre mine, lăsându-mă, la fiecare pas, să te recunosc. Apropiindu-te, o să-mi arăţi în podul palmei o mână de bobiţe, cele din urmă, găsite sub zăpadă. Amare şi îngheţate. Treptele acoperite cu gheaţă ale scării de lemn vor scoate un scârţâit aşa cum n-am mai auzit de o veşnicie. În casă, am să scot lanţul ceasului cu greutăţi, ca să-i desfac nodul. Dar nu vom mai avea nevoie de orele lui.

POSTFAŢĂ
ANDREÏ MAKINE – ULTIMA FRONTIERĂ A ADEVĂRULUI

„Un cântec pentru morţii de ieri şi de astăzi, o tragedie jalonată de crime, de violuri şi de iluzii pierdute.” Astfel îşi prezintă Andreï Makine, în numai câteva cuvinte, tulburătorul său roman *Recviem pentru Est* – acumulare uriaşă de energii ce vibrează interior până la limita suportabilităţii, până la momentul-cheie când singurul cuvânt ce mai poate fi rostit este Adevărul. Acel adevăr pe care numai martorii supravieţuitori ai istoriei neoficiale îl mai cunosc.

Andreï Makine reprezintă un adevărat fenomen. S-a născut în anul 1957, la Krasnoiarsk. Copilăria, petrecută într-o Siberie încărcată de ecourile grele ale Gulagului şi ale războiului, l-a marcat definitiv şi decisiv, iar literatura sa respiră prin toţi porii parfumurile seducătoare ori miasmele acelor vremuri parcă rupte dintr-o eră glaciară. A studiat limba şi literatura franceză, a înregistrat o trecere meteorică prin învăţământ, ca profesor, dar, într-o vreme când puţini ar fi îndrăznit măcar să se gândească la colapsul colosului sovietic, a ales calea Occidentului. Astfel se face că în 1987, la 30 de ani, când a ajuns la Paris, venind dintr-un imperiu ce părea sortit veşniciei, destinul său a luat o turnură spectaculoasă.

O vreme, a locuit printre marii oameni de spirit... răposaţi, într-un cavou din faimosul cimitir Père-Lachaise. Acolo a scris pentru început romane prezentate drept traduceri din limba rusă,

căci niciun editor parizian nu putea admite că un „mujic” ar fi capabil să scrie direct în franceză. Ulterior, avea să-şi susţină la Sorbona al doilea doctorat (după cel din Uniunea Sovietică), cu o lucrare despre Ivan Bunin, apoi să predea la Sciences-Po, înainte să se ocupe numai de scris.

Primul roman publicat de Andrei Makine – la 33 de ani, vârsta christică! – a fost *Fiica unui erou al Uniunii Sovietice* (1990), urmat de *Confesiunea unui stegar demis* (1992), *Pe vremea fluviului Amur* (1994), *Testamentul francez* (1995) – roman pentru care a primit premiile literare Goncourt, Médicis şi Goncourt des Lycéens – apoi *Crima Olgăi Arbelina* (1998), *Recviem pentru Est* (2000), *Muzica unei vieţi* (2001) – distins şi el cu Grand Prix RTL/Lire, marele premiu al cititorilor, la numai două luni după apariţie – *Pământul şi cerul lui Jacques Dorme* (2003) şi *Femeia care aştepta* (2003). În prezent, Andrei Makine are un mic apartament în vestitul Montmartre şi o casă de vacanţă în Vendée, călătoreşte în diverse ţări, pentru a ţine conferinţe sau pentru a-şi întâlni cititorii şi, desigur, scrie. Romanele sale au fost traduse până acum în peste treizeci de limbi, Makine fiind considerat unul dintre cei mai profunzi scriitori francezi contemporani, chiar dacă majoritatea subiectelor sale se revendică din inepuizabilul filon al spaţiului rusesc, având pe alocuri accente autobiografice.

În ţara de adopţie, Franţa, Andrei Makine trece drept o persoană nu prea mondenă, nici foarte vorbăreaţă. După propriile afirmaţii, el întruchipează, de fapt, într-un anume fel, civilizaţia rusă, pe care o consideră o civilizaţie mută, deoarece ortodoxia – latură întrucâtva definitorie – „s-a exprimat prin scris mult mai puţin decât celelalte confesiuni”. Şi adaugă: „ (...) atunci când scriem, o facem pentru a spune ceva foarte important, ceva ce depăşeşte acest mutism, pentru a stabili o comuniune între suflete, între inimi,

între fiinţe. Idealul romanului este să nu se mai poată spune nimic despre subiectul lui. Doar să intri în el, să rămâi acolo în contemplare şi să te regăseşti apoi transfigurat (...) Iubesc acest cuvânt, «suflet», fiindcă el scapă etichetelor sociale, profesionale, rasiale. Etichete care nu servesc decât unui lucru: să-l reducem pe celălalt la o funcţie care ne e nouă utilă şi din care putem scoate profit.”

Pe de altă parte, ca om, Andrei Makine este fără îndoială incomod pentru mulţi, tocmai datorită francheţei cu care se exprimă în legătură cu probleme grave ale lumii de ieri şi de azi. Şi nu o face doar în romanele sale. În această idee, este elocvent un scurt fragment extras dintr-un interviu oferit publicaţiei *Le Figaro Magazine*, un răspuns la observaţia reporterului că scriitorul vorbeşte despre Rusia ca despre o „ţară-fantomă”: „Ea a devenit o ţară-fantomă. În timpul războiului din Balcani, s-a făcut tot posibilul ca ea să fie scoasă din joc. Era redusă la tăcere: vai de cei învinşi! Iată logica Occidentului. O logică periculoasă: nu te poţi lipsi aşa, de o jumătate din continent. Sârbii au fost incriminaţi un pic cam repede, pripit, ca fiind «cei răi». Şi asta, fără a încerca cineva să-i înţeleagă. La fel a fost cu Putin şi cu Cecenia; el a venit într-un moment delicat. Nu a mai spus nicio vorbă în plus, încearcă să stabilizeze Rusia şi deja este tratat drept «patriot», dar acestei noţiuni dându-i-se sensul de xenofob, de şovin. Şi eu consider că e un patriot cineva care vrea binele ţării sale. Dar asta e ceva suspect, nu-i aşa?”

Asemenea consideraţii directe, fără echivoc, ce ţin până la urmă de culisele politicii, se regăsesc cu fidelitate, fireşte, în mentalităţile şi în replicile personajelor lui Makine care, iată, nu par a fi chiar sută la sută fictive!

Recviem pentru Est „sare” din tiparele unei scrieri obişnuite, romanul părând a fi fost scris, sau mai degrabă incizat, cu un bisturiu foarte bine

ascuţit, în carnea vie a istoriei. Autorul – observator obiectiv al evenimentelor, regizor exigent, dar şi personaj implicat permanent, afectiv şi cerebral – nu dezvăluie, ci acuză, el nu descrie, ci lansează către semeni chemarea la a rosti Adevărul: paradoxala şi dramatica realitate că acesta nu e altceva decât un mare fals, o iluzie, o perdea de fum ce se destramă abia în ultimele clipe de viaţă. În textura sa intimă, subiectul cărţii conservă esenţa existenţei autorului însuşi, acel fragment de destin trăit într-o lume stranie, care-şi devorează valorile autentice ale trecutului, pentru a impune prin teroare false valori, ce nu slujesc decât unor interese restrânse. O lume care a ucis în mod sistematic iubirea din om, pentru a ridica pe soclu minciuna şi impostura şi cinismul. Ca şi în alte romane ale lui Makine, în *Recviem pentru Est* revin obsesiv, în prim-plan, dramele personale, trăite de oamenii aruncaţi fără vină în groapa cu lei a evoluţiei planetare derulate sub deviza ancestrală „ucide sau vei fi ucis". Legea junglei, a sălbăticiei în care raţiunea şi sentimentele pozitive nu au ce căuta. Simultan, personajele centrale trăiesc intens şi drama colectivă numită, după caz, revoluţie, război civil, comunism, războaie mondiale. Războaie, oricum...

De fapt, întreaga înlănţuire de evenimente din roman se coagulează în imaginea sumbră a unei agonii perpetue. Din saga unei familii legate de traiul multimilenar, în inima naturii înţelepte, rămâne un mecanism dezarticulat, înrobit unei alergări oarbe, după putere. Eroii iniţiali, deveniţi pe parcurs antieroi, fac în mod automat jocurile ce li se impun, cu speranţa încrâncenată că totuşi, în toată acea zbatere între vis şi baia de sânge, raţiunea a aşezat şi un ţel nobil, că nu totul este minciună. Astfel se face că Nikolai suportă infernul anilor '20, păstrându-şi un necesar dram de luciditate în faţa atrocităţilor cărora le e martor, apoi Pavel, urmaşul său, îi reproduce cumva

soarta, parcurgând ca în transă barbariile celui de-al doilea Război Mondial. Şi vine rândul generaţiei de azi. Personajul-narator este fiul lui Pavel, în care se cumulează toate iluziile şi decepţiile generaţiilor precedente. Medic militar, trimis de sovietici ca informator în zonele de conflict, unde ruşii se confruntă în mod constant cu americanii, acesta trăieşte senzaţia organică a zădărniciei, a dizolvării tuturor valorilor umane în creuzetul diabolicelor jocuri pentru putere.

Epoca noastră este o monstruoasă fiziologie, care digeră aur, petrol, războaiele sale secretând plăcerea pentru unii şi moartea pentru alţii, va susţine (anti)eroul lui Makine, el însuşi o mică rotiţă sub lupa maleficului păpuşar. Memoria păstrează cioburi ale trecutului, recurge la repetate feed-back-uri, ţese o trainică poveste de dragoste trăită sub gloanţe şi sânge şi coşmaruri, încercând să prindă astfel colacul de salvare care să-l ridice la suprafaţă: Adevărul rostit cu putere, pentru a exorciza răul, ura, violenţa, cinismul...

Halucinantul păienjeniş de iluzii şi revelaţii este ţesut şi întreţinut de o scriitură remarcabilă prin forţa ei evocatoare. Segmentele de roman, care nu au o desfăşurare cronologică clasică, se alătură pentru a (re)compune o peliculă cinematografică magistral concepută şi regizată. Cu atât mai semnificativă este realizarea lui Andrei Makine cu cât, în acest mod, el „mondializează” elementele simbolice ale romanului.

La sfârşitul tuturor nedumeririlor, descoperirilor şi salvărilor prin iubire, se află adevărul după care alergăm cu toţii, întreaga viaţă: doar după ultima bătaie de inimă ne întoarcem cu adevărat acasă, pentru a-i reîntâlni pe cei dragi, dar şi pentru a ne regăsi liniştea sufletească, neîntinată de orgolii şi de orbiri lumeşti.

Adrian-Nicolae POPESCU

Notes

[←1]

arimare = repartizarea şi fixarea încărcăturii la bordul unui mijloc de transport aerian, naval etc., pentru a se obţine echilibrarea şi stabilitatea normală a acesteia.

[←2]

Substanţă halucinogenă (n.t.).

[←3]

Prescurtare care desemnează agitaţia-propagandă, activitate militantă practicată de unele organizaţii revoluţionare, îndeosebi la locul de muncă (N.T.).

[←4]

Port în S.U.A. - Florida (N.T.).

[←5]

Amestec şi asimilare de elemente demografice diverse în Statele Unite (N.T.).

[←6]

Persoană de contact în situaţie de urgenţă. (N.T.).

Table of Contents

Table of Contents